

RAST – L. VII,
ŠT. 7–8 (45–46)
DECEMBER 1996

ISSN 0353-6750

R A S T

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VSEBINA str.

UVODNIK	Bere za osem zajetnih knjig	50	
I LITERATURA			
Poezija	Tri in štiri (cikel)	513	Tomaž ŠALAMUN
	Štiriintrideset		
	Sidro		
	Ob Atlantiku	514	
	Nisem navajen, poročnik, nisem navajen		
	Dama Bianca	515	
	Gibi gob	516	
	Tisti, ki ni bil tiskan		
	Napoji	517	
	Barbar		
	Starka in velblodica	518	Helena CRČEK
	Starka in reka	519	
	Žene	519	Vlado GARANTINI
	Mišnica		
	Vrbe	520	
	Na večer		
	Bela krajina	520	France REŽUN
	Zdravljica	521	
	V deželi sonca		
	Trgam cvetje in iščem korenine	522	Cilka ŽAGAR
	Po pomoti		
	Lajež pesmi	523	Zdravko KECMAN
	Dokler molčiva		
	Listi palmovca	524	Charles BUKOWSKI
	Potegni vrvice, lutka zapleše...		(prevodi in zapis o avtorju
	Zafrkljivi drozg	525	Jolka MILIČ)
	Dež		
	In mesec in zvezde in svet	526	
	Ko je Hugo Wolf znorel		
	Borodinovo življenje		
	Škarje	528	Polona GLAVAN
Proza	Brilijantni prstan	532	France FAJDIGA
Dramatika			
II KULTURA			
	Jože Marinč	545	Jožef MATIJEVIČ
	Lirični svet ustvarjanja Lucijana Reščiča	548	Jože ZUPAN
	Psihoanaliza in literarna veda v luči		
	Freudove interpretacije motiva izbire skrinjic		
	iz Beneškega trgovca	557	Tomaž KONCILIJA
	Prazgodovinsko grobišče Kapiteljska njiva	564	Borut KRIŽ

82

RAS

46)

225/96

D2007/1930

	Uporabnost in lepota izdelkov iz železarne na Dvoru vedno znova očara	568	Majda PUNGERČAR
	Plodna leta. 2. del	571	Vilma PIRKOVIČ
	Stoletne korenine slovenskih brucovanj	578	Janez KOROŠEC
III NAŠ GOST	"Je nekje v meni vera, da dobro in pravo mora zmagati!" (Pogovor z dr. Jožetom Toporišičem)	591	Ivan GREGORČIČ
IV DRUŽBENA VPRAŠANJA	Zasebno šolstvo pri nas	607	Jasna IGNJATIČ
	Popolno obvladovanje kakovosti	611	Marija VELIKONJA
V RASTOČA KNJIGA	Slovensko gospodarstvo danes in jutri Človek vizije in akcije (Pogovor z Borutom Mokrovičem, generalnim direktorjem delniške družbe Terme Čatež	621	Jože MENCINGER
		629	Janez GABRIJELČIČ, Rudi STOPAR
VI ODMEVI IN ODZIVI	Ob 4. grafičnem bienalu v Novem mestu	637	Rudi STOPAR
	Galerija Eskulap	638	Rudi STOPAR
	Bogata počastitev visokega jubileja novomeške gimnazije	640	Boris DULAR
	Utrip gimnazijskih desetletij	644	Milan MARKELJ
	110 let Kmetijske šole Grm Novo mesto	646	Vida HLEBEC
	Pišece spet s Pleteršnikom	648	Tone GOŠNIK
	Novosti Dolenjske založbe	651	Franci ŠALI
VII GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON		658	Karel BAČER
VIII KRONIKA	Avgust - oktober 1996	667	Peter ŠTEFANČIČ
IX LETNO KAZALO	Letno kazalo	687	Peter ŠTEFANČIČ
	Sodelavci te številke	694	

NASLOVNICA: Jože Marinč. RDEČI HRIB, 1996, mešana tehnika, 130 x 100 cm (nekaj fotolitov je last Galerije Božidar Jakac)

Z vinjetami opremil Lucijan Rešič

BERE ZA OSEM ZAJETNIH KNJIG

Izteka se sedmo leto izhajanja Rasti. Prva številka je izšla ob kulturnem prazniku 1990. leta, letošnja zadnja pa bo, tako je zamišljeno, prišla med bralce kakšen dan pred novim letom. Ni vedno lahko prav ob pravem času dobiti vseh pričakovanih prispevkov in tudi člani uredništva ne morejo vseh nalog za revijo opraviti prav takrat, ko se nakopičijo, saj jih še kako neusmiljeno preganjajo redne naloge na delovnih mestih.

Včasih je potrebno reči besedo tudi v opravičilo in uteho vsem, ki se ne preveč lahko vztrajno ubadajo s to periodično publikacijo. Z odnosom, ki je lasten samo takšnemu uredniškemu odboru, kot ga ima Rast.

Njen pridelek v sedmih letih je že tako obsežen, da bi se ga dalo povezati v sedem knjig po 500 strani, osma pa bi jih štela "samo" 430. Do sedaj se je razodela z okoli 1200 ubesedenimi prispevki, ki jih je napisalo 378 avtorjev (letos jih je revija na novo pritegnila 30). Precej teh ustvarjalcev oziroma piscev je sodelovalo v več letnikih. Temu je treba prišteti še ustvarjalne dosežke z likovnega področja in fotografske prispevke. Tajnik revije je iz letnih kazal ugotovil, da so v vseh letnikih sodelovali Ivan Gregorčič, Janez Kolenc, Milan Markelj, Marjan Ravbar, Franc Šali, Jože Škufca in Lucijan Reščič, likovni urednik, ki je za vsako številko oblikoval novo podobo naslovnice.

Po razdelkih je bera naslednja:

Bera sedmih let	Leto 1996	
LITERATURA		
Poezija	541 pesmi, 166 avtorjev	70 pesmi, 23 avtorjev
- prevodi	34 pesmi, 12 avtorjev	6 pesmi, 4 avtorji
Proza	83 prispevkov, 65 avtorjev	15 prispevkov, 13 avtorjev
- prevodi	6 prispevkov, 5 avtorjev	1 prispevek, 1 avtor
OMIZJE		
	10 prispevkov, 10 avtorjev	8 prispevkov, 8 avtorjev
KULTURA		
	152 prispevkov, 141 avtorjev	23 prispevkov, 21 avtorjev
NAŠ GOST		
	26 prispevkov, 20 avtorjev	4 prispevki, 2 avtorja
DRUŽBENA VPRAŠANJA		
	92 prispevkov, 91 avtorjev	9 prispevkov, 10 avtorjev
RASTOČA KNJIGA		
	43 prispevkov, 40 avtorjev	7 prispevkov, 8 avtorjev
ODMEVI		
	176 prispevkov, 123 avtorjev	23 prispevkov, 19 avtorjev
GRADIVO		
	13 nadaljevanj, 1 avtor	4 prispevki, 1 avtor
KRONIKA		
	16 prispevkov, 1 avtor	4 prispevki, 1 avtor

Investicija v revijo je bila po mnenju uredništva doslej dobro vložena, saj bi težko našli revijo, ki bi bila po obsegu in kvaliteti cenejša, kot je Rast. Nehote in nepričakovano pa se je možno tudi zaznati in zato kaj "zagrešiti". Namen pa je bil čisto drugačen in ni bil ilegalno spočet. Avtorske pravice pa so z zakonom zaščitene in zato jih je treba spoštovati.

Poslavljam se od leta, ki je vtisnilo v življenje, v zavest posameznikov različne in mnogotere podobe in spoznanja. Take, ki osrečujejo

in hrabrij, in take, ki se v človeku naselijo kot nasilje, kot mora. Marsikaj tega se hitro izročja pozabi, mnoge stvari pa se z zopmo vztrajnostjo zažirajo v spomin. Vedno pa ostanejo v prijaznih spoznanjih rezultati prizadevanj in hotenj, napornih in iskrenih. Na poti potrjevanja se neštete sanje tudi izničijo, zato da se lahko najbolj izsanjane tudi uresničijo. "Ne primerjaj se z drugimi, da ne postaneš zagrenjen ali ohol, kajti vedno bodo večji in manjši od tebe. Veseli se svojih del, veseli se svojih načrtov." Tako je med drugim zapisano na steni sv. Pavla v Baltimoru, datirano z anno domini 1692. Pri Rasti se nismo nikoli primerjali z nobeno drugo revijo v slovenskem prostoru. Morda prvo leto s Primorskimi srečanja, bolj zaradi vprašanj, kako naj se revija gmotno, materialno vzdržuje, kot pa zaradi vsebinske zasnove. Vrednostna vprašanja so se vedno oblikovala doma, v provinci, na podlagi programskih izhodišč, znanja, izkušenj, ki jih je bilo komaj za majhen vzorec, in temeljitih pretresov in izborov vsega, kar je prihajalo pred uredniško odgovornost. Revija je torej rasla v provinci. Ne gre pa pozabiti, da je deset, petnajst takih provinc že Slovenija v polnem obsegu. "Vsako rojstvo je čudež zase," pravi ljudska modrost. In vsaka številka Rasti pomeni za njene kreatorje in oblikovalce majhen čudež, rojstvo pričakovanega in zaželenega izdelka. Pomeni zadovoljstvo in zadoščenje. Rojevanje prav vsake številke je kolektivno delo, pri katerem se posameznik ne more in ne sme zatajiti. Rast ne potrebuje ne statistov in ne zapovednikov. Zasluge za revijo imajo samo njeni ustvarjalci, njeno uredništvo in naročniki. Vsakdo toliko, kolikor zanjo resnično prispeva in kolikor se zanjo žrtvuje. Tudi slednje je pomembno, čeprav menda sodi to že v nesodobno modo.

Revija se je spočela iz obih kulturnih potreb te pokrajine. Na noge so jo postavili zanesenjaki, ki se med sabo niso niti pol minute preštevali ali opredeljevali za kaj drugega kot za vsebinsko profiliranje in bogatitev te edicije, ki postaja v tem prostoru nepogrešljiva vrednota. Tako trdijo ljudje, ki trdno verjamejo v svoje sodbe in prepričanja. Dobrohotno je to zapisano. Zaradi nadaljnje rasti Rasti. Sicer pa je revija vedno odprta za dialog, za drugačna mnenja v imenu resnice in resnic.

Vsem spoštovanim naslovom in ljudem v njih se iskreno zahvaljujemo, da so reviji omogočili gmotno osnovo za njeno izhajanje tudi v tem letu. Največ zaslug za to imata Ministrstvo za kulturo in Mestna občina Novo mesto. Seveda so bili tudi prispevki drugih še kako dobrodošli. Kar precej naročnikov pa še ni poravnalo svojih obveznosti. Ker denar za plačilo stroškov četrte (dvojne) številke nujno potrebujemo, prosimo, da to nemudoma storite. Zelo nevshečni in neopravičljivi pa so bili pozivi naročnikom, da plačajo naročnino, ki so jo pravočasno poravnali. Uredništvo, ki neposredno za take postopke ni odgovorno, se vsem iskreno opravičuje in izraža prepričanje, da zaradi tega nihče ne bo pretrgal partnerskega odnosa z revijo. 650 naročnikov, kolikor jih trenutno je, je še vedno premalo, saj si prizadevamo in želimo, da bi se število rednih naročnikov povzpelo na tisoč. Smemo upati, da bomo dosegli tudi ta cilj?

V uredništvu je prišlo do nekaterih sprememb, premikov. Franc išali, ki je bil pri reviji od vsega začetka, se je od nje poslovil zaradi drugih obveznosti. Za nemajhno opravljeno delo pri reviji se mu uredništvo lepo zahvaljuje.

Tudi ta (dvojna) številka je vsebinsko izredno bogata. Novinar Tone Gošnik ji bo verjetno naklonil takšno pohvalo kot prejšnji. Tokrat je posebno bogat literarni del, zlasti s pesniško tvornostjo. Zelo prav je, da v razdelku Naš gost gostuje prof. dr. Jože Toporišič,

naš rojak, najvidnejši slovenski jezikoslovec v tem stoletju. Borut Mokrovič, direktor Term Čatež, pa je, kar veje iz celotnega intervjuja z njim, mož velikega znanja in velikih dejanj, Lucijan Reščič je v intervjuju predstavljen s tako žlahtno besedo, kot jo zasluži njegova človeška narava, kot se spodobi za njegovo strokovno poglobljenost in odzivnost.

Inž. Vilma Pirkovič se je pred nedavnim za vedno poslovila. Iskreno se ji zahvaljujemo za vse, kar je postorila za razvoj kulture na dolnj-skem in v slovenskem prostoru ter še posebej za njeno zvesto in plodno sodelovanje v Rasti. V tej številki je nadaljevanje njenega spomin-skega zapisa.

Letošnjo jesen je minilo sto let, odkar je prišel v Novo mesto, v 7. gimnazijski razred, v Ljubljani izključeni dijak Dragotin Kette. V Novem mestu je ustanovil tajno politično in literarno društvo Za-druga (po vzoru ljubljanske) in ustvaril najlepše cvetove naše ljube-zenske lirike. Pesniški navdih mu je sporočala oboževanka Angela Smola. V pesmi Na Krki je bolečina slovesa mojstrsko izpričana z verzi, ki se glasijo:

Tiha in nema
se vije krog mesta
in ga objema
kot ljubica zvesta.
Zadnja luč sije
še tam izmed vej,
Krka se vije
počasi naprej...
Adijo, Adijo!

Adijo, tudi v letu 1996. Želimo vam srečno in uspešno novo leto 1997!

Jože Škufca

Jože Marinč: IZGON IZ RAJA (izrez), 1992, mešana tehnika, 200 x 122 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

TRINŠTIRI

TRININDESET

I

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

IDRO

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

...
...
...
...
...

LITERATURA

ŠTIRINTRIDESET

*Na strehi gorijo zublji.
Štirje ljudje na rebrih.
Klek in Snežnik in sirup.
Krogi iz okvirov lesa.*

*Pleh, ki se zabije navzgor,
podpre kost. Nebesna
modrina je odvisna, kot
čipke. Oblaki so mali*

*pamži, hitijo za
špicami. Petrolejka je
v hiši. Darjeeling.
Škatlice za predali, za*

*pobarvanimi deskami, ampak
le tako, da gledajo
stavbe srca. Tu naj bodo
leteče krave, ki naj*

*imajo obenem lesk olja
in glavo bučeče čebele
science fictiona. Kapelice
iz gume ali lesa? Kruh*

*naj se navija nazaj,
v testo in sadje. V
grozdje. V topljene sire.
V tem, da daš roko stran.*

SIDRO

*V stolpu so ščiti razporejeni na levo in
desno. Zarja gre skozi nas. Obrvi so rdeče.
Zima je srebrna. Srne, v obliki kroglic,
so oblite z bitumnom. Cmok ve, ko ga*

*razširiš. Listje hlipa. Greben gori kot
razsuti sladkor. Tu je venček okrog skorje,
lešnik pade v mir. Praproti se zalomijo
in razrušijo. Čebela je polita z ovomaltinom.*

*Uporabljaš zadrgo. Je švic pod rokavi.
Brvar pod ramami gora. Slačim miličnika,
ki sem ga našel zmrznjenega. Ni miličnik,*

*hoče delati. Nočemo več piti. Sneg ima rebra.
Civil poje. Nikoli nisem obrisal votline okrog
ust. Uvita njiva. Moja ruda. Seme gre za njo.*

OB ATLANTIKU

*Gredlji so se sesedli v zalito solato.
Razredčen rjav katran. Je mehko?
Metal te bom tja, z dve metra višine.*

*Dišiš, ko se pobiraš. Ovesim te s perlami.
Plemenit steklen zvok na mehki zeleni
solati, preliti z razredčenim katranom.*

*Dišati bo začelo perje. Koleno na notranji
strani lakta. Perle skačejo kvišku kot
označene žogice od pritiska zraka na*

*loteriji. Poslan si. Kje naj se zamesi tvoj
vonj, če se ne boš še valjal? Reži se. Podri
stojnico. Odpihni orjaka in si prilasti*

*sok. Koščke vrtov meči čez rame. Veš sploh,
kje boš bicikliral? V loputi nad morjem
v moji sapi. Izruval bom smreke, ki bodo*

*pognale iz tvojih pleč. Mačje oko pod
štango kliče svetilnik. Na pesku spi. V
votlini, na skali, na zeleni polici,*

*v rumenem mokrem plašču. Se bodo
tisti odrezani trikotniki zaprli kot
škure? Bo Evropa krajša za tvojo sled?*

NISEM NAVAJEN, POROČNIK, NISEM NAVAJEN!

*Ne znaš se obnašati, papagaj.
Tvoji krogi ob očeh so srebrni.
Notri imaš vato.
V vati so trni.
Globusi, ki se praskajo z očmi nad gorami.
Svoja grla!
Svoje sapnike, svoje želodce, svoje
zvoke, ki so glas Sueza.
Jez se dviga.
Ribe pobašajo senčnike.
Occialin! Occialin!
Mola lo, mola lo, butta lo qua!
Afnajo se marele, ki se spet odpirajo.
Poješ vse in se spet zastrupiš.
Hruščeva, ki se pelje pod oknom.
Fave, ki jih zbombardiraš, da hreščijo kot
pavovke. Je v steklu
luža? Je Bog
popikan?
Zakaj ne nabašajo lovca?
Zakaj se podgana rodi iz podgane?
In telički, ki se prestopajo, padajo in še*

*prestopajo.
Vsak se mora naučiti hoditi, ko kriči.
Moja je steklena volna.
Moja je vsa otava.
Pomešaj belo in zeleno, slast in suh smrad.
Tako se boš nekaj naučil.
Misliš, da so vajencem krpali nogavice?
Ne. Z žigom so jih zakopali v predal,
pohodili, tlačili in rjovelili,
tlačili, in ko so predal odprli,
tam se trepetali vsi nagci v bornih
pižamah, hvaležni, da niso umrli, rosni v
steklu.*

DAMA BIANCA

*Obul zelene, dve številki prevelike
škornje in potacal Orfeja. V gozdu je
čepel, skrit pod gobami. Nikoli*

*nisem nabiral gob in ne ločim mušnice od
trstičja, avto je nasedel na mah, nad
kannom. Temen lila avto ob pokopališču*

*vaške cerkve na robu zemlje. Povsod tisti
rjav drek od bronca z zvonov, od rje in
zidu, ki se kruši, povsod tista žmahtnost,*

*ki se v njej hrani in utaplja Orfej.
Zvonik je v popolnem ruševju, kot bi ga
naslikal Pilon, ampak višje, višje*

*med brusnicami, med borovnicami. Lestev se
uvija in treska. Nobenega pojma nimam, če
bo šel avto dol ali bo tu večno zastal.*

*Olje na vresju. Potem strumni koraki
navzdol, k tolmu, k medvedu. Ko sanje
začnejo hlapeti in sikati. Ko sem*

*jaz v gradu, visoko zazidan in ti plavaš
spodaj v modrem. In ribičem se kar
odpre in govorijo o mrežah. Ponoči Meduza*

*požge. Je Rilke razumel Hindemitha?
Koža mora biti gladka. Listje mora
biti čisto. Cunje morajo dišati.*

GIBI GOB

*Usmiljenje je žogica. Roko ti do komolca
namakam v odprto žrelo, ampak s strani:
levo, desno, spodaj, pa na rob, kost,
pusti prste. Po meliščih si hitrejši od
Modica. In bratu patra se svita. Rossetti.
Vse črno od želv. Zvonjenje. Križ med
katoliki in masoni. Vrt ima nad omaro.
Brat je morda zdaj v peklu. Notranjščina
kot je bila v vili na Francesco Crispi
pri stricu Jakobu. Dilema med etiko in
užitkom. Rdeče ribe, stlačene med lene
želve. Omet je glina. Brajde kot na
lizbonski Alfami. Slikamo se. Slišim slikanje.
Hlapi zlati pesek in se uvija v liste.*

TISTI, KI NI BIL TISKAN

*Moje obleke so iz kumine. Z zmiksanim
šalterjem, s speto premo. Rad se zabavam,
to ti veš, ampak v hrušču, v grušču,*

*brez imen. Po celcu. Si predstavljaš,
da bi se neprestano z glavo zaletaval v
tak repertoar kot ti? Hard core Barišnikov.*

*Polirana oprema, dota tete Alme. Sem jih
že skupaj stičil. V Figovcu. Poblaznela
sta. Čutiš, da si preveč pod gladino?*

*Enostavno ne dovolj na smučkah. Si
komuniciral s Tadejem? Eno je sitotisk.
Eno pa korenine, kot da bi zgodovini zobe*

*drli, opraskan z malto. Že na Emoryju
so mi povedali, da ti Coca Cola ne bo dala
nič. Edino, kar je od nje, je tista*

*fotka. Ko skupaj odraščata. Morda te je
davil, ampak stik je bil koristen.
Preveč si se razbremenil. Slina s*

*kolači. Siamski dvojčki z belim bencinom.
Identiteta pojé. Zamaskira hiše. Tudi,
če jih odrežeš z nožkom ob ruši in*

*naprej porivaš, ali brcaš, ali kakorkoli
mečeš, razširjajo se kot živi gozd v
Kurosawi. Premisli. koliko časa že tam
čepiš. Gnije ti Jonas. Z bliskovitimi
progami vse na kupu, pa, a pomaga,
a? In tisti, razposlani na vse strani?*

*Podplut si. Edino uvod je res dober.
Prvi, ne oficialni. Pa tudi oficialni je
redu. Vse drugo ni vredno te strasti.*

NAPOJI

*Požira razgrajanje hiše.
Čisti liste, stroje, tiše.
Cufa in ti pusti življenje zunaj.
Da se odplazi na sončni prekat.
V kot. Na polico zunaj.
Vdre dih in plin.*

*Zasije ščepec brade.
Prhnil je lila luč.
Znotraj, v suhem vodnjaku so bile
sveče, ki so ta krep papir žgale.
Ajda si izbira brstič.
Metri hude hoje vozijo pšenico.
Listi talne glave ne vedo čisto nič.*

*Kot krt se silim h kostnu.
Letí, letí, v osi letí.
Bobi.*

*Kastni ne vidijo pomena prič.
Veliki glogi režejo svojega hlapca.
V tej jami ni vtičnice.
Izmail. Reši me.*

BARBAR

*Zločin sveti.
Klet si prebija obraz.
Popki z uvitimi, dolgimi in frivolnimi
stebli v čaru sinjega morja.*

*Sveža slika, ki šelesti kot staniol papir.
Darujem kožo za ta zvok, prinašam
plavanje.*

*Prskal kot kit.
Obrisal glavico.*

In zadnjih sto metrov: metuljčka.

*Na deski, posuti z moko.
Kot barbar podredim.
Kópam mater slavja.*

Helena Crček **STARKA IN VELBLODICA**

*Položi glavo na mojo ramo,
bela velblodica.
Kmalu bo konec poti
in tvoja utrujenost bo skopnela
kot brezmadežni obrisi snega
v poljubu pomladnega jutra.*

*Puščava za najinim hrbtom spi,
gola in tisočletna,
kot krokar,
ki kroži nad najinim
spominjanjem.*

*Zapri oči za trenutek,
bela velblodica.
Poglej travnike in jezera,
ki so naju rodili,
jutra, ki so naju dojila
z roso nenehnega pričakovanja,
lom sončnih žarkov,
ki je navihano pogledoval
v notranjost najine jurte...
Vračava se,
bela velblodica.
Vračava se v spočetje,
ki nama je raztegnilo pljuča
z Dihom.*

*Le še suho rečno strugo
morava prekoračiti.
Potem se bo pred nama
razgrnila preproga sonca.
Stopali bova po mehkih tleh
in rajske ptice nama bodo
stkale odejo,
na kateri si bova odpočili Pot.*

*Vstani, bela velblodica,
nadaljevati morava.
Najina zgubana koža si želi vrnitve
v Prostor;
kjer je čas
Večnost.*

STARKA IN REKA

*Gole sence,
med katerimi se sprehajam sploščena.
Reka se pretaka po drobovju čakanja.*

*Vzhajajoče sonce
se je danes zamudilo na pristavi.*

*Nad vršcem kroži orlica.
Slepa za sneg in gluha
za britvico vetra.*

Vlado Garantini ŽENE

*Spomladi se sramežljivo skrivajo v nežnozeleni senci,
zvezdni obok jim v sanjavih nočeh
vdihne lilasto barvo klorofila.
Roke in noge spletajo v vitke liane.
Poleti jim listi oroženijo,
vmes se zabliškajo trni,
z mogočnimi krošnjami bedijo
nad negotovim risom družine,
strpno sledijo iz varne razdalje,
kako iz bujne podrasti,
iz toplega humusa
cagavo klijejo mlade, nitaste bilke, deklice.*

MIŠNICA

*Sebi ne moremo
ničesar skriti,
ničesar.
Razpadamo, rjasta pločevina,
počasi,
rjasto počasi,
navznoter.
Odmrle luske strahov,
kesanj, groze in sanj
skrivamo
na zaprašene police podzavesti.
S štukaturami upanja,
z nasmeškom med stisnjenimi zobmi,
po moško
le krpamo in lišpamo
krušljivo fasado bivanja.*

VRBE

*Zjutraj, mladostno spočite,
nad bisernimi zrcali
spletajo srebrne kite.
Z nočjo se,
skrbne mame,
objamejo čez rame,
sklonijo nad zelene zibelke
in mrmrajo polglasne uspavanke
dremajočim tolmunom.*

NA VEČER

*Za gorami
zastira dan
sinja okna
z ognjenozlatimi rokami.
Na srebrnih svečnikih
žar bukovih gozdov.
Čarobni rog tišine
drhti omamno,
do bolečine.*

France Režun BELA KRAJINA

*Ej, Bela krajina,
čudežna dežela,
kjer v naročju Zemlje
in Neba objemu
še pravljice postanejo resničnost.*

*Pretkana s polji in vinogradi,
z livadami in brezovimi gaji,
z lučjo sonca, vetrom in oblaki
in v nočeh še s srebrom mesečine
prebujajš vedno znova mi spomine:*

*na šepetanje Kolpe,
na ples deklet in vil,
na pesmi in polete ptic,
razkošje barv v jeseni
in spet mehko in umirjenost v večerih,
na vonje s košenic,
šumenje v brajdah,
prijazna povabila v vinske hrame...*

*in še na posteljo tam v seniku,
kjer vsakokrat me v snu
najlepša deklica
poljubi in objame.*

ZDRAVLJICA

Hej, bratci,
mnogo je že dni prešlo,
le koliko jih je ostalo,
morda že jutri nas ne bo?

Kot drobna smo peščena zrna
na bregovih oceanov
in spet kdo ve, kateri val
ga bo odplaval v neznano.

Zori nas čas,
ukrivljajo strasti in delo,
no, pravijo, da na obalah ONSTRAN
nam bo bolj veselo.

Pa kaj bi to,
v kozarcih vince se iskri,
izpijmo ga
in naj nam smeh in radost
v teh dneh, ki še ostali so,
prežene vse skrbi.

V DEŽELI SONCA

V deželi sonca,
polj,
vinogradov,
livad in gajev,
kjer vile plešejo še v mesečini,

med trtami smo v vinskem hramu
pri Marjanu in Anki
čaše napolnili.

Izpijmo zdaj to kapljico nebeško,
dar zemlje, luči in neba,
prijaznega dežja
in pridnih rok.

Pijmo lepote jutra
in neba modrino,
večerne zarje,
ko sonce že zaide,
in spet življenje,
da nam ne uide.

In če noč bo svetla,
zakaj ne pili bi še mesečine?!

Cilka Žagar **TRGAM CVETJE IN IŠČEM KORENINE**

*Načrti in želje so izpolnjene,
dnevi so hladni,
široka postelja vabi.
Prazne baterije,
miniaturna pavza,
začasna smrt,
ko iščem nove energije,
da se bo svetilo iz oči,
ko se vrnem v življenje.*

*Senca je legla v jamo,
samota sama
čaka na vstajenje.*

*Trgam cvetje in iščem korenine,
molim rožni venec petih skrivnosti,
polna izvirnega greha in Tebe
iščem figov list,
da bom pokrila grob,
kjer sva pokopala najino ljubljenje.*

PO POMOTI

*Po pomoti sem zašla na mlada pota
trgat snežinke
z neba.*

*Po pomoti sva se srečala,
kjer sva se v zmoti
razšla.*

*Po pomoti sva pozabila,
da spijo najine pomladi
pod odejo snega.*

*Zalivala sva ledene rože,
da bi se razcvele v pomlad,
a ledene rože so se stopile
od tople bolečine.*

*Čakala sva,
da bo sneg pokrtil
blatne poti in raztrgane obljube.
Čakala sva
na snežinke najine mladosti,
a razjokali so se
celo ledeni svečniki.*

*Po pomoti sva si obljubila,
da se ne bova razšla,
preden sva se vrnila
vsak po svoji poti
domov.*

Zdravko Kecman LAJEŽ PESMI

*Kaj napraviti z najinimi štirimi
polnokrvnimi psi?
Sklede pred njimi so prazne,
a krvi je vse manj.
Sledijo tvoji s cvetom podaljšani roki,
ko mi maha skozi lajež
in zapušča svetlobo
- bolečino iz mojega zlatega rebra.
Ne pozdravljaj me več,
tvoja drobna roka se bo zlomila
v šopku cvetja,
in jezero v očeh,
s katerim me skrivaj osvetljuješ,
bo ugasnilo.
Po drevju vise cvetovi in zvezde
za oblaki, glinasti ptiči
spusti jim glasbo v bobnič.
Poslušaj, kako krožijo muhe
in trgajo najtanjše niti,
v katerih se dotikajo najine misli.*

DOKLER MOLČIVA

*Dokler molčiva,
se tišina izmika
najinim pogledom.
Vrnitev je kot odhod,
odhod kot izgintje.*

*S semenom prahu v laseh
se seliva
v šesti čut v ušesu.*

*V jezercu očesa
se še ribica zbudi
in zadnje lužice svetlobe
izpljuska.*

*Ti
pa še zmeraj
odlašiš z vrnitvijo v pesem,
vržeš pest prsti na knjigo
nenapisano in se zbrišeš iz spomina.*

Charles Bukowski LISTI PALMOVCA

Prevod in zapis o avtorju
Jolka Milič

Ameriški pesnik in pisatelj Charles Bukowski se je rodil v Nemčiji leta 1920, vendar se je s starši preselil v Ameriko, ko je bil star tri leta, in svojo mladost preživel v Los Angelesu. Pri štiriindvajsetih letih je objavil svojo prvo črtico, čez dobrih enajst let pa prvo pesem. Prvo pesniško zbirko *Flower, Fist and Bestial Wail* (Roža, pest in zverinsko tuljenje) je izdal šele leta 1960. Potem je pisal kar brez prestanka in objavil kakih petdeset knjig, ki so ga naredile razvpito slavnega tako v Ameriki kot po vsem svetu. Izbrane pesmi so iz teh zbirk: *It Catches My Heart in Its Hand* (V svoje roke ujame moje srce), 1963; *The Days Run Away Like Horses Over the Hills* (Dnevi tečejo kot divji konji čez hribe), 1969; *Mockingbird Wish Me Luck* (Zafrkljivi ptič, zaželi mi srečo), 1972, in *Burning in Water, Drowning in Flame* (Izgorava v vodi, utaplja se v plamenih), 1974.

*točno opolnoči
1973-74*

*v Los Angelesu
je začelo deževati na
liste palme pred mojim oknom
hupanje in pokanje
petard
in vmes grmenje.*

*legel sem v posteljo ob 9^h
ugasnil sem luč
in potegnil oddeje -
njihova razigranost, njih sreča,
njihovo vreščanje, njihovi papirnati
klobuki,
njihovi avtomobili, njihove ženske,
njihove diletantske pijandure...*

*zadnjega dne v letu me je vedno
groza*

življenje ne ve ničesar o letih.

*zdaj so klaksoni nehali hupati,
in petarde in grmenje...
vse končano v petih minutah...
vse kar slišim je dež
na palmovih listih,
in mislim:
nikoli ne bom razumel ljudi,
toda še vedno
sem živ.*

POTEGNI VRVICE, LUTKA ZAPLEŠE...

*vsak moški mora razumeti
da vse lahko izgine zelo
hitro:
mačka, ženska, delo,
prednje kolo,
postelja, stene,
soba; vse naše potrebe
vključno ljubezen,
stoje na peščenih temeljih -
in vsak določen vzrok,
pa naj bo še tako brez zveze:
smrt dečka v Hong Kongu
ali vihar v Omahi...
je lahko v tvojo pogubo.
vsa tvoja posoda, ki se razbije
na kuhinjskem podu, tvoje dekle vstopi
in ti si tam, pijan,
sredi sobe, ona pa vpraša:*

*moj bog, kaj se dogaja?
in ti odgovoriš: ne vem,
ne vem...*

ZAFRKLJIVI DROZG

*zafirkljivi drozg je zalezoval mačko
vse poletje
in se iz nje norčeval
nagajiv in samozavesten;
mačka se je plazila po verandah pod
gugalniki z dvignjenim repom
in zafirkljivega drozga obmetavala
z razdraženimi odgovori, ki jih nisem
razumel.*

*včeraj je mačka čisto mirno pricapljala
po drevoredu
z živim drozgom v gobcu,
s perutmi kot pahljača, dražestno padajoča,
razprto perje kot ženske noge,
in ptič ni več zafirkaval,
prosil je, rotil
mačka pa
- preskočila je stoletja -
ga ni sploh poslušala.*

*videl sem jo, kako se je splazila pod rumen
avto
s ptičem
preden ga je odnesla drugam.*

konec poletja.

DEŽ

*simfonični orkester:
ulije se ploha
med igranjem neke Wagnerjeve uverture
ljudje zapustijo sedeže pod drevjem
in se zatečejo v paviljon
ženske smeje, moški bahavo mirni,
zmečejo stran mokre cigarete.
Wagner še vedno igra, potem pa so vsi
pod streho, celo ptice z dreves privršijo
v paviljon in na vrsti je Lisztova Ogrska
rapsodija št. 2, in še vedno dežuje, a glej,
pod dežjem sedečega moškega, ki posluša.
Občinstvo ga opazi, ozirajo se za njim.
Orkester se ne pusti zmotiti, ne zmeni se
zanj. človek sedi v noči v dežju in
posluša. nekaj je bržčas z njim narobe,
kajne?
prišel je poslušat
glasbo.*

IN MESEC IN ZVEZDE IN SVET:

*dolgi nočni
sprehodi -
to je nekaj,
kar dušo
razvedri:
kukati skozi okna
in gledati utrujene
gospodinje,
ki skušajo
pomiriti
od piva
podivjane može.*

KO JE HUGO WOLF ZNOREL

*Hugo Wolf je znorel, ko je jedel čebulo
in pisal svoj 253. samospev; bilo je aprila
in deževalo je kar naprej, deževniki so lezli
iz zemlje in prepevali Tannhäuserja, in razlil je mleko
s čmilom, in njegova kri je brizgnila na stene,
on pa je vpil in rjovel in jokal,
spodaj
je njegova hišna gospodinja rekla: vedela sem, temu
prekletemu bizgecu so se skisali možgani, končal je
pisati skladbe
in kdo mi bo zdaj plačal stanarino? nekega dne
bo zaslovel
in pokopali ga bodo v dežju, a zdaj bi
srčno rada, da bi nehal tuliti
tako nazarensko - kar se mene tiče
je navaden tepec, topli bratec, bedak
in ko ga bodo odpeljali od tu, upam samo,
da na njegovo mesto
pride kakšen dober in resen ribič,
ali rabelj
ali prodajalec
biblijskih snopičev.*

BORODINOV ŽIVLJENJE

*prihodnjič, ko poslušaš Borodina,
se spomni, da je bil samo lekarnar,
ki je pisal glasbo za zabavo;
njegov dom je bil poln ljudi:
študentov, umetnikov, postopačev, pijancev,
on pa ni znal nikoli odreči.
prihodnjič, ko poslušaš Borodina,
se spomni, da je njegova žena uporabljala
njegove skladbe
za podlago mačjega ležišča ali je
z njimi pokrivala latvice kislega mleka;
mučila sta ga astma in nespečnost*

Charles Bukowski

*in pripravljala mu je mehko kuhana jajca,
ko pa si je hotel pokriti glavo,
da ne bi slišal hišnega hrupa,
mu je dovolila uporabljati le rjuho;
za nameček je bil vedno kdo
v njegovi postelji
(spala sta ločeno, ko sta prav
spala)
in, ker so bili vsi stoli zasedeni,
pogosto je spal na stopnicah,
pogrnjen s starim šalom;*

*ona mu je rekla, naj si ostriže nohte,
naj ne pôje ali žvižga,
naj ne da v čaj preveč limone,
naj je ne stiska z žličko;
Simfonija št. 2 v h-molu
Knez Igor
stepne skice iz Srednje Azije*

*zaspal je le takrat, ko si je dal
na oči kos temnega blaga;
leta 1887 se je udeležil plesa
Zdravstvene akademije,
oblečen v pisano narodno nošo;
videti je bil končno nenavadno vesel
in ko se je zgrudil na tla,
so mislili, da uganja burke.
prihodnjič, ko poslušáš Borodina,
se spomni...*

Z Damijanom sva korakala po Gerbičevi navzgor. Ura je bila približno enajst in nad nama so oblaki zakrivali polprazno luno. Nikogar nisva srečala, kar je bilo povsem v redu. Počela sva tisto, kar sva vsakič, ko se nisva imela kam dati: kradla sva vrtnice. Gerbičeva je lepa ulica, tam je vedno mir in raste veliko rož. Ko sem nekoč stopala po njej, se mi je prvič po dolgih letih zazdelo, da je narava nekaj perfektnega. Takrat so cvetele breskve ali pa mogoče mandlji. Verjetno so bile breskve. Mandlji neradi rastejo v teh krajih. Zdaj je bila sredina maja in prihajala je sezona vrtnic. Celi šopi so se jih odpirali nad visokimi ograjami. Tukaj morajo biti sami dobri sosedje, če si postavljajo tako visoke ograje, sem razmišljala. Z eno roko sem držala Damijanovo dlan. V drugi sem nosila vrtnico. Damijan jo je utrgal že čisto na začetku in mi jo podaril. Za srečo, je rekel. Nasmehnila sem se.

“Zakaj se smeješ?” je vprašal.

“Kar tako,” sem skomignila. “Sama sebi.”

“Aja?” me je na široko pogledal. “Kako pa je videti to - mislim to, da se smeješ sama sebi?”

“Tako,” sem rekla. “Zabavno. Včasih bi se rada smejala, pa se nimam čemu. Potem iščem in iščem in vidim same zamorjene stvari. Na koncu odkrijem, da sem še najbolj smešna jaz sama. Potem se smejem sebi.”

“A,” je rekel Damijan. “Zanimivo. Ali zdaj vidiš same zamorjene stvari?”

“Ne,” sem se zasmejala in ga zgrabila okrog pasu, da ga je zaneslo v mojo stran. “Niti ne. Vidim naju, kako hodiva po Gerbičevi in se greva socialistično ljubezen.” Dvignila sem drugo roko in ga z vrtnico požgečkala po licu. “Saj veš, kako to izgleda, ne?”

“Ja,” je rekel. “Smešno.”

“Se ti zdi, da sva smešen par?” sem vprašala.

Damijan je skomignil z rameni. “Ne vem. Mogoče. Kakor kdaj.”

“Kdaj?” sem vprašala. “Kdaj se ti zdi, da sva smešna?”

“Zdajle, na primer,” je rekel in me cmoknil na nos. “Če bi bil nekdo tretji in naju gledal, kako se potikava po tej prazni ulici in poskuša nekaj narediti iz dneva, bi se zagotovo smejal.”

Prikimala sem. “Kaj pa takrat,” sem nadaljevala, “na vrhu Bunkerja? Ko sem jaz visela med tabo in luno in se je imel potek stvari vsak čas zrušiti na naju? A?”

Damijan me je zamišljeno pogledal. “Takrat se ne bi smejal,” je rekel. “Verjetno bi se samo malo zaničljivo ozrl na naju. Saj veš, spet dva, ki se imata boljše kot jaz.”

“Pa če bi vedel, da ti misliš, da nosi ženska nuklearko okrog vratu?” sem nadaljevala. “Ali se ti to ne bi zdelo blazno smešno?”

Damijan se je nasmehnil in me stisnil okrog pasu. “Bi,” je rekel. “Celo v prvi osebi se mi je zdelo smešno. To se mi ne zgodi ravno vsakič.”

“Tudi meni se ne dogaja prav pogosto,” sem rekla in ga stisnila nazaj. “Ampak takrat sem se morala smejati. Kot prestrašen vrabček si lovil ravnotežje v počepu pod mano. Morala sem se smejati.”

“Ampak bilo je dobro, ne?” je vprašal Damijan.

“Ja,” sem prikimala. “Dobro.”

Prišla sva do ograje, izza katere se je sklanjal razkošen grm vrtnic. Spogledala sva se in si zarotniško pokimala. Damijan je

stopil na prste in iztegnil roko. Ozrla sem se po ulici navzgor. Nikogar ni bilo. Damijan je odlomil tri napol razcvetele, temno rdeče vrtnice. Stebla so se le s težavo odtrgala. Posebno pri zadnji se je moral precej namučiti. Ampak bila je lepa, ta, zadnja vrtnica. Steblo je imela čisto ravno in njen cvet je razodeval dovršeno simetrijo. Uporabiti je moral obe roki, da jo je lahko odtrgal. Potem se je naslonil na ograjo in vse tri izročil meni. Objela sem ga okrog vratu.

“Še eno,” sem rekla. “Vsaj še eno.”

“Zakaj?” je vprašal Damijan.

“Vrtnice morajo biti vedno v neparnem številu,” sem rekla. “Zdaj imava štiri. Potrebujeva torej še eno. Ali tri. Ali sedemnajst. Šele potem bo nastal pravi šopek, razumeš?”

Prikimal je.

“Zakaj misliš, da mora biti vedno neparno število?” je vprašal, ko sva že stopala naprej.

“Ne vem,” sem skomignila. “Po mojem zato, da lahko vedno ena ostane.”

Damijan me je vprašujoče pogledal.

“Razložila ti bom, kako si to jaz predstavljam,” sem rekla. “Poglej: imaš toliko in toliko vrtnic, na primer x - krat dve plus eno. Potem iz tega narediš x parov. Takih uravnoveženih parov, v katerih ena stran dopolnjuje drugo. Tista, ki ostane sama, pa je brez konkurence. Nobenega dopolnila ne rabi. Sama sebi je popolnoma dovolj. Če bi tudi njo dali v par, bi bil šopek ena sama preračunana povprečnost. Tako pa nekaj na njem izstopa, ga naredi drugačnega od drugih. Razumeš?”

Damijan je prikimal. “Zanimiva teorija. Si si jo sama izmislila?”

“Bolj ali manj,” sem odgovorila. “Take stvari se mi občasno dogajajo.”

Zamislil se je. Nekaj časa sva molče korakala drug ob drugem.

“Veš kaj,” je rekel čez čas. “Zdi se mi, da je povsod približno tako.”

“Kako to misliš?” sem izgubila nit.

“Tako,” je rekel Damijan. “Tako kot tisto s šopkom. Vedno je neke ena stvar, ki ostane brez para.”

“Aja?” sem dvignila obrvi.

“Ja,” je prikimal. “Recimo pri človeku. Vse je v paru. Vsak ima dve očesi, dve roki, dve nogi, nos in usta, ki sta tudi par, ušesa in tako dalje. Pa tudi drugače - srce in možgani, strah in pogum, prav in narobe, nekaj takega.”

“Instinkt in razum,” sem vskočila.

“Ja, to tudi,” je rekel Damijan. “V glavnem - pari. To imamo vsi. Vsak pa ima še nekaj, kar ga loči. To pa je vedno ena sama stvar, a ne?”

Prikimala sem. “Ja, res.”

Spet sva malo obmolknila.

“Veš kaj,” sem rekla potem. “Nekaj blazno čudnega je s to edino stvarjo.”

“Kaj?” je vprašal.

“To, da nikoli ne veš, kaj je tisto, kar te loči od drugih,” sem rekla. “A ni res?”

Damijan je malo pomislil. Potem je prikimal in planil v smeh. Na široko sem ga pogledala.

“Zakaj se pa zdaj režiš?” sem vprašala.

“Kar tako,” je rekel. “Nimam pojma, zakaj sem jaz drugačen

kot ti, vem pa, kaj naju loči od drugih parov.”

“Kaj?”

“Tò, da sva zdajle tukaj in kradeva vrtnice in vmes filozofirava, namesto da bi izkoristila ta čas, ko ni nikjer nikogar. Ali ni to smešno?”

Bilo je. Še sama sem planila v smeh. Sedla sva drug poleg drugega na pločnik in se nekaj minut pritajeno, odkačeno smejala. Potem sem naslonila komolce na kolena in se ozrla k njemu:

“Pojdiva poiskat še tisto zadnjo vrtnico, lahko?”

Damijan je prikimal. Ponudil mi je roko in me potegnil na stopala. Vsak s svoje strani sva oprezala za primerno priložnostjo. Bila sva že skoraj na izteku ulice, ko sem jo zagledala. Bila je ena sama, čudovito ravna je rasla pod blede svetobo ulične svetilke. Prisočila bi ji malo svetlejšo, oranžnordečo barvo. Bila je prava.

“Damijan,” sem ga pocukala za rokav srajce. “Tukaj je.”

Ozrl se je. Pogledal je vrtnico in potem mene. Narahlo je prikimal.

“Prav imaš.”

Na hitro sem pogledala okrog sebe. Nikjer ni bilo nikogar. V daljavi je rumeno mežikal semafor in metal odbleske po asfaltu. “Daj,” sem šepnila. “Hitro.”

Damijan se je izmuznil skozi vrata v ograji in v treh hitrih korakih skočil do nje. Previdno jo je zgrabil in potegnil. Ni se hotela odtrgati. Prelomil je njeno steblo tik nad tlemi. Nič. Vrtnica se je z vsakim vlaknom oklepala svoje podlage, kot bi slutila, da bo njena vloga nekaj posebnega. Mučil se je in vlekel in upogibal steblo na levo in desno, vendar se ni hotelo vdati. Takrat se je v oknu nad njim prižgala luč.

“Pazi,” sem šepnila. Damijan je pogledal navzgor. Za hip je obstal, kot bi hotel premisliti, ali naj vztraja ali vse skupaj pusti nedokončano, potem pa se je sklonil in z zobmi pretrgal vez, ki je priklepala vrtnico na njen preostanek. Pograbil je premagani rdeče oranžni cvet, me zgrabil za roko in skupaj sva stekla po ulici navzdol, še preden naju je kdo utegnil videti.

Šele tik pred semaforjem sva upočasnila korak. “Uf,” sem rekla. “Čisto malo je manjkalo.”

“Pa kaj,” je rekel Damijan. “Vredno je bilo.”

“Ja,” sem se strinjala. “Res.”

“Poglej,” je rekel in se nagnil proti mimoidoči svetilki. “Ustnico sem si ranil.”

“Ubogi,” sem rekla in mu s prstom podrsala po njej. “A te zelo boli?”

“Niti ne,” se je nasmehnil. “Zdaj sem vsaj malo drugačen, ni res?”

“Mhm,” sem pokimala. “Res si malo drugačen. Prav fino je, da je tako.”

Sedla sva na pločnik in se naslonila drug na drugega. Vzela sem vrtnice v eno roko in jih razvrstila v simetričen, malo neenak šopek. Štiri so bile temno rdeče, zadnjo pa sem dala na sredino. Ni povsem spadala med druge, vendar to zdaj sploh ni bilo važno.

“Midva sva smešen par, a ne, mala?” je vprašal Damijan in me objel okrog ramen.

“Ja, res,” sem se nasmehnila. “Prav posebno smešen par. Pa več, zakaj?”

“Zakaj?”

“Zato,” sem slovesno rekla, “ker po vseh zakonitostih najine filozofije sploh ne moreva biti par. Ampak vseeno sva. Tò je tisto,

Polona Glavan
ŠKARJE

kar naju postavlja na častno mesto. Prav kritično smešno, res.”

“Prav imaš,” je rekel Damijan in se nasmehnil. Naslonila sem mu glavo na ramo in razprla ustnice. Poljubila sva se. Začutila sem okus po krvi.

“Damijan,” sem rekla. “Naslednjič morava nujno vzeti škarje.”

Jože Marinč: ŽALOST, 1991, akril, 100 x 80 cm

Osebe:

HELENA, tajnica fotokopirnice, 25 let, članica vodilne stranke pravičnih

PEPE, razmnoževalec, 39 let, član stranke spreobrnjenih

MOJCA, razmnoževalka, 46 let, članica stranke pravovernih

MIMI, snažilka, 50 let, v nobeni stranki

BLISK, honorarni delavec, bivši direktor, 70 let, član stranke nostalgikov

FELIKS, vodja fotokopirnice, 40 let, član vodilne stranke pravičnih

PRESEDNIK stranke pravičnih, 51 let

Prvi del se dogaja v pisarni fotokopirnice, drugi v fotokopirnici. Pisarna je na las podobna vsem sodobnim pisarnam: pisalna miza, na njej računalnik, telefon, spisi, pisarniški pribor, v kotu rolo omara s fascikli, ob oknu obešalnik in sedežna garnitura.

Tranzistor igra, Helena tipka, Pepe vstopi, sleče plašč, ga obesni na obešalnik.

PEPE: Zdravo mucka, sama? (Izklopi tranzistor.)

HELENA: Sama.

PEPE: Kje pa ostali tičijo? (Odpre vrata fotokopirnice, zvedavo pogleduje vanjo.)

HELENA: Zamujajo, tudi sam si krepko zamudil. (Gleda na ročno uro.)

PEPE: V bifeju sem zalival šefov rojstni dan.

HELENA: Kar spodobno si ga zalil. (Mu ovohava usta.)

PEPE: Zalil sem ga s štirimi dvojnimi vinjaki, saj jubilant slavi štirideseti rojstni dan. (Noter plane Mojca, ovešena z vrečko solate, le-ta štrli ven iz vrečke. To odloži v omaro, se za hip sesede na fotelj, se grabi za glavo.)

MOJCA: Ojej, grozno, v avtobusu je tolikšna gneča, za znoret. Sploščena sem, kot slanik v konzervi. (Premor.) Šefa še ni, kajne?

HELENA: Ne, telefoniral je, da pride kasneje.

MOJCA: Sem si kar mislila, da bo zamudil, danes slavi rojstni dan.

PEPE: Zato si tudi zamudila, hočem reči, mimogrede skočila na tržnico.

MOJCA: Ti si mimogrede zavil v bife, stara navada, železna srajca.

HELENA: Kadar mačka ni doma, miši plešejo. (Mojca in Pepe odideta, vstopi Blisk, pogleduje na uro.)

BLISK: Nisem zamudil, kajne? Honorarci ne smemo zamujati.

HELENA: Ne, niste zamudili, vaše honorarne urice so kratke, kot poletne noči, le kdaj jih bom deležna?

BLISK: Punca, ti pa razmišljaš na daleč, nikar se ne veseli neprijazne starosti, prikrade se neopazno.

HELENA: Saj se je ne veselim, ampak se že sedaj, v rosni mladosti počutim utrujeno, utruja me tole trapasto osemurno sedenje, honorarno bo krajše.

BLISK: Šefa še ni?

HELENA: Pride kasneje, naša stranka pravičnih mu prireja zakusko.

BLISK: Samo zakusko? Čudno, vaša stranka je radodarna.
HELENA: Ne, dobil bo tudi briljantni prstan.
BLISK: Se mi je zdelo, da ne bo ostalo samo pri zakuski. Spodobi se, spodobi se, saj mož slavi okrogel jubilej.
HELENA: Spodobi se tudi, da ga midva ob tej priložnosti zvrneva kozarček. (Odpre priročni bife, ven potegne steklenico viskija, naliva kozarčka, si nazdravljata, pijeta, nastopi Pepe.)
PEPE: A takole ga vidva cukata med delovnim časom. Honorarcu namesto viskija priporočam odvajalni čaj. (Si sam postreže s pijačo.) Tebi, mucka, pa priporočam kamilice.
BLISK: Jaz pa tebi, kroniku, priporočam antabus tablete.
PEPE: Saj jih žrem, ampak mi ne pomagajo, pomaga samo tale. (Kaže na viski. Mojca prinese sveženj spisov, jih odloži na pisalno mizo, se sesuje v fotelj.)
MOJCA: Danes sem zamorjena, delo mi ne gre od rok.
PEPE: (Ji napolni šilce.) Mene daje maček. Čemu naj bi delal, delovna leta mi lepo tečejo.
BLISK: Ne seri, preveč si se ga našrl.
PEPE: Serjejo ga oni zgoraj v parlamentu.
HELENA: Oni ga lahko, saj so poslanci, pardon, posranci.
MOJCA: (Pije.) Serjejo ga poslanci, serjemo ga mi, življenje pa se lepo vrta naprej.
PEPE: Zvrnimo ga kozarček in se zavrtimo.
HELENA: Pametna misel, danes je šefov rojstni dan, srbijo me pete in čas hitro beži. (Pijejo.)
BLISK: Čas najhitreje beži meni. (Vklupi tranzistor, zavrti Heleno, Pepe Mojco, plešejo, se upehani sesedejo in spet pijejo.)
HELENA: Sedaj pa, prosim, posluh.
MOJCA: Poslušamo.
HELENA: Spodobi se, da šefu kupimo primerno darilo.
PEPE: Naj mu ga kupi stranka.
HELENA: Stranka bo krepko razvezala mošnjiček, kupila mu bo briljantni prstan, mi mu bomo kupili skromnejše darilo.
MOJCA: Dovolj bo šopek vrtnic in steklenica viskija, saj ga rad cuka.
PEPE: Dovolj bojo vrtnice, skromnost je lepa čednost.
HELENA: Preskromno za jubilej.
BLISK: Morda je res premalo.
PEPE: Ti lahko prispevaš več, saj vlečeš direktorsko pokojnino in povrh služiš še honorarno.
MOJCA: Sama se še vedno ogrevam za vrtnice in za viski.
BLISK: Skromno in pošteno.
PEPE: Preveč za moj prazen žep. Vrtnice in pika, viski naj mu kupi stranka.
HELENA: Capin, pil bi rad zastonj, kajne?
PEPE: Ne bom prispeval.
MOJCA: Če ne boš prispeval, potem tudi jaz ne bom.
BLISK: Potem tudi jaz ne dam beliča, kaže, da je solidarnost na psu.
HELENA: Prav, če nočete, bo pa oboje prispevala naša stranka. Kamor bik, tja štrik. Jubilantu bo darilo zvečer izročil predsednik stranke.
PEPE: (Vzroji.) Odkod vam toliko denarja?
HELENA: Nič čudnega, menda smo vodilna stranka, ki ji pripada največji kos predvolilnega kolača.
MOJCA: Protestiram, kolač bi morali pravično razdeliti.
BLISK: Še noben kolač ni bil in ne bo nikoli pravično razdeljen.

HELENA: Razumljivo, največji kos vedno pripada vodilni stranki, pomeni nam, pravičnikom.

MOJCA: Pravični ste samo na jeziku in na papirju, nikar v dejanjih.

PEPE: Naša stranka spreobrnjenih si še kranjske in poliča vina ne more privoščiti, nikar da bi delila briljantne prstane.

MOJCA: Tudi nam pravovernim rožice ne cvetijo, privoščimo si samo predvolilni "ajmoht". (Pride Mimi, z vedrom in metlo, prisluškuje v ozadju.)

BLISK: Mi, nostalgiki še "ajmohta" ne premoremo.

MIMI: (Heleni.) A vi pa kar briljantne?

HELENA: Delimo jih samo za okrogle obletnice rojstva, Feliks jih je pravkar dopolnil štirideset.

MIMI: Delite jih na račun davkoplačevalcev.

BLISK: (Mimi). Mar tudi v vaši stranki delite briljantne?

MIMI: Nisem v nobeni stranki.

BLISK: Nekoč si bila v moji partijski celici.

MIMI: Bila, in ko se je komunizem sesul, sem mislila, da bo boljše, pa je slabše.

PEPE: Mar si pričakovala pohane piškote?

MIMI: Ne, slutila sem, kaj nas čaka. Državo je nekdanj molzla samo ena stranka, dandanes jo molze ducat strank, sama se pa še kar naprej peham za golo preživetje.

HELENA: Izrabi priložnost, zgrabi bika za roge.

MIMI: Ne razumem, kam meriš?

HELENA: (Gleda na koledar.) Ovohava te Abraham.

MIMI: (Razmišlja, se lopi po čelu.) Oh, saj res, briljantni prstan?

MOJCA: (Heleni.) Saj snažilka ni v vaši stranki.

HELENA: Ni, ampak so ji vrata vanjo odprta.

PEPE: Pomeni, da člane sprejemate kar po tekočem traku?

HELENA: Ne, samo jubilate. (Mimi odide, zazvoni telefon, Helena dvigne slušalko.) Halo?... Ti Feliks?... Mimi?... Ne, ni še naša, ampak domnevam, da bo kmalu v naših vrstah... (Odloži slušalko.)

HELENA: (Blisku.) Bi morda vi prestopili? (Gleda na koledar.) Ob kresu jih boste napolniti sedemdeset.

BLISK: Ne mika me, nisem kameleon, bil sem rdeč, ostanem rdeč. (Odide.)

PEPE: (Heleni.) Mene pa nič ne vprašaj?

HELENA: Ti še nisi zrel za našo stranko.

PEPE: Kmalu jih bom štirideset.

MOJCA: Zrel si za klub abstinentov. (Odide.)

PEPE: Briljantni bi me izvelkel iz dreka, do vratu tičim v dolgovih, nimam strehe nad glavo.

HELENA: Pravičniki ne delimo stanovanj.

PEPE: Narobe, slišati je, da jih delite tistim, ki jih že imajo, na račun davkoplačevalcev. (Odide, pride Mimi.)

MIMI: (Obrača namizni koledar.) Kmalu jih bom petdeset, oh, kako leta hitro bežijo.

HELENA: (Ji vzame koledar, lista po njem.) Abrahama boš srečala natanko čez štiri mesece.

MIMI: Lepa, zaokrožena leta.

HELENA: Privoščim ti jih še dodatnih petdeset.

MIMI: Bog ne daj, sita sem pasjega življenja.

HELENA: Lahko si življenje polepšaj, usoda je v tvojih rokah.

MIMI: Rekla si, naj bika zgrabim za roge. A tisto še velja?

HELENA: Seveda velja.

MIMI: V mislih imaš briljantni prstan, kajne?

HELENA: Prav njega, saj briljantni prstani ne ležijo na cesti. Mi, pravičniki znamo v pravem trenutku razvezati mošnjiček.

MIMI: Svetuješ mi, naj se včlanim v vašo stranko?

HELENA: Svetujem.

MIMI: Kakšen pa je postopek včlanjenja?

HELENA: Malenkosten, podpišeš pristopno izjavo in že si v stranki. (Ji ponudi obrazec, Mimi ga vzame, okleva, se razgleduje po pisarni, podpiše izjavo.)

MIMI: Tako, sedaj sem vaša. (Odide, zazvoni telefon, Helena zgrabi slušalko.)

HELENA: Halo?... Feliks, sporočam ti veselo novico, Mimi je pravkar podpisala... Še ena ovca več v našem tropu... Zaslužna, lahko vodena proletarka, stoodstotno zanesljiva... (Odloži slušalko, nastopi Pepe, sede na pisalno mizo, binglja z nogami, si napolni kozarček, pije.)

HELENA: Želiš?

PEPE: Pristopno izjavo. (Steguje roko.)

HELENA: Za letos odpadeš, obrazec dobiš naslednje leto, ko boš dopolnil štirideset.

PEPE: Želim prestopiti sedaj, ta hip, okreplil bom vašo stranko, vem, da se borite za slehernega novega člana.

HELENA: Prav, ampak na briljantnega letos ne računaj.

PEPE: Dobrodošel bo na mojem prstu naslednje leto. (Helena prikima, mu da obrazec, vstopi Blisk, na mizo odloži nekakšen paket, prek Pepetovih ramen radovedno bulji v pristopno izjavo.)

BLISK: Vetrnjak, hitro si obrnil plašč po vetru.

PEPE: Prestopam iz prepričanja. (Podpiše izjavo.)

BLISK: Lažnivec, nikoli nisi imel lastnega prepričanja. Zapustil si komuniste, hrbet obrnil spreobrnjencem...

PEPE: Pametno sem storil, oboji so mi delili obljube.

BLISK: Domnevam, da te bojo tudi pravičniki nategnili. (Odide naglih korakov. Pepe glasno vrže za njim.)

PEPE: Upam, da mi bojo podarili briljantnega, saj premorejo dovolj cvenka.

HELENA: Na prstan boš moral počakati.

PEPE: Nič ne de, vajen sem čakati, na obljubljeni garsonjero čakam že celo večnost. (Odide, zazvoni telefon, Helena dvigne slušalko.)

HELENA: Halo?... Sporočam ti veselo novico, tudi Pepe je naš... Praviš, pijanec?... Ne sekiraj se, tudi pijandure potrebujemo v naših vrstah, saj ne mislijo s svojo glavo... (Odloži slušalko, Mojca furjasto plane noter, vihti Pepetovo pristopno izjavo.)

MOJCA: Pijanec v vaši stranki, ta je pa dobra.

HELENA: Dobrodošel, podpisal je trezen, pri polni zavesti.

MOJCA: (Zajedljivo.) Bistveno je okreplil stranko.

HELENA: Borimo se za slehernega novega člana.

MOJCA: Naplahtala si polpismeno snažilko, tudi ona bo močno okrepla vaše pravične, kajne?

HELENA: Okrepila bo fotokopirnico, odpiramo novo delovno mesto kontrolorke izdelkov. Morda tebe mika navedeno delovno mesto?

MOJCA: Ne nasedam predvolilnim obljubam. (Pride Blisk, otovorjen z goro papirja, ga odloži, vzame Mojci izjavo.)

BLISK: (Začudeno.) Mojca, tudi ti med pravičniki?

MOJCA: Beri, izjava je Pepetova, on sodi med perspektivne

kadre vodilne stranke.

BLISK: (Heleni.) Slišal sem, da se odpira novo delovno mesto kontrolorja izdelkov?

HELENA: Odpira. (Mimi z metlo skozi pisarno.)

MOJCA: (Mimi.) Si zadovoljna v stranki pravičnih?

MIMI: Seveda sem. Menda ne bom večno sukala tole metlo? (Opleta s cunjo.)

HELENA: Seveda ne boš, naziv kontrolorka zveni bolj spoštljivo kot snažilka. (Mimi odhiti v fotokopirnico, pride Pepe.)

PEPE: Pozdravljeni!

MOJCA: Pozdravljen, perspektivni pravičnik! (Mu vrne izjavo in čestita.)

BLISK: Zdravo, bodoči kontrolov izdelkov, imetnik briljantnega prstana!

HELENA: Oboje še visi v zraku, za zdaj je samo okrepil stranko.

PEPE: Ni mi žal, ker sem prestopil.

MOJCA: Menda tudi spreobrnjeni ne bojo obžalovali, ker jih je zapustil vetrnjak.

PEPE: Pa še kako bojo obžalovali, redno sem se udeleževal njihovih slabo obiskanih predvolilnih zborovanj, dvigal roko...

MOJCA: Zastonj si žrl kranjske, jih zalival z rebulo.

PEPE: V novi stranki bom nemara deležen še kaj boljšega?

BLISK: (Heleni.) Slišal sem, da pečete predvolilne čevapčiče, ražnjiče, kotlete?

HELENA: Včasih na ražnju zavrtimo odojke.

MOJCA: Mi se moramo zadovoljiti z "ajmohtom".

BLISK: Mi si še tega sami plačujemo.

PEPE: Nauk iz tega je jasen: včasih je pametno zamenjati stranko, tudi Brutus jo je menjal.

MOJCA: Brutus jo je zamenjal iz prepričanja, ti iz pridobitništva.

PEPE: Človek se koruznjaka preobje, hrepeni po pogači.

BLISK: Jaz se koruznjaka nisem preobjedel.

PEPE: Razumljivo, ostal si zakrknjen rdečkar.

BLISK: Ti boš pa še kar naprej prestopal, kajne?

PEPE: Ne, mislim, da mi poslednj ne bo treba več prestopati, saj sem v vodilni stranki. Menda ne bom za vse čase, mislim, do penzije, razmnoževal preklemanske liste. (Blisk in Pepe odideta, Mojca ostane, se zavali v fotelj.)

MOJCA: Prekleti pijanec cika na položaj kontrolorja izdelkov.

HELENA: Tudi snažilka namiguje na vablivo delovno mesto, ne dovoli ji, da te prehiti. Utegne se zgoditi, da ti bo brala kozje molitvice. Tale izjava pa ti lahko pri priči odpre pot v nebesa. (Ji ponudi pristopno izjavo, Mojca jo vzame.)

MOJCA: Razmislila bom. (Odide, pride Feliks.)

FELIKS: Zdravo, ljubica! (Jo cmokne na usta, sleče plašč.)

HELENA: Zdravo, končno si spet pod domačo streho.

FELIKS: (Si natoči viski, sede v fotelj.) Izžet sem kot cunja. Rojstni dan je nori dan. Najprej aperitiv, potem slavnostna seja stranke, dolgovезne govorance pa čestitke pa izjava za televizijo in za tisk in nazadnje še dolgočasna zakuska. Kar na bruhanje mi gre, preveč sem se nažrl pršuta.

HELENA: Verjamem, pršut je tvoja šibka točka. (Mu sede na kolena, si nazdravljata.) Menda ste besedovali tudi o prstanu?

FELIKS: Tudi o tem je bilo govora, drevi bo blestel na mojem prstancu.

HELENA: Zasluženno bo blestel, že vnaprej moje prisrčne čestitke in seveda za tvoj jubilej. (Mu čestita, pijeta, se poljubita.)

FELIKS: Pod streho smo spravili strankarski program, govorili o bližnjih volitvah, mimogrede sprejeli nov statut, razpravljali o novih članih. Rekla si, da ti je uspelo pridobiti Mimi in Pepeta.

HELENA: Tako je, oba sta že v naših vrstah, stranka pravičnih se je v fotokopirnici trdno zasedrila. Razmerje je sedaj štiri proti dva.

FELIKS: Ne vem, čemu Mojca še vedno okleva?

HELENA: Obljubila sem ji mesto kontrolorke izdelkov, domnevam, da bo vgriznila v vabo.

FELIKS: Kaj pa Blisk?

HELENA: Trd oreh, ne bo ga moč streti, človek starega kova. Drži se komunistov kot klop kože.

FELIKS: Če ne bo prestopil, ga bom dal na čevlji, fotokopirnica mora postati trdnjava pravičnih.

HELENA: Prizanesi trmoglavcu, saj je resen kandidat za večna lovišča. Še vedno se mu kolca po enoumju, umrl bo z maršalovim imenom na ustih.

(Blisk se prikaže, odloži tovor papirja.)

BLISK: Čestitam k jubileju in k bogatemu darilu. (Čestita Feliksu.)

FELIKS: Hvala, prstana še nimam, drevi mi ga bo izročil predsednik stranke.

BLISK: Dobrodošel bo tudi drevi.

HELENA: Tudi vi ste dobrodošli na slovesnosti.

BLISK: Hvala za povabilo, pridem! (Odide, Mimi butne noter.)

MIMI: Gospod šef, prosim, pokažite mi prstan, strašno sem radovedna, kakšen je, še nikoli nisem videla briljantnega.

HELENA: Najprej čestitaj jubилantu.

MIMI: (Odloži metlo in vedro, se lopne po glavi.) Oh, saj res, oprostita, prstan mi je čisto zmešal glavo in povrh je še briljanten. (Čestita Feliksu.)

FELIKS: Prstana še nimam.

MIMI: (Začudeno.) Pravite, da ga nimate?

FELIKS: Ne, prinesel ga bo predsednik stranke.

MIMI: Sem se že ustrašila, da ga ne bo, prstana namreč.

FELIKS: Kmalu bo zablestel tudi na tvojem prstancu.

HELENA: (Gleda na koledar.) Čez dobre štiri mesece.

FELIKS: Hitro bo mimo, čestitam, sedaj si naša. (Ji čestita, Mimi odide, pride Pepe.)

PEPE: (Feliksu.) Slišal sem, da si prispel, in sem si rekel: grem si ogledat briljantni prstan.

FELIKS: (Razburjen.) Madona, tudi ti o prstanu? Nehajte že s tem prstanom, na jetra mi gre.

PEPE: Oprosti, mar sem zinil kaj narobe?

HELENA: Narobe je, ker prstana še nima.

FELIKS: Drevi ga boš občudoval na zakuski, vabljen si nanjo.

PEPE: Do večera je še daleč, morda bi kazalo, da ga na tvoje zdravje že zdaj spijeva kozarček, strašno me žeja.

HELENA: Danes si ga na jubilarov račun že kar preveč pog-nal po grlu.

FELIKS: Naj mu bo, od danes je naš član. (Pijejo, Pepe Feliksu čestita.)

PEPE: Članstvo v vodilni stranki mi menda prinaša koristi?

FELIKS: Govoriš o koristih, zanemarjaš obveznosti.

PEPE: Nič čudnega, saj tudi oni zgoraj v parlamentu več govorijo o lastnih koristih kot o obveznostih.

HELENA: Pomni, poslej se ne boš več obnašal kameleonsko.

PEPE: Seveda se ne bom, saj bom naslednje leto slavil jubilej. (Odide, pride Mojca.)

MOJCA: Feliks, kje je prstan? (Nadelana mu sede v naročje, otipava mu prste na levi roki.)

FELIKS: Pri predsedniku stranke.

MOJCA: Vlečeš me, kajne? Menda ga skrivaš, tudi sama te bom povlekla za binglja. (Mu odpenja hlačne gumbe.)

HELENA: Nesramnica, roke k sebi!

MOJCA: Ljubosumnica, jezik za zobe, ne bom ti prevzela koruznika, saj jih premoremo tudi v naši stranki pravovernih.

FELIKS: (Zasmehljivo.) Več in lepših koruznikov je v naši stranki, eden od teh je predsednik, morda te utegne osrečiti, vabim te vanjo.

HELENA: Razmisli, ponudba je vabljava.

MOJCA: Namiguješ na delovno mesto kontrolorke, kajne?

HELENA: Ponudbo jemlji resno, kontrolorki bomo odšteli precej več cvenka kot razmnoževalki. Tu imam še eno nepodpisano pristopno izjavo.

MOJCA: Eno že imam, morda jo bom podpisala na večerni slovesnosti, ko bom mrtvo pijana, nasvete namreč sprejemam ob dobri kapljici. (Odide.)

HELENA: (Zavzdihne.) Končno čist zrak. (Obema naliva viski, pijeta, se poljubita.)

FELIKS: (Gleda na uro.) Pojdiva, morava se pripraviti na večerno slavje. (Počasi objeta odhajata.)

TEMA

Fotokopirnica: ob steni nekaj pokritih tiskalnikov, risi papirja, na sredini dolga miza, stoli, na mizi na pladnjih obloženi kruhki, arašidi, hrustljave paličice, kozarci, steklenice vina, radenske, soka, piva. Pred Feliksom šopek poljskih cvetlic. Stene so obložene s posterji porno lepotic, filmskih zvezd in športnih asov ipd. Za jubilarovim hrbtom velik plakat stranke pravičnih - tehtnica v rokah boginje pravde. Sliši se živahen pogovor, cingljanje kozarcev, v zatemnjenem ozadju diskretna glasba. Vsi so že krepko okajeni.

BLISK: (Vstane, se odkrehne, tleskne z dlanmi, ko navzoči utihnejo, dvigne kozarec.) Tovarišice in tovariši!

PEPE: Oprosti, tukaj ne vidim ne tovarišic ne tovarišev, so samo gospe in gospodje.

BLISK: (Zagatno jecljanje.) Pardon, se opravičujem, mislil sem, mislil sem...

FELIKS: Mislil si, da kot partijski sekretar govoriš svojim članom, kajne?

MIMI: Znano mi je tvoje nekdanje glasno, naduto napihovanje. Nasitena jalovega čvekanja sem ti vrnila partijsko knjižico.

BLISK: Lažnivka, ven smo te vrgli, ker nisi plačevala članarine, menda jo tudi pravičnim ne boš.

MOJCA: (Blisku.) Nehaj nakladati, sicer boš tudi sam letel ven!

MIMI: Gobezdalo komunistično, zapri gobec! Taki, kot si ti, so me pahnili za zapahe.

BLISK: Ne brez razloga.

MOJCA: Alergična sem na rdečkarje. Ko slišim rdečkarja, se

mi koža ježi.

PEPE: Meni pa komunisti že kar dol visijo.

FELIKS: Še vedno so zelo glasni, slišali ste rdečega nakladača.

HELENA: Dovolite mu, naj pove do konca, kar je mislil povedati, saj smo vendar demokratična družba.

FELIKS: (Blisku.) Povej, kaj ti teži dušo? In vino veritas.

BLISK: (Jecljaje.) Vse najboljše za tvoj rojstni dan.

MOJCA: (Začudeno.) Samo to si hotel povedati? Mislila sem, da se spet vračamo v enoumje.

PEPE: Ni šans.

HELENA: Ne, ni jih, enoumje se je sesulo.

MIMI: Zasluga gre tudi našemu šefu, nazdravimo mu. (Si nazdravljajo, pijejo.)

PEPE: Pozdravljam prvaka pravičnih, ki jim od danes naprej tudi sam pripadam!

MIMI: Na zdravje nosilec briljantnega prstana, naj nam še dolgo živi!

MOJCA: Saj prstana še nima.

HELENA: Kmalu bo tu.

BLISK: Do dna!

PEPE: Do dna! (Vstanejo, pijejo, pojejo Kolkr kapljic, tolko let... Zazvoni telefon, Feliks dvigne slušalko.)

FELIKS: Halo?... Torej ste na poti?... Pohitite, prosim, nestrpno vas čakam. (Odloži slušalko.)

FELIKS: Slišali ste, predsednik prihaja, grem mu naproti. (Si zadovoljen mane roke, odide.)

HELENA: Hvala bogu, predsednik prinaša prstan.

MIMI: Menda prinaša tudi vrtnice in viski? Tako je bilo dogovorjeno.

HELENA: Prinaša samo prstan.

MOJCA: Rekla si: Kamor bik, tja še štrik.

HELENA: Ne, sporočil je, da naj viski in rože kupimo sami.

PEPE: Zakaj mi?

HELENA: Čas je že, da se pričnemo obnašati varčno.

MIMI: Sama se že vseskozi obnašam varčno.

PEPE: Nenehno zategujem pas.

MOJCA: Prišla sem do zadnje luknjice.

HELENA: Še bolj ga bomo zategovali.

BLISK: Potem pa zberimo denar za darilo. (Odpira denarnico, vleče ven bankovce.)

HELENA: (Mu zapira denarnico.) Ni treba, oboje sem že kupila.

PEPE: Za čigav denar?

HELENA: Razume se, za vaš.

MOJCA: Sama nisem ničesar prispevala.

MIMI: Jaz tudi ne.

PEPE: Niti ficka nisem prispeval.

HELENA: Odtrgala sem vam od plače.

MOJCA: (Osupljena.) "Apcugala" si mi od mojih skromnih prejemkov?

PEPE: Tega brez moje vednosti nisi smela storiti. Plačala naj bi vaša bogata stranka.

BLISK: Sedaj tudi tvoja stranka.

MIMI: (Heleni.) Prav si storila, da si mi "apcugala". K varčnosti sem prispevala svoj delež, čeprav imam med vami najmanjši dohodek. (Nastopita predsednik stranke in Feliks.)

PREDSEDNIK: Oprostite zamudi, saj razumete: dolgovozno

čvekanje, jalovo nakladanje, nazadnje pa še preklemanske prometne zagate.

PEPE: Razumemo, razumemo, vmes pa še bogata pojedina, podobna oni v parlamentu, kajne?

PREDSEDNIK: Z jezika ste mi vzeli.

MOJCA: Polni pladnji pršuta, kajne?

PREDSEDNIK: Pršuta sem se preobjedel, v slast so mi šli morski sadeži.

MIMI: Pa brez žlahtne penine menda ni šlo, kajne?

PREDSEDNIK: Penina sodi k jedi.

BLISK: (Ironično.) Seveda, kot srajca k tolsti riti.

FELIKS: Pomembno je, da ste naposled med nami.

HELENA: Dobrodošli s prstanom.

MIMI: Rada bi ga že videla.

MOJCA: (Sede predsedniku v naročje, ga objame, poljublja.)

Gospod predsednik, pokažite ga!

PREDSEDNIK: (Si odpenja šlic, kaže na penis.) Mislite njega?

MOJCA: Ah, ne, mislim briljantni prstan.

PREDSEDNIK: Prstana nimam.

FELIKS: (Osupljen.) Pravite, da ga nimate? (Premor.) Saj mi je obljubljen.

PREDSEDNIK: Ko si odšel, smo spremenili sklep, prstana ne bomo podelili.

FELIKS: Zakaj ne?

PREDSEDNIK: Varčujemo.

PEPE: Kaj pa prihodnje leto?

PREDSEDNIK: Tudi ne, tako smo zapisali v statut.

MIMI: Slutila sem, da se bom obrisala pod nosom, spet obljube.

FELIKS: Lani, ko ste ga vi, gospod predsednik, dobili, nismo varčevali.

PREDSEDNIK: Ne, lani še nismo, letos pa moramo, saj nam ljudje očitajo razsipništvo. Stranka pravičnih zavoljo tega izgublja ugled.

BLISK: Očitek je umesten, dovolj je razsipništva, mnogo bolj ste razsipni, kot so bili nekoč komunisti.

MOJCA: (Zapleše.) Juhuhu, davkopleščevalci bomo rajali!

MIMI: Meni pa gre že kar na jok, Abraham mi ne bo prinesel sreče, hočem reči prstana. (Se cmeri.)

PEPE: (Heleni.) Pri priči me briši iz stranke pravičnih, še naprej ostanem zvest spreobrnjencem, dobra bo tudi kranjska. (Raztrga pristopno izjavo, meče koščke v zrak, urnih korakov odide.)

MIMI: Grem na stranišče, s temle kosom papirja si bom obrisala zadnjico. (Kaže na pristopno izjavo.) Nikoli več v nobeno stranko! (Odide.)

BLISK: Notranji glas mi venomer prišepetava: bodi zvest rdečim. (Na majavih nogah odide.)

MOJCA: (Se dvigne.) Grem, tale nori dan moram prespati, jutri je nov, delaven. Lahko noč! (Odhaja.)

PREDSEDNIK: (Mojci.) Počakajte, pospremim vas domov. (Hiti za njo.)

FELIKS: (Ko se za njima zaprejo vrata, režeč se odkimava.) Stari lisjak, menda ji bo med potjo obljubil mesto kontrolorke in bo naša?

HELENA: V postelji se vedno sklepajo pomembni posli.

FELIKS: (Obrača prazne steklenice, iz ene posrka zadnje kapljice viskija. Žeja me, steklenice pa prazne.)

France Fajdiga
BRILJANTNI PRSTAN

HELENA: Tale je polna, kupili smo jo za tvoj rojstni dan. Denar smo zbrali z velikim navdušenjem. (Mu jo izroči.)

FELIKS: (Vidno ganjen.) Hvala, hvala, pomeni, da me kolektiv spoštuje. (Odmaši steklenico, pije, jo ponudi Heleni.)

HELENA: In tukaj so, namesto prstana, za uteho vrtnice. (Mu jih izroči.)

FELIKS: (Vzame šopek, ga ogleduje in ovohava, prikimava.) Hvala, boljše nekaj kot nič.

Jože Marinč: SLEPCI, 1991, akril, 85 x 60 cm

LITERATURA
Rast 7 - 8 / 1996

Jože Marinč: POROČNI MLAJ, 1996, mešana tehnika, 200 x 122 cm

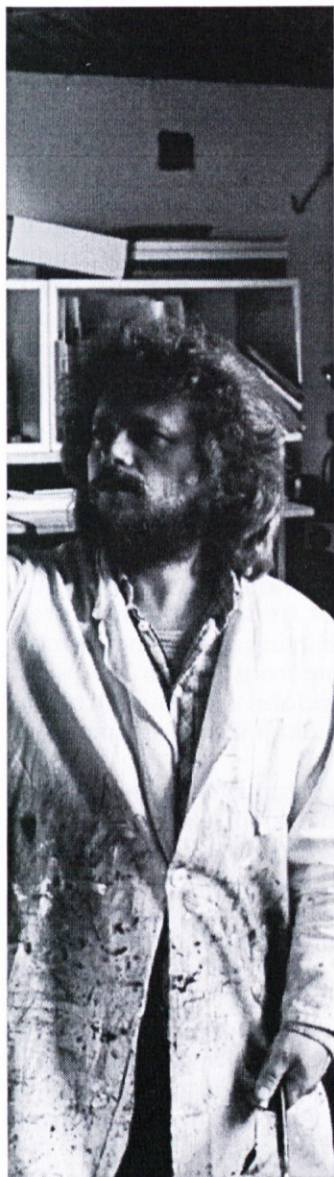

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

II

KULTURA

V majhnem zaselku Dobe, tik ob cesti, ki vodi v "slovenske Benetke" - kot imamo navado zaradi značilne geografske lege in kulturnoumetnostne tradicije poetično imenovati Kostanjevico na Krki - stoji sodobno načrtovana družinska hiša slikarja Jožeta Marinča. Iz prostornega slikarjevega ateljeja na podstrešju se dokončane slike, nastale v njegovi, v zadnjem času izjemno ustvarjalni evforiji, preselijo v galerijski prostor, povezan s hišo, ki si ga je umetnik domiselno preuredil iz nekdanjega gospodarskega poslopja. Tu se bolj sproščeno kot na formalnih razstavah srečuje s prijatelji, znanci, mecenji in s svojo publiko. Da si je ustvaril gmotne življenjske pogoje za uspešno uresničevanje ustvarjalnih teženj, je moral vseskozi trdo delati in se dokazovati. Imel je izjemno srečo in tega se tudi sam v popolnosti zaveda, da je kot mlad diplomant ljubljanske likovne akademije sprejel službo učitelja likovnega pouka na kostanjeviški osnovni šoli. V povsem novem okolju je neverjetno hitro odkril pomembno dejstvo, ki ga večina mladih ustvarjalcev namenoma ali nehote prezre, da je uveljavitev v lokalnem prostoru neobhoden predpogoj za uveljavitev drugje. Kljub temu da je Marinč vrsto let preživel v Ljubljani, od srednje šole do podiplomskega študija, je v bistvu še vedno pripadal tistemu svetu, iz katerega ga je "uka želja" pripeljala v mesto. To pa je bil eden bistvenih pogojev, da je v novem okolju vzpostavil pristne odnose s sokrajani, kjub temu da se ni podredil narekovanim željam po ceninem realizmu. V svojih ustvarjalnih težnjah, ki so zanj predstavljale slikarsko eksistenco, mu je uspel neverjeten podvig.

S strpnim in načrtnim delom je postopno širil krog svojih privržencev in širšega občinstva in si tako tudi na obrobju, daleč stran od umetnostnih središč ustvaril publiko, ki se je po njegovi zaslugi otresla strahu in predsodkov pred nerazumevanjem sodobnega likovnega ustvarjanja. Razumljivo je, da je Marinč v uresničevanju likovnih načrtov črpal pobude iz lokalne tradicije svojega novega okolja, čeprav so bile izvedene v slogu nove podobe, ki je višek svoje aktualnosti dosegla ob zaključku njegovih študentskih let. Že na samem začetku slikarske kariere je zavestno odklanjal trendovske vplive in poglobljeno iskal izvirne likovne rešitve. Sredi osemdesetih let je nastal obsežen, vsebinsko ekskluziven ciklus Praznovanje Šelme, kostanjeviškega izvirnega načina pustnega praznovanja, ki kaže slikarjevo temeljito etnografsko poznavanje lokalne šege in predstavlja mnogo več kot samo likovni zapis nekega dogodka. V omenjeni ciklus je avtor vključil tudi motive praznovanja "beneške noči", neke vrste poletno inačico pustnega veseljačenja, ki ga domačini uprizarjajo s pomočjo prigodnih plovnih objektov, prirejenih tako, da ponazarjajo aktualne dogodke lokalnega pa tudi širšega pomena. Čeprav se po izročilu in po narodnopisnih posebnostih "Beneška noč" ne da primerjati s praznovanjem "Šelme", je kljub temu pritegnila takrat mladega slikarja in mu ponudila zanimive in mikavne likovne motive, ki jih je izvirno dopolnil s pomočjo razgibane domišljije. Izbira tem, ki so pripadale izključno kraju, v katerem se je Marinč povsem udomačil, je v slikarjev opus prispevala nekaj izjemnih umetniških del, ni pa mu pomenila in tudi ne zagotavljala neizčrpnega vira za nadaljnji umetnostni razvoj.

S silovitim ustvarjalnim zagonom, ki ga pri Marinču opazamo zadnjih nekaj let, je slikar vstopil v fazo skozi krajino in tihožitje, vendar so žanri na teh slikah razpoznavni le kot medel odsev. Mnogoštevilne raztresene oblike v njegovih slikah bi lahko označili kot podzavestno refleksijo na slikarjevo otroštvo v rodni Dolnji Brigi pri Kočevski Reki v takratnem zaprtem območju, kjer so njegovo otroštvo popestrili tudi takšni dogodki, kot so bila občasna bližnja srečanja s kočevskimi medvedi. Morda je odločitev, da postane slikar, v njem dozorela že zelo zgodaj, že v šestem razredu osnovne šole, ki jo je obiskoval v Kočevju, ko se je odločil, da bo nadaljeval šolanje na srednji šoli, in to tam, "kjer se riše". Tako ga je pot zanesla v Ljubljano na šolo za oblikovanje, kjer je bil v razredu grafičnega oblikovanja. Po končani srednji šoli je študij nadaljeval na pedagoški akademiji, kjer mu je v spominu ostal profesor Marko Šušteršič. Po dveh letih študija se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost in bil eden zadnjih študentov, ki jim je svoje neprecenljivo slikarsko znanje velikodušno razdaljal Gabrijel Stupica, med njegovimi profesorji pa so bili še Bogdan Pogačnik, Štefan Planinc, Metka Kraševc in Janez Bernik. Pri slednjem je Jože Marinč uspešno opravil tudi slikarsko specialko. Že med študijem je za revijo Mladina, Antena in Občasnik, ki je objavljala literarne prispevke z znanstveno-fantastično vsebino prispeval svoje izvirne ilustracije, v dnevniku Delo pa je izhajal njegov strip. Da se je Marinč zavzeto in skrajno resno posvetil študiju slikarstva, priča dejstvo, da je kot študent obiskal skoraj vse evropske prestolnice in se tako v muzejih in galerijah neposredno seznanil z dosežki svetovne likovne umetnosti. Leta 1992 si je s svojim uspešnim ustvarjalnim delom pridobil zaupanje Društva slovenskih likovnih umetnikov in s tem nekajmesečno štipendijo za strokovno izpopolnjevanje v Parizu.

Njegova pedagoška prizadevanja na kostanjeviški osnovni šoli so vezana tudi na delo z nadarjenimi učenci, ki jih je znal nevsiljivo spodbujati v njihovi ustvarjalnosti in jih pripraviti, da so sodelovali na bienalu otroške grafike in na svetovno znanem festivalu otroške ustvarjalnosti v Šibeniku. Ob vsem tem pa je skrbno negoval stike s svojimi stanovskimi kolegi in poglobljeno sledil likovnemu dogajanju doma in po svetu. Ko je spoznal, da ob pedagoškem delu ne bo zmožal uresničevati resnih slikarskih načrtov, se je odločil za poklic svobodnega umetnika. Svoj zavirljiv poklicni uspeh je dosegel na, kot je v enem od številnih razstavnih katalogov zapisal Andrej Smrekar, način, ki je bil vselej tvegan, zato pa toliko bolj spodbuden - ne z uvozom dežele v mesto, temveč z demesticiranjem kulture središča na obrobju. Ta logika se je že marsikdaj izkazala za uspešno, ker ne začrtuje, temveč briše meje med mestom in podeželjem. Marinč se je je lotil z ustvarjanjem svojega občinstva, ki ga v zadnjih letih z razstavljanjem po vsej Sloveniji vztrajno širi. Svojih odločitev in slikarske prakse ne mitizira, slednjo predstavlja kot vsako drugo zaposlitev. Od tu črpa vsa potrebno samozavest, ki spodbuja njegovo ustvarjalnost.

Pri izvedbi najnovejšega opusa uporablja slikarske lopatice različnih dimenzij, ki puščajo za sabo ploskovne nanose s poudarjenimi svetlobnimi in smernimi kontrasti. V tak način slikarske prakse so vključene tudi ostale fizične značilnosti uresničevanja njegovih likovnih zamisli, ki jih slikar manifestira z izbiro velikega formata, trdo podlago in vodoravno slikovno ploskvijo (slikanje na tleh), pri čemer ima svoj pomen tudi taktilnost. Slikarjevo poimenovanje del je zgolj simbolnega, poetičnega pomena, zato

Jožef Matijevič
JOŽE MARINČ

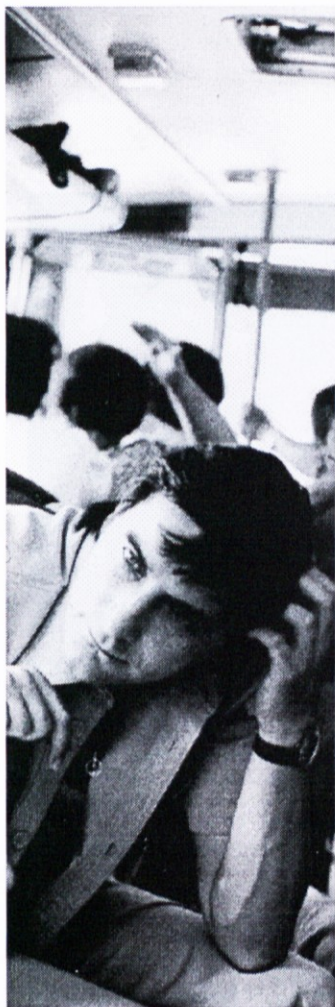
njegove slike gledalcu ne vsiljujejo asociacij, čeprav jih dopuščajo v širokem spektru od stvarnih pojavov do psihičnih in čustvenih stanj.

KULTURA
Rast 7 - 8 / 1996

Jože Zupan

LIRIČNI SVET USTVARJANJA LUCIJANA REŠČIČA

Človeško življenje se odziva na lepoto. Glasba v nas predrami strune, podobno slike, lepa beseda. Besedna, glasbena in likovna umetnost - vse to nam napolnjuje življenje, če se znamo odzivati. Čim močnejše smo pripravljeni sprejeti duhovno bogastvo, tem bogatejši smo.

- Dragi ilustrator Lucijan Reščič, kako ste se v šolskih letih odzivali na besedno, glasbeno ali likovno dejavnost - je bilo že od vsega začetka najmočnejše likovno področje?

"Bilo je samo strnjeno naselje okrog zvonika Petrove cerkve, nato polja, akacija in murve: v spominu še babica, na njeno željo prvo obhajilo, pa mati perica, brat in ustrežljiva sestra. Nekje daleč še oče. Samo otroška lepota, ko si ne znaš razložiti, zakaj je mami na jed pri sosedu boljša, in občuduješ znanca na kolesu.

Dan je bil pesem, noč je odzvanjala kot glasba, letni časi so se prelivali v slike. Urini udarci v zvoniku so odmerjali odraščanje...

Najprej je samo nedeljiva lepota, ki polni otroško dušo. Taka kot nasmeh v očeh, ko prvič izrečeš mama, in radost, ko te maček oplazi po licu... Čudežno: najprej je melodija joka, mamina uspa-vanka, nežen pomirjajoč dotik v svetu mavričnih barv. Spomniš se prve pesmi, ki je nisi znal na pamet, prve packe v zvezku, razlivaajoče se v čudežni lik, in zvokov iz brajd.

Ni, ni bilo likovno področje. V rojstnem kraju je bila glasbena šola, za tedanje čase pravi čudež. Zvoki so me kot prvošolca pripeljali v violinsko učilnico. Sedel sem in poslušal. Učitelj mi je izročil violino in začela se je prva poskusna vaja. Sprejeli so me, šolnine mi ni bilo treba plačevati, saj je starši najbrž ne bi zmogli.

V hiši smo bili trije otroci. Starejši brat je dolgočasnega počitniškega dne ustanovil "Pionirsko gledališče". Vadili smo iz dneva v dan. Pa ne iz knjig. Vsebine smo si izmišljali sami in jih nadgrajevali, podobno kot v današnjih posladkanih ameriških maratonskih nadaljevankah. Bili smo scenografi, glasbeni opremljevalci, kostumografi. To veselje, ki je bilo včasih tudi mučno, je trajalo nekaj poletij. Menda je bilo to prvo pionirsko gledališče v Sloveniji, vsaj tako so poročale Primorske novice.

Likovnost se je začela s filmskimi predstavami. To je bil dogodek za tiste čase. Ni bilo enciklopedij z umetniškimi reprodukcijami, viseli pa so večbarvni reklamni plakati, ki so vabili na filmske predstave. Začel sem jih kopirati. V popoldanskem času, menda sem bil tedaj šestošolec, smo pri akademskem kiparju Hmeljaku kiparili. Izoblikovali smo maskote Mistrovih junakov Lakotnika, Trdonje in Zvitorepca ter prejeli zanje tretjo nagrado Pionirskega lista.

Kakšno otroštvo, materialno obubožno, pa vendar tako drugačno od današnjega Hugovega z računalniško tipko v rokah. Lepoto smo si morali sami ustvarjati in ta je bila nerazgrajena. Danes se mi zdi, da je takrat sonce topleje sijalo."

- Verjetno je bila za Vas največja življenjska prelomnica po učiteljišču; na križišču poti ste krenili v šolske vrste - precejšen del srca pa verjetno pustili na likovni akademiji. Kakšni so spomini na

leta poučevanja?

"Prelomnica so bila dijaška leta na tolminskem učiteljskišču. Takrat sem si izrisoval dušo, čustva in sanje. Hodil sem po vrvi kot pravi artist, pa spet zgolj kot vaški cirkusant. Svet se dogaja, ko čustva gorijo do nebes, da si zatem, naslednjega dne, sam svoj grobar in stepni volk zato, da osamljen urediš svoje misli. Prizadel nas je Hesse, Hamsun, Kafka... Z oblikovanjem vrednot do sveta razmejuješ stvari in ljudi. Lepota se ti zdi ogrlica z dragocenimi kamni, ki pripada sicer revežu, a se bohota na vratu nedosegljive ošabne gospe.

Da, takrat se rojevajo pesmi kot pesmi in slike čez noč. In vse je nenadoma izvrstno. Tedaj sem se srečeval z umetniki, ki so iskali zavetišče pri skladatelju Maksu Pirniku. Pri njem sem se pripravljaj za študij na Srednji glasbeni šoli v Ljubljani, pa sem se zbal, ker v sebi nisem zaslišal nobene svoje skladbe. Pesmi pa so v zaljubljenosti v življenje vendarle nastajale. Dve ali tri so celo prebrali na Radiu Koper. Toda tedaj še nisem vedel, da je pesnjenje slovenska obsedenost, tako kot so samomori. Mogoče je med obojim povezava.

Imel sem podstrešno čumnato, podobno nekakšnemu slikarskemu ateljeju, silno romantično predstavo o življenju, vangothovsko. Hkrati sem bil vse in nič. Svet je bil veličasten in hkrati ves razbolel.

Šolanja nisem mogel nadaljevati. Očeta sem zgodaj izgubil, mati se je preživljala s skromno družinsko pokojnino, štipendije ni bilo, prejel sem dekret za poučevanje v Goriških Brdih. Tja nisem odšel, pač pa sem se z bodočo ženo odpravil na Štajersko, v Oplotnico, nato v Lukanjo, visokohribovsko podružnično šolo, kjer sva sama poučevala vseh osem razredov. Iz sanj sem bil treščen, še sreča, da skoraj na višini tisoč metrov, tam, kjer se mesec dotika vrhov pohorskih smrek in kjer noč prehiteva dan.

Otroke gozdov in očetov drvarjev sva poučevala od jutra do zgodnjega mraka, nato so sledile priprave na kombinirani pouk. Nič več slikanja, samo blodnja misli in čustev. Bile so bele zime, v srcu pa zmrzali. V tolažbo kopica revnih otrok z roba sveta, potrebnih več kot le pouka.

Spominjam se, da sem v tistem obdobju naslikal samo dve oljni sliki in veliko zidno sliko v osnovni šoli v Oplotnici, posvečeno Pohorskemu bataljonu."

- Rojenemu v Šempetru je šele dolenska pokrajina okrog Čateža s svojo mehko vznemirila dušo, da ste globlje segli v likovni svet ustvarjanja. Pravzaprav smo Vas najprej občudovali kot ustvarjalca slik na steklu - od kod ta izpovedni način, zakaj je presahnil - ali pa morda le čaka na primeren trenutek, da ponovno zbruhne?

"Na Čatežu, kjer sem krajši čas poučeval, sem se srečal z Viktorjem Magyarjem. Njegove slike so me v svoji preprostosti in očiščenosti očarale. Še posebej me je pritegnila misterioznost in nadzemskost slik na steklu iz Trebanjske galerije. Dotlej je bil moj pristop k slikanju ekspresiven, mogoče nagonski, vendar vselej pripovedni. Svoje zgodbe sem lažje pripovedoval na steklu, a krhko steklo, vsaj tako se mi zdi, ne prenaša vihravosti, pač pa nežnost, natančnost in prefinjenost. Z nefigurativnim slikarstvom me je le malo ustvarjalcev prepričalo. Mnogi manipulirajo v igri s čistimi likovnimi prvina. Pogosto vzvišeno nastopajo nad varanim občinstvom, da končno preslepljeni verjamejo v svoje pos-

lanstvo. Tě prevare velikih razsežnosti podpira predvsem kritika z nerazumljivim besediščem, verjetno iz koristoljubja. Umetnino preprosto začutiš in čutiš, a na tem področju smo še nebogljeni. Kaže, da je človekov čutni svet vse bolj otopljen. Velikim zasebnim zbiralcem vse pogosteje kupujejo umetnine proklamirani poznavalci. Novemu lastniku ni pomembna duhovna moč umetnine, lastno doživljanje, pač pa vse kaj drugega, zanj je le tržni artikel. Redkokdaj so slike obešene na pravih stenah, pri lastnikih, ki bi z njimi živeli.

Veliko je slikarskih zvrsti, v katerih bi se rad preizkusil. Toda dan je kratek, z leti še krajši. Več kot delaš, manj ga je. Boj za preživetje nas pogosto prisiljuje, da počnemo stvari, ki jih sicer ne bi. Mnogo lepote zdrzne mimo, ne da bi se je dotaknili. Ni vprašanje presihanja in ponovnih izbruhov. Obe besedi nosita samo poetični prizvok."

- Velik del svojih službenih moči ste pustili kot svetovalec na Dobu. Je Vaša lirična duša lahko sprejemala svet tistih, ki so kakorkoli skrenili s poti - ali pa je prav zato vzkipelo hrepenenje po lepoti, po ustvarjanju, da ste tako pregnali sivino dneva?

"Človeku se vedno godi nekakšna krivica, vsaj tako se nam dozdeva. Zakaj sem se rodil ravno v tem zgodovinskem obdobju, v tej vasi, družini, zakaj siromašnim staršem? V revnih in neurejenih družinskih razmerah je odraščalo veliko ustvarjalnih in uspešnih ljudi, veliko otrok iz premožnih družin je zašlo na stranpoti. Ali so najhujše te, ki vodijo v družbeno izolacijo? Različna so stranpota. So tudi tedaj, ko ne storiš tistega, kar bi moral, in si sposoben, ko ne ponudiš roke nebogljenemu in odrečeš pomoč skrušenemu, odstranjuješ namišljene sovražnike, oblastniško tlačiš podrejene, mečeš delavce na cesto, iz vzvišenih ciljev izoliraš cele narode... Pred našimi očmi se dogaja kriminal, ki ni nikdar sankcioniran, nemalokrat kar nagrajen. Veliko bogastev je zraslo z nečednimi dejanji in njihovi nasledniki so danes steber družbe in donatorji umetnikom.

Za slovenskimi zapahi je večina ljudi s socialnega obrobja, potrebnih človeške besede in pomoči, ki pa prepozno prihaja. Vse te ljudi se poskuša kategorizirati, vendar je človekova notranjost še vedno nedoumljiva.

Človek ne bo nikoli zmožl ustvariti enakih pogojev za razvoj vseh otrok.

V bednih in okrutnih okoljih so nastale pretresljive umetnine. Sodim, da bi usode posameznikov iz zaporkega okolja nudile piscem več vsebin. Zagotovo jih ne bi kategorizirali in ožigosali. Tragedij, pa tudi "nevarnih ljudi" je pravzaprav vsepovsod dovolj. Okolja vsekakor vplivajo na ustvarjalnost. Senzibilitete ljudi ni mogoče preprosto ubiti. Sivino dneva si tako ali drugače zgrajujemo sami, še pogosteje drugim. Zaprti ljudje hrepenijo po svobodi, podobno kot zasužnjeni. Mar ni tudi to - lepota?"

- Svet likovnega izpovedovanja se je kazal tudi skozi likovno urejanje revij - naj bodo to Srečanja ali Samorastniška beseda, ki je prerasla meje občine in nadaljuje v Novem mestu kot revija Rast. Ali takšno urejanje spodbuja tudi lastno ustvarjalnost - ste lahko popolnoma samostojni - ali pa morda čutite utesnjenost ob pogledu drugih?

"Iz majhnih dejanj nastajajo večja in velika. Samorastniška bese-

da je bila drobna literarna revija. Kdo vse je objavljajal v njej v desetih letih izhajanja, najbolje ve njen literarni urednik, avtor tega pogovora. Vem, da so mnogi izmed njih danes uveljavljeni pisci. Doslej revije še nihče ni strokovno ovrednotil, nujno bi pa bilo. Uredništvo Rasti se ne sramuje nasledstva, narobe. Mislim, da so bili tistega devetdesetega leta, ko se je zasnova Rast, premagani drobnjakarski lokalizmi, ki razdvajajo Slovence in so tako značilni v naši deželi. Rast, žal, še vedno ni revija vse dolenjske regije, kar je razvidno iz kolofona, je pa revija vseh dolenjskih ljudi in vseh Slovencev. Zadovoljstvo in čast jo je ustvarjati, saj je nemara prva revija na Dolenjskem s tako široko vsebinsko zasnovo in z zagotovljeno kontinuiteto. Novomeška pomlad je ni zmogla vpeljati. Razkošja si ne more privoščiti, v ilustrativnem pogledu pa navkljub temu presega podobne revije, čeprav si ne more privoščiti lastne izvirne fotografije in še česa, da se je pogosto prisiljena zatekati v improvizacije. Oblikovno in po obsegu se mora izoblikovati v mejah finančnih možnosti. Pred vsakim izidom, žal, moramo izločiti tekste in druga gradiva, ker bi sicer preseгла odmerjeni obseg. To so seveda omejitve. Katera jih nima?! Njena podoba se je utrdila in je že imela posnemovalce. Vsebinsko pa je pluralna in svobodna, kakršni so tudi odnosi med člani uredništva. Zato so človeške vezi med nami vse trdnjše.

Srečanja, to drobno otroško literarno revijo, soustvarjava že skoraj dvajset let. Skupno delo naju vse bolj zblizuje. Verjamem, da je tako."

- Zaživela je samostojna književna ilustracija - naj omenim le tri dela: pesniški prvenec Franceta Režuna Drobci sonca, jubilejna številka Samorastniške besede Življenje ve za pot in Naši kraji Franceta Režuna. Za vse je značilno natančno tkanje črtne risbe - tu je sorodno kot idrijska čipka (saj res: je to živo tudi v Vašem rojstnem kraju?) - in to je nov val poznavanja Vašega dela. Kako sodite o sebi v tistem obdobju?

"S Francetom Režunom naju je v tistem obdobju družila ustvarjalnost. Tedaj je bil France prežet s filozofijo, ki ga je delala drugačnega od drugih krajanov. Pogosto mi je ob evičku dolgo v noč prebiral filozofsko obtežene pesmi, dokler ni stkal Drobcev sonca, pravih impresij. Pesniški listi so bili natisnjeni s skromnimi sredstvi tedanje občinske kulturne skupnosti, v slabo opremljeni zasebni tiskarni. Takšen je tudi njihov videz. Upam, da bodo nekoč profesionalno natisnjeni, kar si zaslužijo. Mogoče bo kdaj zbrala pogum Dolenjska založba. - S tem dejanjem je bila premagana še ena zasanjana vaškost in spletali so se novi načrti.

Trebnje je bilo predvsem pomembno likovno središče naive, samorasle umetnosti. Imelo je še pihalno godbo, vse ostale dejavnosti pa so bile bolj ali manj potisnjene na rob kulturnega dogajanja. S Samorastniško besedo bi lahko Trebnje pritegnilo tudi besedne ustvarjalce - o tem se je celo govorilo v Društvu slovenskih pisateljev. Tega pa ni zmoglo ali celo ni želelo. Tudi Tabor se je tedaj predvsem zadovoljeval z vidnimi osebnostmi političnega življenja, manj pa s poznavalci in ljubitelji umetnosti. Ljubiteljsko delo pri Samorastniški besedi ni bilo cenjeno - prezrto je bilo. Tudi ilustrirani prvenec Franceta Režuna ni bil sprejet s posebno naklonjenostjo, čeprav je bila najverjetneje prva knjiga, natisnjena na tem območju v povojnih letih. Ilustracije zanjo so spontano nastajale, saj sem do potankosti poznal celoten avtorjev opus. Z risbo pa sem se začel intenzivneje ukvarjati pred tem, sredi se-

demdesetih let, ko sem bil tudi sprejet na selekcionirani mednarodni tematski razstavi v Trebnjem o kruhu, ljubezni in miru za vse ljudi sveta. Risba kot temelj vseh likovnih dejavnosti je lahko izrazito subtilna in nežna, da se lahko dotakne najnežnejše poezije, a je pogosto neopravičeno podcenjena.

Drobci sonca so bili tudi moj ilustratorski prvenec. Sploh je bilo to obdobje verjetno v mojem likovnem ustvarjanju najbolj pomembno - bogatila so me številna srečanja z ustvarjalci na Taboru. Tudi jaz sem 1983. leta za svoje ustvarjalno delo pri Taboru prejel zlato plaketo."

- Nekoč ste dejali, da ste v Šentrupertu našli največ sorodnosti s svojim rojstnim krajem Šempetrom. Kje so stične točke, kje razlike?

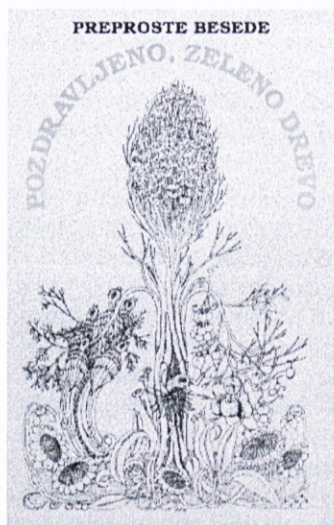
"Ko sedeš na rob šentruperskega cerkvenega obzidja, si v mestu, ne na vasi, a hkrati na podeželju; ko stopiš v božji hram, nisi v cerkvi, pač pa v miniaturi mogočni katedrali, obsijani s časom preteklosti, kot so obsijana Goriška Brda in vsa Vipavska dolina s poletnim soncem ter z ljubeznijo do slovenstva. Strnjen trg šepče pesmi, kot da je samo samotnost in nevidljiv božajoči glas. Tam so vendar ljudje, ki vedo, kje se je Bog dotaknil slovenske zemlje. Spominja me na primorske strnjene vasice, posejane sicer po trših pobočjih. Kamnite hiše se nežno dotikajo in naslanjajo druga na drugo, kot bi se morali ljudje.

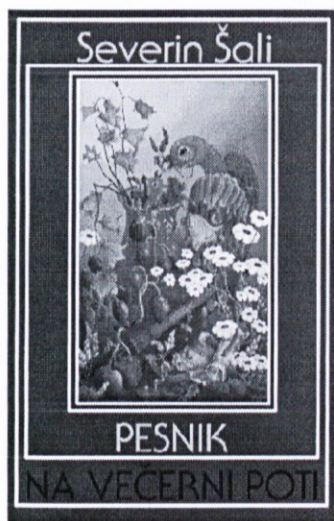
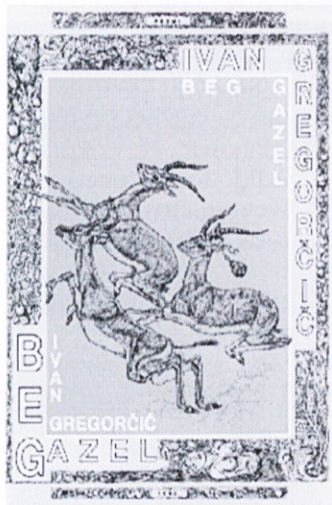
Primorska barvitost je drugačna, takšne ni. Tam se sonce zaseje v prst in človeške duše, morske oči otoplijo zvezde vse do Gorice, Brd in še dlje, dokler se ne ohladi v brzicah Soče."

- V Šentrupertu smo se najprej srečevali z Vami, ko ste bili urednik Srečanij ali Samorastniške besede, kasneje ste bili likovni mentor mladim, vendar pa je bila ustvarjena najgloblja sled prav z ilustracijo šolskega glasila Preproste besede z naslovom Pozdravljeno, zeleno drevo. Ob tem se je odkrila temeljna značilnost Vašega dela: v vsako, tudi najmanjšo nalogo, poglobljeno pristopite, v Vašem ustvarjanju ni laži - blagoslovljeno se približate slehernemu tekstu in le-to nenehno odzvanja v Vas. Tako je tudi z drevesom, ki raste, hkrati pa sprejema vase vse, kar Vas je ob tekstu vznemirilo - četudi so to le dela učencev - ali pa morda prav zato. Za nas pomeni Pozdravljeno, zeleno drevo še drugo prelomnico v Vašem delu: svet Dolenjske je premajhen za Vaš svet, treba se je odpreti v širši prostor - saj je vendar Slovenija en sam velik vrt.

"Šentrupert je majhen kraj, toda po lepoti neopazno in nevsiljivo velik. Tu so tudi občutljivi ljudje, ki vedo, kje živijo. Pa šola, ki se je ljubezen do kraja in se lahko letno ponaša z velikim številom kvalitetnih kulturnih prireditev. Še posebej goji ljubezen do slovenske knjige. Pozdravljeno, zeleno drevo je odsev teh prizadevanj. Saj to je prava pravcata knjiga iz otroških besed. Kako naj bi pristopil ilustrator k takemu delu, če ne z vso resnostjo?!

Po tej knjigi se mi je res odprl širši slovenski prostor. Verjetno pa je to le naključje. Toda Slovenija ni en sam vrt v pozitivnem smislu, je predvsem ljubosumno vrtičkarstvo, je odrinjena provinca in zaslepljeno mesto. O tem je bilo veliko izrečenega, premalo napisanega. Pomembno je, da je z Zelenim drevesom začela v šolskih prostorih rasti ena naših največjih zbirk slovenskih izvornih ilustracij (vesel sem, da je v tej šoli našla lep kotiček tudi moja zbirka del). Zaslužila bi si prave galerijske prostore, saj bi lahko bila vsem v ponos, pa kaj, ko še Trebnje izgublja prostore resnično

mogočne zbirke samonikle umetnosti. Ne dovolimo, da nam ugaša občutek za vrednote - kot nam pred očmi ugaša kulturna dediščina. O tem bi se dalo marsikaj povedati.

Toda brez preteklosti ni sedanjosti ne jutrišnjega dne. Če ni odnosa do skupnega, bo razpadlo posamično, tudi tisto prigrabljeno imetje. Narod brez preteklosti je narod brez prihodnosti. V tem še nismo normalna država."

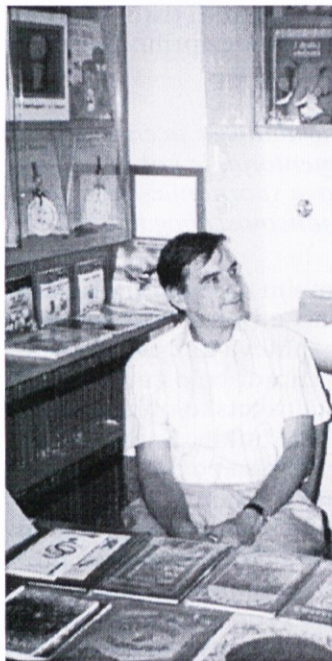
- *Pesniški prvenec Beg gazel našega nekdanjega učenca Ivana Gregorčiča, danes uglednega slavista in mentorja, je kot nekakšna sinteza tega ustvarjanja, hkrati pa tudi nova spoznanja: treba se je približati avtorju in delu, če hočeš besedno umetnost obogatiti z likovno govorico.*

"Ko premišlujem o Begu gazel, se spomnim zapisa Petra Kolška v Književnih listih Dela. Citiram uvodno misel: - Posedeti pol zbrane urice s knjigo Ivana Gregorčiča zahteva kar nekaj predpriprav... Predpripravo je seveda rabil zaradi celostne likovne podobe, kar je pisca presenetilo glede na asketske oblikovalske navade pri slovenskih zbirkah - boljše: založnikih. Sam sem bil presenečen, ker je tako avtorju kritičnega zapisa po pol urice branja vse razumljivo. Pesmi iz zbirke te lahko hipoma usvojijo, ko sta ti govorica in vsebina blizu, vendar to še ni merilo kvalitete in narobe. Razumevanje je bolj zapleteno in nikdar ne moreš prehoditi avtorjeve poti ustvarjanja. Če ti ni razumljiva sklepna misel zbirke, ne moreš ilustrirati uvodne pesmi. Procesi ustvarjanja so v vseh umetnostnih področjih podobni, le sredstva in orodja so raznolika. Ne vem, kdo je zasidral mišljenje, da ilustracija (zgolj) bogati besedno umetnost. Ilustracija je likovno delo, ki jemlje vsebino iz literature. Torej bogati samo sebe, a hkrati osvetljuje tekste ob njej. Vsa cerkvena umetnost izhaja iz biblijskih tekstov, pa je povsem avtonomna. Ilustracija je pravzaprav ilustracija, dokler stoji ob tekstu. Originale lahko hrani slikar v svoji mapi kot likovna dela manjšega formata."

- *Sorodnost likovne upodobitve imata deli dveh dolenjskih pesnikov - prva je zbirka Severina Šalija Pesnik na večerni poti, druga pa Toneta Pavčka Majhen dober dan. Spet bi lahko rekli, da sta deli sintezi dotedanjega ustvarjanja: na eni strani slike na steklu, na drugi pa črna risba, ki je nehote v drugem zornem kotu - saj so nam slike na steklu preveč poznane le iz ljudskega slikarstva z verskimi motivi, zato pa toliko bolj zažive.*

"Obe zbirki sta zazrti v preteklost in prehojene poti. Severin Šali v svoji slutnji popotuje vse do smrti. Njegovo popotovanje je himnično in nadzemeljsko. Iz mračin in teme vabi v svetlobo, v življenje in ožarjeno večnost. Tone Pavček se s pesmijo vrne na Dolenjsko, da bi se ponovno srečal z materjo, z otroškimi strahovi, zmaji in nedosegljivimi princeskami, da jih na mističen način za vedno popelje s seboj še v druga ozvezdja... Zdelo se mi je, da to začaranost in nadzemskost najbolje pričarajo slike na steklu s skrivnostnim svetlobnim prosevanjem. Največja vera pa je vera v življenje. Severin Šali je bil zaljubljen v življenje, Tone Pavček pa še vedno seje vero vanj."

- *Naslednje obdobje pomeni izbruh barv, hkrati pa v svet ustvarjanja vključujete stvarne obraze, živali - sem sodijo dela Svetlane Makarovič Kokoška Emilija, Kaj lepega povej in Medena pravljica,*

ponovno Severin Šali z otroško poezijo V deveto deželo preko Krjavljeve zgodbe (ki je zaenkrat samo še v črno-beli tehniki) do Zgodbic o kačah Marjana Tomšiča. Je to večno iskanje novih poti iskanje samega sebe, lastne izpovedne moči, ali pa je preprosto spoznanje, da se človek ne sme ponavljati, kopirati samega sebe?

"Ne gre za bojazen kopiranja samega sebe. Prepričan sem, da bi bila ilustracija drugačna, če bi jo začel ilustrirati jutri in ne danes. Svetlana Makarovič ni Marjan Tomšič ne Severin Šali, Josip Jurčič je ustvarjal v prejšnjem stoletju. Makarovičeve kokoške živijo drugačno življenje kot Šalijevi medvedki. Tomšičeve kače bivajo v Istri in ne na Dolenjskem. V Jurčičevem času je bil pri nas barvni tisk še prava redkost. Če razumeš pisca in njegovo pripoved, še ni dovolj, saj vsaka pripoved poteka še v določenem času in prostoru. Ilustrator bi se še kako moral poglobljati v vsako delo, pa zmanjkuje časa. Ob tem se je treba še preživeti, saj so avtorski honorarji skromni in ne vzpodbujajo h kvaliteti. Sam imam vedno težave s časom, ker se z enako resnostjo lotim vsakega dela. S tem pa povzročam jezo pri urednikih. Ta se jim ohladi, ko jim dostavim nastala dela, in uvidijo, da jih v krajšem času ni bilo mogoče ustvariti.

Vsem se muči: pisec želi, da bi se mu rokopis čez noč pretopil v knjigo, založnik pa jo hoče imeti v čim krajšem času na prodajni polici. Uredniki ilustratorjem določajo roke in vanje se lahko ujameš, da začneš kopirati samega sebe.

Slika je dokončana, ko ji ni kaj dodati in ne odvzeti. Vložen čas ni pomemben, ilustratorja pa lahko omejuje. So pa še druge pasti, ne le čas. Zagledanost vase je največja."

Vida Brest

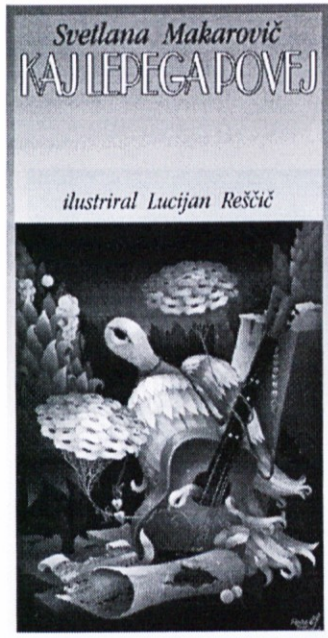
TIHO, TIHO, SRCE
ILUSTRIRAL LUCIJAN REŠČIČ

- Morda so v Vas najdlje živele pesmi naše domačinke Vide Brest Tiho, tiho, srce - ta globina se kaže v ilustraciji sleherne pesmi - ob tem pa tudi spoznanje, da vsa tehnika ne more prekositi izvirnika. Na drugi strani pa čutim prav v naslovnici, v katero se je "vutihotapila" kraška hiša, Vašo povezanost Šentruperta s Šempetrom; je bila trta povezujoči člen - ali še kaj več?

"Pesmi Vide Brest so dolgo čakale na objavo. Ivan Minatti je pesmi uredil in zanje napisal recenzijo že 1990. leta. Zbirka je izšla pri Dolenjski založbi 1995. leta, deset let po pesničini smrti. Pesmi odslikavajo pristno človeško tragiko v neizpolnjenem hrepenenju po ljubezni. Če te ni tu, potem je nekje onkraj, bolje tam, kot tu...

Kakšna pesnica bi bila Vida Brest v drugem času, v drugačnih zgodovinskih okoliščinah? V teh, javnosti skorajda neznanih pesmih je vsa prežeta z naravo, z letnimi časi, vsa v želji po ljubljem človeku - in vsa osamljena. Preprosta in ljudska v zlahtnem pomenu besede. Prav zato je bilo mogoče besede in misli pretapljati v likovno govorico. Ilustracijam je bilo treba vdahnuti le ljudski pridih. Originali so vključeni v stalno zbirko ilustracij na šoli dr. Pavla Lunačka v Šentrupertu, kjer ima pesnica in pisateljica tudi svoj spominski kotiček. Tja tudi sodijo, saj je Vida Brest tam začela in končala.

Ko se srečaš z originali, lahko oceniš kvaliteto natisnjenih reprodukcij. Izvirnik bo za vedno le eden. Vsekakor pa se je treba zahvaliti tudi uredniku Dolenjske založbe, ki je začutil vrednost večine še neobjavljenih pesmi in omogočil kar razkošno izdajo. Vida Brest je bila znana predvsem kot partizanska pesnica in najbrž bi bila za večino založnikov že samo zato manj zanimiva in

zažclena. Primorska hiša na naslovnici ni le znamenje podobnosti arhitekture s šentrupersko, pač pa znamenje, da bo Brestova preseгла lokalni spomin. Zgodovine ni mogoče zbrisati, mogoče jo je le zamolčati. Potomci bodo presodili."

- Poti ni nikoli konec - ustvarjanje zapuščaja vedno močnejšo sled - med deli, ki čakajo na tisk, so pesmi Jožeta Snoja in Francija Šalija, predvsem pa lirični utrinki pisateljice Kristine Brenkove Okna in okenca - spet potrdilo moči in želje po iskanju nove poti, nove izpovedne moči, uresničevanje novega hrepenenja...

"Jože Snój je občutljiv in zahteven do ilustratorjev. Njegova pesniška pripoved o osamljenem mestnem prvošolcu, ki s svojim namišljenim družabnikom popotuje od septembra, začetka prvega šolskega leta do njegovega zaključka in čez poletne počitnice do pričetka novega šolskega leta, je nadvse prijazna. Bil pa je naporen ilustratorski projekt s trinajstimi portreti dečka in njegovega palčka.

Kristina Brenkova je mila, prava literarna gospa. Njeni lirični zapisi so dopuščali več pogledov z oken in vanje, kar me je vodilo v dosledno likovno gradnjo. Skrivnosti se dogajajo za okni. Ko si osamljen, odgrneš zaveso, odpreš okno in se zazreš v zunanji svet, da te ogovori.

Pesniška zbirka Romarke Francija Šalija je v likovnem in oblikovnem pogledu spet drugačna. Saj vendar ne moreta biti dve knjigi enaki - manjavata se avtor in ilustrator - to pa lahko le bogati drug drugega.

Se so knjige, na katere čakajo založniki - Janez Bitenc, Ivan Minatti, Asta Malavašič... - Pa uresničevanje vizij, če ne bo dan ugasnil v očeh in če ne bodo noči brez zvezd... življenje je neusmiljeno."

- Lirični svet Vašega ustvarjanja je prepojen s spoštjivim odnosom do besede, besede odzvanjajo v Vas kot glasba, vse se izrazi z likovno govorico. Kdaj bo čas za avtorsko slikanico, ki bo vse te vrednote duhovnega življenja združila?

"Vse je videnje in čutenje, toda šele ljubezen nas vodi iz neskončnosti v končnost, iz nedorečenosti v dorečenost. Pojem ljubezni je širok in poetičen: ljubezen do sočloveka, domovine, do jezika, ustvarjanja... Slikar postaneš, ko se ti čopič ujame z dušo in ti prišepetava naslednje poteze in barve. Pisatelj ima seveda v rokah pero in se podobno dogaja. Barvo izražamo v tisočerih odtenkih, tako kot se čas dotika človeka z različnimi jeziki in v različnih intonacijah. Sliki moramo prisluhniti z ljubeznijo, da se ubesedi. Da, beseda naj vznemirja, pomirja, onesrečuje, plemeniti. Malo je besed, ki odgrnejo zastrt in potlačen človekov svet. Vse preveč nas obvladujejo občutki nemoči in nekakšnega razkroja. Ne, tega ne bo. Besede se še vedno glasbijo v uresničljive vizije. Prišli bodo spokojni dnevi in takrat bomo dorečeni. Naj bo v nas optimizem. Zakaj ne bi nastala slikanica?"

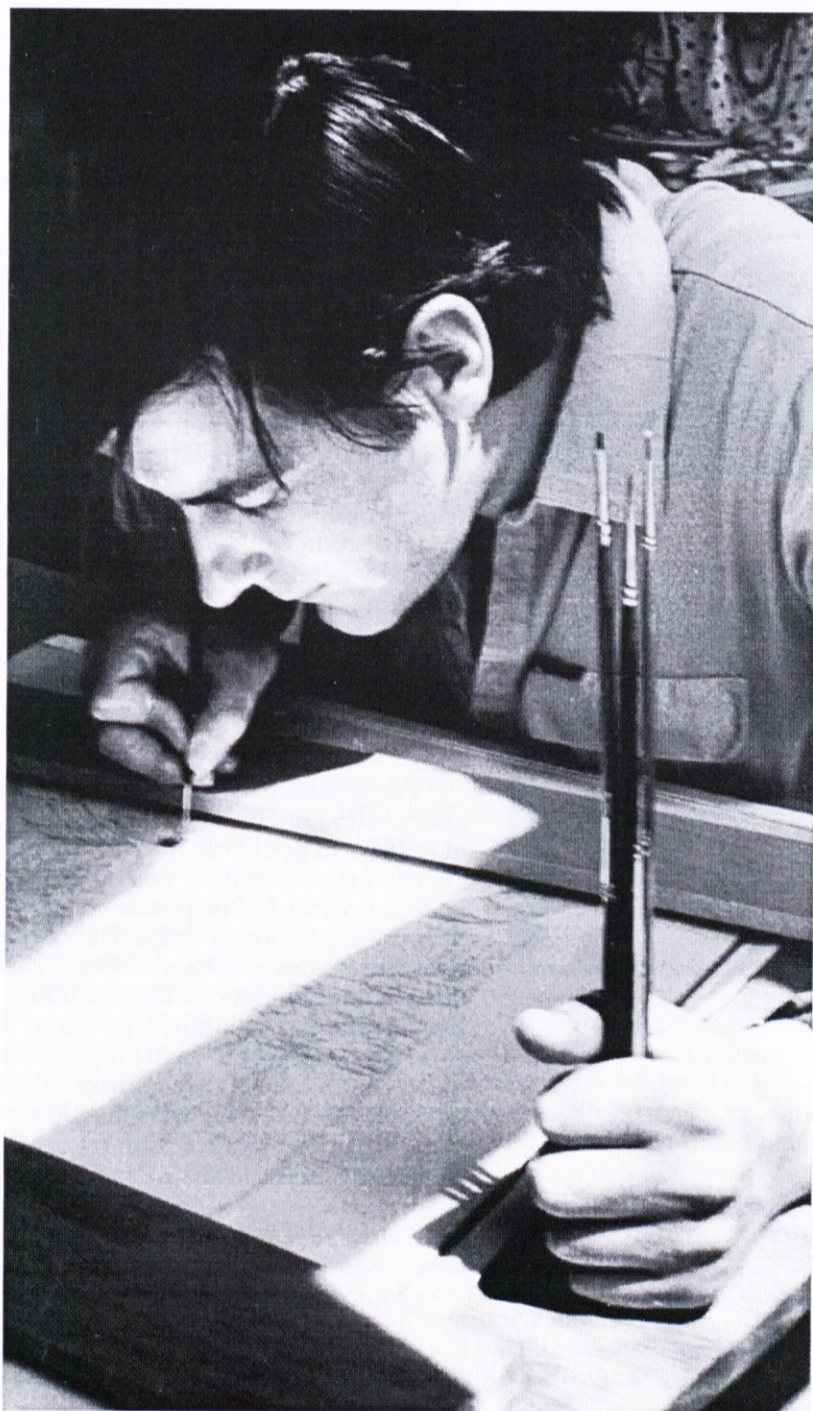
- Lepote ni nikoli preveč - naj se širi svet Vašega ustvarjanja, naj se bogati na šoli kotiček z Vašimi deli!

"Lepih želja je vedno premalo. Vse preveč govorimo z jezikom arogance, cinizma, pesimizma, izdaje, nezvestobe, poniževanja - in tako naprej vse do pekla. Jezik prijateljstva, razumevanja in prizanesljivosti je skoraj pozabljen. Še nikdar ni bila naša govori-

Jože Zupan
LIRIČNI SVET USTVARJANJA
LUCIJANA REŠČIČA

ca tako nizkotna in egoistična kot v tem času. Prostora za lepoto je vse manj. Treba je vztrajati in krčiti močvirja za lepoto, ki je skrita v vseh ljudeh."

Srečen Ti Abraham, dragi Lucijan!
Stisk roke - ki pomeni več kot vse besede...

PSIHOANALIZA IN LITERARNA VEDA V LUČI FREUDOVE INTERPRETACIJE MOTIVA IZBIRE SKRINJIC IZ BENEŠKEGA TRGOVCA

1 *Imago* (1913), 2 (3), str. 257-266.

V svoji študiji *Das Motiv der Kästchenwahl* (Motiv izbire skrinjic), ki jo je, kakor je razvidno iz njegove korespondence, zasnoval junija 1912, objavil pa leto dni kasneje¹, se Sigmund Freud ukvarja z dvema prizoroma iz Shakespearjevih dram. Prvi je izbira skrinjic v Beneškem trgovcu, drugi pa je iz Kralja Leara, namreč delitev kraljestva med tri hčere na podlagi ljubezni, ki jo le-te izkazujejo svojemu ostarelemu očetu Learu. Omenjena študija ni edina v Freudovem ustvarjalnem opusu, ki se ukvarja z literaturo ali umetnostjo sploh. Že leta 1907 je analiziral roman danskega pripovednika in pesnika Vilhelma Jensena *Gradiva*, 1908 objavil študijo *Der Dichter und das Phantasieren*, dve leti kasneje napisal monografijo o Leonardu da Vinciju (*Eine Kindheits Erinnerung des Leonardo da Vinci*), 1914 objavil esej o Michelangelovem Mojzesu (*Der Moses des Michelangelo*) ter se tudi še kasneje ukvarjal z literaturo in umetnostjo, na primer v spisih *Dostojewski und die Vätertötung* (1928), *Goethe-Preis* (1930) idr.

Obnovimo najprej motiv izbire skrinjic iz Beneškega trgovca. Lepa, mlada in nadvse modra ter razumna Porcija je po volji svojega očeta zavezana, da izmed mnogih snubcev, ki jo oblegajo z ženitnimi ponudbami, izbere tistega, ki se bo odločil za pravo skrinjico, v kateri se skriva njena slika. Skrinjice so iz zlata, srebra in svinca, prav v tretji, svinčeni, pa je zaklenjena Porcijina podoba. Maroški princ se odloči za zlato, aragonski princ za srebrno, Bassanio, za katerega se skrivaj ogreva tudi sama Porcija, pa izbere svinčeno skrinjico in z njo vsega občudovanja vredno nevesto. Vsak izmed snubcev je svojo odločitev predhodno utemeljil v govoru, s katerim je poveličeval svojo kovino glede na ostali dve, pri čemer je najtežja naloga pripadla ravno Bassaniu, saj je težko in nehvaležno hvaliti svinec pred zlatom in srebrom in kaj hitro se takšna hvalnica lahko sprevrže v napihnjeno besedičenje. Freud omenjeno situacijo takoj naveže na psihoanalitično prakso, ki dokazuje, da za takšne vrste utemeljevanjem, ki sloni na trhljih temeljih, gotovo obstajajo skriti nagibi.

V nadaljevanju se Freud posveti izvoru motiva, ki naj bi si ga Shakespeare sposodil v eni izmed pripovedi iz srednjeveške zbirke zgodb *Gesta romanorum*, kjer se neko dekle na enak način odloča med tremi skrinjicami, zlato, srebrno in svinčeno, da bi si pridobila cesarjevega sina. In tudi tukaj je neugledni svinec tista kovina, ki prinaša srečo. Po Freudovem mnenju gre očitno za zelo star motiv, ki naravnost kliče po razlagi, utemeljitvi in odkritju izvora. Eno izmed možnih domnev, kaj naj bi izbira med zlatom, srebrom in svincom mogla pomeniti, je že 1907 podal Edvard Stucken, ki razloži identiteto Porcijinih snubcev v Beneškem trgovcu prav iz njihove izbire. Maroški princ je sonce, ker si izbere zlato skrinjico, aragonski princ je mesec, saj izbere srebro, Bassanio pa je "zvezdni deček", "Sternenknabe", ker se odloči za svinčeno

2 Iz ljudskih pesmi ga je v 19. stoletju (1861) ustvaril estonski pisatelj Friedrich Reinhold Kreutzwald (1803-1882).

skrinjico. V oporo takšni razlagi citira Stucken zgodbo iz estonskega narodnega epa Kalevipoeg², kjer nastopajo trije snubci, preoblečeni kot sončni, mesečev in zvezdni mladenič (severničin najstarejši sinček), nevesta pa si, kot smo se zdaj že navadili, izbere ravno slednjega.

Zdi se, da vodi motiv izbire skrinjic torej naravnost k astralnemu mitu, vendar se Freud s tem ne strinja in ne pozabi pripomniti, da razume mit kot človekovo projekcijo mitskih vsebin v "nebesa", kar omogoča, da v nekem drugem okolju miti pod čisto človeškimi pogoji in na človeški ter nikakor ne božanski način spet nastanejo. Prav tem človeškim in ne mitskim vsebinam ter dejavnikom posveča Freud svoj interes.

V estonskem epu, v Gesta romanorum in v Beneškem trgovcu, gre na prvi pogled za enako zadevo - dekle si izbira ženina; podrobnejši pregled pa odkrije, da gre pri Beneškem trgovcu za nekakšno obrnitev motiva. En mož namreč izbira med tremi skrinjicami. Freud svoje razmišljanje takoj utemelji s spoznanji iz svoje razlage sanj (Traumdeutung). Če bi imeli opraviti s sanjami s takšno vsebino, bi takoj pomislili na to, da so skrinjice hkrati tudi ženske oziroma simboli bistvenega na ženski. Freud takšno hipotezo in razlago enostavno prenese na mit, ki s tem po njegovem mnenju izgubi svojo božansko razsežnost in se razkrije kot povsem človeški motiv: izbira moškega med tremi ženskami.

Prav to pa je vsebina nekega drugega prizora iz Shakespearja, tokrat iz Kralja Leara. Ostareli Lear se namreč še za časa življenja odloči razdeliti kraljestvo med svoje tri hčere in to po principu "količine ljubezni", ki mu jo izkazujejo. Obe starejši (Goneril in Regan) očetu izčrpno in temeljito zatrjujeta in izpovedujeta svojo hčerinsko ljubezen, tretja in najmlajša Kordelija pa se tega prisiljenega početja brani, čeprav očeta ljubi iz vsega srca. Lear na svojo in občo nesrečo ne spozna iskrene, vendar tihe, neme in vdane Kordelijine ljubezni, pač pa nagradi Goneril in Regan ter zavrže Kordelijo. Freud nas na tem mestu spomni, da gre spet za motiv izbire med tremi ženskami, od katerih je tretja, najmlajša tista, ki je najboljša in najbolj vredna izbire. Svoje opažanje takoj spet potrdi s primeri iz literature, mitologije in pravljic, kjer kar mrgoli podobnih, če že ne identičnih motivov in primerov.

Kraljevič Paris je izbiral med tremi boginjami: Hero, Ateno in Afrodito, izbral pa je slednjo, najlepšo. Pepelka je kot najmlajša prevzela kraljeviča starejšima sestrama, ker si je ta izbral prav njo. Apulejeva Psiha je spet najlepša in najmlajša med tremi sestrami, ki si jo izvoli Afroditin sin Eros. Freud se omeji na naštetе like ter se odloči preučevati te ženske na temelju podobnosti, ki jih družijo. Gre namreč za zanimivo dejstvo: ko moški izbira med tremi ženskami, skoraj vedno izbere tretjo, pri čemer je Lear majhna izjema, ki pa se jo da enostavno razložiti. Lear se odloča med svojimi hčerami preprosto zato, ker je star mož in bi ne bilo verjetno, če bi se odločal na podlagi npr. nekakšnega erotičnega nagnjenja med kandidatnjami za svojo nevesto. In ker se ne odloči za najmlajšo, potegne ta odločitev za sabo neslutene in tragične posledice. Z uporabo psihoanalitičnih tehnik se nato Freud poda na navidez nepredvidljivo in nerazumljivo pot razrešitve identitete treh žensk oziroma treh sester, ki so očitno vedno v središču problema.

Omenjene žene družijo več lastnosti, poleg lepote in očarljivosti še izjemnost ter nekakšno prizadevanje za enotnost, spravo, pomiritev. Freud pojasni, da te lastnosti seveda niso v vseh primerih

3 Jacques Offenbach (1819-1880), francoski operetni in operni skladatelj.

4 Prosti prevod bi se glasil nekako takole:

In tretja - da, tretja - / je stala poleg in ostala nema. / Njej sem moral dati jabolko...

5 Za ilustracijo svoje trditve navaja Freud primer iz lastne prakse, ko mu je neki visokointeligentni možak pripovedoval sanje, s katerimi je hotel dokazati njihovo telepatsko naravo, Freudu pa je potrdil smrtonosni pomen molčečnosti v sanjah. Možak je namreč v snu videl nekega že dolgo odsotnega prijatelja, od katerega ni prejemal nobenih vesti, ter mu očital, zakaj je tako molčeč (odsotni prijatelj sploh ni spregovoril). Šele mnogo kasneje je možak izvedel, da je prijatelj napravil samomor, in to ravno v času, ko se je njemu sanjalo o njegovem nerazumljivem molku.

enako dobro izražene, da pa obstaja še ena karakteristika, ki se zelo očitno kaže tokrat pri vseh: molčečnost. Kordelija je pred očetom molčeča, "ljubi in molči", kot pravi sama, je prav takšna kot neugledni svinec, ki ga je težko hvaliti, a v sebi skriva Porcijino podobo in s tem nesluteno srečo. Pepelka se pred kraljevičem naredi neopazno, skriva se in preobleče, kar spet lahko imenujemo neke vrste "onemitev". Kordelijo in Pepelko torej lahko primerjamo s svinčeno skrinjico v Beneškem trgovcu, ki jo Basanio nagovarja: "Tvoja bledota me gane bolj kot zgovornost!" Če torej malce parafraziramo: "Tvoja preprostost mi je bolj všeč od kričavosti drugih dveh..." Zlato in srebro (prva in druga ženska) sta "kričeča", svinec pa je molčeč, prav tako kot Kordelija, ki "ljubi in molči".

Priznati je treba, da starogrška Afrodita pri Parisovi sodbi ni tako molčeča, saj enako kot Hera in Atena želi mladeniča prepričati z obljubami. Vendar Freud pritegne modernejši "dokaz" in potrditev svoje teze, namreč Offenbachovo³ opereto *La Belle Hélène* (Lepa Helena) iz leta 1864, kjer libretista Meilhac in Halévy v Parisova usta polagata verze:

Und die Dritte - ja die Dritte -
Stand daneben und blieb stumm.
Ihr mußt' ich den Apfel geben...⁴

Tukaj se torej ponovno pojavijo molčečnost tretje in izbrane ženske.

Če se odločimo skrbiti lastnosti "naše" tretje, najlepše in najmlajše ženske, sestre ali boginje prav na molčečnost, ponuja po Freudu psihoanaliza samo en odgovor: molk je v sanjah običajno znamenje smrti.⁵ In če bi lahko dokazali, da je nemota tudi drugje - npr. v literaturi - poleg skrivanja (Pepelka) in bledote (svinec) znamenje smrti, potem bi se bistveno olajšal tudi prenos razlage iz govorice sanj na govorico mita. Zato Freud na tem mestu spet seže po potrebni dokaz v literaturo, tokrat v Grimmove pravljico *Dvanajst bratov*.

Kralj in kraljica sta imela dvanajst sinov, kralj pa je sklenil, da morajo vsi umreti, če bo trinajsti otrok deklica. Z materino pomočjo so bratje pobegnili v skrit gozd in prisegli smrt vsakemu dekletu, ki bi ga srečali. Res se je rodila deklica, ki je nekega dne od matere izvedela za nesrečno usodo svojih bratov ter jih sklenila poiskati. Po dolgem iskanju je prišla v tisti gozd, bratje pa so jo srčno sprejeli, potem ko je z ljubeznijo zahlipala, da hoče rada umreti, le če bo s tem rešila svojih dvanajst bratov. Odtlej je živela z njimi in skrbela za hišo, vendar se je nekega dne zgodila nesreča: v vrtu za hišo je raslo dvanajst lilij, ki jih je sestra utrjala za vsakega brata po eno. V istem trenutku se je vseh dvanajst spremenilo v krokarje in izginilo s hišo in vrtom vred. Obupana sestra je izvedela, da mora sedem let molčati, če hoče rešiti svoje brate, kar je tudi storila, čeprav je pri tem večkrat sama prišla v smrtno nevarnost.

Posledica spremenitve bratov in s tem na nek način njihove smrti je torej sestrin molk, ki je hkrati tudi edina možna rešitev iz objema smrti. Podobne motive, ki dokazujejo onemitev kot razlago in prikazovanje smrti, bi lahko našli še v mnogih drugih pravljicah, lep primer je npr. tudi v Grimmovi pravljici o šestih labodih, ki so v ptiče spremenjeni bratje in ki jih v življenje ter med ljudi prav tako vrne sestra s svojim dolgoletnim molkom.

Freud sklepa, da smo že bližje ugotovitvi identitete molčeče, vase zaprte, neopazne tretje in najmlajše sestre, ki se pojavlja v

6 Mojre oz. Moire so bile grške boginje usode, hčere Noči, ali po drugi verziji hčere Zeusa in Temide, slikane vedno kot častitljive starke. Kloto prede usodne niti človeškega življenja in je upodabljana z vretenom v roki, Lahesis deli usode življenja in je predstavljena kot starka z metrom in tehtnico v roki, tretja, Atropos, pa je neogibna smrtna ura, ki prereže nit življenja, zato so jo slikali s škarkjami, sončno uro ali s knjigo življenja. V rimski mitologiji jim ustrezajo Parke (Nona, Dekuma in Morta).

7 Hčere Zeusa in Evrinome, Afroditine spremljevalke: Aglaja (blišč, krasota), Evfrozina (veselost, vedrina) in Talija (cvetoča sreča).

8 Hčere Zeusa in Temide, boginje reda v naravi, menjavanja letnih časov, so skrbele za nesmrtno knjigo bogov: Ejrene (mir), Evnomija (zakonitost), Dike (pravica).

9 Stara antična ljudstva so poznala samo tri letne čase, od koder izvira tudi število Hor; jesen "je prišla" šele v kasnejšem grško-rimskem obdobju.

10 Od tod izvirajo izrazi za uro: heure, ora...

Kralju Learu in drugih prej omenjenih literarnih delih. Prvi sklep, ki se ponuja, je, da je "ona" mrlič, vendar je lahko tudi nekaj drugega, namreč boginja smrti - smrt sama! Če pa ta trditev drži, potem poznamo vse tri sestre. So sestre Usode, Rojenice, Sojenice, Parke, Mojre⁶, katerih tretja - Atropos - se imenuje neizprosna!

Freud za trenutek postavi ob stran skrb, kako je zgornja razlaga in interpretacija povezana z "našim" problemom, in se posveti vlogi in izvoru boginj usode, kot ga razumejo mitologi. Najstarejša grška mitologija (Homer) pozna le eno Moiro, ki je personifikacija neizbežne Usode. Razvoj te ene Moire v sestrsko združbo treh, redkeje dveh božanstev je potekal verjetno z naslonitvijo na druge sorodne boginje, tako na Harite⁷ kot tudi na Hore⁸. Hore so bile prvotno božanstva nebesnih voda in oblakov, ki prinašajo blagodejni dež, zato so postopoma postale boginje rastlinstva, vegetacije, kasneje pa tudi letnih časov⁹, njihovega menjavanja in končno celo varuhinje delov dneva¹⁰. Norne, njihove germanske ustreznice, nosijo to časovno pomenskost celo v imenih: Urd (kar je bilo), Verdandi (kar je) in Skuld (kar bo). Bistvo teh boginj očitno tiči globlje v zakonitem menjavanju časov, zato so Hore postale varuhinje naravnih zakonov in vesoljnega reda. Spoznanje naravnih zakonov je neogibno delovalo tudi na razumevanje človekovega življenja. Mit o naravi postane mit o človeku, iz boginj letnih časov nastanejo ob njih boginje usode, zdaj Moire bedijo nad potrebnim redom v človeškem življenju, tako kot bedijo Hore nad zakoni narave.

Po tem obširnem mitološkem ekskurzu se Freud vrne k svojemu osrednjemu problemu, k motivu izbire med tremi sestrami. Vse, kar je bilo povedano, res navaja k sklepu, da je tretja izmed sester boginja smrti, neizogibna smrt, vendar se zdi ta trditev povsem protislovna, saj je v Parisovi zgodbi to sama boginja Afroditita, v Beneškem trgovcu najlepša in najumnejša ženska, v Learu pa edina zvesta hčerka. Kako torej povezati lepoto s smrtjo, ki se nam ne zdi niti najmanj lepa? Zakaj se tisti, ki izbira, vedno svobodno odloči za tretjo izmed sester, ki je očitno smrt? Po Freudu obstajajo določeni motivi v duševnem življenju, ki povzročijo nezavedno zamenjavo nečesa z nečim nasprotnim, v našem primeru lepote in ljubezni s smrtjo. Morda je pravi cilj Freudovega razmišljanja v pričujoči študiji prav odkritje tega notranjega mehanizma. Moire opominjajo človeka, da je tudi on del narave in zato podvržen nespremenljivim zakonom smrti. Seveda se človek nerad odpove svoji izjemnosti in se neprestano bori proti tej podvrženosti. Ker pa je realnost drugačna od želja, se človek zateka v domišljijo in fantazijo, s katero se upira resničnosti, ki se razodeva v mitu o Moirah. Ustvarja si nov mit, kjer je boginja smrti nadomeščena z boginjo ljubezni, in s tem, kar ustreza njeni človeški podobi.

Tretja izmed sester tako navzven ni več grda, neprijazna smrt, ampak najlepša, najboljša, poželenja in ljubezni najbolj vredna ženska, ki pa nekje globoko v človeku še vedno ostaja neizprosna Atropos. Ta zamenjava pa v bistvu v nobenem smislu ni tehnično zahtevna, saj temelji na prastari dvojnosti, ko je boginja ljubezni še bila identična z boginjo smrti. To je opaziti že pri starih Grkih, kjer je Afroditita svojo "smrtno" vlogo prepustila Persefoni, še bolj pa je to očitno pri starih, velikih materinskih božanstvih orientalskih ljudstev, ki se zdijo tako roditeljice kot uničevalke, tako boginje plodnosti ter življenja kot boginje smrti. Izbira med tremi žen-

11 Eagleton navaja tudi nekaj ključnih osebnosti "freudovske" literarne kritike, med njimi ameriškega kritika Normana H. Hollanda, ki je v delu *The Dynamics of Literary Response* (Dinamika literarnega odziva) iz leta 1968 obravnaval literaturo kot nekaj, kar sproža v bralcu vzajemno igro nezavednih fantazij in zavedne obrambe pred takšnimi fantazijami. V literaturi uživamo zato, ker z deviantnimi formalnimi sredstvi preoblikuje naše najgloblje strahove, tesnobe in želje v družbeno sprejemljive pomenne. Prav tako Američan Simon Lesser leta 1957 v delu *Fiction and the Unconscious* (Fikcija in nezavedno) trdi, da literarna forma deluje umirjujoče na naše tesnobe in strahove, hkrati pa poudarja našo predanost življenju, ljubezni in redu. S formo torej častimo super-ego. No, Harold Bloom celo preformulira zgodovino književnosti v luči Ojdipovega kompleksa v tem smislu, da pesniki živijo v senci "močnega" pesnika preteklosti, običajno svojega predhodnika, kot živijo sinovi v senci svojih očetov. Kot je razvidno iz povedanega, se Holland in Lesser ukvarjata predvsem z bralcem, Bloom pa z avtorjem literarnega dela.

skami postane navidez svobodna, človek se odloča za lepoto, ljubezen, v resnici pa izbira ni niti najmanj prostovoljna, saj tretja sestra mora biti izbrana, sicer je to izvir vsega zla in nesreče, kot npr. v Kralju Learu.

Lear je star mož, zato je Shakespeare prikazal tri sestre kot njegove hčere in ne kot morebitne neveste. Lear pa ni le star, ampak tudi umira, zato se njegova čudaška odločitev o razdedinjenju Kordelije z njegovega stališča niti ne zdi čudna. Lear, ki že pripada smrti, se noče odpovedati ljubezni ženske. Slišati hoče, kako zelo je ljubljen. Če si priključimo v spomin ganljiv zadnji prizor, ko Lear nosi mrtvo Kordelijino telo na oder, nam postane jasno, da je Kordelija smrt. In če zamenjamo njuni vlogi, je kot Valkire v germanski mitologiji, boginja smrti, ki z bojišča odnaša mrtvega junaka. Večna modrost, preoblečena v starodavni mit, svetuje staremu možu, naj se odreče ljubezni, izbere smrt in se pomiri z nujnostjo umiranja.

Freud si na koncu dovoli še nekakšno alegorično interpretacijo treh ženskih likov, ki se pojavljajo v pričujočem motivu. Morda gre za tri neizogibne odnose, ki jih lahko ima moški z žensko: porodnica (žena, ki ga nosi pod srcem), tovarišica (prijateljica, ljubica, žena) in uničevalka (ki ga pogubi). Druga možnost pa je, da gre za tri oblike matere, ki se pojavljajo v življenju človeka: mati sama, ljubljen oseba, ki jo moški izbere po materini podobi, in končno mati zemlja, ki ga ob smrti ponovno sprejme vase. In stari Lear se zaman steguje po ljubezni, ki jo je najprej prejel po svoji materi. Samo tretja izmed usodnih žena, tiha boginja smrti, ga bo sprejela v svoje naročje.

PSIHOANALIZA IN LITERARNA VEDA

Psihoanalitična literarna kritika, katere začetnik in utemeljitelj je bil kdo drug kot Sigmund Freud, se osredotoča na t.i. "simptomatična" mesta v besedilu, na nejasnosti, odsotnosti, izpustitve, izobličjenja in druge nenavadnosti, ki odkrivajo dragocene skrivnosti o latentni vsebini ali nezavednih motivih, ki so vplivali na oblikovanje teksta. Gre torej predvsem za odkrivanje notranjih procesov v avtorju, ki sodelujejo pri nastanku literarnega dela, ali pa za odkrivanje običajnih patogenih pojavov, ki se kažejo v vsebini literarnih del. Pri vsem tem je zanimivo, da Freud umetnika razume na podoben način kot npr. nevrotika, češ da sta oba pod stalnim pritiskom nenavadno močnih instinktivnih potreb, ki vodijo oba v naročje domišljije, sanj in fantazije. Na tej osnovi lahko postane literatura primerljiva s sanjami, lahko jo na enak način razčlenjujemo, z namenom da bi prišli do procesov njenega nastajanja. In prav to Freud v našem primeru tudi počne, ko literarne pomenne primerja s pomeni sanj.

Terry Eagleton v svojem delu *Literary Theory* (v hrv. prevodu *Književna teorija*) ločuje štiri vrste psihoanalitične literarne kritike¹¹ glede na predmet obravnave. Ukvarjati se je mogoče:

- z avtorjem,
- z vsebino,
- s formalno zgradbo in
- z bralcem literarnega dela.

Resnici na ljubo je treba dodati, da se večina tovrstnih študij, vključno s Freudovimi, omejuje predvsem na prvi dve točki. Drugo, podobno delitev pa navaja Žarko Martinović v uvodni razpravi knjige *Psihoanaliza i književnost* z naslovom *Psihoanalitička proučavanja književnog stvaralaštva*, kjer razdeli "interesne sfere"

12 V Martinovićevo knjigo so s svojimi esejmi uvrščeni naslednji psihoanalitični kritiki: Kurth R. Eissler, Jacob A. Arlow, Donald W. Goodwin, Harry Slochower, Luciano Santiago, Paul Neumarkt, Melvin D. Faber ter Sebastian in Herman C. Göppert.

psihoanalitične kritike¹² na pet področij, ki se deloma prekrivajo z Eagletonovimi, Martinović pa jih formulira bolj opisno:

1. poskusi analize literarnih del (njihove vsebine) kot svobodnih asociacij ter na tej osnovi razvijanje špekulacije o psihodinamiki avtorjeve osebnosti;

2. preučevanje biografij in avtobiografij avtorjev z namenom izdelave t.i. "psihopatografije", to je takšne biografije, ki upošteva tudi pomen psihopatoloških elementov in pojavov v osebnostih in delih avtorjev;

3. osebnostna analiza umetnikov in znanstvenikov;

4. intervjuji z avtorji;

5. drugi načini preučevanja, ki prinašajo za psihoanalizo zanimive podatke (antropološke in sociološke študije raznih kultur, sodobna lingvistična in psiholingvistična raziskovanja idr.).

Freudova razprava, ki je predmet našega razmišljanja, bi spadala verjetno pod prvo Martinovićevo točko oziroma po Eagletonovi terminologiji med študije, ki obravnavajo predvsem vsebinske elemente nekega literarnega dela, v našem primeru seveda Beneškega trgovca in še bolj Kralja Leara. Ob tem je potrebno omeniti še dejstvo, da je Martinović po Kurthu Eisslerju povzel še nadaljnjo delitev znotraj te točke, namreč eksopoetski in endopoetski pristop k literaturi. Pri prvem (eksopoetskem) gre za razlago oziroma interpretacijo literarnega dela z iskanjem povezav z zunajliterarnimi dejavniki, bodisi da so to psihični procesi samega avtorja ali pa določeni elementi v avtorjevem okolju (socialni, kulturni ipd. dejavniki). Drugi, endopoetski pristop je redkejši in bolj kompliciran, saj v njem ni prostora za, denimo, imaginacijo kot pri eksopoetskem, ampak se analiza omejuje na dejavnike znotraj samega literarnega dela.

Freudovo ukvarjanje s Kraljem Learom in motivom izbire skrinjic v Beneškem trgovcu bi, če bi njegovo študijo pač na vsak način želeli nekako vkalupiti, predstavljalo verjetno endopoetski pristop k Shakespearjevim dramam znotraj psihoanalitične kritike, kar pa je povsem razumljivo, saj je zanesljivih podatkov o Shakespearju in njegovem življenju tako malo, da iz njih ni mogoče izvajati kakšnih sprejemljivih zaključkov.

Psihoanalitični pristop k vsebini literarnega dela pomeni največkrat opazovanje nezavedne motiviranosti oseb, psihoanalitičnega pomena predmetov in sploh dogajanja v besedilu, pri čemer je pričujoča Freudova študija izvrsten primer, ki vsebuje vse naštetu. Seveda pa ima omenjeni pristop tudi svoje slabe strani, saj je pogosto reduktiven, omejujoč se zgolj na raziskovanje simptomov nezavednega v umetnosti, ki se dajo brez posebnih težav prenesti iz literature v življenje. Eagleton opozarja, da Freud v preveliki vnemi pogosto pozablja in spregleduje "materialnost" samega literarnega dela, to je njegovo specifično formalno zgradbo, ob tem pa tudi ustvarjalno originalnost posameznega avtorja. Martinović postreže z izvrstnim primerom za ilustracijo reduktivnosti Freudove metode: trditev, da je Shakespearjev Hamlet imel Ojdipov kompleks, predstavlja le neznamen doprinos k psihoanalizi, prav nikakršnega pa k literarni vedi, saj lahko ista trditev velja tudi za druge, danes že pozabljene variante Hamleta. Literaturo jemlje psihoanaliza torej preveč "klinično", preučuje jo kot paciente v ordinaciji, kar pa je največkrat precej samovoljno in enostransko početje.

Vse naštetu v veliki meri velja za Freudovo preučevanje motiva izbire skrinjic. Poenostavljeno povedano - za dosego in potr-

Tomaž Koncilijski
PSIHOANALIZA IN LITERARNA
VEDA V LUČI FREUDOVE
INTERPRETACIJE MOTIVA IZ-
BIRE SKRINJIC IZ BENEŠKE-
GA TRGOVCA

13 Z omenjenim problemom se Freud podrobneje ukvarja v svojem delu z naslovom *Onstran načela ugodja* iz leta 1920.

LITERATURA:

Sigmund Freud: *Das Motiv der Kästchenwahl*. V: Sigmund Freud: *Studien Ausgabe*. Bd. X, *Bildende Kunst und Literatur*. Frankfurt am Main, 1969. Str. 182-193.

Terry Eagleton: *Književna teorija*. S engleskega prevedla Mia Pervan-Plavec. Zagreb: SNL, 1987. Str. 165-207.

Žarko Martinović: *Psihoanalitička proučavanja književnog stvaralštva*. V: *Psihoanaliza i književnost*. Priredio i preveo dr. Žarko Martinović. Gornji Milanovac: Dečje novine, 1985. Str. 11-41.

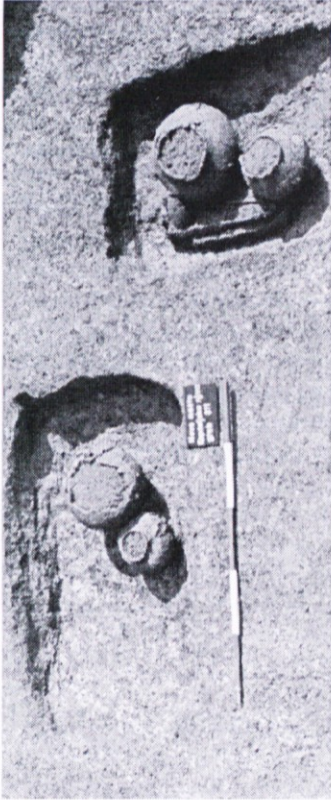
Bruno Gričar, Drago Bajt, Marjan Koren: *Mitološki slovarček*. 5. dopolnjena izdaja. Trebnje: Ugankarsko društvo Domen, 1988.

ditev svojih izvajanj in zaključkov Freud pogosto uporablja izjemne primere, ki niso izjeme, ki bi potrjevale pravilo, ampak ravno na teh izjemah pravilo v bistvu gradi, pri čemer zanemarja mnoge druge, včasih bistvene elemente literarnega dela.

V poznejših delih, kamor lahko štejejo tudi pričujočo študijo, ugotavlja Eagleton, je Freud gledal na človeštvo kot na vrsto, ki ugaša v objemu strašnega nagona po smrti, prvem mazohističnem dejanju, ki ga ego uravnava proti sebi. Končni cilj življenja je za Freuda smrt, vrnitev v tisto blaženo, neživo stanje, v katerem ne more nič več prizadeti ega. Eros je sicer moč, sila, ki ustvarja zgodovino, vendar je nenehoma v tragičnem nasprotju soočen s Tanatosom, nagonom po smrti.¹³

Prav to je verjetno tudi glavna premisa Freudove študije o izbiri skrinjic. Smisel vsega človeškega prizadevanja je za očeta psihoanalize torej vrnitev v stanje "neranljivosti", v anorgansko obstojanje v naročju matere Zemlje, ki je predhodnik vsakemu zavestnemu življenju. Paradoks je v tem, da nas ravno ta želja po varnem objemu smrti spodbuja, da ostajamo v bitki življenja. To je naša neumorna navezanost na svet (Eros) ujeta v nagon po smrti (Tanatos). Na tej točki Freudova psihoanaliza prerašča okvire klinične psihiatrije in postaja za nekoga bolj, za drugega manj sprejemljiv filozofski sistem.

PRAZGODOVINSKO GROBIŠČE KAPITELJSKA NJIVA

GROB 311 - LATEN

Zgodovina raziskav

Leta 1986 je pokojni kustos Dolenjskega muzeja, arheolog Tone Knez, pričel z načrtnim, dolgoročnim zavarovalnim izkopavanjem na Kapiteljski njivi, na arheološkem najdišču, ki je v preteklih letih zaradi intenzivnega, strojnega obdelovanja njivske površine kar klicalo po arheološkem posegu. Slučajne površinske najdbe po oranju so se kar vrstile. Steklene jagode ogrlic, bronaste zapestnice, bronaste tulaste sekire, celo deli bronaste čelade in lončeni odlomki posod, ki so bili najdeni na površju njive, so dokončno zapečatili odločitev o zavarovalnem arheološkem posegu.

Kapiteljska njiva v Novem mestu je bila znana kot arheološko najdišče že ob koncu 19. stoletja. Tedaj sta tu znani slovenski starinokop Jernej Pečnik in profesor na graški univerzi Rudolf Hoernes izkopala dve zemljeni gomili s starejše - in z mlajšeželeznodobnimi grobovi. Gradivo je bilo poslano v Naravoslovni muzej na Dunaj.

Zaradi množice zavarovalnih in nujnih arheoloških posegov v šestdesetih in sedemdesetih letih sistematično arheološko izkopavanje Kapiteljske njive v Novem mestu ni prišlo v poštev vse do resnične groznje, da bo arheološki spomenik uničen.

V zadnjih desetih letih izkopavanj tako Dolenjskega muzeja kakor tudi Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine je bila izkopana in raziskana površina, velika več kot 12.000 m², najdeni pa so bili tako žgani grobovi iz pozne bronaste dobe kakor tudi osem železnodobnih gomil s skeletnim pokopom in množica žganih grobov iz mlajše železne dobe. Ugotovili smo, da je bilo območje Kapiteljske njive v Novem mestu uporabljeno kot grobišče vse od 9. do 2. stoletja pr. n. št.

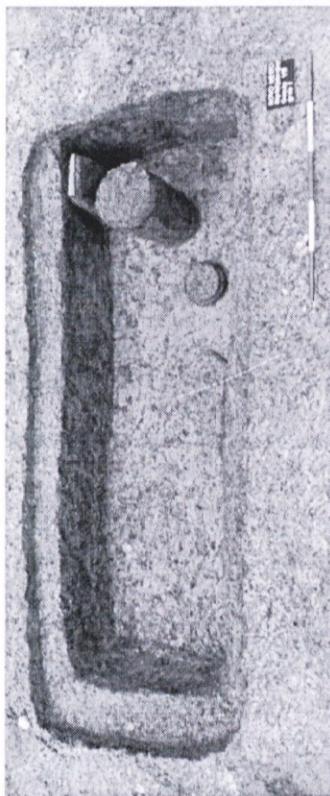
Mlajša bronasta doba

Najprej je bil jugozahodni del hriba uporabljen kot grobišče mlajšebronastodobnih grobov v 9. in 8. stoletju pr. n. št. Grobovi so bili preproste, v zemljo vkopane grobne jame, v katerih so bile položene masivne lončene žare, napolnjene s pepelom in ostanki prežganih kosti ter nekaj drobnih, najbolj dragocenih predmetov, ki jih je posedoval pokojnik. Na vrhu žare je ležala lončena plitva skodela - latvica, pokrita z manjšo kamnito ploščo. Pridatki v žarah so bili dokaj skromni, kar odseva materialni in socialni položaj družbe v času, ki ga imenujemo kultura žarnih grobišč. To je bil tudi čas, ko se ob že od prej znani kovini - bronu pojavi še novost - železo. V grobovih ta prehod izpričujejo sicer skromni, a zgovorni predmeti, izdelani iz železa. To so bili predvsem nakitni in statusni predmeti, saj je bila nova kovina predraga za izdelavo orodja ali orožja.

Starejša železna doba

Doslej smo na Kapiteljski njivi raziskali več kot 60 tovrstnih grobov.

V starejši železni dobi, 8. - 4. stoletje pr. n. št., pa je žgan pokop v žari zamenjal skeletni pokop pod velikimi, rodovnodružinskimi gomilami, ki so jih, kot kaže, nasuli novodošli prebivalci tega

GOMILA VIII, GROB 1
Grobna jama skeletnega groba s pridanji (starejša železna doba)

področja. Žal je te velike, v tlorisu okrogle gomile, s premerom 15 - 30 m, ki so ob nastanku v višino merile kar nekaj metrov, poljedeljsko oranje dodobra znižalo in sploščilo. Tako se je na vsej površini Kapiteljske njive, ki meri več kot 20.000 m², opazilo le 2 - 3 rahlo napete tvorbe, ki bi lahko bile prazgodovinske gomile.

Skeletni grobovi, ki so v tlorisu pravokotne oblike, so bili vkopani v krogu, po obodu gomile, ponekod pa tudi v sam plašč gomile, le da zaradi uničenja zgornjega dela v vseh primerih tega ne moremo dokazati. V gomilah je bilo tako vkopanih od nekaj grobov pa včasih celo do sto in več.

Grobove v isti gomili pripisujemo daljšemu časovnemu obdobju, včasih celo 300 - 400 let. Sklepamo, da gre za rodovnodružinske gomile, ki so služile kot pokopališki prostor isti družini skozi več generacij.

Grobovi so skeletni in trupla položena v lesene krste ali v nekakšne lesene konstrukcije, zgrajene kar v sami zemlji. Vanje so poleg pokojnika položili še predmete iz njegovega vsakodnevnega življenja ter posodje s hrano in pijačo kot popotnico v onostranstvo.

Ločimo ženske in moške grobove, v ženskih se pojavlja steklen, železen, jantarni in koščen ter bronast nakit, v moških pa železen in bronasto orožje. Po kvaliteti, številu in pomenu pridatkov v grobu se zrcali tudi socialni status pokojnika. Na Kapiteljski njivi smo doslej izkopali 10 grobov, ki jih po pridatkih pripisujemo najvišjemu sloju tedanje družbe - aristokraciji, in jih imenujemo knežji grobovi.

Od ostalih, več kot 300 doslej odkritih grobov, se ločijo po izdelkih plemenitih kovin (zlato), po dragocenih bronastih posodah, ki so ponavadi okrašene z iztolčenim likovnim okrasom - situlah.

V moških grobovih je konjska oprema in obrambno orožje, kot sta čelada in oklep, in na koncu se v nekaterih grobovih pojavljajo tudi uvoženi predmeti - grška keramika, italjski bronasti izdelki.

V grobovih tega časa se nahaja lončeno posodje izredno pestrih oblik, s plastičnim, vrezanim ali barvanim okrasjem, preseneča pa izredna količina steklenih in jantarnih ogrlic, ki jih sestavljajo raznobarvne steklene jagode. Kaže, da bomo z vsakim novim arheološkim raziskovanjem dolenjske železne dobe prepričanje o avtohtoni proizvodnji steklenih jagod še podkrepili.

Količina ter pestrost oblik pri jantarnih izdelkih iz tega časa pa nakazujejo podobno ugotovitev, kar pomeni, da so delovale delavnice za obdelavo jantarja tudi na območju Novega mesta.

Mlajša železna doba

Cvetočo halštatsko kulturo Dolenjske pa v 3. stoletju pr. n. št. nadomesti mlajšeželeznodobna ali latenska kultura, katere nosilci so keltski Tavriski. Spremembe v materialni in duhovni kulturi so več kot očitne. Ponovno se je pojavil žgani način pokopa, v grobovih pa so železno sulico in sekuro zamenjali dolg železen meč in ščit ter bojni nož, poleg tega pa so tudi bronasti predmeti postali redkejši. Zamenjali so jih železni; tako nakitne kakor druge uporabne predmete so spretni keltski kovači oblikovali in kovali iz železa.

Kapiteljska njiva v Novem mestu je gotovo največja doslej odkrita nekropola iz mlajše železne dobe v Sloveniji. Doslej smo odkrili in dokumentirali več kot 500 grobov iz tega časa, od tega v

GROB 430 - LATEN
Primer moškega groba z železnimi in lončenimi predmeti. Poleg posode, ki je poškodovana, je tu še zvit meč, sulična ost in ščitna grba (mlajša železna doba)

letu 1996 celo 194 grobov.

Vsi grobovi sodijo v srednjelatensko obdobje, torej v čas 3. in 2. stoletja pr. n. št., in so brez izjeme žgani. Grobovi so različnih oblik, v tlorisu so okrogli, ovalni, pravokotni in kvadratni, v širino pa merijo od 0,25 m do 1,20 m. Vkopani so različno globoko. Najpogostejši pridatek v grobu je lončeno posodje, ki včasih služi kot žara, saj so vanjo položene sežgane kosti pokojnika, včasih pa so te kosti stresene na dno grobne jame. V tem primeru je posoda služila za hrano in pijačo, ki so ju dodali pokojniku kot popotnico v onostranstvo.

Za mlajšo železno dobo je značilen revolucionaren napredek v izdelovanju lončenega posodja. Lončarji so že spoznali izdelavo posodja na vrtečem lončarskem kolesu in v tem času se je popolnoma uveljavila izdelava posode na vretenu, ki je nadomestila ročno oblikovanje posode. Tu pa najdbe s Kapiteljske njive nedvomno predstavljajo izjemo, večina lončenih posod je izdelana prostoročno. Na lončarskem kolesu izdelane posode so prava redkost. Vzrok verjetno tiči v trdno zakoreninjeni tradiciji staroselcev, ki so jih vojaško močnejša keltska plemena sicer pokorila, uvedla so nov red, številčno močnejši staroselci pa so obdržali nekatere stare načine življenja.

V kar velikem številu moških grobov tega časa smo našli železne sulične osti, včasih tudi bojno sekiro, kar vse le dopolnjuje staroselsko navezanost na tradicijo.

Vsemu navkljub pa moramo ugotoviti, da smo v teh 500 grobovih našli tudi nekaj desetih dolgih železnih mečev, ki so povečini tičali v okrašenih železnih nožnicah. Vsi, brez izjeme, so bili pred položitvijo v grob obredno zviti. Našli smo tudi nekaj desetih železnih ščitnih grb, različnih oblik, ki so bile v preteklosti pritrjene na sredine ščitov, izdelanih iz organskih materialov (les, usnje). Sponke za spenjanje obleke so tako v ženskih kakor v moških grobovih izdelane iz železa, bronaste so redke. Tudi zapestnice in nanožnice so povečini iz železa. Poleg kovinskih pasov - sklepancev so v grobove polagali tudi verige za pripenjanje mečev.

V ženskih grobovih smo našli kar precej steklenih jagod, vendar bistveno manj kot v starejšezelznodobnih grobovih. Sedaj pa se dokaj pogosto pojavljajo masivne steklene zapestnice. Te so prozorne, modre, rumene, rjave, zelene, žal pa z redkimi izjemami staljene v ognju, saj so bile verjetno sežgane na grmadi skupaj s pokojniki.

Predmeti v žganih grobovih so povečini zelo poškodovani, saj jih je načel že ogenj grmade, delovanje kislin v težki dolnji ilovici pa je arheološke predmete še močnejše prizadelo. Organske snovi se tu sploh ne ohranijo in že samo sledovi lesa v grobovih so prava redkost. Že pri izkopavanju sodelujejo restavradorji, ki po zaključku terenskega dela v laboratorijih in delavnicah opravijo večji in najtežji del - obdelavo gradiva in njegovo rešitev pred popolnim propadom.

Arheološko terensko delo v letu 1996

V letu 1996 so poleg podpisanega sodelovali pri terenskem delu na Kapiteljski njivi trije restavradorji iz Dolenjskega muzeja in Zavoda za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, študenti arheologije iz Ljubljane in iz avstrijskega Gradca, dijaki gimnazije iz Šentvida, delo pa so izvajali delavci, vključeni v projekt javnih del.

Terenski del izkopavanj je potekal med 1. aprilom in 30. julijem 1996, raziskali pa smo dobrih 1.400 m² površine grobišča. Poleg že omenjenih 194 grobov iz mlajše železne dobe, smo v tem letu odkrili in raziskali še 6 grobov iz časa starejše železne dobe, ki sodijo v gomilo VIII. Te nismo v celoti raziskali, zato bomo z deli nadaljevali tudi v letu 1997.

V grobu 5 iz gomile VIII smo našli bronasto, žal dokaj poškodovano situlo, ki tako predstavlja že peto bronasto situlo, doslej najdeno na Kapiteljski njivi. Omeniti velja še železno tordirano iglo, ki se zaključuje v oblikovani konjski glavici, kar je značilno za Kelte.

Izredna količina arheoloških najdb, njihova kvaliteta in povednost arheološko najdišče Kapiteljska njiva v Novem mestu uvrščajo v evropski prazgodovinski vrh, opravičujejo pa tudi široko zastavljen zavarovalni poseg, ki že deseto leto uspešno poteka v Novem mestu in ki že pred svojim zaključkom prinaša nova spoznanja o življenju na naših tleh. Arheološka stroka z zanimanjem pričakuje nadaljnje rezultate, saj pomen najdišča presega domače okvire, kar na koncu dokazuje tudi sodelovanje z domačimi in tujimi arheološkimi institucijami.

GROB 71 -LATEN

Značilni predmeti iz moškega groba iz mlajše železne dobe (po restavriranju)

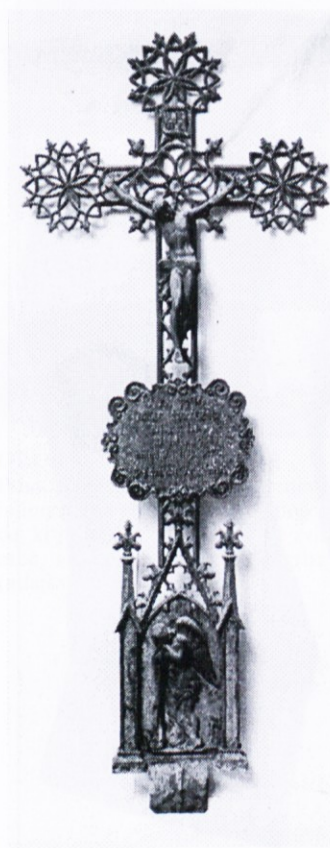
Majda Pungerčar

UPORABNOST IN LEPOTA IZDELKOV IZ ŽELEZARNE NA DVORU VEDNO ZNOVA OČARA

Ob 200- letnici začetka obratovanja železarne na Dvoru

Obešalnik, hrani Dolenjski muzej

Nagrobni križ Ignaca Šušteršiča,
hrani Dolenjski muzej

V zadnjih nekaj letih smo na Dolenjskem na različne načine obeležili dogodke iz preteklosti, ki so bili ali so še vedno pomembni za življenje prebivalcev te pokrajine. V pester seznam lahko uvrstimo tudi prireditve ob 200- letnici začetka obratovanja železarne na Dvoru. Dolenjski muzej se je vključil v obeležitev te obletnice s pripravo razstave restavriranih izdelkov te železarne iz svojih depojev, izdajo zloženke in razglednice Dvora, izdelavo kopije litoželeznega svečnika in pripravo filma o dolini reke Krke od izvira do izliva, torej prikaz pokrajine, kjer je železarna v svojem skoraj stoletnem delovanju pustila sledove vse do današnjih dni. Po ustanovitvi muzeja pa vse do danes so se muzejski delavci zavedali pomembnosti tega železarskega obrata za naš prostor, zato so vsa ta leta zbirali izdelke in skrbeli za njihovo vzdrževanje. Temeljno delo je bilo opravljeno v letu 1980, ko je Dolenjski muzej v sodelovanju z Narodnim muzejem iz Ljubljane pripravil razstavo zgodovine železarne in njenih izdelkov. Ob razstavi je bil izdan tudi katalog. Kljub temu smo mnenja, da izdelki zaslužijo, da se ponovno pokažejo očem javnosti na občasnih razstavah, dokler ne bodo dozorele razmere za predstavitev železarne in njenih izdelkov v stalni muzejski zbirki. Odločitev se je izkazala za pravilno, saj so bili izdelki na letošnji razstavi deležni precejšnje pozornosti naših obiskovalcev.

Po materialnih ostankih sodeč, je bilo železo tista kovina, ki je v različnih časovnih obdobjih v preteklosti zelo vplivalo na delo in življenje tukajšnjih prebivalcev. Vedno nove in nove arheološke najdbe pričajo o pomembnosti halštatske kulture na naših tleh v starejši železni dobi, ko so nahajališča železove rude pri nas prvič odigrala pomembno vlogo. V naslednjih stoletjih je splet različnih zgodovinskih dogodkov, katerih posledice so bile propadanje kultur in ponovno oživljanje novih, pomenil prekinitev množičnega pridobivanja in predelave železa. Ponovno izkoriščanje nahajališč železove rude v povezavi z ostalimi naravnimi danostmi na Dolenjskem v večjem obsegu je pomenila ravno Auerspergova železarna na Dvoru, ki je začela z obratovanjem pred dvesto leti in je delala do leta 1891. Po zaprtju tega obrata je pri nas zavladało ponovno zatišje železarstva.

Dolenjska je imela pred začetkom obratovanja železarne na Dvoru le fužino v Zagradcu. Knez Henrik Auersperg je že leta 1763 zaprosil za dovoljenje, da bi na Dvoru odprl železarno, vendar kranjski železarji niso bili naklonjeni njegovi nameri. Šele proti koncu stoletja se je njegova namera uresničila.

Naravne danosti v dolini Krke so bistveno prispevale k odprtju dvorske železarne. Gotovo pa je največ težav povzročala prometna odmaknjenost te pokrajine in raztresenost rudokopov po širši Dolenjski. Dovažanje rude in lesa in odvažanje izdelkov v večja središča je zahtevalo zaposlitev velikega števila prevoznikov, kar je gotovo vplivalo na povečanje stroškov. Po drugi strani pa je to pomenilo zaposlitev za številne nešolane delavce in dodaten vir

Peč, hrani Dolenjski muzej

dohodka za preživljanje njihovih družin v agrarno prenaseljeni pokrajini. Prav tako so pomenili dodatne stroške za strokovno usposobljene delavce, ki so prihajali iz češko- in nemško-govorečih dežel, ki jih je lastnik železarne gotovo dobro finančno stimuliral in jim omogočal tudi osnovne pogoje za bivanje, da so se zaposlili na Dvoru.

Do tridesetih let je bila na Dvoru klasična železarna, potem pa se je proizvodnja preusmerila v moderno železolivarno, ki je bila največja na območju južno od Alp. Seveda so ohranili v ponudbi tudi kovane izdelke. Posebno mesto so zavzemali izdelki umetniškega liva. Ti so plod znanja in estetskega čuta s področja oblikovanja, modeliranja, ulivanja in končne obdelave sive litine. Ti izdelki so že v času svojega nastanka želi najvišja priznanja na tržišču in med strokovnjaki, nič manj pa ne žanjejo občudovanja tudi še danes tako med metalurškimi strokovnjaki, oblikovalci kot naključnimi obiskovalci. Livarji, s katerimi imamo stike, vedno znova poudarjajo izredno kvaliteto liva ter natančnost končne obdelave, za katero v današnjem načinu ulivanja izdelkov zmanjkuje časa, potrpljenja in finančne stimulacije, litoželezne predmete pa v znatni meri izpodrivajo izdelki iz cenejših, lažje obdelovanih surovin. Seveda pa v vsakem času tudi modni tokovi naredijo svoje. Današnji livarji so torej usmerjeni bolj v ulivanje izdelkov, ki imajo ceno "na kilogram" in se ponavadi izdelujejo v večjih serijah. Umetnoobrtnih izdelkov iz sive litine skorajda ne ulivajo več.

Dvorska železarna je v svojih najboljših letih sredi prejšnjega stoletja proizvedla letno med 400 do 600 ton surovega železa. Izdelki so bili izdelani serijsko ali po naročilu, kovani ali liti, namenjeni praktični uporabi ali le v okrasne namene. Ker je lito železo dokaj vzdržljiva surovina, se je tako lepo število dvorskih izdelkov ohranilo do današnjih dni.

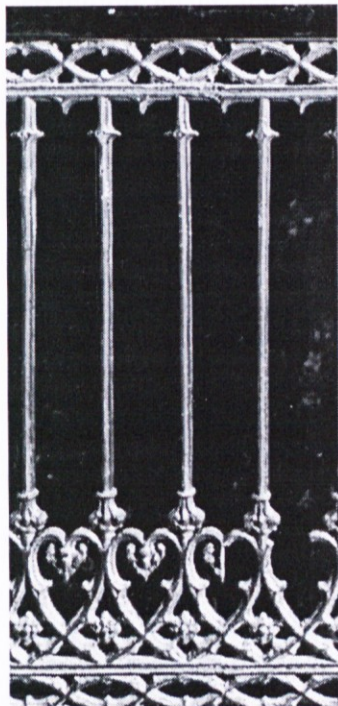
Pa tudi razširjenost izdelkov po domačih gospodinjstvih je bila v času obratovanja železarne precejšnja, saj še danes zvemo iz pogovorov s starejšimi domačini, da vsaj litoželezen likalnik ali lonc ni manjkal skoraj pri nobeni hiši. O prisotnosti njihovih izdelkov na dolenjskih pokopališčih pa tudi ni potrebno dvomiti. Žal pa je zelo malo izdelkov označenih z njihovo signaturo HOF in KRAIN. Vendar pa kljub temu mislim, da je bila večina teh izdelkov narejena na Dvoru, saj dvomim, da bi te težke masivne predmete uvažali iz stotine kilometrov oddaljenih železarn po slabih cestah, če so jih lahko kupili v svoji bližini. Poleg izdelkov za gospodinjstvo in nagrobnih križev so izdelovali tudi kmetijske in tovarniške stroje, mostove, spomenike, topove, napisne table, vodnjake itd. Žal pa nam vse do danes ni poznan prodajni katalog železarne, ki so ga verjetno na Dvoru imeli, če sklepamo po ohranjenih katalogih takratnih tovarn in obrtnikov, s pomočjo katerih je bilo v 19. stoletju zelo razširjeno naročanje izdelkov po pošti. Katalog bi bil lepo dopolnilo ohranjenim predmetom.

Svoje izdelke so prodajali na italijanskem in domačem tržišču. Skladišča so imeli na Dvoru, v Ljubljani, Trstu in Benetkah. Do njih so vozili izdelke z vozovi.

V zadnji četrtini 19. stoletja je začela proizvodnja na Dvoru nazadovati. Vzrokov je bilo več. Zelo močna konkurenca med železolivarnami znotraj avstrijske države, prometna odmaknjenost in slaba kakovost železove rude so odločilno vplivali na zaprtje železarne. Tò se je dogodilo oktobra 1891.

Ni si težko predstavljati težav prebivalcev dežele ob Krki, ki so nastopile po zaprtju te tovarne, ki je zaposlovala tudi do 800 de-

Majda Pungerčar
UPORABNOST IN LEPOTA
IZDELKOV IZ ŽELEZARNE
NA DVORU VEDNO ZNOVA
OČARA

Balkonska ograja na poslopju žage na Jami pri Dvoru

lavcev. Dolenjske kmetije so premajhne, da bi lahko solidno preživljale številne družine. Možnosti za zaposlitev za presežno delovno silo na kmetijah ni bilo več, kaj šele za dodatni zaslužek doma bivajočih. Zaprtje železarne je povzročilo plaz izseljevanja v ostala slovenska železarska središča in v tujino. Obetaven gospodarski razvoj pokrajine se je ustavil.

Veliko je izgubil tudi Dvor. Železarna je veliko pripomogla k razvoju kraja. Že sama tovarniška poslopja, žaga, mlin, bivališča za delavce so v precejšnji meri spremenili podobo kraja. Tudi šolo je kraj dobil po zaslugi železarne. Kakšen vpliv so imeli novodoseljeni delavci iz ostalih pokrajin in prihajajoči kupci na domačine, pa ostaja zaenkrat še neraziskano vprašanje. Pretok novih oziroma drugačnih idej, mišljenja in znanja je bil gotovo prisoten v večji meri v času obratovanja železarne kot po zaprtju. Za domačine, ki so delali v tovarni, je ta v času brez radijskih in televizijskih novic gotovo pomenila okno v svet.

Danes na Dvoru železarne ni, prav tako pa tudi ne od železarjev tako željene železne ceste. Vendar vsak čas prinese nove zahteve, potrebe in vrednote. Dvorjani lahko danes to, kar je pomnilo za kraj pred sto leti pomankljivost, razumejo kot prednost. Lega v osrčju doline, ki hrani številne naravne in kulturnozgodovinske znamenitosti, v pokrajini, kjer ne zagledamo za vsakim ovinkom tovarniškega dimnika, nudi obetaven pogled v prihodnost.

LITERATURA

Jože Šorn, Meta Matijević, Matija Žargi: Železarna na Dvoru pri Žužemberku, Novo mesto 1980

Mateja Kos, Matija Žargi: Gradovi minevajo, fabrike nastajajo. Industrijsko oblikovanje v 19. stoletju na Slovenskem, Ljubljana 1991

KULTURA
Rast 7 - 8 / 1996

Namizno ogledalo, hrani Dolenjski muzej

Primež za šivanje, hrani Dolenjski muzej

3. Nastanek Forme vive in Dolenjske galerije

Povsem novo kulturno dejavnost je predstavljala Forma viva. Že večkrat je bilo napisano, kako sta se kiparja Jakob Savinšek in Janez Lenassi vrnila s prvega mednarodnega kiparskega simpozija v St. Margarethnu v Avstriji in hotela tudi pri nas organizirati nekaj podobnega. To je bilo jeseni 1960. Toda eno je lepa zamisel dveh umetnikov, drugo pa je to, za našo državo povsem novo zamisel, spraviti v življenje, kar ni bilo prav nič enostavno.

V Avstriji je simpozij financiral zasebni kapital. Pri nas je nastalo dvoje vprašanj: ali bo naša družba sploh sprejela to zamisel (takrat tudi še ni bilo slikarskih srečanj) in, če bo v načelu sprejeta, kako jo v naših razmerah realizirati. V kulturni javnosti v Ljubljani se je začela burna razprava o zamisli, saj je bila za naše razmere povsem nova in nenavadna. Med drugim se je postavljalo vprašanje, zakaj ne bi bila taka mednarodna prireditev v Ljubljani kot sedežu republike, zakaj ne bi kiparji delali v Tivoliju, kjer bi skulpture ostale. Potrebno je bilo precej napora, da so odgovorni dejavniki v republiki sprejeli zamisel predlagateljev (Jakob Savinšek, Janez Lenassi, Vilma Pirkovič), naj bo tak simpozij sredi ustvarjalnega okolja, da mora iz njega izvirati in biti z njim najtesneje povezan. Ustvarjalno okolje pa je tam, kjer je kiparski material. Prvotna zamisel je namreč bila, da bi kiparji, tako kot v Avstriji, obdelovali samo kamen, kar pomeni na Krasu ali v Istri. Končno je bila izbrana Seča nad Portorožem.

Toda tudi na Dolenjskem smo želeli imeti svoje delovišče in smo iskali primerno lokacijo zanj. Jakobu Savinšku smo predlagali Kostanjevico. Bil je navdušen nad prečudovitim ambientom v kostanjeviškem gradu z Gorjanci v ozadju. Prepričan je bil, da bi v tem enkratnem okolju kiparska dela živila prav svojevrstno življenje. Ker pa kamen iz bližnjega kamnoloma ni bil primeren kot kiparski material, je bila z navdušenjem sprejeta zamisel Franca Pirkoviča, da bi tu kiparji obdelovali stara hrastova debla, ki so bila v bližnji Krakovski hosti in iz katerih so bili narejeni skoraj vsi dolenjski mostovi. Tako se je končno sklenilo, da bo simpozij imel istočasno dvoje delovišč, na Seči v kamnu in v Kostanjevici v lesu.

Med drugim so slovenski kulturni delavci, posebno še slikarji, postavljali vprašanje, zakaj naj bi bil simpozij, če že bo, kiparski in ne slikarski. Bili so tudi predlogi, da bi bilo bolje denar, namenjen za simpozij, dati za umetniške ateljeje v Ljubljani. Vse te pomisleke in nasprotovanja je bilo potrebno premagati. Zakaj ravno kiparski in ne slikarski simpozij? Odgovor je bil jase: slikar lahko slika kjerkoli, saj lahko prenaša svoje slikarsko stojalo, kiparju pa je brez organizacije nemogoče delati v odprtem, naravnem ateljeju, saj svoje nastajajoče in dokončane skulpture ne more prenašati okoli. To velja še posebej za dela, narejena v velikih dimenzijah, ki naj bi stala v galeriji na prostem, kjer skulpture živijo svobodno. Dokazovali smo, da bosta bodoči galeriji na prostem predstavljali nekaj edinstvenega, obenem pa bosta pomenili narodno bogastvo. To je prihodnost tudi potrdila.

Glavni vhod v samostan varujeta okrogla stolpa iz 18. stoletja

V pripravljalnem obdobju je bilo potrebno premagovati velike dvome o tej zamisli. Le v nečem so se vsi, ki so odločali o bodočem simpoziju, strinjali. Šlo je namreč za to, da bi bil simpozij, ko je bila zamisel že sprejeta, samo v Sloveniji in ne v kakšni drugi republiki. Zato zvezni organi niso smeli zvedeti za naše načrte. Odločno smo morali zavrniti tudi poskuse avstrijskega simpozija, da bi našega pri umetniškem izboru podredili njegovemu.

Takoj ko so najvišji republiški krogi sprejeli zamisel, so nastale nove težave. Šlo je za to, kdo bo ustanovitelj in s tem tudi plačnik. Republika se je teh obvez otepala, čeprav je šlo za mednarodno prireditvev in bi zato morala biti pod njenim okriljem. Pa še ena ovira je bila: glavni steber simpozija je vsekakor bil Jakob Savinšek. Toda nanj so v republiških krogih gledali kot na politično nezanesljivega in so dolgo nasprotovali zamisli prav zaradi njega. Zoper drugega pobudnika, Janeza Lenassija, niso imeli pripomb. Končno je uspelo nekako premostiti tudi te težave. Ker so se po dolgem času za zamisel zagreli, so se pač morali sprijazniti s tem, da brez Savinška simpozija ne bi bilo.

V Ljubljani nikakor ni bilo moč najti ustanovitelja. V pošteb bi morda prišla Moderna galerija, toda iz različnih vzrokov to ni bilo sprejemljivo. Končno je Izvršni svet LRS sprejel stališče, da naj mednarodni kiparski simpozij s posebno medokrajno pogodbo ustanovita okrajna ljudska odbora Novo mesto in Koper, in sicer kot poseben sklad. Prepričati odbornike, v katerih jih je bilo več kot polovica s podeželja, o potrebi nove umetniške prireditve tudi ni bilo lahko. Pri njihovi odločitvi je bilo pomembno spoznanje, da gre za dvig kulturne ravni širšega območja, kakor tudi, da bo s tem povečan dotok obiskovalcev od drugod, kar bo koristilo tudi turističnemu razvoju. Vse to je pozneje življenje potrdilo.

Od prvih predlogov pa do ustanovitve medokrajnega sklada je bilo potrebno več kot pol leta intenzivnih razprav in priprav. To je bilo trdo delo nas treh predlagateljev, seveda na popolnoma ljubiteljski osnovi. Okrajna ljudska odbora sta se s pogodbo obvezala, da bo vsak prispeval polovico skupnih finančnih obveznosti, republika pa je zagotovila, da bo krila izdatke sekretariata v Ljubljani. Imenovan je bil upravni odbor iz zastopnikov obeh okrajev, vidnih slovenskih kulturnih delavcev ter kiparja Savinška in Lenassija. Za predsednico je bila imenovana Vilma Pirkovič. Upravni odbor je iz vrst poznavalcev likovne umetnosti imenoval umetniški svet, ki je moral izvršiti izbor kiparjev, ki naj bi v akciji sodelovali. V tem času je upravni odbor sprejel tudi sklep, naj se simpozij imenuje Forma viva.

Operativna dela je v Ljubljani opravljal sekretariat, ki je bil dolga leta brez pisarne in je imel samo poštni predal in žig. Vse seje upravnega odbora in umetniškega sveta so bile v Ljubljani. Vabila na udeležbo so bila poslana mnogim priznanim kiparjem po svetu, njihovim umetniškim združenjem in uglednim galerijam. Odziv je bil zelo velik, nakar je umetniški svet na podlagi poslanih dokumentacije za vsako delovno mesto izbral po deset najboljših kiparjev. Medtem je bilo potrebno poskrbeti za nakup in dostavo več ton težkih blokov iz istrskega kamnoloma in ogromnih hrastovih debel iz Krakovske hoste pa tudi za prenočišča in prehrano.

Kiparji so na prostem na Seči in v Kostanjevici delali ves julij in avgust 1961 in tako tudi vsa naslednja leta. Prvo leto, 1961, so v Kostanjevici ustvarjali kiparji iz Japonske, Indije, Izraela, ZDA, Kanade, Francije, Švice, Makedonije in Slovenec Peter Černe. Tudi

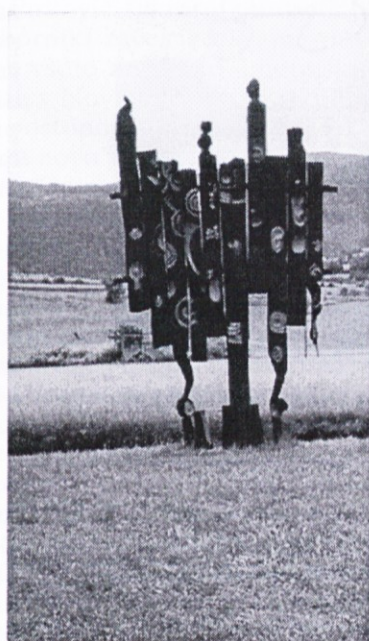
naslednja leta je bil sestav kiparjev zelo pester. Med desetimi je bil vedno en Slovenec, eden iz drugih republik, osem pa iz evropskih dežel, ameriške celine in Japonske. Forma viva je na Japonskem dobila tak ugled, da so se je njihovi kiparji udeleževali vsako leto.

Prvotno je nameraval na simpoziju v Kostanjevici sodelovati tudi kipar Jakob Savinšek. Ob ogledu hrastovih debel v Krakovski hosti v zimi 1960/1961 si je izbral mogočno deblo za svojo skulpturo. Tōda ko je videl, kako mu nekateri kulturni delavci v Ljubljani nasprotujejo, se je odrekel sodelovanju na simpoziju. Bal se je očitkov, da je Forma vivo izkoristil zato, da bi na njej sodeloval tudi sam. Tako se je proti svojim hotenjem odločil za udeležbo na mednarodnem simpoziju v Kirchheimu v Nemčiji, kjer je, potem ko je na vročem soncu ustvaril dve skulpturi, podlegel srčnemu infarktu.

Slika levo: Lado Smrekar pred ostanki nekdanjega trinadstropnega vodnjaka

Slika desno: Skulptura Eisakuja Tanake z Japonske, ki jo je ustvaril na mednarodnem simpoziju Forma viva

Priprave za delo kiparjev so omogočili kostanjeviški domačini. Med njimi so bili najbolj zavzeti prosvetni delavci Lado in Marija Smrekar ter Jože Jankovič. Ogromno so prispevali k urejenim delovnim razmeram, dobremu počutju kiparjev in čim boljšem spoznavanju naše domovine, njenih ljudi in kulture. Čeprav so bili raznih narodnosti, so se kiparji med sabo odlično razumeli, imeli živahne razprave o likovni umetnosti, posebej še o kiparstvu. Domačini so z njimi vzpostavili odličen stik, saj so jih vsakodnevno obiskovali in spremljali njihovo delo. Vsa Kostanjevica z okolico vred je živela skupaj s kiparji in jih vzela za svoje. Tō je na umetnike napravilo zelo močan vtis.

Tako so se vsakodnevno uresničevali cilji Forme vive. Kiparji so s svojim ustvarjalnim delom v našem okolju ponesli v svet spoznanje o naši domovini, njenih ljudeh in kulturi, o deželi, ki razume umetnike in jim je blizu, ter o mirnem sožitju narodov. Hkrati je Forma viva sodobno likovno umetnost približala zelo širokemu krogu prebivalstva, ki je lahko vsakodnevno spremljalo tako nastajanje stvaritev kot tudi njihovo končno obliko in izpoved. Simpozij se je že prva leta zasidral v domovini in v svetu.

Zahodno pročelje kostanjeviškega samostana

Prvih šest let je vsako poletje po deset kiparjev ustvarjalo v Kostanjevici in na Seči. Od leta 1966 naprej so se akcije zaradi gmotnih težav izvajale izmenično vsaki dve leti, eno leto v Kostanjevici, drugo na Seči. Po ukinitvi okrajev je njeno financiranje prešlo na občini Krško in Piran, kar pa je bilo kljub povečani republiški pomoči za njiju težko breme. Poleg tega v poznejših letih občina Krško ni kazala posebnega zanimanja niti za Formo vivo niti za ostala pomembna dogajanja v Kostanjevici. Leta 1964 je nastalo novo delovišče, in sicer v železu na Ravnah na Koroškem, leta 1967 pa še v Mariboru v betonu. Predsednika upravnega odbora Forme vive sta bila Vilma Pirkovič (1961 - 1973) in dr. France Hočevar (1974 - 1986), ko so skupne akcije prenehale.

Po večletnem delovanju sta simpozija na Ravnah in v Mariboru zaradi gmotnih težav prenehala delovati. Ostale pa so skulpture, razporejene po Ravnah in Mariboru. V Kostanjevici je bila zadnja akcija poleti 1986. Potem občina Krško, kljub republiški participaciji, ni več zmogla bremen in Forma viva v Kostanjevici je morala prenehati vabiti kiparje. Ker je to mednarodna prireditelj, republika še vedno daje sredstva za njo. V Piranu je z manjšo prekinitvijo uspelo še naprej dobivati sredstva in zato na Seči nadaljujejo s Formo vivo. Leta 1991 so praznovali tridesetletnico njenega delovanja.

Ko smo začeli s tem simpozijem, smo računali, da bo trajala nekaj let. Nihče si takrat ni mislil, da se bo pri nas in v svetu tako zelo uveljavila, da bo delovala trideset in več let. Po Formi vivi je nastalo v raznih deželah kar precej mednarodnih kiparskih srečanj, toda nobeno ni vzdržalo toliko desetletij kot Forma viva. Tudi izvedb skulptur v štirih kiparskih materialih, kot je to bilo pri nas, niso uspeli ustvariti nikjer v svetu. Nimajo tudi galerij na prostem.

V Kostanjevici sta v petindvajsetih letih 102 kiparja s treh celin ustvarila 130 lesenih skulptur neprecenljive vrednosti. V prvih letih Forme vive, ko še ni bilo Galerije Božidarja Jakca, jo je obiskovalo letno po 20.000 ljudi. To število se iz leta v leto zvišuje. Tako je leta 1995 obiskalo Galerijo in Formo vivo nad 80.000 ljudi. Prihajajo iz raznih predelov Slovenije, pa tudi iz evropskih in prekooceanskih dežel. Med njimi so vidni državniki in drugi pomembni ljudje. Sloves Slovenije, Dolenjske in Kostanjevice je Forma viva ponesla po vsem svetu. Ustvarila je dragocen zaklad slovenske in svetovne kulture.

Poleg gradnje Dolenjske galerije in paviljona NOB pri Dolenjskem muzeju je v obravnavanih letih v zraku ves čas viselo dvojje težkih, a nadvse pomembnih vprašanj. Eno je bilo osredotočeno na trajno rešitev prostorov Knjižnice Mirana Jarca, drugo pa na izgradnjo večnamenskega kulturnega objekta, ki je bil v Novem mestu in vsej regiji še kako potreben. Prostori v Kresiji in hiši poleg nje so bili samo začasna rešitev. V Novem mestu ni bilo stavbe, v katero bi se lahko knjižnica preselila. Zato je v tistih letih ves čas živela misel, da bi zgradili nove, funkcionalne in dovolj velike prostore. Toda takratne zmogljivosti novomeške regije in tudi republike niso dovoljevale, da bi to zamisel uresničili. Tudi novomeški Prosvetni dom, sedaj Dom kulture, kljub večkratni obnovi še zdaleč ni zadovoljeval takratnih kulturnih potreb. Če bi hoteli ta problem rešiti, bi prav tako kot pri knjižnici potrebovali ogromna lastna in republiška sredstva, ki jih kljub najboljšim namenom dejansko ni bilo. Zato sta obe možnosti takrat ostali povsem neuresničljivi.

Edina realna možnost za gradnjo kulturnega objekta v začetku šestdesetih let je bila gradnja galerije pri Dolenjskem muzeju. Že leta 1958 je v dolenjskih kulturnih krogih dokončno dozorela misel o tej potrebni gradnji. Novomeščan, novinar Peter Breščak je v Dolenjskem listu pisal o tem. Na eni strani je bilo potrebno najti razstavni prostor za umetniška dela iz dolenjskih gradov, ki so bila spravljena v depojih. Razen tega je Novo mesto kot kulturno središče Dolenjske in širše regije potrebovalo prostore za razstave umetniških del sodobnih likovnih ustvarjalcev, ki so se kar pogosto vrstile v neprimernih prostorih. Poleg tega je bil potreben tudi prostor za slovesnejše, intimne kulturne prireditve ter druge razstave, za katere dvorana Doma kulture nikakor ni bila primerena. Zato se je vse bolj jasno oblikovala želja po primernih galerijskih prostorih.

Ko je ta misel dozorela, ni pa še bilo potrebne materialne osnove za njeno udejanjanje, je Franc Pirkovič, takratni predsednik okrajnega ljudskega odbora, z odborniki začel iz okrajne proračunske rezerve izdvajati določene vsote za nakup umetniških del tistih likovnikov, ki so razstavljali v Novem mestu in so bili v glavnem doma z Dolenjske. Tako je postopoma nastajala kar lepa zbirka umetniških slik, namenjena za novo galerijo.

Na podlagi reverzov in inventarja v Dolenjskem muzeju so bila ta dela začasno izposojena raznim ustanovam, ki so jih v svojih prostorih sicer izobesili, vendar so jih morali skrbno čuvati. Tudi po ukinitvi okraja je Dolenjski muzej skrbel, da se ne bi posamezniki s slikami okoristili in jih odtujili. Sedaj je ta fond v Dolenjski galeriji, vendar zaradi pomanjkanja prostorov ni razstavljen.

Vzporedno z nakupi je potekala tudi akcija, da bi iz pisarniških prostorov občin, ustanov, podjetij odstranili neukusne predmete, predvsem slike, ki so tam prevladovale. Tako nam je v začetku šestdesetih let uspelo odstraniti pretežni del kičastih podob in jih nadomestiti s kvalitetnimi deli.

Leta 1959 je bil izdelan prvi pisni predlog o gradnji Dolenjske galerije in sestavljen prvi idejni program. Razdelana so bila vprašanja, kakšne potrebe naj bi galerija zadovoljevala in kakšne prostore naj bi imela. O lokaciji ni bilo razprav, saj je Dolenjski muzej imel v ta namen določen prostor. Januarja 1962 so bili sprejeti sklepi o gradnji. V začetku šestdesetih let je republika ustanovila poseben sklad za kulturne dejavnosti. Odobral je sofinanciranje manjših kulturnih objektov, pri katerih so bili financirani lokalni dejavniki. Bilo je jasno, da večjih načrtov sklad sploh ne bo obravnaval, ker ni imel toliko sredstev. Za manjše načrte pa so možnosti obstajale. Sklad je dobil znatno več predlogov, kot je imel sredstev. Sledili so dolgotrajni pogovori na Svetu za kulturo LRS o potrebi gradnje Dolenjske galerije. Končali so se s tem, da je ta projekt uspel na republiškem natečaju.

Sledil je podpis sporazuma med Svetom za kulturo LRS oziroma njegovim skladom, Skladom za negospodarske investicije Okrajnega ljudskega odbora in občino o skupnem financiranju te gradnje. Po njem naj bi republiški sklad prispeval 50 odstotkov celotne cene, okraj in občina pa drugih 50 odstotkov.

Po obširnih pogovorih z izbranim projektantom, inž. arh. Francem Filipčičem iz Brežic, so bili izdelani detajlni načrti, pred tem pa dokončni investicijski program. Po njem naj bi stavba imela dve etaži po 217 m². Zgornja naj bi služila stalni razstavi, spodnja pa občasnim razstavam. Po tem načrtu naj bi bila naloga galerije, da zbira, hrani in razstavlja dela dolenjskih umetnikov ali tistih,

ki so bili povezani z Dolenjsko. Prirejala naj bi občasne razstave sodobne in starejše likovne umetnosti ter razstave zgodovinskokulturnega pomena. Služila naj bi stalni skrbi za likovno izobrazbo občinstva in še posebej mladine. Za nosilca investicije je okrajni ljudski odbor imenoval Dolenjski muzej.

Začetek gradnje je bil načrtovan za september, dejansko pa je gradbeno podjetje Pionir prvo lopato zastavilo decembra 1962. Gradnja je trajala slabi dve leti. Galerija je bila slovesno odprta na občinski praznik 29. oktobra 1964. Od tedaj dalje nprestano izpolnjuje svoje dragoceno poslanstvo. V namenu je prišlo do delnih sprememb, ki pa so vsekakor koristne. Dolenjska galerija je z leti postala ne samo kulturno žarišče Novega mesta, temveč vse širše dolenjske regije. Znatno je prispevala k temu, da je postalo Novo mesto kulturno središče. Že od vsega začetka ja galerija sestavni del Dolenjskega muzeja.

Dolenjska galerija

V letih od 1959 do konca 1962 je bil v širši novomeški regiji razvoj na področju gospodarstva in kulture še posebej intenziven. Bil je ne samo poln raznih zamisli, temveč jih je tudi udejanjal. Skorajda iz nič je uspelo gospodarstvo v regiji razviti na zavidljivo raven. Ob prihodu skupine zanesenjakov leta 1953 je bil novomeški okraj po bruto družbenem proizvodu razvrščen pri dnu jugoslovanske lestvice. Ob njihovem odhodu pa se je povzpел celo na sredino lestvice. Odgovorni ljudje iz vse Jugoslavije, ugledni univerzitetni profesorji in ekonomisti iz drugih republik so prihajali v Novo mesto, da bi preučili ta nenavaden vzpon in ga nato skušali prenesti v svoje okolje. Novomeška regija je postala pojem uspešnega gospodarskega in vsesplošnega napredka.

Ves prikaz kulturne dejavnosti v obravnavanem desetletju nam govori, da so bila tista leta dejansko ustvarjalna in plodna. Javni delavci raznih strok, slovenski razumniki in kulturni delavci iz vse Slovenije so čutili, da v novomeški regiji veje nov duh sproščene in uspešnega ustvarjanja kulturnih vrednot ter svobodne ustvarjalne misli. Zato so radi prihajali k nam in prirejali svoja srečanja na širšem Dolenjskem, nam posredovali kulturne dosežke, znanstvene izsledke in svobodoljubna napredna gledanja. Spoznali so, da širša Dolenjska ni več ena od zaostalih pokrajin, temveč se je povzpela na zavidanja vredno raven, samo Novo mesto pa se je kot kulturno središče regije lahko merilo z drugimi slovenskimi kulturnimi središči.

V tistih časih je imelo republiško politično vodstvo mačehovski odnos do Dolenjske, Bele krajine in Posavja. Posebej ljudje na CK ZKS so nanje gledali kot na pretežno agrarne kraje s prev-

ladujočim kmečkim prebivalstvom. Tu je sicer naglo naraščalo število zaposlenih, vendar to niso bili pravi delavci, proletariat, saj so se v prostem času še vedno ukvarjali s kmetijstvom. Kmetje pa so bili po marksistični teoriji prikriti razredni sovražniki. Vodilni ljudje v novomeškem okraju se s takšnimi pogledi nismo strinjali.

Politika takrat še ni razumela, da tudi v Sloveniji obstajajo nerazviti ali manj razviti predeli, ki jim je treba na določen način pomagati. Še več, sam pojem nerazvitosti je imel močno negativen predznak in o tem se javno ni smelo razpravljati, kaj šele, da bi obstajali programi za razvoj takšnih delov Slovenije. V petdesetih letih je bilo naše gospodarsko in družbeno življenje še močno centralizirano, zato pobude za razvoj lokalnih središč niso bile zaželeno.

Zaradi vsega tega smo vse pogosteje prihajali v nasprotja s CK-jem. Naš cilj je bil prispevati k splošnemu razvoju dolenjske regije in naša prizadevanja so rojevala otipljive uspehe. Naše neposredno delovanje in tudi javno izražanje mnenj, ki se niso skladale s političnimi usmeritvami, niso bila vseh vodilnim v partiji.

Spor se je končal tako, da so septembra 1962 z direktivo CK ZKS hkrati razrešili vse vodilne ljudi novomeškega okraja. Štiri med nami, Nika Belopavloviča, Vilmo in Franca Pirkoviča ter Viktorja Zupančiča, so v največji naglici odpoklicali v Ljubljano, Maks Vale pa je bil že prej. Morali smo oditi v nekaj dneh. Nekaj mesecev so nas pustili nerazporejene, nato pa so nas postavili na manj odgovorna mesta. Kmalu zatem, decembra, so novomeški okraj enostavno ukinili in ga teritorialno razdelili na dva dela. Čez nekaj časa so ukinili vse okraje v Sloveniji.

Nenavaden kadrovsko-politični poseg septembra 1962 je imel posledice za vsa važnejša dogajanja v novomeški regiji. Nekaj manj posledic je bilo na gospodarskem področju, kjer so se uspešna podjetja že močno utrdila. Toda nekaj negativnih posledic je bilo kljub temu čutiti. Težje je bilo na področju družbenih dejavnosti, vključno s kulturo. Občine niso zmogle vseh bremen. Začelo se je spet životarjenje, borba za odobritev sredstev vsaj za osnovno, kaj šele razširjeno dejavnost. Za dolgo dobo več desetletij sta zamrli Dolenjska založba in dolenjski zbornik, komaj ustanovljeni Zavod za spomeniško varstvo skupaj z restavratorsko delavnico pa je dve desetletji ostal nerealizirana zamisel. Nerešeni so ostali prostorski problemi Knjižnice Mirana Jarca, delno tudi Dolenjskega muzeja in kulturnega centra.

Med novimi pridobitvami takratne dobe sta se na kulturnem področju nadaljevali gradnja Dolenjske galerije, za katero so bila sredstva že prej zagotovljena, njena poznejša plodna dejavnost, Dolenjski kulturni festival, nadaljevanje restavriranja kostanjeviškega kompleksa ter vse bolj priznana Forma viva.

Ploden desetleten razvoj na kulturnem področju je bil nasilno prekinjen. Potrebna je bila dolga doba in veliko trdih prizadevanj, da so se te rane znova zacelile. Razvoj je sicer možno začasno upočasniti, docela ustaviti pa ga k sreči ni možno. Tako imamo sedaj na Dolenjskem, v Beli krajini in v Posavju ponovno zelo razgibano in uspešno kulturno dejavnost, obogateno z novimi pridobitvami, med njimi z Galerijo Božidarja Jakca v Kostanjevici, Kulturnim centrom Janeza Trdine v Novem mestu, Kulturnim domom v Krškem, raznimi novonastalimi pevskimi zbori, ansambli zabavne in resne glasbe, plesnimi skupinami, radijskimi in televizijskimi postajami itd. V sedanjem času se je Novo mesto še bolj utrdilo kot kulturno žarišče obsežnega območja.

STOLETNE KORENINE SLOVENSКИH BRUCOVANJ

Statuti so imeli povsem jasne uvodne obrazložitve:

Člen 1.

Križevački statuti so zakonita, iz tisočletne navade izvirajoča, od slovenskih pradedov podedovana pravila, katerim imajo pokoriti se slovenski dijaki, kadar in kjerkoli se zbirajo v veseli družbi in v večjem številu, in po katerih se razsojajo medsebojni prepiri.

Člen 2.

V veseli družbi vladaj v prvi vrsti potreben red. Križevački statuti niso izmišljotina posameznika! Oni izvirajo iz neke srčne potrebe, ki je že naše slavne prednike napotila, da so si po naravnem nagonu ustvarili zakone, po katerih so se v svojih beznicah veselili, peli in pili. Oni so izčrp družinskega življenja starih Slovanov, pravo zrcalo in gledalo njihovega veseljaškega značaja in častitljive tradicije naših prednikov, katero spoštuj in posnemaj ter si jo vtisni v srce in glavo vsak pravi slovenski dijak.

Člen 3.

Križevačkim statutom se morajo uklanjati bez izjeme vsi dijaki, sedeč pri krokarskem omizju, bodisi stare hiše, redni krokarji ali bruci. Isto velja tudi ostalim gostom, ki so slučajno zašli v dijaško družbo ter ne spadajo v gori naznačene predale.

Člen 4.

S to izdajo se razveljavijo vse druge krokarske navade, ki so se morebiti tu in tam ukoreninile med slovenskimi dijaki.

KULTURA
Rast 7 - 8 / 1996

Že mnogo študentskih rodov je brisalo prah na univerzitetnih klopeh, odkar je leta 1889 iz tiskarskih strojev prišla v roke skromna, toda kaj zabavna knjižica, ki je imela nadvse uraden naslov Križevački statuti. Njenih 60 členov je predstavljalo temeljno vsebino omike in olike v razigranih študentskih družbah, saj so dajali obilo napotkov za prijetne večerne in nočne urice njihovega življenja. Zagrešil jo je po nalogu odbora Akademskoga društva Triglav v Gradcu tedanji medicinec Josip ali Jožef Rakež, skrit za psevdonomom J. R. Mukolovecky. Izšla je za tedaj v skorajda neverjetno visoki nakladi tisoč izvodov in kasneje doživela kar štiri ponatise. Razgrabljena je bila takoj in danes bi temu dejali pravi knjigotržni hit.

Namenjena je bila vsem, ki so drsali visokošolske klopi, in tudi tistim, ki so se z diplomo pod prazduho že poslovili od univerze, pa so še vedno radi zahajali v študentske družbe. Predsem pa je bila posvečena za uk in poduk novincem na univerzi, brucem ali brucožem, kot so jih tedaj imenovali. Tako je knjižica desetletja in desetletja vplivala na vsestransko obnašanje bodočih slovenskih razumnikov.

Zato res preseneča spoznanje, da je bil doslej v Sloveniji o brucovanjih in Križevačkih statutih razmeroma bore malo napisanega. Zastavo pri tem zagotovo nosita univerzitetna profesorja Zmago Šmitek in še posebej Miloš Rybár v reviji Traditiones, ki jo izdaja Slovenska akademija znanosti in umetnosti, pa še nekaj študentov etnologije se je s to temo spopadlo v svojih seminarskih nalogah. Za razliko od nas pa so brucovanja prav temeljito obravnavali sociologi, etnologi in zgodovinarji v drugih deželah, zlasti v Nemčiji, Franciji, Avstriji, Veliki Britaniji in drugje. Iz korenin starih latinskih obredov so izluščili nemalo zanimivega ter napisali o tem kopicico knjig in člankov.

Kakšen čuden naslov?

Danes bi ga marsikdo med nami zagotovo ogorčeno zavrnil. Toda takrat so bili pač drugi časi in pojdimo lepo po vrsti, da nam bo jasneje. Izvirna izdaja Križevačkih statotov je nosila podnaslov "vinsko-pajdaške regule". In v tistih davnih časih, ko še ni bilo marsikatero od novotarj današnjega časa, so se pač ljudje morali po svoje veseliti in zabavati. Čeprav so še danes žive marsikatero pradavne šege in navade, ki jih skušamo bolj ali manj uspešno ponovno oživljati, so nas očitno Hrvati iz Križevcev znali nadkriti in so napisali svoje statute že kar četrto stoletja pred našimi brucovskimi ter zakoličili svoja pravila vselega pivskega pajdašenja. Njihove usmeritve pa so še posebej, če je verjeti stari rim izročilom, kaj hitro sprejeli za svoje najprej v Beli krajini in Prekmurju, potem pa seveda še drugje. No, pa saj posnemanje ni nič novega in še danes se zagotovo ne sramujemo, če za dokaz našega demokratičnega razvoja povzamemo kaj takega, kar so že dolgo pred nami spoznali drugje, in to prilagodimo našim razmeram. Lepi zgledi pač vlečejo.

Zagotovo tudi pri iskanju pivskih pravil nismo preveč zaostajali za drugimi razvitimi okolji. Znano je, da je bila v Ljubljani v prvi polovici devetnajstega stoletja posebna Komisija za

Avtor Križevačkih statutih je bil tedanji študent in kasnejši zdravnik Jožef Rakež (1865 - 1943), doma iz Železne Kaplje na Koroškem, ki je veljal za odličnega poznavalca domače in tuje književnosti, predvsem pesništva. Štiri desetletja po izidu prve izdaje je na vprašanje, kje je dobil vzorce, takole odgovoril: "Glavni vir je bila ustna tradicija hrvaških dijakov... Razdelitev tvarine in določbe o krokarskih prepirih sem posnemal iz nemškega Bier-Comment. Zadnje poglavje sem posnel po Erjavčevih Spominih s poti, objavljenih v Sritarjevem Zvonu iz leta 1877. Veliko sem pisal tudi po lastnem preudarku. Na slovenske narodne običaje se nisem veliko oziral..."

Pod statute se je podpisal s svojima kraticama J. R. in psevdonimom Mukolovecky in tudi vse latinske diplome brucev, ki so jih dobili po opravljenih izpitih, imajo napis "In nomine J. R. Mukolovecky".

Jožef Rakež je umrl kot splošno priljubljen in med ljudmi izredno spoštovan zdravnik v Šmarju pri Jelšah.

uničevanje vina, ki so jo po nemško klicali Weinvertilgungskommission, katere nadvse zvest član je bil tudi dr. France Prešeren. Žal si je o tej komisiji zabeležil le nekaj skromnih podatkov Janez Trdina, vse drugo pa je odšlo v pozabo. Očitno pa je komisija uspešno delovala na podlagi ohranjenega gesla "Vino je strup, zato ga je treba pokončati", ki se je ohranilo kot pivski bojni klic vse do današnjih dni in nič ne kaže, da se bo pozabilo. Seveda pa so imeli svoja trdna pravila mnogi stanovi in cehi na Slovenskem, saj so še danes znani lovski, flosarski in drugi krsti za nove člane.

No, slovenski študenti so takrat, ko pri nas še nismo imeli univerze, študirali po svetu, še posebej na Dunaju, v Gradcu in Pragi. Le redko so lahko potovali domov, o čemer zgovorno pripovedujejo stari zapisi, in iskali zabavo in sprostitev tam, kjer so tedaj živeli. Zahajali so pač v tuje družbe, pri čemer so bili očitno najbolj iznajdljivi nemški študenti. Strumno je namreč delovala njihova tako imenovana korporacija Burschenschaft, ki je živa še danes. Za burševstvo, kot so to imenovali Slovenci, pa je bila najbolj pomembna zadeva popivanje, za kar so imeli točno določena pravila, medsebojne spore pa so poravnavali ob pitju, očitno pa tudi, na kar so bili še posebej ponosni, s sabljami.

Toda burši so bili znani po zagrizenem nemškem nacionalizmu in so vse prej kot prijazno in enakopravno sprejemali medse slovenske študente, zato je moral marsikdo med njimi zatajiti svoje poreklo. Toda porajala so se že razna jugoslovanska študentska društva, v katera so se kaj radi vključevali tudi Slovenci. Nemalokrat pa je prihajalo že takrat do raznih razprtij, zlasti med Hrvati in Srbi, da so kar pogosto ostajali pod "jugoslovansko" zastavo le še Slovenci. Zato so že leta 1875, kot lahko beremo v starih spominih, ustanovili svoje Akademsko društvo Triglav, prirejali sestanke, predavanja, veselice, plese in izlete, imeli svoj pevski in tamburaški zbor ter telovadni in sabljaški klub. Očitno so se torej sem in tja kar radi malo posabljali, čeprav tega kasneje niso odkrito priznavali. In zagotovo so ob vsem tem ugotavljali, da brez pravil lepega obnašanja ne bo šlo.

Besede so meso postale

Po stari slovenski navadi so o tem modrovali in modrovali, luščili ideje, potem pa je steklo. Avtor pravil naj bo tisti, ki je sposoben vse te modre misli zapisati. In odločitev je padla: to naj bo Josip Rakež.

Za podlago so si prisvojili pradaven latinski obred, po katerem se bruci vzdignejo v častni stan krokarjev po tradicionalnih obredih in slovenskih posebnostih. In marsikateri omahljivec, kot so kaj kmalu lahko ponosno ugotavljali, se ni več odtujil svojemu rodu, se povrnil v veseljaške slovenske družčine in k svoji domači besedi.

In tako so se začeli, kot so si zaželeli že v zamisli Križevačkih statutih, slovenski dijaki zbirati, kadarkoli so jim dopuščale časovne in gmotne razmere, okrog enega omizja, da se skupno radujejo pri petju in pitju. To lepo navado so naši opevani stari Slovani imenovali krok in vsi tisti, ki negujejo to izročilo z ljubeznijo do domače besede, dežele in običajev, so torej v najširšem pomenu besede - krokarji. Sleherni krokar pa naj ve in se zaveda, zakaj kroka.

Največjo pozornost so posvetili predvsem brucem oziroma brucožem. To so bili tisti dijaki, ki so kot novodošleki, prišli na visoko šolo, vstopili v krokarsko družbo s trdnim namenom, da si

ob svojem času pridobe častni naziv "redni krokar". Brezpogojna pokorščina v krokarskih zadevah je njihova krvava dolžnost, v krokarskem zboru in pri posvetovanjih sploh nimajo veljavne besede in jim bodi edina skrb, da se v teku svojega brucovškega leta izurijo v krokarskem vedenju ter si pridobe potrebno krokarsko omiko in oliko. Pri tem se morajo pridno in marljivo noč in dan učiti Križevačkih statutov ter se napajati s tistim svežim duhom, ki veje iz sleherne njihove vrste.

Nasploh pa statuti delijo udeležence v tri skupine: v stare hiše, redne krokarje in brucože. Ostale pri omizju sedeče oziroma vpejlane goste (nedijake) se prišteva glede krokarskih pravic brucožem, ako jih ni kaka stara hiša ali krokar vzel v osebno varstvo. Tako so stare hiše tisti bivši redni krokarji, ki so že dokončali svoje nauke, a navzlic temu še radi bivajo v dijaški družbi. Krokarji, zlasti pa brucoži, se morajo do njih spoštljivo in spodobno vesti, poslušati njihove nasvete ter paziti na njihove modre besede. Redni krokarji so tisti slovenski dijaki, ki so se v enem letu kot brucoži v krokarski družbi odlikovali s taktim in vzornim vedenjem ter na vrhu tega ob koncu leta z zadostnim uspehom prebili praktično in teoretično izkušnjo iz Križevačkih statutov. Pod imenom bruci ali brucoži se uvrščajo vsi novodošleki - dijaki, ki so prišli na visoke šole in vstopajo v krokarsko družbo s trdnim namenom, da si ob svojem času pridobe častni naziv rednega krokarja. Brezpogojna pokorščina v krokarskih zadevah je njihova krvava dolžnost. Njihovo geslo bodi "srebro golk, zlato molk". V krokarskem zboru in posvetovanjih sploh nimajo veljavne besede.

Vsak brucož, ki meni, da je med letom vestno izvrševal svoje dolžnosti ter se dodobra in na vse strani izuril v vseh krokarskih strokah, vloži mesec dni pred koncem leta prošnjo na krokarski zbor, naj mu blagovoli določiti dan izpita. V ta namen izbere zbor iz svoje srede komisijo, sestavljeno iz treh starih hiš ali krokarjev. Po dobro prebiti preizkušnji se vzdignejo brucoži na posebni krokarski seji na slovesen način v častni stan krokarjev. V trajen spomin na ta velevažen trenutek izroči se jim latinska diploma.

Oblast je jasno opredeljena

Stari Slovani so bili mehkega, mirnega značaja: ljubili so red kakor v vsem družinskem življenju, takisto tudi v veseli družbi. Izbrali so si iz svoje sredine "kučegazdo", ki je zapovedoval vsemu omizju ali stolu in katerega poveljem so se vsi radovoljno uklanjali. Tudi slovenski dijaki, posnemajoč vzorne prednike, si izvolijo pri svojih krokih kako staro hišo ali pa kakega izurjenega in izkušenega krokarja z vzklikom: "Za predsednika, stoloravnatelja ali zelenega carja!"

Stoloravnatelj ali zeleni car ima neomejeno oblast nad vsem omizjem. On je nezmotljiv v vseh krokarskih zadevah. Proti njegovim kaznim ni priziva. Kdor se njegovim poveljem ustavlja ter se upira, kdor se noče podvreči naloženi kazni, naj se takoj odstrani od krokarskega stola.

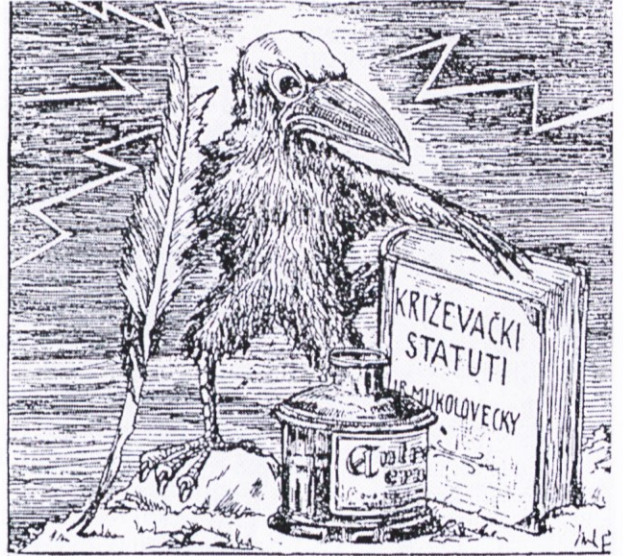
Pri večjih krokih, katerih se udeleži ogromno število dijakov, posebno pri krokih, ki ob posebno slovesnih prilikah zelenemu carju samemu ni moči nadzorovati celega omizja. Izbere si torej v svojo podporo še druge činovnike ali funkcionarje, ki naj deloma pazijo na to, da se vzdržuje red, deloma pa skrbe za dostojno krokarsko zabavo. Ti činovniki so kontrapikuš, fiškuš, vunbaci-telj, pevovoj ali kantušminister in klobasar.

Kontrapikuš je najmenitnejši dostojanstvenik. Zeleni car iz-

Janez Korošec
STOLETNE KORENINE
SLOVENSkih BRUCOVANJ

Nekateri slovenski brucologi trdijo, da je avtorjev psevdonim nastal iz besede Muholovec, saj so se s tem pod svoje članke podpisovali nekateri slovenski visokošolci in tudi sam Rakež. Drugi trdijo, da so nekoč brucem predstavili za šalo Rakeža kot privatnega docenta iz Odese, zato so njegov nadimek spremenili v Mukolovecky, da bi bil bolj zvoneč. Bruci so menda potem kar trepetali od spoštovanja. Tretji pa so povsem prepričani v tezo, da gre za naslednje: Muk je narobe pisan Kum (naša dolenska gora, kjer naj bi avtor dobil razsvetljenje za statute), del psevdonima je "ol" (pri starih Slovanih nadvse čislana pijača - pivo, ki naj bi mu pomagalo pri pisanju), "vecky" pa znana končnica slovanskih priimkov.

Očitno se je profesor Božo Srebre, ki je popestril statute z duhovitimi ilustracijami, ko je upodobil študente kot krokerarje in jim vdihnil nežne poteze iz življenja takratnega časa, bolj nagibal k slednji razlagi. Tako je namreč videl avtorja na vrhu Kuma.

Latinski obred, po katerem se bruci povzdignejo v častni stan krokerarjev, nam je ohranjen po stari tradiciji in se glasi:

Zeleni car: "Mi, zeleni car, vzvišeni voditelj družbe, ki se imenuje krokerarska, ugledni dekan brucožev in obrednik po starodavnem obredu, smo sklenili po skrbnem premisleku na svečan način ustreči prošnji brucožev, ki so tu v dvorani. Vprašam vas, ali boste zakonom in statutom, ki se imenujejo križevački, vekomaj pokorni, in vas pozivam, da mi obljubite in prisežete, da boste imeli vedno zadosti denarja za vino, pivo in druge pijače?"

Brucoži: "Obljubljamo in prisegamo!"

Zeleni car: "Najprej popijte to čašo za zdravje in cvetočo rast naše družbe, ki je vzgojila že mnogo preslavnih krokerarjev in jih še vzgaja. Promoviram vas po starodavnem obredu za krokerarje, vam podeljujem pravice in privilegije stanu ter vam izročam za večer spomin na ta dan diplomu v latinščini."

Brucoži: "Za dodeljeno čast in stopnjo dostojanstva se vam najlepše zahvaljujemo!"

Učiti se, učiti in zopet učiti! Predmeti za krokerarski izpit so bili jako hudi in zahtevni. Kandidati so morali poznati zgodovino "Triglava", teoretično in praktično na izust obrazložiti Križevačke statute, teoretično in praktično obvladati pivske sposobnosti, politične znanosti pa samo teoretično.

voli na to častno mesto navadno staro bajto ali pa starega izkušnega krokarja. On je desna roka predsednikova, ponavlja vsa njegova povelja ter strogo pazi, da se natančno izvrše. Okoli njega naj se zbirajo vsi brucoži, ako jim predsednik ni imenoval posebnega nadzornika. Kontrapikuš ima pravico kaznovati brucože, takisto tudi oni del omizja, katerega je pri velikih krokih zeleni car izrecno izročil njegovemu varstvu.

Fiškuš pazi na to, da si vsak krokar preskrbi potrebne in dostojne pijače ter da se prazne čaše kakor hitro mogoče zopet napolnijo. Pri njem se mora javiti vsak, ki se hoče za nekoliko časa odstraniti od omizja. Fiškuš nima pravice kaznovati, a dolžnost mu je, da prijavi zelenemu carju vsak prestopok proti Križevačkim statutom.

Vunbacitelj je eksekutivni in izvršilni organ zelenega carja. Mora biti trdnega, neizprosnega značaja ter nastopati s tako silo, da se uporni krokar, kaj šele bruc, takoj ko ga ugleda, že užene v kozji rog.

Pevovoj ali kantušminister je jako važna oseba pri krokarski zabavi. On vodi krokarsko petje. Edino on določi ter intonira pesem, ki se zapoje. Pevovoj pazno gleda na to, da se vse omizje udeležuje krokarskega petja, ter priporoča kazen za vse tiste, ki niso vsaj z ustnicami migali ali pa izpuščali takšne živinske glasove, da so se žalila rahločutna krokarska ušesa.

Klobasar je glavni govornik v krokarski družbi. V vseh govorniških strokah naj bo v enaki meri izurjen ter golči tako, da se stare hiše zadovoljno smehljajo, krokarji krohočejo in brucoži davijo in jočejo od samega smeha. Na to mesto se lahko izvoli tudi brucož, ki kaže glede tega posebno nadarjenost.

Izvoljeni funkcionarji se zahvalijo kratko in jedrnato (poetične duše v vezani besedi), popijejo štempelj in obljubijo, da bodo izpolnjevali svojo nalogo točno in vestno.

In kadar zeleni car zakliče "posluh" ali "pozor", naj vlada grobna tišina pri celem omizju. Kdor krši ta zakon, pere si jezik s kozjim ali kravjim požirkom, to je s polovico ali z vsem, kar ima v čaši. Stari Slovani, ki naj nam bodo v vsakem pogledu nedosežen vzor, so nadvse črtili ovaduštvo. Kdor (izvzemši seveda funkcionarje) škodoželjno ovadi svojega sokrokarja, kaznuje se z isto kaznijo, ki doleti tudi ovađenca.

Prepiri se pošteno rešujejo

Za krokarsko pijačo je služil že starim Slovanom srebropeni "ol", ki ga mi, njih potomci, imenujemo tudi pivo. Dobro pivo je gotovo najprikladnejša krokarska pijača. V ta namen pa nam lahko služi tudi vino, in sicer vsa domača vina, bodisi štajerska, kranjska ali primorska. Za silo so dobra tudi druga vina, ki jih niso obrodila domača tla. Vse druge pijače so nedopustne. Pri vsakem kroku se strogo pazi na to, da si vsi udeleženci preskrbe ene in iste pijače, to je ali vsi pivo ali vsi vino. Kdor nima v resnici tehtnih vzrokov proti tej odločbi, se naj odreče samovoljno za tisti čas vsem svojim krokarskim pravicam. Ta si je sam kriv, ako ga vsa krokarska družba docela prezira.

Stari Slovani so se imeli radi med seboj in v vzajemni ljubezni so jim tekli življenja dnevi. Le redkokdaj se je vnel kak prepir; a kadar se je to zgodilo, se ni reševal s krutim mečem, ampak v dvoboju s pošteno krokarsko pijačo. Tako tudi pri slovenskih dijakih! Vsak prepir pri krokarskem omizju se rešuje s tem, da se pije "butec" ali "butelj". Kdor se po svojem sokrokarju čuti

Janez Korošec
STOLETNE KORENINE
SLOVENSКИH BRUCOVANJ

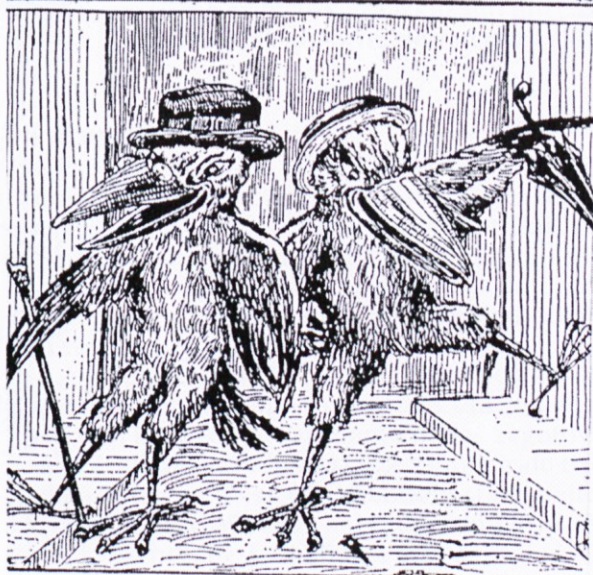
Brući so radi pogledali tudi kaj nežnega, saj so krasnemu spolu v statutih namenili kar pet členov. Njim se mora govoriti napitnico in zaželei poedincu z družico željo, "da nam bog poživi našega predragega prijatelja in da mu bude lepše živeti in slajše piti, naj živi z miło in krasno gospodično (gospo)". Nazdravljenec mora tudi najprej trkniti s svojo družico, se zahvaliti v njenem imenu in to rekši, izprazniti kupo. Razume se, je posebej zapisano, da so ženske, kar se tiče pitja, v vseh slučajih izvzete. In vsaka si lahko izbere moškega, ki zanjo pije.

Navadno je fiškuš z vso ostrojtjo avtoritete pazil, da vse poteka po pravilih, da v kupicah ni kakršnih ostankov, da je polna do roba in si ne bi kdo dolil vode, kadar je izdana zapoved, da se pije s suhim vinom.

"Mi pa ne gremo dam..." Približno tako nam je prof. Božo Srebre narisal čas, potem ko je zeleni car proglasil "republiko" in so ji zapeli v počastitev poseben napev z naslovom Živijo republika.

Janez Korošec
STOLETNE KORENINE
SLOVENSКИH BRUCOVANI

Brez mačkastega jutra zagotovo marsikdo ni zakorakal v nasledni dan. Zato so zgodovinska spoznanja, da je obvezno piti zgolj eno samo in isto pijačo, našla ustrezno pomembno mesto tudi v statutih. Posebej je veljalo pravilo, kot je zaznati iz starih spominov krokarjev, da je uživanje žganih pijač na skupnih zabavah strogo prepovedano.

Mnogim krokarjem so za stara leta ostali le prijetni in nepozabni spomini na leta študentskega življenja, ki jih morda mladi niso znali povsem doumeti. Toda Križevački statuti niso le spomin na pravila obnašanja visokošolcev, temveč tudi na večinoma žal preveč pozabljeno poslanstvo Akademskega društva Triglav, na njihovo zavračanje slehernih sporov, ki bi jih povzročala strankarska usmerjenost oziroma politika, na njihov znak - ozek rdeče-modro-srebrni trak, na grb, v katerem je bila kot simbol znanosti sova in podoba Triglava, ki ga obseva izza morske gladine vzhajajoče sonce, in ne nazadnje dejstvo, da so za svojo osrednjo vsakoletno slavnostno prireditev že v času pod Avstro-Ogrsko oklicali Prešernovo proslavo, česar tedaj drugje v Sloveniji sploh še niso poznali.

razžaljenega, zakriči mu glasno, da sliši vse omizje, besedico "butelj", s katero ga zove na dvoboj s krokarsko pijačo. Beseda "butelj" je največje razžaljenje, ki more doleteti poštenega krokarja. Vsakdo je torej že po svoji krokarski časti dolžan, da navezanega "butlja" sprejme ter izbojuje. Kdor se čuti nemožnega izbojevati ta krokarski dvoboj, naj imenuje drugega krokarja za svojega namestnika v tej zadevi. Brucož ne sme krokarju osebno navesti "butlja", ampak le po posredovanju kakega drugega krokarja.

Potem si obe strani preskrbita polno čašo, vsaka stranka si izvoli enega krokarja za svojega pribočnika, pribočnika izvolita enega krokarja za razsojevalca. Ta meri, ali je pijača v obeh čašah v enaki meri, in daje povelje, po katerem se izpije, ter končno eni stranki po vestni razsodbi prisodi zmago. Za zmagane oziroma pooblatenega se proglasi, kdor je pred poveljem začel piti, med pitjem krvavel, zadnji izpil oziroma zadnji vzkliknil besedo "butelj" ali zadnji postavil prazno čašo na mizo oziroma v čaši pustil neko ostalino, tako imenovanega "janezka". Stroške krokarskega soda morata prevzeti tožnik in toženeec, in sicer v razmerju, ki ga določi sod. S to naredbo se prepreči, da se krokarski sodi ne sklicujejo zaradi malenkostnih vzrokov.

Kadar je krokarsko veselje prekipelo do vrhunca, dogaja se često, da se zdajci prikaže na krokarski mizi "lor" ali "štefan" oziroma velikanska posoda, polna pijače, iz katere pije po vrsti celo omizje, začevši pri zelenem carju. Kdor pije iz "lora", mora najprej izpregovoriti nazdravico, in sicer v vezani besedi, drugače zapade kazni, določeni po zelenem carju.

Slovenski dijaki imajo marsikatero brunne, hvalevredne navade, ki so jih prevzeli od starih Slovanov. Ena najlepših je ta: kadar se slovenskemu dijaku kaj izredno veselega pripeti, skliče takoj svoje znance in prijatelje ter jim plača "en sodček ali pa dva", da se z njim skupaj radujejo njegove sreče. Krokarji se običajno odzovejo takemu vabilu v jako velikem številu. Ko se pije "sodček", imenuje zeleni car enega ali, če je treba, dva brucoža za častna točaja. Točaj napolni kakor hitro mogoče vse izpraznjene čaše, a poleg tega vestno pazi, da, natakajoč, ne potrafi ali izlije dragocene krokarske pijače.

In tudi konec je v statutih jasno določen: Kadar zeleni car vidi, da se družba z veliko težavo ravna, zahvali se za izkazano mu čast ter proglasi - republiko. Zdaj sme vsak govoriti, peti in piti kakor mu drago...

In čas je prinašal drugače

Stari originalni Križevački statuti so doživljali vse več redakcijskih popravkov. Trdno je ostal na svojem položaju le zeleni car z vsemi svojimi pravicami in dolžnostmi. Kontrapikuš in fiškuš sta kot najpomembnejša dostojanstvenika dobila nova naziva - pik in kontrapik. Vunbacitelj se je spremenil v brucmajorja, ki predstavlja nekakšnega žandarja z bridko sabljo ali ponekod celo s sulico v roki in po lastni presoji izbira kandidate za opravljanje izpita. Pevovoja ali kantušministra ni več, ker je očitno postalo ob današnji glasbeni ponudbi ubrano petje le obrobna zadeva, enaka usoda pa je zadela tudi klobasarja, saj znamo danes zagotovo vsi kaj pametnega sami čvekati. Stare hiše, ki so simbolizirale trdnost študentovskih značajev, pa so se spremenile v stare bajte. Tudi pojma redni krokar ni več, saj danes kaj radi redno krokajo že mnogi med tistimi, ki jih brucovsko obdobje šele čaka.

Ostali pa so seveda bruci, s takšnim ali drugačnim žarom. Sama beseda, ki jo slovar slovenskega knjižnega jezika razlaga kot "slušatelj prvega letnika na univerzi", naj bi bila povzeta iz dijaške latovščine, na podlagi latinske besede "brutus", katere pomen je "top, težak, neumen". In zato so jih po tradiciji na posameznih fakultetah okitili z različnimi simboli stroke, predvsem na podlagi zelene barve ("zelenci"), jim včasih nataknili oslovski ušesa in jih po pravilu klicali z "ono". Zeleni car pa je kaj rad vselej potožil zaradi njihovih fizičnih in mentalnih sposobnosti, kar naj bi bilo kaj slabo zagotovilo za usodo in razcvet stroke. Dandanes seveda brucem ni treba zaprositi za možnost polaganja krokarskega izpita, saj so stare bajte že vesele, če se brucovanja sploh udeležijo, pa tudi čakati na to jim ni več treba celo leto. Uradni del programa pa se pač več ne konča s proglasitvijo republike, temveč z znano legendarno maturantsko himno *Gaudeamus igitur*.

Brucovanj je danes vedno manj in kaj moremo, če je tako. Včasih je bilo že vabilo za brucovanje pojem prestiža in ugleda, še posebej za tiste, ki niso hodili na univerzo, podjetja so kot dobrotniki kaj rada primaknila nekaj denarja, organizatorji pa so se trudili, da bi tradiciji pridihnil še kaj bolj mikavnega, duhovitega in zanimivega. Danes pa so ta ritual medsebojnega spoznavanja mnogokje nadomestili viski žuri, pivska srečanja, disko zabave, spoznavni plesi in podobno, na posameznih fakultetah in v okoljih celo razni elitni plesi, ki pa so morda samo obrobno povezani z brucovanjem.

Če so se študentovska brucovanja pred stoletjem in več dogajala večinoma v zaprtih krogih in kar po domače, so marsikje dobila pred drugo svetovno vojno prav elitni pečat. Povojna oblast pa, še posebej njeni predstavniki, ki nikoli niso zahajali na univerzo, večinoma ni prav navdušeno sprejemala brucovanj. Pogosto so opozarjali, da gre za buržoazne elitne prireditve, ki jih je presel čas, za malomeščanske navade, predvsem pa so se bali "političnih izgredov", ki bi jih lahko zanetili odgovori na brucovskih izpilih. Tako niso bili ravno izjema primeri, da so vabili na komiteje tiste organizatorje, ki so bili člani partije, in jih opozarjali na možne posledice, če program ne bi bil v skladu s politično usmeritvijo. V posameznih krajih, kjer so domača brucovanja prirejali pokrajinski študentovski klubi, so včasih skorajda želeli pisati scenarije uslužbenci državne varnosti, cenzurirati posamezne tekste ali pa vsaj biti podrobno seznanjeni, da bi bil zagotovljen "red in mir".

Današnja generacija, ki je pred dobrimi tremi desetletji drsala visokošolske klopi, se gotovo še spomnja dogajanj v zvezi z brucovanjem Kluba prekmurskih akademikov in njihovega glasila *Bruc*. Takrat namreč trije organizatorji in uredniki niso padli le pod presojo krokarskega sode, temveč pod kolesje čisto zaresnih sodnih mlinov. Del programa, ki je v dvorani požel nemalo smeha in muzanja, so hkrati objavili v svojem lističu, ki pa je hitro zašel tudi prek meje. Vsebinsko so pograbili novinarji v Avstriji, Nemčiji in Združenih državah ter jo komentirali v zvezi z našimi tedanjimi demokratičnimi razmerami in dogajanjem. Tista številka *Bruca* je bila nemudoma zaplenjena, kolikor jo je seveda sploh še ostalo za prodajo, za zapahi preiskovalnega zapora pa so se kaj hitro znašli danes znani književnik Branko Šömen, odvetnik Rudi Ringbauer in pokojni novinar in urednik Feri Žerdin. Na sodni obravnavi je Branko Šömen, ki so mu naprtli še kar nekaj drugih hudih političnih grehov (žalitev predsednika SFRJ, državne ureditve, JLA itd.), je dobil pet mesecev strogega zapora, od katerih

jih je dva zares odsedel, druga dva pa po tri mesece pogojno za dve leti.

Hkrati so nekateri slovenski in prekmurski politiki predlagali, da morajo biti vsi trije izključeni iz zveze študentov in izgubiti pravico do nadaljnjega študija na ljubljanski univerzi po hitrem postopku. Usoda je hotela, da je bil eden ključnih "razsojevalcev" iz študentovskih vrst sedanji predsednik Republike Slovenije Milan Kučan, prav tako doma iz Premurja, študentovski funkcionar in njihov prijatelj. Zahteve pravovernih politikov so se delno uresničile, vendar se je na njih na srečo kaj kmalu pozabilo. Milan Kučan pa je pred nekaj leti o tem izjavil, da so to zahtevali od njih na soboškem komiteju in da je zanj to dogodek in ravnanje, na katerega je vse prej kot ponosen. Vendar ga je izučil za vse poznejše politično življenje, da brez temeljitega poznavanja dejstev in lastnega premisleka stvari ni dobro začenjati nobene politične akcije, še posebej ne takšnih, ki lahko dobijo sodni epilog. To je bila zanj, kot je dejal, dobra in precej draga šola in pozneje nečesa takega ni bil več pripravljen početi nikomur na ljubo.

Na srečo pri drugih "spodrseljajih" na raznih brucovanjih ni bilo tako hudo. Občasno je bilo seveda slišati kasneje včasih nemalo kritike in očitkov na posamezne vložke in obnašanje, če je bilo v odgovorih preveč "neposrednosti"; dvorano so sem in tja demonstrativno zapuščali razni politiki, univerzitetni profesorji in gospodarstveniki pa tudi posamezni študentje so za kazen dobili slabše ocene, celo pavzirali kakšno leto zaradi svoje nepremišljenosti (ali zaradi ozkosti maščevalcev), pa tudi posamezni bruci in brucke so pobesili nosove zaradi užaljenosti. Takšnih zgodbic je kar precej, toda prej ali slej so se užaljenosti umirile. Na drugi strani pa so se kakšne ostre in duhovite šale, če so udarile žebljico na glavico, še dolgo ohranile.

Na nekaterih fakultetah (metalurgi s svojim skokom čez kožo, etnologi in drugi) se danes še trmasto oklepajo tradicionalnega brucovanja, kar velja tudi za nekatera okolja. Zanimivo je, da ima v zadnjem času svoje brucovanje tudi Združenje katoliških študentov, saj sami pravijo, da je "biti bruc pomembno poslanstvo, ki pomeni tudi nekakšen konec otroštva in začetek nove, samostojnejše poti v življenje". No, saj je še znameniti krščanski filozof in cerkveni učitelj sv. Tomaž Akvinski pred stoletji zapisal: "Kdor je res moder, mora od časa do časa popustiti napeto struno svojega duha; to pa naredi z igrivim početjem in govorjenjem".

In kot da bi zakonitosti časa predvidevali že nekdanji stari triglavani, ki so o namenu Križevačkih statotov ob njihovem ponatisu zapisali: "Izdaja tega historičnega dokumenta iz analov slovenskega dijaštva naj reši spomin na celo polstoletje in na njegove razmere, v katerih je živelo slovensko visokošolsko dijaštvo. Ako pa so statuti prikladni tudi še danes za dijaško življenje na naših univerzah - naj to odloči mlada generacija sama..."

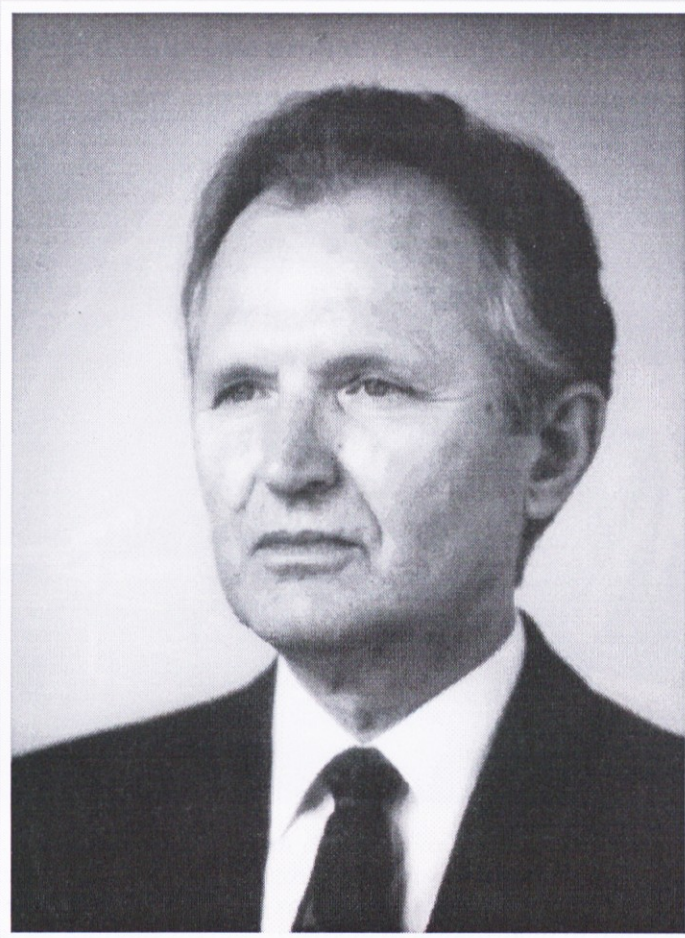
Očitno so se stari Slovani, če pogledamo to ilustracijo zgodovinskih dogajanj, radi imeli med seboj in so jim v vzajemni ljubezni tekli življenja dnevi. Toda, če so se krokarji po njih zgledovali res tako, kot je narisano v popestritev strogih statotov (pa najsi gre za dogajanja pod mizo ali nad njo), nimamo še dovolj verodostojnih zgodovinskih pričevanj.

Jože Marinč: NEVIHTA, 1992, mešana tehnika, 200 x 122 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

Jože Logorič

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

III
NAŠ GOST

Ivan Gregorčič

“JE NEKJE V MENI VERA, DA DOBRO IN PRAVO MORA ZMAGATI”

Pogovor z jezikoslovcem prof. dr. Jožetom Toporišičem

Na akademiji med kolegi iz Ljubljane in z Dunaja (1993)

Prof. dr. Jože Toporišič je osrednji raziskovalec slovenščine v drugi polovici našega stoletja. Njegovo obsežno delo predstavlja gotovo najtemeljitejši opis delovanja sodobnega slovenskega knjižnega jezika. Oprt na sodobne tokove v svetovnem jezikoslovju in upoštevajoč ustrezno domače jezikoslovno izročilo je raziskoval slovenščino v vsej njeni slovnični sestavi: od glasoslovja, oblikoslovja do skladnje pa še besedotvorje, pomenoslovje in stilistiko, posvečal pa se je tudi zgodovini knjižne slovenščine in raziskovanju zgodovine slovenskega jezikoslovja. Pri tem je prihajal do drugačne, nove "slike" jezikovnega ustroja (sintetizirane v Slovenski slovnici - 1976, 1986), zato je npr. preuredil besednovrstno sistematiko, vendar tako, da je dosegel sistemsko poenotenje in preglednost. Preglednost v pogledu na strukturne odnose v jeziku so prinesli tudi npr. drugačna umestitev prilastka v hierarhiji stavčnih členov, razločevanje pojmov poved in stavek itd. itd. Vsak natančnejši pogled na raziskovani predmet prinese novo, natančnejšo podobo, ki jo je pač treba definirati oz. poimenovati. Od tod tudi številna nova poimenovanja: poved, upovedovanje, preteklik, deležje, medpona, krnitev itd. S tem je jasnil pogled na jezik oz. ostril njegovo "rentgensko" sliko, seveda tistemu, ki jo je hotel gledati in se poglobiti vanjo, obenem pa je pomembno prispeval k funkcijskemu pogledu na jezik oz. k ozaveščanju o zvrstni (socialni in funkcijski) razslojenosti jezika.

Pri uveljavljanju svojih spoznanj je pogosto naletel na nasprotovanje tradicionalno usmerjenih jezikoslovcem, še večkrat pa t.i. jeziko-

Ivan Gregorčič
 "JE NEKJE V MENI VERA, DA
 DOBRO IN PRAVO MORA
 ZMAGATI"

Profesorjeva mati kot deklet (roj. 1897)

S sestrično na desni in bratom Tone-
 tom - ter s sestrico Ivanko pri Žab-
 karjevih (verjetno 1933)

slovnih laikov, ki so, ne da bi dojel bistvo njegovega jezikoslovnega dela, s polemikami v javnosti (zlasti nestrokovni) ustvarjali vtis o negativnosti tega dela, ki je kljub profesorjevi polemični spretnosti ostal v javnosti do danes in žal zamegljuje pogled na resnično vrednost in pomen njegovega dela.

Prof. dr. Jože Toporišič je nedavno praznoval 70-letnico. Želimo mu trdnega zdravja in svežega duha, da bi uresničil še marsikakšen delovni načrt.

- Zgodnja mladost je navadno vpisana v človekov spomin s posebno močjo. Bi za začetek orisali svojo mladost, ki ste jo preživeli v rodnem Mostecu pri Brežicah?

"Rodil sem se 11. oktobra 1926 (na dan trgatve, kakor mi je povedal od mene nekaj let starejši bratranec Ernest) kmetu Jožetu Toporišiču in njegovi ženi Jozefi (tako se je podpisovala), roj. Žabkar. Mojega prihoda na svet se je veselil tudi moj stari oče Janez Toporišič, ki je živel kot preužitkar v nekdanj samo njegovi in njegove žene Ane (rojene Škvarč) hiši na Mostecu št. 15. Stari oče se je bil priženil na Anino posestvo in je z Obreža, kjer je bil doma, prinesel še svoje (pač manjše) posestvo; bil je hkrati tudi lastnik velikega njivskega kompleksa, imenovanega Frajmožna, v Dobovi (danes je tam kar celo naselje vključno z dobovskim železniškim postajnim poslopjem in delom tirov). Stari oče se je pečal tudi z rasno rejo konjev rjavcev ("fuksov"); za te je dobival veliko priznanj (célo tablo teh kolajn je snel z naše stene nemški vojak, ki nas je 23. oktobra 1941 selil iz hiše v izgnanstvo v Šlezijo). Se je nekako gospodil in tudi v zvezi s tem precej zadolžil, tako da je njegov starejši sin Janže - moj oče je bil drugi sin - to nedolgo pred prvo svetovno vojno poplačal s prodajo posestva na Obrežu. Stric Janže - bil je slikarsko nadaljen (portretist) - je malo pred koncem vojne pri Gorici padel in tako je prišla dedna vrsta na mojega očeta. Od svoje posesti je stari oče dal velik del svojim štirim hčeram za doto.

Sina Jožeta je bil stari oče določil za študenta, vendar oče z vasi ni maral iti na klasično gimnazijo v Maribor, kar mu je stari oče zamerjal. Imel je namreč dokument o eni štipendiji za gimnazijca iz Toporišičeve rodbine; ustanovil jo je njegov stric Jože Toporišič (1823 - 1893), nazadnje župnik v Šent Lovrencu na Pohorju. Ta štipendija je odločila o moji življenjski poti med razumnike.

Moj oče je bil med prvo svetovno vojno na ruski fronti takoj na začetku hudo ranjen v nogo. Iz ruskega ujetništva se je vrnil po oktobrski revoluciji in prinesel s seboj dragoceno uro, ki smo jo zares občudovali, saj je z enim navijanjem šla kar cel teden. - Imel sem jo še jaz kot proforski pripravnik v Novem mestu, vendar mi jo je tam urar ob majhni zunanji okvari (navijalo) "popravlil" tako, da se je prav kmalu za zmeraj ustavila.

Kot otrok se skoraj kot prvega spomnim, da sem si zlomil nogo; morda še prej pa je bil neki beg z mamo, ki me je imela še v naročju, k njenim, Žabkarjevim, kamor sem vse otroštvo rad zahajal. Tudi mlada družina mojega očeta (štiri dekleta in dva fanta, rojeni od 1919 do 1931) je zašla v dolgove, vendar je moja energična mati - sicer izučena za šiviljo, vaška lepotica, ki jo je oče zase pridobil tudi z igranjem citer pred oknom sobice, v kateri je doma šivala - z odločno akcijo imovinske razmere pravno stabilizirala in tako ustvarila možnost za gospodarsko zdravitev

kmetije. Pri tem ji je pomagal brežiški odvetnik Zdolšek, odločno pričevalno podporo je tedaj imela v sosedu iz hiše nasproti naši.

Topli trenutki iz mladosti se mi v družini večejo na zimske večere, ko smo v "štibelcu" trije mlajši otroci z očetom (kuhinja je bila še črna in pozimi prehladna) kuhali skromno "rihto" za večerjo, "dekleta", vključno z materjo, pa so šla v vas, ene sem, druge tja, nato pa se z glasnim "Odprite!" (=odprite) vračale domov, in smo se zbrali ob veliki mizi v "hiši". O praznikih je bilo pa sploh lepo, in še kdaj. Na pašo z brodom čez Savo nisem hodil rad, čeprav sem túdi moral. Neko zadoščenje sem imel potem v šoli v Dobovi v prvem razredu in nato v tretjem in četrtem, ko so učiteljice znale zbuditi moje ambicije. Sam sem bil zmeraj zelo radoveden in nekako prezgodaj odrasel. Iz očeta sem, ko sva se vozila s konjem na "Hrvatsko", kjer smo imeli velik vinograd, ali v mlin v Rigonce na Sotli, vlekli informacije na svoje neskončne "Kaj pa potem?" in "Zakaj pa?". Ker sem spal z očetom v "hiši", mi je tudi tam odgovarjal na nepresušna vprašanja, tako da se spominim materinega vzdihla in "štibelca", kjer je le hotela že zaspati: "Jože, da se ti le ljubi!" Očitno je šlo tudi za zgodbe iz njegovega življenja: vojaški rok je služil v Pulju pri mornarici, ne pa le za spoznavanje stvari in stanj.

Tvarno smo živeli zaradi dolgov prav skromno, najsi je šlo za hrano, obleko ali obutalo. V maskare sem šel le enkrat, oblečen v dekletce, pa nikoli več; na pol rad pa sem se poleti kopal v potoku Gabrnici in potem v Savi. Igrali smo se - in tudi sam - z gradnjo jezua na Gabrnici in postavljanjem mlinčkov, pa nam je voda zmeraj vse podrla; pa okrog vaške cerkvice svetega Boštjana in Sebastijana smo se radi lovili in šli razne igre. Ob velikih povodnjih sem se izpostavljal hudemu tveganju z vožnjo po globoki vodi, čeprav nisem bil plavalec."

- Po osnovnem izobraževanju vas je pot vodila v Maribor na klasično gimnazijo. Najbrž se je vaša poklicna odločitev oblikovala tam. Je bila odločitev za slavistiko rezultat posebno močnega klica ali pa se vam je kazala možna še kakšna druga poklicna pot?

"Kako je prišlo do mojega odhoda na klasično gimnazijo, sem že nakazal. Pobuda za to je bila materina, menda tudi zaradi moje drobne rasti, posebno v primeri s štiri leta mlajšim bratom Toneom. Tega je mama namesto mene, prvorojenca, še kot otroka določila za gospodarja. Oče nam je umrl 1939 za vodenico, star 56 let. - Po gimnaziji naj bi bil jaz šel v bogoslovje, pa sem se že v 2. razredu gimnazije odločil, da duhovnik ne bom, ampak zemljepisec; v 3. razredu pa sem se odlikoval v slovenščini in francoščini. Sledila je štiriletna prekinitev šolanja zaradi izgnanstva; na t.i. partizanski gimnaziji po vrnitvi iz pregnanstva pa sem bil zlasti dober matematik. Po rednem osmem razredu in maturi na klasični gimnaziji sem se l. 1947 odločil za študij slovenistike in rusistike. (Študirati nemščino po štiriletnem taboriščenju se mi je zdelo nekako nespodobno, skoraj izdajalsko.) V Mariboru sem torej živel pet let."

- Šolanje na gimnaziji je prekinila vojna, ki ste jo preživeli v taborišču. Kako se spominjate tega obdobja svojega življenja?

"V taboriščih je bilo najhujše stradanje, čeprav nas je skoraj leto in pol na začetku najhujšega reševala mama, ki je delala najprej v sladkorni tovarni, nato pa v velikem parnem mlinu. Višji

Ivan Gregorčič
"JE NEKJE V MENI VERA, DA
DOBRO IN PRAVO MORA
ZMAGATI"

V taborišču avgusta 1943 s tremi člani učiteljske družine iz Krškega

mlinar mi je po njenem posredovanju posojal kupe knjig, zlasti Walterja Scotta. Da sem se v nemščini kar dobro usposobil, mi je pomagal zlasti nemško-slovenski slovar, ki mi ga je iz Maribora poslala stara teta Marica, sicer učiteljica za prizadete. (Njen oče, mamin stric, Jože Žabkar, pa mi je v Mariboru v marsičem bil, še zlasti po očetovi smrti, nekak nadomestni oče.)

V prvem taborišču (vseh je bilo sedem) sem bil več kot eno leto pisar v taboriščni zdravstveni ambulanti; od januarja 1943 smo bili na Poljskem v taborišču v Lodžu kot možni preseljenci za Zamošč na jugovzhodu Poljske. Da sem se izognil vpoklicu, sem poleti 1943 pobegnil na Mostec k sestri Pepci, ki je ostala doma, ker je delala v podjetju, pomembnem za vojno, ki je bila preseljena v hišico z enim samim prostorom. Tam je občasno prenočevala tudi moja dva bratranca, ki sta kot begunca iz taborišča postala partizana. Sam sem se na poziv matere iz Šlezije, kamor so bili vrnjeni s Poljskega, vrnil v taborišče na vasi avgusta 1943. Poslali so nas v taborišče v velikem mestu Breslau, kjer sem bil skoraj leto in pol samostojni plačilni knjigovodja v veliki tovarni (sedaj Vroclav). Po premestitvi taborišča iz Breslawa ob približevanju Rusov januarja 1945 sem bil pisarniška moč v manjšem mestecu Snežnega pogorja na meji med Šlezijo in Češko. V zadnjem taborišču kar visoko v hribih, kamor smo se spet premaknili pred Rusi, smo dočakali osvoboditev s strani Rusov. V tistih dneh pred prihodom Rusov sem eno noč od večera do jutra "čuval" družino Gerharda Hauptmana, kot možni tolmač oz. posredovalec med rusko in nemško govorečimi. Tiesnobno harmonično vzdušje te družine, živeče v vili v gorski samoti, se mi je zelo živo vtisnilo v spomin."

- Na ljubljanski slavistiki ste po končani vojni in maturi /1947/ prejeli znanje od takratnih profesorjev Ramovša, Nahtigala, Ocvirka, Boršnikove... Kakšne spomine imate nanje?

"Na ljubljansko slavistiko sem leta 1947 prišel z zamudo iz Bosne, kjer sem po dveh mesecih težkega dela na progi Šamac-Sarajevo zbolel za tifusom in skoraj umrl v bolnišnici v Žepči. V študij sem se hitro vživel in bil odličen študent. Zanimal sem se tako za jezikoslovje kakor za književnost, proti koncu celo bolj za drugo. Profesorje imam v lepem spominu, še zlasti pa jezikoslovne knjige Nahtigala in Ramovša. Ocvirk je imel spodbudna predavanja iz svetovne literature in literarne teorije (na izpitu sem po njegovih besedah pokazal "diamantno znanje", kar me je močno potrjevalo), Bajec pa bolj preproste ure iz knjižnega jezika. Sam sem veliko študiral iz priročnikov v nemščini v Nuku. Slodnjak, ki se je po Kidričevi smrti končno prebil na univerzo v Ljubljani - na univerzi je pred tem učil v Zagrebu - je bil predvsem naduševalec za slovenske slovstvene reči, Boršnikova pa trda gradivska delavka, zato pa organizatorica dobrih seminarjev. Diplomiral sem pri njej, potem ko sva s Slodnjakom imela v seminarju šesturno veliko "predstavo" v zvezi z literarnimi nazori Levstika in Janežiča. Pozneje (1954) sem s Slodnjakovo pomočjo prišel na zagrebško slovenistiko k slovenistu Franu Petretu, vendar kot lektor. Slodnjak mi je leta 1959 na ljubljanski filozofski fakulteti ustanovil asistentsko mesto za jezik, a me potem, ko so ga zrušili na univerzi, oddelek za slavistiko ni maral sprejeti. Tako sem ostal v Zagrebu še šest let."

NAŠ GOST
Rast 7 - 8 / 1996

oblikoval morda že v notranjem polemičnem dialogu s svojimi učitelji ali pa šele v stiku z zagrebskim jezikovnim krožkom, ko ste bili v Zagrebu lektor za slovenski jezik? Svoja jezikoslovna obzorja ste širili še na izpopolnjevanjih v Ameriki in Nemčiji v stiku s pomembnimi svetovnimi jezikoslovci, vendar pri svojem delu niste zanemarili domačega jezikoslovnega izročila. Z vaših predavanj se spomnim izredno spoštljivega odnosa do dela npr. Breznika, zlasti pa še do dela Stanislava Škrabca...

"V Ljubljani sem se kot študent opredelil bolj za slovstvene vede (diplomska naloga o Finžgarjevih dramah) in se potem v Zagrebu (po enoletnem - 1953/54 - stažu v Novem mestu) vključil v literarnoteoretično sekcijo Hrvaškega filološkega društva (Z. Škreb, F. Petrè, A. Flaker, pozneje še I. Frangeš, A. Vratović, S. Petrović). Kot tak sem v Ljubljani prijavil tudi disertacijo o Finžgarjevih pripovednih delih, jo oddal jeseni 1962, preden sem za eno leto kot Humboldtovec odšel v Hamburg, in jo 1963 obranil. Že na tem področju sem bil precej inovativen, vendar sem glede leta 1964 pri Slovenski matici natisnjene disertacije publicistično ostal neocenjen. Pri jezikoslovcih sem se navdušil za Nahtigalov Ruski jezik in za Ramovševu Kratko zgodovino slovenskega jezika. Nekaj strukturalizma je bilo v Ramovševi obravnavi slovenskega vokalizma (v splošnih obrisih po Janu Baudouinu de Courtenayju, kakor sem pozneje ugotovil v razpravi o slovenskem narečjeslovju, napisanem za Vasmerja v Berlinu). Tudi pri Nahtigalu je marsikaj strukturalističnega, celostnega. V jezikoslovno strukturalistično smer zrelega obdobja pa sem se usmeril v glavnem v Zagrebu (P. Guberina, zlasti pa mladi jezikoslovni krog, ki je študiral Trubeckojovo fonologijo, ameriške revije, pa tudi našega Mikuše - obe njuni knjigi sem temu krogu predstavil prav jaz). Mikušu je knjigo o sintagmاتيki objavil F. Ramovš leta 1952, doktorski naslov pa si je Mikuš pridobil pri Guberini, ker ga Ljubljana ni sprejemala. V Zagrebu sem imel stik tudi s S. Ivšičem, zlasti po posredovanju njegovega učenca Lászla Bulesuja. Iz Zagreba me je po zaslugi mojega lektorskega dela na poletni šoli v Splitu, Zadru in Zagrebu leta 1959 na poljsko akademijo znanosti povabil Z. Stieber (6 tednov). V Hamburgu sem bil Humboldtovec pri prof. O. von Essnu v Inštitutu za fonetiko Hamburške univerze 1962/63, precej tudi po zaslugi M. Vasmerja. Na Čikaško univerzo me je leta 1968 za pet mesecev v rusistični tim povabil njegov vodja E. Stankiewicz, Jakobsonov učenec.

Vsi ti ljudje so nadgrajevali to, kar so prejeli od svojih učiteljev, t.i. mladogramatične šole, zlasti seveda v glasoslovju (fonetika in fonologija), vključno z naglasom. Nato so se načela fonologije prenašala še na druge ravnine jezikovne zgradbe (oblikoslovje, npr. morfematika) in naprej vse do pomenoslovja. Besediloslovja se je strukturalizem manj dotikal, čeprav je s tvorbeno-pretvorbno teorijo dajal pobudo tudi za to. V to smer je prek okvira povedi pri nas šel že tudi Breznik, zlasti v razpravi o besednem redu in v naglasoslovju. V našem lastnem izročilu se je strukturalizem kazal še zlasti pri Škrabcu (in nato Brezniku), vendar ju v Zagrebu s te strani še nisem poznal. V narečjeslovju je bil pri nas strukturalist A. Isačenko konec 30. let.

Pri nas je bil strukturalizem od jezikoslovju tedaj odločujočih neradostno sprejeman, ves čas zelo realen, brez pretiravanja npr. v zanemarjanju pomenske strani jezikoslovnih znamenj. Škrabca in Breznika sem pozneje v publikacijah in predavanjih navajal zlasti v podporo tez modernega jezikoslovja. O obeh sem tudi

pisal in zadnja leta tudi izdajal njuna dela, še posebej Škrabčeva."

- *Nov, strukturalistični zorni kot opazovanja jezika je pokazal novo sliko, nova razmerja v jeziku v novih koordinatah. Bi jo predstavili v glavnih obrisih?*

"Strukturalizem je uvedel zlasti t.i. emiko, tj. nauk o pomensko razločevalni vlogi posameznih prvin jezikovne zgradbe bodisi na izrazni (glasoslovje) ali pomenonosni strani (oblikoslovje, skladnja, tudi besedje). Tako se je izčistila glasovna paradigmatica (fonemov je omejeno število, glasov neomejeno, precej fonemov pa ima po več pojavnih oblik). T.i. morfonemi so glasovi kot enote morfemov; npr. morfonem k (otrok) ima poleg te glavne variante še druge: c (otroci), č (otročč), š (otroški) ipd. Sam morfem je najmanjši del besede z določljivim pomenom: hiš- 'stavbe za prebivanje človeka', -ic- 'majhen', -a 'končnica'. Seveda so za marsikaj od tega tudi pri nas vedeli že pred strukturalizmom, npr. za pomen-skorazločevalno vlogo zvonečnosti (sad - zad) že v 17. stoletju; morfematika je po zaslugi Dobrovskega izrazita pri Metelku, sistemnost je značilna za Škrabca (vštrični glasovi, npr. i - u, e - o ipd.). Breznik je bil inovativen pri proučevanju besednega reda, glagolske vezljivosti, besedotvorja. Toda tega niso delali sistemno, temveč v bolj osamljenih in manjših kompleksih določenih jezikovnih ravnin. V strukturalizmu se pa vse dela v sestavi in z upoštevanjem prav vseh v pošteveh prihajajočih parametrov."

- *Lahko bi se reklo, da ste pogled na jezik na nek način odčarali, tudi kar se tiče vašega novega pojmovanja nosilca oz. tvorca sodobnega knjižnega jezika, pa tudi s poudarjanjem zvrstne (socialne in funkcijske) razčlenjenosti slovenščine...*

"Da je nosilec knjižnega jezika izobraženi človek, ne kar kmet, na to je pri nas opozarjal že B. Vodušek, čeprav je seveda tudi on vedel, da govornica izobraženca mora biti v določenem realnem razmerju do t.i. ljudske govornice določenega področja in časa, pri nas kranjskega dolensko-gorenjskega v sedanjem času. Jezik izobražencev ima v primeri s kmečkim večji obseg besedja in bolj zapleteno skladenjsko zgradbo stavkov in povedi, tudi veliko večjo stopnjo abstraktnosti, še posebej v izrazju. Tudi obseg njegovih besedil je zelo povečan, in enako funkcijska zvrstnost. Ko je Kopitar poudarjal jezik podeželja pred jezikom mesta, je mislil prav na naslonjenost izrazne, oblikoslovne, skladenjske in besedijske strani jezika na trdno naravno podlago te strani jezika v podeželskem prebivalstvu, ki ni bilo tako po nepotrebnem inficirano z iz nemščine prevzetimi besedami in skladnjo, kakor je bila tedanja mestna slovenščina, ki se praktično tudi ni gojila v zahtevnejših oblikah šolanja. Funkcijsko različnost besedil je pri nas opazil že Kopitar, prav raziskoval pa Breznik. V umetnostni zvrsti so bila spoznanja vsaj enako stara. Jaz sem končno vzpostavil sistematično teh zvrsti (tudi poimenovanje je moje) in jo utrdil v slovenskih zvrstnih besedilih (dve knjigi), tudi s pomočjo svojih pomočnikov."

- *Če pogledamo bibliografijo vaših del, skorajda obstrmimo nad izjemno količino knjig, razprav, polemik, ocen itd. Vse to delo gotovo pomeni dvig slovenskega jezikoslovja na višjo raven. Katera svoja dela oz. dognanja bi postavili na častno poličko, če bi delali inventuro? Ali drugače vprašano: katera vaša dela oz. dognanja, spozna-*

nja so po vašem mnenju poglobila ali na novo osvetlila in razširila razumevanje ustroja in delovanja slovenščine?

"Ker se število mojih objav bliža že tisoči enoti, ta vaša želja zahteva preveč, da bi ji bilo mogoče ustreči na tako omejenem prostoru. Skoraj ni jezikovne ravnine, kjer ne bi bil jaz kaj prispeval (pa tudi v zgodovini jezika in jezikoslovja), bodisi v svojih kar številnih knjigah bodisi v še neprimerno večjem številu razprav, nakar pridejo še članki, drobnejši zapisi in cel kup neobjavljenih jezikovnih pogovorov. Komaj kaj pa sem imel opraviti z etimologijami in tudi z lastnoimenskostjo, kolikor ne zadeva pravopisne problematike. Celó kot slovaroslovec sem dejaven in kot narečjeslovec, pa tudi kot zgodovinar slovenskega jezikoslovja; sem tudi sociolingvist in pragmatik (za zadnje prim. moje pisanje o sporočanju). Mislim, da tudi moje učbeniške knjige zaslužijo častno mesto na jezikoslovni knjižni polici (drugo je njihova usoda v šoli, tako zelo odvisna od politike in učiteljske volje ali nevolje, da bi po njih res vsi učili)."

- Ob tem, da ste raziskovali jezik na vseh ravninah - od glasoslovja do skladnje, pa vaša doktorska dizertacija (Pripovedna dela F.S. Finžgarja) kaže, da vas je že v začetku pritegovala tudi literatura oz. stilistika...

"O literarnoteoretskem in interpretativnem svojem delu sem nekaj povedal že prej. V disertaciji sem se res podal tudi na področje stilistike besedila, zlasti umetnostnega pripovednega, v učbenikih za srednjo šolo iz 60. let pa sem dal tudi kar številne zgledne interpretacij umetnostnih del, skoraj od začetka našega knjižnega jezika v 16. stoletju do konca 60. let 20. stoletja. Iz disertacije se mi je podal tudi interes za sistemsko obravnavo stilistike prvin jezikovne zgradbe od glasovne prav do skladenjske ravnine, manj pa stilistike besedja, kolikor tu nimamo na misli dela za novi slovenski pravopis."

- Kaj vas najbolj pritegne pri literarnem delu? Katera so vaša najljubša literarna dela oz. avtorji?

"Poklicno delo mi pušča bolj malo časa za uživanje leposlovnih del. Premalo, bi rekel. Več bi lahko povedal, kako je bilo s tem, ko sem bil mlajši. Že na srednji šoli v Mariboru nas je dr. Stupanova opozarjala na nujno branje. Po enih božičnih počitnicah sem jo razveselil s prebrano Selmo Lagerlöf. Še prej v Breslauu me je prevzel Shakespearjev Hamlet v gledališki uprizoritvi, o Scottu pa je bil govor že prej, iz tistega časa bi dodal še šlezjske pisce in Heinricha von Kleista. Za prof. Ocvirka sem kot študent prebral sto del svetovne literature, zlasti kot rusist pa sem užival ob delih ruskih klasikov od Puškina in Lermontova do Dostojevskega, Gončarova, Leskova - in ob vseh, ki so živeli v tem obdobju in še naprej do vključno simbolizma. Socialističnih literarnih 'umetnin' razen Šolohovega Tihega Dona nisem maral. Od našega slovstva me je navduševalo zlasti pesništvo, poleg Prešerna in Jenka, zlasti slovenska moderna (Župančič, Murn, Kette). Skušal sem slediti tudi povojni poeziji, kot študent pa sem zelo rad zahajal tudi v slovensko dramo.

Na splošno so me poleg tako imenovanega romantičnega v naših življenjih močno zanimale tudi ideološke strani. V tem me je izoblikoval zlasti Dostojevski v uporništvu nasproti totalitarnim režimom, na lastni koži živo občutenih v dveh variantah. Vse življe-

Ivan Gregorčič
"JE NEKJE V MENI VERA, DA
DOBRO IN PRAVO MORA
ZMAGATI"

nje sem bil samotni hodec skozi neprijazni čas, ki je bi delež naše generacije iz 20. let tega stoletja."

- *Ko ste postali univerzitetni profesor, ste dobili tako rekoč idealnega naslovnika za prenašanje svojih dognanj: bodočega profesorja. Poleg tega ste zanj oz. njegovega učenca pisali tudi srednješolske učbenike. Na ta način ste svoje poglobljene poglede na strukturo našega jezika prenesli na vse stopnje šolanja. Po mnenju nekaterih naj bi bili "krivi" za to, da naj bi današnji učenec vedel veliko o jeziku, da pa ga ne zna dobro rabiti, ali drugače povedano: ve, kaj, ne ve pa, čemu. Nasploh se zdi, da bi vas nekateri radi naredili za dežurnega krivca skoraj za vse slabo, kar Slovenci delamo s svojim jezikom. V tem je seveda svojevrsten paradoks...*

"Ker nimam - in nisem nikoli imel - za seboj nobene stranke, je res pravi čudež, da sem v Sloveniji dosegel to, kar sem. Po vrnitvi iz 11-letnega hrvaškega zdomstva 1965. leta še šest let nisem mogel postati član slavističnega oddelka zaradi "moralnopolitičnih" zadržkov, čeprav sem na ljubljanski slavistiki smel predavati honorarno že od jeseni 1963. leta. Mojih uspehov se torej niso veselili ne na levi ne na desni; razen malega Kidriča nisem v domovini prejel nobenih priznanj, še zlasti ne iz šolskih krogov, za katere sem veliko in velikokrat delal (zavod za šolstvo, učni načrti).

Moj opus pa je vendarle nekako pritiskal na vest slovenske znanstvene srenje in tako sem kot 45-letnik postal tudi univerzitetni učitelj v Ljubljani, eden izmed mnogih, verjetno že večstotih v Sloveniji. To svoje napredovanje (veliko počasnejše kot pri mojih študijskih vrstnikih, ki so bili ideološko času primernejši) sem skušal upravičevati tudi z veliko publicistično dejavnostjo in drugače: slovenščina v javnosti, uredništva, predsedstva (slavistov Jugoslavije, Slovenije), ciklična semestralna predavanja (in posamezna) na neslovenskih univerzah (daljša gostovanja v Čikagu, Regensburgu, Gradcu (dvakrat), Moskvi, Celovcu (trikrat).

Ni pa res, da bi bil jaz proučeval samo strukturne prvine in ravnine jezika; ves čas sem se trudil tudi za sporočanje, ki ni drugega kot nauk o tvorjenju besedil in o spoznavanju njihovih (besedilnih) strukturnih značilnosti. Tako sem tudi predaval na univerzi v Ljubljani.

Od začetka 80. let nisem več prisoten, razen z eno knjigo iz leta 1994, v naših osnovnih in srednjih šolah: avtorji učbenikov za osnovne šole so poleg individualca F. Žagarja avtorski kolektivi, enako je z učbeniki za srednjo šolo že od začetka 80. let. Tisti, ki vpijejo proti meni in me dolžijo grehov, ki so dejansko posledica usmerjenega izobraževanja, naj se obrnejo na resnične krivce; morali pa bi biti bolj določni, kakor so v obsojanju mene, ko gre za grehe, ne pa ostajati le pri splošnih pripombah. Kričači naj bi si raje izprašali vest, kolikor so tudi sami prispevali k odurni podobi, s katero pitajo glede stanja v naši šoli slovensko javnost, pripisujoč krivdo za to meni. Naj se vendar tudi zavedo, da živimo v času, ko pozornost vseh nas, zlasti pa mladine, bolj kot tiskana besedila pritegujejo drugi sredniki (radio, televizija, diske, kasete)."

- *Si lahko predstavljate učenje jezika brez učenja njegove slovnice in uporabe ustrezne jezikoslovne terminologije, kot jo zagovarjajo razlagalci "hedonistične naravnosti sodobnega sveta", npr. Branko Gradišnik in Marko Trobešek v nedavnem TV omizju?*

Med študenti na absolventski ekskurziji ob Jadranu

"Jezika ne morem priznati, če se ne učim slovnice. (Maternega pa seveda v določeni obliki obvladamo tudi brez učil.) Strokovno izrazje je v vsaki stroki nujno in se na vseh področjih silno množi, ne le v jezikoslovju, kjer bi naša profesorska skupnost rada ostala kar pri starem izpred skoraj sto let. Uživalsko naravnost sodobnega sveta bo treba pač malo krotiti, če bomo hoteli vedeti kaj natančnega, tudi kar se tiče jezika. Zakaj pa omenjena omiznika sama ne pripravita takih učbenikov, da bi tekmovali s tistimi, ki jih onadva zavračata. (Sicer pa mislim, da sta za razsojanje o teh stvareh dokaj nepristojna)."

- Verjetno bi bilo za slabo stanje, če je res tako, potrebno postaviti vprašanje, kako (ne)razvito jezikovno didaktiko imamo, kako načrtno jo (oz. je ne) razvijamo? Pa še: ali imamo dovolj ustreznih jezikovnih priročnikov za splošnega (ne specialistično šolanega) uporabnika jezika. In seveda še: kdo naj jih piše?

"Ni takega slabega stanja, kakor ga prikazuje ta srednješolski profesor; kaj je hotel omenjeni pisatelj, je pa meni sploh nejasno. Didaktiko je treba tudi za pouk jezika in sporočanja, toda saj je tudi pred našo dobo nismo imeli ne vem kakšne. Že pred več kot dvajsetimi leti sem skušal na slavistiko dobiti didaktičarko Berto Golob, pa seveda družbenopolitično ni bila primerna; pozneje sem nagovoril didaktičarko, ki je še sedaj tam, pa je z jezikoslovne strani ušla na slovstveno. Ko bi vsak na slavistiki storil za didaktiko vsaj toliko kot jaz, ne bi bilo tega jamranja. Ali bi se potem dogajali čudeži pri pouku slovenščine na srednjih šolah, pa seveda tudi dvomim.

Kolikor jaz vem, so srednješolski profesorji zavrnilo tudi Breznikovo slovnico, le deloma nato sprejemali čitankarsko, ki so jo ti proti Breznikovi uvajali že na začetku 30. let in tako slovensko šolsko jezikoslovje čisto poplitvili. Sedaj imamo preprostih priročnikov za učenje tudi jezika še preveč, vprašanje pa je, kakšna je njihova kvaliteta: o tej pa moji kritični gorečniki molčijo, kolikor je zelo pavšalno, nekonkretno ne hvaličijo."

- Najbrž se lahko tudi vprašamo, ali imamo razvita vsa področja, ki so potrebna za učinkovito učenje rabe jezika. Mislim na psiholingvistični in socialni vidik sporazumevanja oz. rabe jezika. In še: do katere mere je sploh možno razložiti mehanizme rojevanja misli v besedni (in nebesedni) izraz?

"Rabo jezika že sedaj imamo v šolskih priročnikih, in sicer glede na posamezne ravnine jezikovne zgradbe: pravopis, pravorečje, oblikoslovje, skladnjo, besedoslovje. In tudi rabo v besedilih v t.i. sporočanju. Socialni vidik jezika je pri meni dovolj poudarjen v zgodovini slovenskega knjižnega jezika. Vendar se je treba tega tudi zares naučiti! Duševnostni dejavniki so upoštevani pri sporočanju v teoriji besedilotvorja, pa tudi v nauku o zvrstnosti in stilistiki. Seveda pa vsega tega nimamo tako razvitega, kakor je pri velikih jezikovnih skupnostih, in tudi nikoli ne bomo imeli. Če kritiki jezikovnih priročnikov znajo to bolje kakor njihovi avtorji, naj stopijo - povem še enkrat - na plan. Če so res tako potentni, kakor so v svojih kritikah, bo vse drlo za njimi, vključno z onimi, ki nas prepričujejo, da je slovenščina najmanj priljubljeni (ali blizu tako) med vsemi predmeti. - Opomnil bi še, da so eni znali zmeraj boljše pisati od drugih, in sicer tudi pisatelji in pesniki - in po mojem bo tako tudi v bodoče."

- *Vaše delo je bilo ves čas tarča napadov, verjetno zato, ker ste delali relativno velike premike v pogledih na jezik, pa zato, ker je jezik tako del posameznikove osebnosti, da vsako drugačno gledanje čuti človek kot poseganje v njegovo nedotakljivo intimo. Zato so najbrž javne razprave o jeziku pogosto bolj oprte na čustva kot razum. Verjetno bi bilo precej relevantno parafrazirano vprašanje z zadnjega TV omizja o jeziku: Je težak jezik ali smo težki Slovenci, ko se pogovarjamo in dogovarjamo o jeziku? Tovrstno vprašanje je najbrž posebej aktualno pri pripravi dogovorov, kakršen je npr. pravopis, izid katerega potem kasni...*

"Vsak jezik je po svoje težak in njegovo dobro obvladanje, če se ga niste naučili kot maternega, zahteva velik, enkratni napor. Kar pogledjte, kako trdo teče priučena angleščina večini javno nastopajočih vojakov v Bosni. Torej: slovenščina ni nič težja od drugih jezikov, če jo hočemo obvladati spodobno. Si pa Slovenci od nekdaj domišljamo, da znamo svoj jezik dobro ne le govoriti, ampak tudi poučevati, vsekakor pa bolje od tistih, ki nam jezikovne priročnike pišejo. Tudi jezikoslovci radi takó mislijo o svojih bolj plodovitih tovariših. Samo pogledjte vojne ob izidih slovenskih pravopisov, vseeno je, ali ga napiše Peter (Levec, Breznik - Ramovš) ali Pavel (Ramovš, Bajec, Toporišič). In enako je bilo že davno prej, npr. ob Metelku, ali še prej ob Pohlinu. Črnilo se ob takih primerih pretaka v potokih.

Za to, da so s slovenskim pravopisom po letu 1962 težave, pa je kriva prav "podružbljena" skrb za ta priročnik, ki je storila vse, kar se je le dalo, da pravopis ne bi izšel. Sedaj pravila vendarle že imamo, slovarski del se pa dela in pravopis bo za stoletnico našega prvega tudi izšel."

- *Ko sva ravno pri pravopisu: Sta kakšne rešitve v obstoječih pravopisnih pravilih razvoj jezika oz. raba že prerasla. Na koliko časa bi bilo treba pravopis glede na razvoj oz. spremembe v jeziku pretresti in uskladiti?*

"Raba ni ničesar pravopisnega prerasla. Prilagojeni novim razmeram po osamosvojitvi pa so zgledi za posamezne kategorije (izdaji leta 1994). Pravopis so sicer izdajali v naslednjih presledkih: 1899, 1920, 1935, 1950, 1962, torej povprečno vsakih 15 let."

- *Veliko se govori o ogroženosti slovenščine. Se vam zdi današnja ogroženost spričo izredne komunikacijske in informacijske prepletenosti sodobnega sveta lahko usodnejša, kot je bila ogroženost slovenščine v preteklosti? Kdo oz. kaj po vašem mnenju najbolj ogroža naš jezik?*

"Slovenščina je kot jezik neštevilne jezikovne skupnosti načeloma zmeraj ogrožena. Trenutno jo najbolj ogroža naša lastna nemarnost, od tujih jezikov pa gotovo najbolj angleščina. Ponekod jo Slovenci sami opuščamo celo v izobraževanju (prim. gimnaziji v Mariboru in Ljubljani z neslovenskim učnim jezikom, tudi nekatere stroke v znanosti bi se ji bile kar pripravljene odreči). Prava sramota pa so napisi v angleščini, nekaj tudi v drugih jezikih (npr. italijanščini), v javnem sporočanju, zlasti na ulici."

- *Slišati je celo mnenje o nerazvitosti slovenščine... (B. Vodušek v znamenitem eseju o jeziku, danes B. Gradišnik v svojih mnenjih)*

"Slovenščina ni nerazvita, tudi ne, in to še zlasti, v svoji zgradbi, saj dobro služi tako praktičnim potrebam kakor tudi umet-

nosti, publicistiki in strokovnosti. Vsi jeziki pa so postavljeni pred neprestano nalogo, da spreminjajočim se pojavom človeškega in drugega obstajanja nahajajo primerna poimenovanja. Pri tem si tudi medsebojno pomagajo. Če Slovani nimamo tako velikih možnosti npr. za tvorjenje zloženek, pa imamo namesto germanskih neprvih delov zloženek, te vrste pridevnike. Za to in ono pa razširimo uporabnost danih besedotvornih vrst, npr. sestavljanja (pòd-oficír po zglèdu prámáti).

- Kot življenje je tudi jezik v stalnem gibanju; zahteva normiranje, toda vsega se normirati ne da: marsikaj je prepuščeno izbiri, ki jo narekujejo vsebina, namen in okoliščine sporočanja. Pri tem je eno občutljivejših vprašanj prehajanje oz. uporaba izrazja ene jezikovne zvrsti v drugo. Kakšen pogovorni "fajn" v reklamnem (knjižnem besedilu) že vzbudi - v tem primeru najbrž nepotrebno - negotovanje...

"To se tiče stilistike. Kjer je isto stvar mogoče izraziti na več načinov, vsakemu izmed njih jezikoslovje ugotavlja stilno in zvrstno vrednost, pišoči pa te oznake upošteva ali ne. Bolje je, da jih. Pisatelji se pri tem ravnajo po občutku, in večinoma jih ta ne pušča na cedilu. Fajn je beseda, ki ji zborni jezik ne priznava nevtralnosti, poleg tega jo bremeni še očitna nemškost, in takemu smo se izogibali že v 16. stoletju, saj so nam Nemci kaj radi očitali, da brez nemščine sploh ne bi mogli govoriti intelektualno, pa o marsičem tudi sicer ne. Normirati, tj. določiti se v normi dá vse, in to nalogo jezikoslovje tudi pri nas zmeraj uspešneje opravlja."

- K dvigu jezikovne kulture gotovo lahko prispeva učinkovitejše in ustrežnejše poučevanje materinščine v šolah. Kako ocenjujete prizadevanja za prenovo pouka slovenščine v osnovni in srednji šoli, ki je usmerjena k rabi jezika. Kako bi se dalo oz. bi bilo potrebno še dvigniti jezikovno kulturo in jezikovni čut? Ali bi pri tem lahko kaj storila država s posameznimi institucijami?

"Pri tej prenovi nisem nič udeležen. Mislim, da sta jo zasnovala dva uslužbenca na ministrstvu za šolstvo, vsaj kar se tiče slovenistike (prim. objavo v Jeziku in slovstvu). Za vse zamisli oblastnikov pa se zmeraj dobijo tudi uresničevalci. Malo pred to najnovejšo, kurikularno, prenovo je bila dokončana (z začetki takoj na začetku 90. let) ena manj družbeno razpita in oblastveno protežirana. Napravili smo revizijo učnih načrtov od osnovne do konca srednje šole, izdali učne načrte in tudi sezname znanj za maturo. Pišejo se tudi učbeniki, ki uresničujejo nove učne načrte, vendar so vse to "kurikularci" sedaj precej omrtvili. Lep primer za to je moj učbenik Slovenski jezik in sporočanje 2, ki so ga ustavili: nedavno je sicer izšel, ker pa dva recenzenta, sedanji minister kulture in ena profesorica s Celjskega, svojega mnenja o njem nista izrekla, medtem ko so se trije o njem izrekli pozitivno, torej učbenik ni bil odobren niti kot priročnik. Zavod za šolstvo je v tem primeru (po čigavem nalogu?) postopal zelo samovoljno in ne v skladu z zakonom."

- Tiste, ki se v množičnih medijih oglašajo z razmišljanji o problematiki slovenščine, bi v glavnem pogojno lahko razdelili na nekoliko puristično naravnane jezikovarstvenike in na nekako anarhično usmerjene "jezikovne liberalce". Ker je jezik organizem, ki se razvija (oz. ga razvijamo uporabniki), ga je treba najbrž pustiti, da raste, ker pa je obenem "kulturna rastlina", gotovo rabi tudi posebno skrb. Kakšna naj bi bila pri tem vloga jezikoslovca?

"Jezikoslovci vendarle jezik najbolj poznajo in so tudi doslej že vedno opozarjali na to, da ga posamezniki in skupine potiskajo na nedobre poti, škodljive in tudi pogubne. Tè zdrave jezikoslovne ideje so si vendarle znale pridobiti privrženca, ki so jezik usmerjali v smislu jezikoslovnih objektivnih spoznanj. Celo za Prešerna je I. Prijatelj zapisal, da nam morda ne bi bil pel v slovenščini, ko nam Kopitar s svojo slovnico 1808/9 ne bi bil prikazal naše slovenske stvari v vsej slovstveni in drugi zgodovini od 16. stoletja naprej in ko nam jezika glasovno in oblikoslovno ne bi bil uredil. Besedotvorje in skladnjo nam je prispeval Metelko, slovar končno Pleteršnik. Vmes so pa zmeraj bile motnje in zablode; in zaradi kakega slabega člana v zgradbi nam še zmeraj kaj zaškripa.

Jaz sem bil zmeraj za zmerni purizem, ker je jezikom malih jezikovnih skupnosti potreben. Pretiravanje pa v nobeno stran ni dobro. Kotičkarji žal dostikrat sami sejejo med ljudi svoje ne zmeraj primerne nazore o jeziku."

- Kako bi ocenili stanje v našem današnjem jezikoslovju?

"O tem ne bi sedaj govoril. Tò, kar se je po vojno storilo na področju knjižnega jezika, bo imelo še dolgo življenjsko dobo: prenovljena slovnica, slovar, pravopis, besedilna tipologija. Nova doba bo nadaljevala naše delo na področju sporočanja. Ne s splošnim zanikanjem doseženega, temveč s strpnim nadgrajevanjem tistega, kar je bilo dobro opravljeno pred njo."

- Kako bi komentirali mnenje publicista Marka Crnkoviča, da so slovničarji zbegani: "Stvari so jim ušle izpod kontrole, ker je danes veliko slovenščine, pa še prepočasni so... Karkoli rečemo, je prav, če se le tega držimo. Karkoli rečejo slovničarji, je narobe - če nas ne slišijo?"

"Le kaj bi jih zbegalo! Pa menda ne Crnkovič. Jezikoslovje je trdna, eksaktna zadeva, vsako besedičenje in prevračanje besed mu je tuje. So pa jezikoslovci in tako imenovani jezikoslovci."

- Kdo bi bili po vaši sodbi najprodornejši raziskovalci slovenskega jezika in kakšno mesto pripisujete svojemu delu v kontekstu njihovega?

"Govorim predvsem za knjižni jezik: Bohorič, Pohlin, Kopitar, Metelko, Miklošič, Škrabec, Pleteršnik, Breznik, Nahtigal, Ramovš. Tò so bili orli, ki so letali zelo visoko, orličev, ki so jih nadletavali - kakor bi rekel Župančič - sicer pa na njih počivali, je bilo veliko več. Kje sem tu jaz, bodo nekoč pravično presodili drugi. Zgodovina je pravična: prej ali slej se najde jezikoslovec (Kopitar, Škrabec, Ramovš), ki stvari postavlja na njihova prava mesta. Če ne in kolikor ne za življenja teh velikanov, pa po njihovi smrti. Njihovo veličino izpričuje živost njihovih del."

- Vaše delo je izjemno obsežno in raznovrstno. Človek se pravzaprav čudi, kako ste vse to zmogli. Gotovo je bila potrebna posebna delovna disciplina. Ob vaši skoraj pregovorni polemičnosti pa se malo čudi tudi vaši neodzivnosti na nekatere napade na vas. Je "koža čez in čez podplat postala?"

Napisal sem veliko, nekateri drugi (Kopitar, Miklošič) pa še veliko več. Bojevati pa se spleča s pravim nasprotnikom, takim, ki sam kaj zna in ve in tudi kritiko piše z odgovornostjo do predmeta in nravnosti. Pri svojih sedemdesetih sploh moram ravnati

Ivan Gregorčič
"JE NEKJE V MENI VERA, DA
DOBRO IN PRAVO MORA
ZMAGATI"

prav gospodarno s svojimi močmi in časom. Ramovš je obžaloval, da je Škrabec potratil toliko svojih moči in časa v bojih z nevednimi njegove pozornosti. - Saj je tudi v takem pisanju odličnika kaj zrnja, veliko pa je nekoristnega zavračanja očitnih zmot. Čas pa teče in na koncu tisto zadnje, sintetično, ostane nepovedano."

- *Ob kvaliteti in količini opravljenega dela je skoraj nerazumljivo, da (še) niste bili izvoljeni za rednega člana SAZU.*

"Volijo ljudje. Marsikoga zmotijo prišepetovalci."

- *Med študenti ste veljali za veliko strokovno in izredno delavno avtoriteto. Pri vas zlepa ni odpadlo predavanje ali vaje. Ustrezno delo ste terjali tudi od študentov. Kakšen je vaš pogled na svoje opravljeno pedagoško delo? (Ne smeva pozabiti, da ste ga začeli v Novem mestu kot profesor na Gimnaziji...)*

"Imam dober občutek in sem hvaležen mnogim - od Novega mesta prek Zagreba do Ljubljane in zunaj po Evropi in Ameriki -, da so me poslušali; in bogatili s pobudami za nadaljnje delo kar 40 let. Ves čas sem se zatekal tudi k domačim na Mostec in k svoji lastni družini v Ljubljani. Pa v mednarodno in naše lastno veliko občestvo jezikoslovja. In na Gorenjskem sem si v vasi, v katero je med zadnjo vojno zaneslo mojo sestro, zgradbil svoj Tuskul, da sem se lahko - v miru in nemiru - predajal slovenističnemu delu, ki me je vabilo z vseh strani. Je nekje v meni tudi vera, da dobro in pravo mora zmagati, čeprav nas zmeraj spremljajo tudi temne sile, ki sem jih spoznal med prvimi v svojem življenju. Tudi čutim, da sem, šibek kakor sem, vendarle poklican, da pomagam k zmagi dobrega, pravega in resničnega. In mislim, da zares tudi sem - in še bom, če le Bog da."

Z ženo v Salzburgu (1993)

NAŠ GOST
Rast 7 - 8 / 1996

Jože Marinč: DUŠEVNI MIR, 1991, mešana tehnika, 190 x 122 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

IV

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

DRUŽBENA
VPRAŠANJA

Šola sprejme otroke v najzgodnejši dobi in učenje je bistven proces formiranja človekove osebnosti. Le-to lahko močno vpliva na razvoj procesov mišljenja, na oblikovanju interesov, stališč in motivov, spretnosti in navad.

Vse to se prav gotovo odraža na otrokovem čustvovanju in s tem povezanih osebnostnih lastnostih.

Velik del oblikovanja človekove osebnosti se dogaja prav v šoli, čeprav je primarna socializacija znotraj družine že zastavila temelje za razvoj mladega bitja. Tako imata obe instituciji, družina in šola, zelo pomembni funkciji, ki se ju hoče prilastiti vsakdo, ki želi imeti monopol nad dogajanjem v družbi.

Šola mora posredovati temeljna znanja in spretnosti, spodbujati miselni razvoj in kritično mišljenje, ustvarjalnost ter sposobnosti reševanja problemov, vedno v sklopu procesov, ki se dogajajo v družbi.

Vzgoja in izobraževanje zagotavljata družbeno reprodukcijo in to je tisti moment, zaradi katerega je to področje ključnega pomena za sleherni družbo, da si ustvari pogoje za lastno reprodukcijo. Noben vladajoči razred ne more trajno obdržati državne oblasti, ne da bi hkrati uveljavljal svojo hegemonijo nad ideološkimi aparati države, kar je tudi šolski sistem.

Današnji družbeni trenutek pa je, vse tako kaže, zrel za to, da se vpliv politike na šolstvo nekoliko sprošča glede večje pluralnosti, tako v odnosu do različnih oblik in možnosti šolanja, vzgoje in izobraževanja, glede na pestrost in drugačnost vzgojno-izobraževalnih programov, kot tudi skozi sproščanje glede svetovnonazorske odprtosti. Gre torej za pluralizacijo mišljenja, pogledov na stvari, nazorov in doktrin kot tudi oblik šolske ponudbe in učiteljevega dela glede večje avtonomije in strokovne kompetentnosti.

Pluralizacija je upoštevanje in omogočanje drugačnosti ter

uskklajevanje, dopolnjevanje, ko gre za kvalitativne spremembe.

Razvoj zasebnega šolstva je prav gotovo najširša možnost za pluralizacijo šolskega polja. Možnost, da v istem prostoru lahko obstaja več oblik in možnosti šolanja, je prav gotovo eden od pomembnih korakov k sproščanju odnosov in ena od smeri, ki vodi jo do večje demokratizacije. Pluralna šola pa ni plod pluralne politike, temveč pluralne kulture in civilizacije.

Privatizacija katerekoli dejavnosti pri nas je za nas nekaj novega, nekaj, česar do sedaj še nismo imeli, kar smo lahko opazili, komentirali in kritizirali v drugih družbah.

Z uvedbo novega družbenega sistema, ki se od prejšnjega v mnogočem razlikuje, pa se je odprlo tudi to polje, za nas dolgo časa oddaljeno in nepopularno.

Privatizacija se je začela širiti tudi na področje družbene dejavnosti, za katere si še pred kratkim nismo mogli misliti, da bi z njimi lahko upravljal kdo drug kot le uradna politika, država.

Kje in kako se odslikava zasebna sfera v vzgoji in izobraževanju nekoč in danes, kakšne spremembe prinaša, ali je stimulacija vrednot boljša, ali imajo te šole prednost na vzgojnem, didaktičnem ali pedagoškem polju, kakšni so pedagoški koncepti zasebnih šol in v kolikšni meri se filozofija poučevanja razlikuje od javnih? Pričakovati bi bilo, da gre le za določene odmike od javnega šolskega programa, ki se največkrat kaže le v določenih specifičnih segmentih, po katerih je posamezna zasebna šola poznana in se tudi razlikuje od drugih.

Kako je torej z zasebno iniciativo na področju šolstva pri nas? Kakšne oblike privatizacije na tem področju se pri nas že pojavljajo ter kateri načini in metode realizacije so že razvidne?

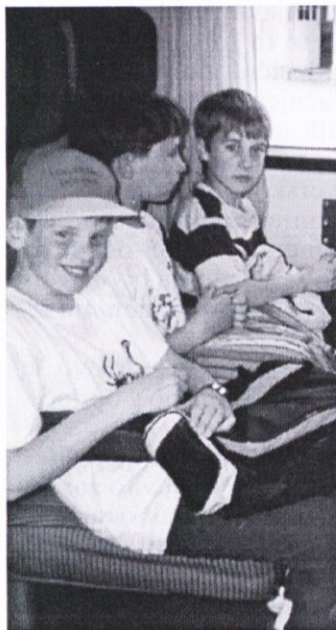
Zakon o organizaciji in financiranju vzgoje in izobraževanja podpira ustanavljanje zasebnih šol, jih uvršča v sistem delovanja šolskega polja, vendar le z določili, katerih spoštovanje je pogoj za enako finančno soudeležbo države kot v javnih šolah.

Slovenija je naredila prve korake v smeri nujenja tudi drugih možnosti šolanja, kar daje staršem možnosti in tudi več svobode glede odločanja o šolanju svojih otrok.

Možnost izbire je vedno tista dobra smer, ki nekomu daje zavest, da lahko sam odloča o določenih stvareh, čeprav v končni odločitvi pristane na tisto, kar mu je ponujeno, kajti svoboda v izbiri je tudi obvezujoča.

Potreba po uveljavljanju zasebnih oblik upravljanja tudi na področju družbenih dejavnosti se je porodila predvsem v želji po spreminjanju togih organizacijskih in upravljalških struktur, ki se s svojimi nespremenjenimi metodami in oblikami delovanja pojavljajo že celo stoletje in se spreminjajo le v redkih segmentih. V državah, ki so bolj tradicionalne, še toliko bolj kot pri nas. Pri nas so to označevale družbenopolitične spremembe, ki so se po drugi svetovni vojni utrdile in domala petdeset let delovale nespremenjeno.

Delno razdržavljanje družbenih dejavnosti naj bi se odvijalo predvsem v smislu razvijanja inovativnosti, večje profesionalizacije in avtonomnosti. Gre za to, da različni zavodi ne postanejo kraj pridobitniške dejavnosti, učitelji npr. pa ne neke vrste trgovci, ki bi skrbeli za čim večje trženje ne glede na višje cilje in odgovornost, ki jo kot vzgojitelji mladih generacij imajo učitelji. Imaginarnе vloge, ki jo imajo učitelji pri izgradnji mladega človeka, se ne da vpeljati v plačilne razrede in kategorije nekih normativnih lestvic.

Državni sistem šolanja, ki izobrazbo opredeljuje kot javno dobrino in ki izobraževalne programe pod enakimi pogoji zagotavlja vsem udeležencem, predstavlja uniformiran sistem šolanja.

Kako delujejo zasebne ustanove na področju šolstva pri nas, kakšna je v odnosu do njih državna regulativa, kje so razlike v primerjavi z državnim šolstvom ter kakšna so njihova programska izhodišča?

Najprej bi veljalo razčistiti, ugotoviti pravo vsebino, pomen določenih pojmov v povezavi z zasebnim šolstvom.

Zasebne šole so vse šole, kot je zapisano v Beli knjigi (1995), katerih ustanovitelj ni država, vendar pa dopolnjujejo ter bogatijo javno šolsko mrežo, kar pa ni pravilo.

V javno šolsko mrežo so vključene zasebne šole, ki šolanje omogočajo vsem državljanom v skladu z zakonskimi določili in merili in imajo zato pravico izdajati javno veljavna spričevala in listine.

Interes zasebnih šol je, da so vključene v javno šolsko mrežo, saj pravica javnosti pomeni tudi verifikacijo izobrazbe, ki jo šola daje. Brez te je šolanje z vidika verodostojnosti nesmiselno.

Ustanovitelji tovrstnih zasebnih šol so različne organizacije, združenja, predvsem verska, ter zasebniki, ki si pridobijo ustrezno verifikacijo za opravljanje te dejavnosti.

Obstajajo pa tudi zasebne šole, ki jih ustanavljajo posamezniki ali združenja na podlagi določenih partikularnih interesov posameznih skupin ljudi, ki želijo prav določeno vrsto šolanja z življenjsko ali pedagoško filozofijo, ki ni splošno uveljavljena. Tovrstne šole niso nujno del javne šolske mreže, spričevala, ki jih izdajajo, niso nujno javno veljavna, vendar pa to ustanoviteljem in zainteresiranim ni pomembno, ko se odločajo za ta korak.

Pri nas obstaja v tem trenutku le zasebna sfera znotraj javne šolske mreže. To je na osnovnošolskem nivoju Waldorfska šola, ki deluje po Steinerjevi antropozofski nazorskosti in je v tem trenutku še v kategoriji alternativnih šol, ker še ni izšolala cele generacije otrok, da bi lahko naredili podrobne analize uspešnosti in utemeljenosti izhodišč za prestopanje na višji nivo šolanja.

Na srednješolskem nivoju so v javno šolsko mrežo vključene tri zasebne verske gimnazije: Škofljska klasična gimnazija v Šentvidu pri Ljubljani ter gimnaziji v Želimljah in Vipavi.

Na področju srednjega poklicnega izobraževanja so v tem trenutku v šolskem prostoru prisotne štiri vrste iniciativ, predvsem s področja tekstilne smeri pa tudi gradbeništva in gostinstva.

Od skupno 103.000 dijakov, ki predstavljajo celotno srednješolsko populacijo v šolskem letu 1995/96, je bilo 1.400 dijakov vpisanih na zasebne šole. To predstavlja v tem trenutku 1,4 odstotka celotne srednješolske populacije.

V primerjavi z drugimi evropskimi državami smo res še na začetku, saj imata tako nizek delež vključenosti dijakov v zasebno sfero na drugi stopnji šolanja le še Škotska in Danska, na osnovnošolskem področju pa spričo ene same zasebne šole ne bi bilo smiselno delati primerjav.

Na visokošolskem področju v tem trenutku obstajajo trije visokošolski zavodi, ki se deklarirajo kot zasebni zavodi, vključeni so v javno visokošolsko mrežo. Vendar pa država subvencionira le Visoko šolo za hotelirstvo in turizem v Portorožu, medtem ko se Visoka strokovna šola za management v Kopru, ki deluje v okviru Gea Collegea iz Ljubljane, deklarira za neodvisno zasebno iniciativa.

Starše in zainteresirane zanimajo poleg ostalih pogojev vpisa na zasebne šole predvsem finančna plat te odločitve. Sinonim za zasebno šolo je denarni prispevek staršev - šolnina. Vendar pa ta ni nujno vedno prisotna. Dokler so šole v javni šolski mreži, je pravica slehernega, ki se vpiše vanjo, da se tu šola pod enakimi pogoji kot v državni šoli. V škofijski klasični gimnaziji starši plačujejo 5.000 SIT šolnine, s katero plačujejo učitelja verouka, ker se le-ta ne financira iz državnih javnih sredstev.

Nekoliko se lahko stvari glede tega vprašanja zapletejo v bodoče, ko naj bi po novi zakonodaji verske gimnazije postale zasebne šole, ki jih bo država zaradi konfessionalizacije pouka subvencionirala le po pogodbi, kar pomeni le še 85-odstotna udeležba, to je 15 odstotkov manj kot do sedaj. To pa bo najverjetneje pomenilo večji prispevek staršev, da bo prej omenjeni izpad sredstev pokrit.

V tem trenutku so stvari še nekoliko nejasne, ker državo še vežejo koncesijske pogodbe s temi šolami. Kako pa bo v bodoče, bo pokazal čas.

Ob trasiranju nadaljnjih poti na tem področju in iskanju rešitev ob konkretnih situacijah se bo pokazalo, ali se bo število zasebnih šol, ne samo konfesionalnih, povečalo. Ljudem, zlasti staršem, pa bo treba ta sistem še osvetljevati in pojasnjevati poti, da bodo njihove odločitve pri vključevanju svojih otrok v zasebne šole pravišnje, skladne s pravicami in dolžnostmi, zapisanimi oziroma opredeljenimi v zakonu. Nakazane dileme pa naj bi se reševale v prid razvoju zasebnega šolstva.

Težnje in želje so, da bi bilo čim manj nejasnosti, nepravilnih korakov in odločitev in da bi šel razvoj v smer, ki bi bila do te mere ugodna, da bi tako zasebno kot državno iniciativo v šolstvu dvignili na raven kvalitetnega in učinkovitega pedagoškega delovanja, kar je najpomembnejši cilj takih prizadevanj.

POPOLNO OBVLADOVANJE KAKOVOSTI

Nov izziv tudi za področje vzgoje in izobraževanja

Le kdo pri nas še ni slišal za pojem "popolno obvladovanje kakovosti" (pogosto uporabljamo kar kratico za angleško poimenovanje Total Quality Management - TQM)? Vsak dan prebiramo ali poslušamo, da je katero od naših podjetij pridobilo standard ISO 9000 ali pa da se nanj pripravlja. Tu in tam se kdo tudi sprašuje, kaj sploh je kakovost, kako jo izmeriti, ko pa ima lahko tako različne obraze.

V gospodarstvu so se o tem že dogovorili. Leta 1987 so bili sprejeti mednarodni standardi kakovosti ISO 9000. Gre za organizacijskokadrovske standarde, ki kažejo, kako uspešno je vodena organizacija. Standardi veljajo za podjetja, pa tudi za neprofitne organizacije. V svetu in pri nas so pričeli uporabljati standarde ISO 9000 najprej v gospodarskih organizacijah. Po podatkih Gospodarske zbornice Slovenije (Čuk 1996:9) je doslej pri nas pridobilo certifikate kakovosti okoli 120 organizacij.

Val popolnega obvladovanja kakovosti je za gospodarstvom zajel še druga področja, tudi neprofitne dejavnosti, in med njimi področje vzgoje in izobraževanja. Ob zadnji izobraževalni reformi v Veliki Britaniji (začetek leta 1989) je npr. med drugim nastala vrsta pobud (in priročnikov) o tem, kako razvijati kakovost v šolah in drugih podobnih ustanovah. Marsikaj je za bolj kakovostno delo storjeno tudi pri nas, v slovenskih vrtcih, šolah in domovih, saj se za geslom "za boljšo šolo" marsikje skrivajo velika prizadevanja, da bi resnično postali boljši. Predvideno je npr., da bo v okviru programa PHARE na področju poklicnega izobraževanja sprejeta usmeritev za vpeljevanje kakovosti.

Kaj je TQM?

Spet se sprašujemo, kaj je kakovost in popolno obvladovanje kakovosti.

Najpreprostejša definicija, ki so jo oblikovali strokovnjaki, je: TQM je vseobsegajoča filozofija življenja in dela v organizacijah in poudarja nepretrgano izboljševanje. To je predvsem filozofija menedžmenta (vodenja), ki opogumlja vsakega v organizaciji, da spozna njen temeljni cilj in sprejme filozofijo kakovosti, ta pa poudarja nepretrgano izboljševanje dela za zadostitev porabnikom. (Cornesky, R. McCool, S. 1992 v Ledić 1996:11)

Naj navedem še dve definiciji pojma kakovosti (v Erčulj 1996:26). O kakovosti lahko govorimo takrat, kadar ponudimo svojim strankam najboljše, kadar je čim boljše delo naše geslo in naša stalna skrb. (Trethowan 1991)

Kakovost ustvarja razlike med odličnim in navadnim. (Sallis 1993) Za začetnika TQM velja ameriški statistik W. Edwards Deming, ki je odšel leta 1950 na Japonsko v okviru programa ameriške pomoči Japonski po drugi svetovni vojni, da bi poslovneže prepričeval, kako bodo s prizadevanjem za nepretrgano izboljševanje kakovosti dosegli strateško prednost pred nasprotniki na trgu. V zgodnjih osemdesetih letih pa je pojav TQM zajel še Združene države Amerike (najprej npr. podjetja Ford,

Xerox, IBM, Helwett Packard itd.) Dandanes tudi za Slovenijo velja, da mora imeti certifikat kakovosti vsako podjetje, ki želi uspešno nastopati v tujini.

Štirinajst Demingovih načel

Deming je postavil štirinajst načel, bistvenih korakov za doseganje kakovosti. Mnogi sodijo, da ta načela najustrežneje lahko uporabimo tudi, ko gre za uveljavljanje TQM v vzgoji in izobraževanju. Naj jih navedem (po Ledić 1996:12, 13) in delno priredim za vzgojne in izobraževalne zavode:

1. Ustvariti trden cilj za izboljšanje izdelkov in storitev.

V vzgojno-izobraževalnih organizacijah gre najprej zagotovo za izboljšanje procesov vzgoje in izobraževanja in tudi za boljši "izdelek", to je znanje učencev in dijakov. Vendar se v zadnjem času pomembno spreminja pojmovanje znanja. O tem bom pisala še kasneje.

2. Sprejeti novo filozofijo.

Kakovost mora postati novo poslanstvo slehernega vzgojno-izobraževalnega zavoda.

3. Neodvisnost od množičnega preverjanja kakovosti.

Po Demingu kakovost ne izvira iz preverjanja, temveč iz izboljšanja procesa. Kakovost je treba nenehno izboljševati, in to med delovnim (vzgojno-izobraževalnim) procesom, tudi na področjih, kjer ni zunanega preverjanja kakovosti (znanja). Zavod naj bi torej našel svojo pot za nenehno notranje preverjanje kakovosti.

4. Ne sodelujmo, če je sodelovanje zasnovano samo na podlagi cene.

Gojiti je treba dolgotrajna razmerja, ki so zasnovana na lojalnosti in zaupanju. Vodstva vzgojno-izobraževalnih zavodov bodo ob tem pomislila na materialno poslovanje, opremljanje, stalne dobave nekaterih izdelkov, proizvodov vrtcem, šolam in domovom. Izkušnje kažejo, da so potrebna globlja sodelovanja.

5. Stalno in zmeraj je treba zboljševati sistem proizvodnje in storitev.

Kakovost mora biti del sistema. Pri izboljševanju kakovosti v izobraževanju gre za dobro znanje, t.i. Shewhartov ciklus ali ciklus PDCA (ciklus Plan-Do-Check-Act: načrtuj-naredi-preverideluj). Učitelji, ki so se že na kakršenkoli način spoznali z akcijskim raziskovanjem v vzgoji in izobraževanju, bodo v tem ciklusu hitro našli podobnost z modelom izkušenjskega učenja po Kolbu. Ciklus PDCA nenehno ponavljamo, zato da se kakovost nepretrgoma izboljšuje.

6. Institucionalizirati usposabljanje za TQM.

Kakovost bo zagotovljena le, če bomo zasnovali tudi program izobraževanja osebja, ki bo uskladal pojmovanja o kakovosti in vpeljal poti, kako jo dosegati.

7. Institucionalizirati vodstvo.

Po Demingu ima vodja pri uresničevanju kakovosti bistveno vlogo. Cilj vodstva je pomagati ljudem, da bi bolje delali. Vodja ustvarja zaupanje in spodbuja vsakega k zboljševanju, prizadeva si za kultiviranje vsakega delavca. Vodja vzgojne ali izobraževalne ustanove mora ustvarjati tako ozračje, da bodo vzgojitelji, učitelji ponosni na svojo ustanovo in na svoje delo.

8. Odpraviti strah.

Ljudje se pri delu ne morejo do skrajnosti potruditi, če pri tem občutijo strah. Osebje, ki je ustrahovano, lahko zadosti le

najnujnejšim zahtevam. Strah in kakovostno delo sta torej nezdržljiva. Ob strahu ni mogoče zboljševati vzgojnega ali izobraževalnega sistema.

9. Odstraniti ovire med različnimi oddelki v ustanovi.

Odstranjevanje ovir je mogoče z organizacijo timskega dela. Time naj bi sestavljali iz osebja različnih oddelkov (vzgojnih oddelkov, razredne stopnje, predmetnih skupin ipd.), kar je mogoče dosežati npr. s projektnim delom, v dnevih dejavnosti itn.

10. Odstraniti (varljive) slogane in opombe ter zahtevati delo brez napak in na novi kakovostni ravni.

V ameriških izobraževalnih ustanovah je na primer znan slogan "odličnost izobraževanja" (excellence in education), ki je spodbujal učitelje in študente, da lahko z več truda (večje zahteve, strožja disciplina ipd.) dosežejo boljši uspeh. Spregledali pa so pomen dobro delujočega sistema.

11. Odpraviti vodenje po normi.

Zgolj s težnjo po dobri oceni ali uspešnem preskusu znanja ni mogoče dosežati kakovosti. V tem primeru smo namreč zane-marili najpomembnejše, vlogo učnega ali vzgojnega procesa.

12. Odstraniti ovire, ki onemogočajo delavcu, da bi bil ponosen na svoje delo.

Ovire nastajajo, npr. ko vzgojiteljem, učiteljem ni dano, da bi sodelovali pri sprejemanju odločitev o ustanovi, v kateri delajo. Pomemben je torej stil vodenja zavoda, pa tudi odnos države (državnih institucij) do tega področja.

13. Institucionalizirati program izobraževanja in zboljševanja samega sebe.

Deming sodi, da je naloga institucije omogočiti stalno izobraževanje osebja in da motivacija za boljše delo v resnici izvira iz zadovoljstva pri učenju in lastnem spopolnjevanju. Pomembno je, da si zaposleni nenehno prizadevajo pridobiti novo znanje in spretnosti, ki jim bodo pomagali pri prihodnjem delu. Marsikaj je že bilo storjeno za nenehno izobraževanje vzgojiteljev in učiteljev in močno se razvija tudi tako imenovano interno izobraževanje v vrtcih, šolah in domovih.

14. Začeti akcijo, v kateri si bodo vsi prizadevali za preobrazbo.

Prvi korak na poti h kakovosti je narejen, kadar kritična masa zaposlenih razume štirinajst načel in začne pri preobrazbi vneto sodelovati. Vsak vzgojno-izobraževalni zavod mora torej začeti z ustvarjanjem ugodnega notranjega razpoloženja.

Vpeljevanje kakovosti v vzgojno-izobraževalne zavode

Tudi v slovenskem šolstvu že dalj časa zaznavamo težnje posameznih vrtcev, šol, domov po nenehnem izboljševanju svojega dela, po tekmovalnosti in primerjanju med seboj. Ne gre pa za neko organizirano gibanje, ki bi ga podpiralo ministrstvo in tudi spremljalo izide vpeljevanja kakovosti.

Nekatere modele vpeljevanja kakovosti v šole (vzgojno-izobraževalne zavode) tako lahko spoznavamo le iz tuje literature. Poglejmo model vpeljevanja TQM v šole, kot ga predstavljata Murgatroyd in Morgan (1993). Ko pišeta o modelu TQM v šolah, zlasti opozarjata (kot že prej Deming) na vlogo procesa, "kajti od kakovosti procesa so odvisni izidi". Če preveč pozornosti usmerjamo h končnim izidom in pri tem zanemarjamo procese, lahko zgolj ohranjamo določeno mero kakovosti. Procesni (v našem primeru metode in postopki vzgojnega in izobraževalnega dela) pa nam vedno pokažejo poti, po katerih ljudje dosega

uspehe.

Avtorja se zavzemata, da bi pri vpeljevanju TQM v šole upoštevali pet kritičnih dejavnikov, tri tako imenovane "mehke" dele kakovosti in še tri posebne sestavine. Oglejmo si te posebnosti.

Med **pet kritičnih dejavnikov** pri vpeljevanju TQM v šole sodijo:

- Organizacija mora oblikovati vizijo svojega razvoja in vizijo morajo podpirati tudi zaposleni. Brez skupne vizije se vsakdo usmerja po svoje in pogosto ravna prav nasprotno od pričakovanj.

- Zaposleni morajo povsem razumeti pričakovanja in zahteve "strank" in usmerjenost v procese. Če je kakovost v organizaciji izražena zgolj retorično, vidijo stranke (to pa so za vzgojno-izobraževalne zavode otroci in njihovi starši) kot njeno temeljno nalogo le ohranjanje samega sebe.

- Organizacija mora biti oblikovana v timih in prizadevati si mora za njihov razvoj. Timsko delo mora biti podlaga za vse dejavnosti v organizaciji. V nasprotju s tako organizacijo so tiste z zelo strogo hierarhijo, z več ravnmi avtoritet, odločanja potekajo od zgoraj navzdol, zelo malo je dela v timih, veliko pa zagrizenega notranjega tekmovanja med osebjem za napredovanje, priznavanje, vodenje projektov ipd.

- Postavljanje izzivalnih ciljev, ki zahtevajo od organizacije nenehno rast in izboljševanje. Kadar so cilji postavljeni zelo skromno in gradijo na izboljševanju v "majhnih korakih" v primerjavi s preteklim letom, so to zgolj enoletni cilji in pogosto usmerjeni na izide in ne na izboljševanje procesov.

- Organizacijo je potrebno voditi sistematično in načrtno prav vsak dan in ob tem uporabljati učinkovite postopke in orodja za merjenje učinkov in povratno informacijo. V organizacijah, ki niso usmerjene h kakovosti, dobijo zaposleni malo (ali nič) povratnih informacij o učinkovitosti svojega dela ali o njihovi usklajenosti s cilji in strategijo organizacije. Namesto tega prevladuje ocenjevalni sistem, ki je zasnovan raje na tekmovalnosti med zaposlenimi kot na natančnih podatkih in kazalcih, ki bi pojasnjevali spremembe v procesu izboljšanja. Taka organizacija ohranja stanje iz prejšnjega leta in je s tem zadovoljna.

Vpeljevanje kakovosti v šole mora po mnenju obeh žc navedenih avtorjev temeljiti tudi na **treh "mehkih" elementih kakovosti**, in sicer:

- **Kultura.** Organizacija, ki gradi kakovost, oblikuje kulturo, v kateri so inovacije visoko vrednotene; vloga statusa je pri dosežkih in spreminjanju manj pomembna; vodstvo je dejavno in mu ne gre le za ohranjanje položaja; napredovanje se pridobiva z delom v timih; razvoj, učenje in usposabljanje so pomembni dejavniki za podporo kakovosti; ustvarjeno je ozračje samomotivacije zaposlenih in s tem večja gotovost za doseganje izzivalnih ciljev, ki jih spodbujata tudi nenehen razvoj in uspešnost organizacije.

- **Zavzetost.** Na uspešno in kakovostno organizacijo so ponosni tako zaposleni kot njene stranke. Čutijo se odgovorni za tveganje ob določanju ciljev, ob delu, stalno so seznanjeni o možnostih za inovacije in razvoj. Učitelji so navadno zelo zavzeti za svoj predmet in za delo v svoji skupini, manj pa so pripravljene uresničevati cilje, ki si jih je zastavila šola kot celota, na kar mora biti vodstvo še posebej pozorno.

- **Komunikacija.** V uspešni organizaciji je komunikacija v timih in med njimi zelo bogata, preprosta in učinkovita. Osnovana je

na podatkih in pristnem razumevanju in ne na govoricah in sumničenjih. Ne uporabljajo dopisov z oznako "zaupno" ali "samo za naslovnika", pač pa "to morate vedeti vsi" ali "dobro je, da to veste".

(Slika 1: Model popolnega obvladovanja kakovosti za vodenje šol, po Murgatroyd, Morgan 1993)

In še o **treh prijemih pri vpeljevanju kakovosti**. Ti so: zaupanje, vodenje in poverjanje nalog (delegiranje).

- Zaupanje ni nekaj, kar bi lahko pridobili v naglici, tako rekoč kupili. Raste in se ohranja ob nenehni odgovornosti in samostojnosti. Zaupanje je podlaga, na kateri je grajena kultura organizacije.

- Vodenje sicer ni kazalec statusa organizacije, znan pa je rek: "menedžerji opravljajo naloge pravilno, vodje pa opravljajo prave naloge". Vodje, ki so odgovorni za organizacijo, tudi ravnatelji npr., morajo z delom pokazati svojo odgovornost pri vpeljevanju kakovosti. To pomeni, da so pogosto v vlogah mentorja, vodje, svetovalca, usposabljalca, učitelja ipd. Svoje osebe vodijo tako, da vidijo kakovost kot pot, ki jim omogoča večjo uspešnost in povečuje zadovoljstvo z delom.

- Poverjanje ali delegiranje nalog drugim je potrebno vodji, da se razbremeni manj pomembnih nalog in usmeri v najpomembnejše. Gradi na zaupanju, da bodo dovolj dobro opravili nalogo tudi sodelavci, hkrati pa omogoča, da se postopno tudi ti pripravljajo za odgovornejše naloge.

Obvladovanje kakovosti, spreminjanje kulture in nekateri pomisleki

Če želimo pisati o slovenskih razmerah pri vpeljevanju kakovosti v vzgojno-izobraževalne zavode, kaže opozoriti na pomembne spremembe v pojmovanju znanja. Ob sedanji prenovi šolstva (kurikularni prenovi) naj bi na te spremembe opozorili javnost in ne le vzgojitelje in učitelje. Tradicionalno pojmovanje (statično in pasivno znanje) je povsem drugačno od sodobnih pojmovanj (dinamično in aktivno znanje). Dve bistveni značilnosti kakovostnega znanja sta (Marentič Požarnik 1996:19) smiselnost, globlje razumevanje zvez, odnosov (ki omogoča transfer, uporabo v vedno novih okoliščinah) nasproti površinski zapornitvi vsebine v isti ali podobni obliki, kot je bila sprejeta, in povezanost, celostnost nasproti razdrobljenosti. Ob tem kaže seveda razmišljati tudi o bistvenih sestavinah vzgojiteljevega in učiteljevega znanja.

Zahtevam po večji kakovosti v vzgoji in izobraževanju se danes ni mogoče izogniti. Gre le za vprašanje, koliko pozornosti bomo tem procesom namenili, kakšne cilje si bomo postavljali, čemu bomo dajali prednost, kakšno strategijo bomo oblikovali ter kakšne kriterije bomo pri tem uporabljali, meni Bečaj (1996: 35 do 38).

Avtor v nadaljevanju pojasnjuje tezo: "Upravljanje za popolno obvladovanje kakovosti je poskus spreminjanja kulture". Ob tem pa opozarja, da je potrebno postavljati realne cilje in pri tem upoštevati zlasti prevladujočo slovensko kulturo in še posebej kulturo slovenskega vzgojno-izobraževalnega sistema. Našteva, katere dejavnike je treba ob vpeljevanju kakovosti upoštevati. Naj jih povzamem:

- Slovenska kultura in tudi naš šolski prostor sta izrazito storilnostno naravnana. V njem imajo prednost vse tiste oblike dela, ki zagotavljajo dobro faktografsko znanje. Taka oblika je naklonje-

na oblikam učno-snovne in ne procesno-razvojnne strategije.

- Šole imajo težave z določanjem svojih ciljev, posebej pa s kriteriji dobrega dela. Prevladujejo nejasna in idealizirana pričakovanja.

- Šole deklarativno sicer imenujejo starše in otroke za svoje stranke, vendar pa vse kaže, da se pravega pomena tega dejstva še ne zavedajo dovolj.

- Ne vemo tudi, kakšna je splošna pripravljenost ljudi za več dela, kar je zahteva za izboljševanje kakovosti.

- Potem je tu še kakovost vodstvenih delavcev, saj brez kakovosti teh ljudi ne more biti kakovostnih šol. Gre za spremembo njihovega mišljenja, vodstvenim delavcem pa ni mogoče kar ukazati, naj mislijo drugače.

- Ne nazadnje gre tudi za pripravljenost ustanov, ki so šolam nadrejene. Kako bodo spodbudile in dovolile njihovo avtonomnost, ki je potrebna za doseganje željene kakovosti.

Ne glede na te težave pa naj zavodi začenjajo tudi proces vpeljevanja kakovosti, sprejemanja nove filozofije. Najprej pa morajo šole razumeti, kaj v resnici pomeni, da so starši in njihovi otroci glavna stranka.

Avtorju, ki je dolga leta predaval ravnateljem in sodeloval pri razvoju Šole za ravnatelje, kaže vsekakor prisluhniti, saj so mnoge njegove ugotovitve nastale prav na izkušnjah z vodilnimi delavci v vrtcih, šolah in domovih.

LITERATURA:

Janez Bečaj 1996: Doseganje popolne kakovosti - cilj za naslednjo petletko. V: Kakovost preduniverzitetnega izobraževanja (uredili B. Marentič Požarnik et al.) Zavod RS za šolstvo: Maribor.

Jožko Čuk 1996: Kakovost. Vzgoja in izobraževanje, letnik 27, št. 1.

Justina Erčulj 1996: Ravnatelj naj motivira za kakovostnejše delo. Vzgoja in izobraževanje, letnik 27, št. 1.

Jasminka Ledić 1996: TQM - nova kakovost v visokošolskem izobraževanju. Vzgoja in izobraževanje, letnik 27, št.1.

Stephen Murgatroyd, Colin Morgan 1993: Total Quality Management and the School. Buckingham - Philadelphia: Open University Press.

Marija Velikonja 1996: Kakovost pri stalnem strokovnem spopolnjevanju vzgojiteljev in učiteljev. V: Kakovost preduniverzitetnega izobraževanja (uredili B.Marentič Požarnik et al.) Zavod RS za šolstvo: Maribor.

Sklep

Zavod Republike Slovenije je spomladi letos (24. in 25. maja) v Mariboru izpeljal posvet na temo Kakovost preduniverzitetnega izobraževanja. Namenjen je bil pretežno strokovnjakom, ki vsak na svoj način posegajo tudi v kakovost v vzgoji in izobraževanju, njegovi cilji pa so bili spodbuditi področje vzgoje in izobraževanja k večjemu in zlasti bolj načrtnemu vpeljevanju kakovosti v vrtee, šole in domove ter opredeliti vlogo Zavoda RS za šolstvo v tem procesu.

Na posvetu smo zvedeli za mnoga teoretična spoznanja, kako uveljavljati kakovost v vzgoji in izobraževanju, pa tudi za nekatere poskuse v praksi. Zavod RS za šolstvo naj bi pri tem uveljavljal vlogo spodbujevalca kakovostnih sprememb, svetovalca in sodelavca, pomagal naj bi pri spremljanju in vrednotenju posameznih izboljšav, usposabljanju vzgojiteljev in učiteljev in pri načrtovanju novih ciljev in nalog v zavodih. Zaveda se, da bo moral tudi sam storiti marsikaj za razvoj kakovosti svojega dela. Novo filozofijo za obvladovanje kakovosti morajo torej sprejeti nadrejene ustanove, poleg Zavoda za šolstvo tudi Ministrstvo in Urad za šolstvo in šport.

Zelo pomembno je kakovostno usposabljanje ravnateljev vzgojno-izobraževalnih zavodov. V šolah (vrtcih, domovih) so potrebni jasni kriteriji, kaj je boljše in kaj je slabše. Namenjeno naj jim bo manj že vnaprej predpisanih rešitev, pač pa predvsem načine, kako se lotevajo težav in kako jih rešujejo. Zagotoviti je potrebno, kot pravi Bečaj, da se bo posamezna šola sposobna sama uspešno spreminjati, da bo "znala jutri narediti nekaj bolje, kot je danes".

Jože Marinč: GOREČI KRIŽ, 1993, mešana tehnika, 180 x 122 cm

Jože Marinč: MREŽA, 1991, mešana tehnika, 200 x 122 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

V

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

RASTOČA
KNJIGA

Vizije in resničnost

Ekonomsko veda se ne ukvarja z vizijami - duhovnim videnjem prihodnjih dogodkov; vizionarji - jasnovodci, sanjači, zanesenjaki - so zato nekakšni prekucuhi, ki bi želeli spremeniti tisto, kar imenujemo ekonomske zakonitosti. To pa, če nič drugega, povzroča težave v razlagah gospodarskih dogajanj. Z vizijami je še nekaj problemov. Velik del se jih spremeni v varljiva upanja in le manjši del se jih uresniči.

Ko so gospodarstva, ki naj bi uveljavila komunistično vizijo "od vsakogar po njegovih možnostih, vsakomur po njegovem delu", propadla, so se ljudje navdušili za novo vizijo: za državo blaginje s kapitalističnim tržnim mehanizmom. Toda prehod iz socialističnega v tržno gospodarstvo se je hitro pokazal za zapleten proces z mnogimi neuspehi in razočaranji ter s socialnimi in političnimi napetostmi, ki izhajajo iz nove prerazdelitve dohodka, bogastva in moči. Namesto zahodnoevropskemu tipu kapitalizma in državi blaginje se nekdanja socialistična gospodarstva vse bolj približujejo južnoameriškega tipu kapitalizma ali pa se pretvarjajo v mafijška gospodarstva. Tak razplet je bilo mogoče pričakovati. Vizije niso upoštevale dejanskega stanja ter gospodarskih in socialnih težav v času prehoda. Navdušenje zahodnih držav nad političnimi svoboščinami in gospodarskimi spremembami na Vzhodu je tudi splahnelo. Malone takoj, ko je bil podrt berlinski zid, ki je omogočal, da je bilo navdušenje brezplačno, še bolj pa, ko se je pokazalo, da količina denarja, potrebna za preprečitev nostalgije po nekdanj zagotovljenih socialnih pravicah daleč presega "miloščino", ki so jo bile pripravljene in sposobne dati.

Kaj je z vizijami in bodočnostjo Slovenije? Kaže, da se mnoge vizije samostojne, gospodarsko uspešne, socialno pravične in mednarodno ugledne države spreminjajo v iluzije. Res pa je tudi, da so vse oznake relativne, odvisne od tega, s katerimi državami se primerjamo. Če se z drugimi državami vzhodne Evrope ali deli nekdanje Jugoslavije, smo gospodarsko uspešna, socialno pravična, politično stabilna, čeprav ne zelo ugledna in prepoznavna država. Vendar pri tem ne gre zanemariti, da relativna gospodarska uspešnost in socialna pravičnost izhajata iz zatečenega stanja. Gospodarske prednosti Slovenije pred vsemi drugimi socialističnimi deželami so bile tolikšne, da so se še nekaj let nazaj zdele nedosegljive. Še več, omogočale so oddaljevanje od drugih vzhodnoevropskih držav in hitro približevanje zahodnoevropskim. Zaenkrat še visoko stopnjo socialne varnosti in socialnega miru gre v veliki meri pripisati teritorialni razpršenosti industrije, ki je v kombinaciji s polkmeti in visoko stopnjo zaposlenosti žena udejanila socialno stabilno družbo.

Per capita GDP "deseterice" v US\$

	po tečaju			po kupni moči		
	1992	1993	1994	1992	1993	1994
Bolgarija	1009	1283	1178	4141	4193	4386
Češka	2709	3023	3500	8349	8422	8881
Estonija	701	1093	1545	3963	3803	
Madžarska	3605	3745	4040	5879	5962	6328
Latvija	554	835	1335	3476	3070	3222
Litva		682	1141	5166	3681	3831
Poljska	2196	2231	2400	4420	4669	5038
Romunija	859	1159	1324	3571	3641	3957
Slovaška	2050	2076	2324	5945	5766	6218
Slovenija	6470	6451	7185	8917	9210	10007

Vir: Transition, Spring 1996

Začetni gospodarski in socialni položaj vsaj približno kaže družbeni produkt na prebivalca; merimo ga po tečaju in po kupni moči. Po obeh je Slovenija pred drugimi vzhodnoevropskimi gospodarstvi; z večino od njih se je sploh nesmiselno primerjati. Bolj smiselne so primerjave le z deveterico držav, ki so podpisale pridružitveni sporazum in zaprosile za polnopravno članstvo v EU. Po formalni plati je Slovenija na dnu. Zadnja je podpisala pridružitveni sporazum in zaprosila za polnopravno članstvo, do ratifikacije sporazuma v parlamentih vseh članic bo preteklo še veliko časa, do polnopravnega članstva še več. Dejansko, to je po stopnji razvitosti, pa je Slovenija krepko na vrhu. Velika prednost pred deveterico, če družbeni produkt merimo po tečaju, se sicer močno zmanjša, če merjenje popravimo s kupno močjo, vendar ostaja nesporna. Po tečaju (kar je relevantno za konkurenčnost v trgovini s svetom) je celo češki GDP na prebivalca pol nižji od slovenskega, po kupni moči (kar določa življenjsko raven) Češka zaostaja le za 10 odstotkov. Madžarska je na 69 in 65 odstotkih Slovenije, Slovaška na 40 oziroma 64 odstotkih, Poljska na 42 in 49 odstotkih.

Zatečene prednosti bi morale zadoščati ne samo za povečevanje razlik, ampak tudi za določitev najboljše poti v tranziciji. Možnosti spremeniti slovensko gospodarstvo v sodobno tržno gospodarstvo, ne da bi vanj šli prek južnoameriškega tipa kapitalizma, so bile namreč mnogo boljše kot kjerkoli drugje. Nikakršne potrebe ni bilo za "revolucijo"; vse je bilo mogoče opraviti s postopno graditvijo enostavnega gospodarskega sistema, v katerem posamezniki, ko maksimirajo svojo koristnost, ravnajo tako, da sta zagotovljena povečevanje družbenega produkta in splošne blaginje.

Po nekaj letih in kratki "zgodbi o uspehu" med sredino 1993. in 1995. leta je že mogoče trditi, da možnosti, ki jih je imela Slovenija, ni povsem izkoristila. Prepozno smo oziroma sploh še nismo ugotovili, da delitev produkta in bogastva "z igrami ničelne vsote" ne more biti ne učinkovita ne pravična, da so vse poznane gospodarske "zgodbe o uspehu" sestavljene iz vsaj enega desetletja odrekanih, da je imeti delo pomembnejše od visokih plač, pokojnin in dividend, da so prepiri o Evropi povsem odveč, dokler smo ji mi odveč. Vizije učinkovitega tržnega gospodarstva, ki bo zagotavljalo pravično oziroma, bolje, primerno delitev blaginje ter omogočalo neodvisnost gospodarstva od politike, so se bolj ali manj že razblinile.

Velikost in prepoznavnost

Slovenija ima tretjino tisočinke svetovnega prebivalstva; s tem je na 138. mestu med 203 članicami OZN. Po gospodarski moči je s približno 17 milijardami dolarjev ali 0.72 tisočinkami svetovnega družbenega produkta že na 77. mestu. Živimo mnogo boljše od povprečja v svetu, saj smo z 9500 dolarji na prebivalca že 44. Tudi trgujemo mnogo več kot drugi. Delež Slovenije v svetovni trgovini presega tisočinko odstotka, po velikosti menjave smo na 50. mestu, po menjavi na prebivalca pa že na 24. mestu. Zaradi tisočink je nekaj gotovo. Politična ali gospodarska dogajanja v Sloveniji ne pretresajo svetovnega gospodarstva; nikogar v svetu ne skrbe rezultati naših volitev, velikost našega primanjkljaja ali presežka, zunanje ali notranje, še manj gibanje naših obrestnih mer, cen in tečaja tolarja. Morda bi bilo malo drugače, če bi šlo za "staro" gospodarstvo, ali če bi nastalo v časih z manj prelomnimi svetovnimi dogodki. Prav dosti drugače pa ne bi bilo.

Slovensko gospodarstvo je postalo "novo" gospodarstvo v štirih medsebojno tesno povezanih procesih: preobrazbi iz socialističnega tržnega v kapitalistično, iz gospodarstva Sayovega v gospodarstvo polkeynezianskega tipa, iz regionalnega v majhno "neodvisno" gospodarstvo, in iz industrijskega v storitveno gospodarstvo. Razpad jugoslovanskega in nastanek "novega" slovenskega gospodarstva je bil stranski učinek razpada dogovornega socializma, ki je temeljil na ostankih iluzij o nekonfliktnosti interesov. Vzpostavljanje normalnega stanja konfliktnosti je krepilo zahteve po "suverenosti slovenskega naroda", ki so odražale želje po ohranitvi že pridobljene potrošniške suverenosti povprečnega Slovenca prav tako kot so zahteve po krepitvi "bratstva i jedinstva" odražale želje po povečanju potrošniške suverenosti povprečnega "Neslovenca". V razpravah o osamosvojitvi v drugi polovici osemdesetih let gospodarskih razprav ni bilo veliko; pa še pri njih sta se uveljavljali dve enostavni "resnici"; po prvi bi samostojna Slovenija prek noči postala "bogata kot Švica", po drugi bi bila osamosvojitvev samomorilska. Bolj realistične ocene gospodarskih posledic osamosvojitve so se ukvarjale s prednostmi, a tudi slabostmi in stroški, kar pred osamosvojitveno euforijo ni bilo ravno najbolj popularno¹.

***Prednosti osamosvojitve Republike Slovenije so:** možnost hitrejše vzpostavitve normalnega gospodarskega sistema, konzistentne ekonomske politike, normalnih kapitalskih tokov, boljše izrabe geografskega položaja, izsiljeno prilagajanje evropskim normam, prekinitev vzdrževanja zvezne države. **Slabosti osamosvojitve so:** izguba ali delna izguba jugoslovanskega trga oz. njegova pretvorba v tuji trg, izguba vezi, ki jih slovensko gospodarstvo ima s tujino preko jugoslovanskih institucij, izguba dela ali vsega premoženja v ostalih delih Jugoslavije, zmanjšanje slovenskega trga na obseg, ki je za tuja vlaganja nezanimiv, blokada finančnih tokov zaradi skupnih dolgov, spremenjeno obravnavanje Slovenije s strani WB, IMF, GATT in drugih mednarodnih institucij, povečani stroški lastne države, stroški za vzpostavitev lastnega gospodarskega sistema in institucij.*

Kolikšna bo ekonomska cena osamosvajanja, je težko oceniti. Mogoče je računati z istočasnim učinkovanjem dveh faktorjev: sistemskega in odcepitvenega. Prvi izhaja iz razpadanja socialističnega gospodarstva, drugi iz prekinjanja tokov z ostalimi deli Jugoslavije (izgube trgov, povečanja trgovinskega deficita zaradi posrednih zunanjetrgovinskih zvez, izgube premoženja itd). Prvega bi mogla Slovenija eliminirati hitreje kot Jugoslavija, vendar bi bil tudi ta velik

¹ Glej: "Sumaren pregled ekonomskih problemov osamosvojitve Slovenije" (november 1990)

(pospešeno zapiranje velikih podjetij v socialno občutljivih središčih) in bi trajal nekaj let. Za nevtralizacijo prekinjenih tokov bomo prav tako rabili več let. Vsekakor bo "osamosvojitveni davek" v naslednjih treh letih izredno visok.

Slovensko gospodarstvo se je po osamosvojitvi soočilo pravzaprav le z enim velikim problemom; kako dano ponudbeno strukturo prilagoditi nenadoma spremenjeni strukturi povpraševanja in njegovemu zmanjšanju. To ne pomeni, da so bili drugi problemi zanemarljivi, bili pa so mnogo manjši od izgube trga. Nekaj je gotovo; začetna prilagoditev slovenskega gospodarstva spremenjenim okoliščinam je bila izredna. Da pa se gospodarstvo ne bo moglo v celoti izogniti "transformacijski depresiji" in propadu velikega dela gospodarstva, je bilo razumljivo; to je bila cena osamosvojitve. Res je tudi, da je niso plačali vsi, plačali so jo predvsem industrijski delavci v Mariboru, Celju in drugih industrijskih središčih. Povedano drugače, tisti, ki imajo od osamosvojitve največ koristi, so plačali najmanj, tisti, ki imajo le veselje in nič koristi, so plačali največ.

Zdaj je mogoče že z gotovostjo trditi, da je Slovenija sredi 1992. leta krenila v napačno smer; hitra rast realnih plač, mnogo hitrejša od rasti realnega družbenega produkta, in prehitro širjenje države in paradržavnih institucij sta začela najedati temelje bodoče blaginje. Presežek v menjavi se je spremenil v primanjkljaj, stroški nove države so že davno presegli stroške nekdanjih držav: federalne in republiške skupaj²; zagotovila o cenejši slovenski državi so že dolgo le prazne obljube. Najusodnejša je bila miselnost razdeljevanja, ki se je najbolj izostrila v ideji razdelitvene privatizacije. Do obrata navzdol je prišlo sredi 1995. leta s hitrim naraščanjem trgovinskega primanjkljaja in zaustavitvijo gospodarske rasti, temu pa je letos sledilo ponovno povečevanje administrativno zatrte inflacije; šlo je kar za "kupovanje volitev", do kakršnega je, najbrž nenamerno, prišlo tudi sredi 1992. leta. Rezultati volitev so stvari še zapletli, čeprav je gotovo, da nobenega gospodarskega problema ni mogoče reševati na veliko različnih načinov in da racionalna gospodarska politika nima nič opraviti s predvolilnimi obljubami. Kljub temu nas lahko skrbi kar nekaj stvari: zastoj pri reševanju nakopičenih problemov, vračanje v preteklost in prerazdeljevanje, pretirano ukvarjanje z EU, ki je zdaj popolnoma paralizirana s pripravami na Evropsko denarno unijo, pretiravanje z iskanjem "pravične" razdelitve preostalega premoženja nekdanje države namesto spoznanja, da z normaliziranjem gospodarskih odnosov lahko pridobimo mnogo več. Najbolj pa poskusi reševati stvari "z voljo", to je, ne da bi upoštevali, da obrestna mera, inflacija in tečaj niso neodvisni, da so izvoz in delovna mesta povezani z realno rastjo plač, ali da je je enako velik hlebec mogoče razdeliti tako, da vsakdo dobi več.

Letne realne stopnje rasti povprečnih plač

	GDP	plače gospod.	plače negospod.	neposredne davščine
1993	1.3	13.1	15.8	6.5
1994	5.3	8.3	2.3	0.7
1995	3.5	4.7	6.2	4.7
95/92	10.4	28.6	25.8	12.4

RASTOČA KNJIGA
Rast 7 - 8 / 1996

² Ker je nekdanja federalna država svoje delovanje financirala z indirektnimi davki (carinami in delom prometnega davka) na višjo ceno nove države kaže že podatek, da se je delež indirektnih davkov dvignil z 12.5% v razdobju 1987-90 na 15.1% bruto domačega produkta v razdobju 1991-93, pri tem pa so se subvencije gospodarstvu zmanjšale s 3.45% na 2.13%.

Tako kot se je začel zastoj sredi 1995. leta, ko se je začel tudi v evropskih gospodarstvih, bo, ko se bo tam začel vzpon, zelo verjetno sledil podoben zaokret v slovenskem gospodarstvu. Gospodarska politika je zato bolj ali manj nemočna pri odločanju o obratih, preostaja pa ji odločanje o ravni, na kateri prihaja do obratov in o njihovi omilitvi pri obratih navzdol ter pospešitvi pri obratih navzgor. Ravni so določene z dolgoročnejsimi usmeritvami gospodarske politike in gospodarskim sistemom, omilitve ali pospešitve pa s sposobnostjo tekoče gospodarske politike, da hitro reagira na dogajanja.

Lani je Slovenija verjetno prišla najbližje maastrichtskim merilom za Evropsko denarno unijo. Bližje jim v kar precejšnjem številu prihodnjih let ne bo, kar drži tako za denarna kot tudi za fiskalna merila. Pri denarnih merilih se je začelo oddaljevanje od povprečne inflacije v stabilnih evropskih gospodarstvih, pri fiskalnih najbrž za začetek pojavljanja klasičnega proračunskega primanjkljaja in rasti deleža javnega dolga v bruto domačem produktu. Slednji je doslej nastajal bolj računovodsko kot dejansko, tako da so se potencialne, a še kako realne obveznosti, ki so izhajale iz nekdanje skupne države, spreminjale v zabeležene in dejanske.

Lanskoletna gibanja kreditov posredno razkrivajo dogajanja, ki bi mogla biti temeljna skrb nosilcev gospodarske politike v naslednjem razdobju. Kažejo namreč, da si podjetja s krediti poskušajo zagotoviti preživetje, prebivalstvo pa avtomobile. Preusmeritev bank h kreditiranju prebivalstva je bila razumljiva: posojanje prebivalstvu je donosnejše in varnejše od posojanja podjetjem. Vendar takšna dogajanja opozarjajo na najbrž najbolj pereč problem slovenskega gospodarstva zdaj in v prihodnjih letih: veliko nagnjenost k trošenju spremlja pomanjkanje investicijskega povpraševanja v industriji. Na kratko razdobje med gradnjo tovarniške hale in nakupom strojev na eni ter gradnjo palače in nakupom lepe opreme, sicer ni veliko razlike, srednjeročno in dolgoročno pa so razlike usodne, vsebujejo zmanjšanje kapacitet in tehnološko zaostajanje.

Gospodarska prihodnost

Naj začnem z že mnogokrat povedano mislijo, da je pridobitev politične samostojnosti vsebovala odpoved gospodarski. Gospodarska samostojnost in prepoznavnost se bo zmanjševala tudi v prihodnosti, kar je celo povsem neodvisno od vstopa v EU. Že zdaj je izvozno povpraševanje bistveno večje od povpraševanja prebivalstva, že samo povpraševanje nemškega gospodarstva pa večje od domačega investicijskega povpraševanja in približno tolikšno kot povpraševanje domače države. To je povsem normalno; v majhnem gospodarstvu sta gospodarska samostojnost in prepoznavnost stvar preteklosti; nizozemsko, dansko ali belgijsko gospodarstvo je nimajo prav nič več, kot jo ima, oziroma jo bo imelo slovensko. Slovensko gospodarstvo se bo postopoma vtopilo v evropskem in svetovnem ter v globalizaciji produkcije, saj samo ne odloča o dveh temeljnih gospodarskih vprašanjih: kaj proizvajati in kako proizvajati. Toda dosti drugačne niso posledice globalizacije celo za velika gospodarstva; celo pri Mercedesu je oznaka "Made in Germany" že zamenjala oznaka "Made by Mercedes". Kdo ve kje, v Latinski Ameriki ali v jugovzhodni Aziji?

Tudi naravna struktura slovenskega gospodarstva se bo še naprej hitro in nekontrolirano spreminjala, deli gospodarstva bodo

še naprej propadali in izginjali, pojavljali se bodo novi. Mnogo poslov bo "umazanih", preselili jih bodo iz razvitejših držav; "čistejše" finančne in svetovalne storitve bomo slejkoprej prodajali le sami sebi.

Popolna odvisnost pri odločitvi, kaj proizvajati, se prenaša tudi v odločitve, kako proizvajati. ISO standardi, s katerimi se ponašajo odlična slovenska podjetja, so pravzaprav le odraz popolne odvisnosti od drugih; gre za norme, ki povedo ne samo, kakšen mora biti produkt, ampak tudi, kakšne morajo biti operacije pri njegovi izdelavi. Podobno je s podjetji v tuji lasti, kjer Sloveniji največkrat ostaja le skrb oskrbeti jih z dobro in poceni delovno silo in nevtralizirati socialne učinke gospodarskih gibanj v svetu. Sploh se zdi, da na mnoge stvari gledamo na nenavaden način; tako veliko tujih investicij obravnavamo kot uspeh, čeprav ne kažejo drugega, kot da sami nismo sposobni upravljati z lastnim premoženjem. Pa ne gre za nasprotovanje gospodarski odvisnosti, ISO standardom ali tujim investicijam; vse skupaj potrebujemo. Gre le za to, da moramo vsaj sami sebi povedati resnico.

Nastajanje "normalnega" gospodarskega sistema, v kakršnem deluje gospodarska politika v Sloveniji, še ni končano, čeprav so makroekonomski okviri bolj ali manj določeni. To velja za denarni sistem in del fiskalnega sistema; to je za sistem neposrednih davkov in finansiranje javne porabe, ki sta primerljiva s fiskalnimi sistemi evropskih tržnih gospodarstev. Pri njih je najpomembnejše zagotoviti dokončnost temeljnih načel davčne politike: široka osnova, nizke stopnje, nič izjem na eni strani ter ustrezne in učinkovite davčne institucije na drugi.

Majhnost omejuje tudi moč gospodarske politike, pa naj gre za denarno ali fiskalno. Zato je gospodarsko politiko v Sloveniji mogoče formulirati le kot nabor pravil ravnanja v različnih okoliščinah. Denarna politika je in bo omejena predvsem z majhnostjo denarnega področja, dodatno pa še z rehabilitacijo velikega dela bančnega sistema. Dejanski domet fiskalne politike je prav tako izredno majhen. Velik del socialnih transferjev ostaja izven njene neposredne domene; pravice prejemnikov transferjev so zakonsko določene. Spreminjanje strukture davčnih prejemkov je tako pravzaprav dejanski domet davčne politike. Z uveljavljenim sistemom direktnih davkov in prispevkov v "pay as you go" sistemu pokojninskega zavarovanja plače praktično determinirajo prihodkovno pa tudi odhodkovno stran javne porabe, saj dve tretjini skupnih davčnih prihodkov (davkov in prispevkov) sodita med direktne davke, pri čemer je davek od dobička zanemarljiv. Istočasno zaradi avtomatizmov prilagajanja pokojnin plačam, dohodkovna politika določa tudi javne izdatke. Dohodkovna politika zato ostaja, povsem razumljivo, najpomembnejša in obenem najšibkejša sestavina gospodarske politike.

Majhnost pa nima samo negativnih posledic; ima tudi pozitivne. Med pozitivne gotovo sodi večja homogenost gospodarstva, kar povečuje učinke ukrepov gospodarske politike. Mnenja, da majhnost države omogoča aktivno industrijsko politiko, temelje na predpostavki dobrega poznavanja majhnega homogenega gospodarstva. To nedvomno drži, vendar tudi v industrijski politiki učinki majhnosti in odprtosti gospodarstva prevladajo nad možnostjo države formulirati in izvajati ustrezno industrijsko politiko. Odločitev za prilagodljivost gospodarske politike ne pomeni čakanja na področju spreminjanja gospodarskega sistema; temeljno vodilo pri tem pa bi moralo biti odpravljanje omejitev,

ki zavirajo gospodarjenje ter uvajanje enostavne in pregledne zakonodaje. Zdi pa se, da gre tudi tu Slovenija v povsem nasprotno smer. Če kaj, potem je Slovenija slabo izkoristila systemske spremembe in priložnosti, ki so nastale z novo državo, kar je omogočalo zgraditev zelo enostavnega gospodarskega in pravnega sistema. Namesto tega smo z nekritičnim prepisovanjem ustvarjali zapleten gospodarski sistem, kakršen v teh državah nastajal desetletja, in mu dodajali še lastne posebnosti.

Bo Slovenija prepoznavna kot edino preživelo samoupravno gospodarstvo? Dosedanji rezultati privatizacije kažejo, da bomo imeli v Sloveniji največje število kapitalistov, malone dva milijona. Pravičnost privatizacije, ki naj bi jo dosegli z razdelitvijo dejanskega in še bolj fiktivnega premoženja na dva milijona državljanov, se je, kar je bilo predvidljivo, pokazala za nepravilno. Za enako vsoto certifikatnih točk bodo njihovi lastniki dobili zelo različne kose pogače, največ pa jih bo ostalo brez nje.

Kljub mnogim napakam je kompromisni privatizacijski zakon s tem, da je dopuščal nekaj razpršenega odločanja, pripeljal do najboljših možnih rešitev pri iskanju lastnika; večina podjetij se je odločilo za pretežno notranje lastništvo. Delavci so svoje certifikate prinesli v "svoje" podjetje iz povsem nekapitalističnih pobud; da bi ohranili delo. Ni mogoče trditi, da je to najboljša oblika lastništva ali da gre za lastniško obliko 21. stoletja. Trditi pa je mogoče, da v dani situaciji boljših lastnikov ni bilo mogoče najti. Gotovo ima ta oblika lastništva napake, a zaenkrat je gotovo, da jih ima manj, kot jih imajo na novo izumljeni "institucionalni lastniki".

Povečanje naložb in modernizacijo gospodarstva, kar je edina pot k uspešnosti slovenskega gospodarstva, je namreč realno mogoče pričakovati le iz sredstev samofinanciranja. Tu očitno nastaja predvidljiv konflikt med interesi notranjih in interesi institucionalnih lastnikov. Notranji bi dobičke še namenili modernizaciji, institucionalni pa raje dividendam. Oboji iz običajnih povsem legitimnih razlogov. Prvi vedo, da jim le modernizacija zagotavlja delo in višje plače, drugim le dividende omogočajo obstoj. Da se skoraj nič od izplačanih dividend ne bi vrnilo v naložbe, je več kot očitno.

Notranje lastništvo je nekakšno nadaljevanje samoupravljanja. Kaže, da je ob lažni viziji nekdanjega samoupravljanja nastajalo nekaj stvarnega samoupravljanja, ki se je v tranziciji izrazilo prav v lastništvu zaposlenih. Prav nobenega razloga ni, da ne bi uspeval tudi ta tip kapitalizma, podobno kot ga ni, da bi o vsem odločali lastniki kapitala, delavci pa bi prodajali le "delovno silo". Če bo Slovenija dežela, v katerem je sožitje med delom in kapitalom temelj gospodarske uspešnosti, bo gospodarsko še najbolj uspešna. Za to pa sta poleg varčevanja potrebni še delavnost in podjetnost. Vendar zaenkrat ni videti ničesar, kar bi po makroekonomski stabilizaciji zagotavljalo trajnejšo zdržno gospodarsko rast.

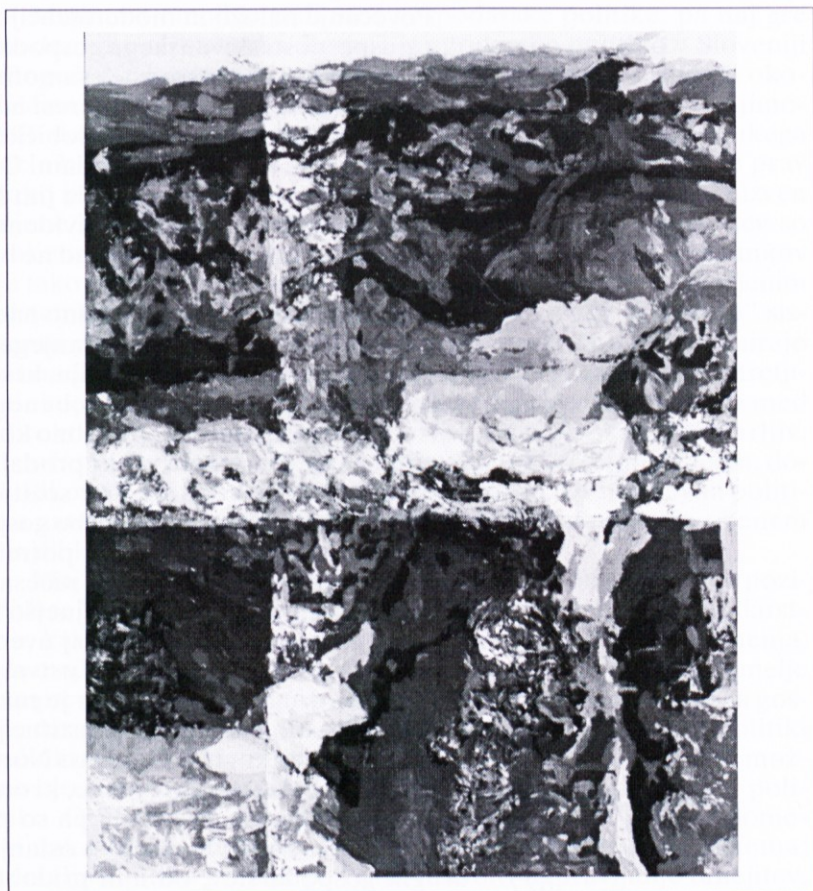
Je za gospodarsko rast dovolj uvedba kapitalizma in "protestantskih" vrednot, naklonjenih ustvarjanju dobička na eni in varčevanju na drugi strani, s čimer je razlike v razvoju razlagal Max Weber. Ali zadošča že uvedba institucij za zaščito privatnih lastniških upravičenj, kot trdi Douglass North? Nedvomno so za gospodarsko rast potrebne investicije, ki omogočajo uvedbo tehnološkega napredka, za investicije pa so potrebni prihranki. Odprta gospodarstva se pri tem lahko oslanjajo na lastne ali prihranke drugih gospodarstev, od njih pridobivajo tehnološki napredek,

njihove možnosti izkoristiti učinke ekonomije obsega pa so odvisne od sposobnosti prodati svoje produkte drugim gospodarstvom.

Čeprav se gospodarska rast sploh ne pojavlja med merili, s katerimi običajno merijo uspešnost gospodarstev v tranziciji in sposobnost njihove priključitve EU, pa je gotovo, da je dohajanje EU predvsem stvar gospodarske rasti; upočasnitev gospodarske rasti pomeni oddaljevanje namesto približevanja EU. Razlog je enostaven; da bi zagotovili približevanje, mora biti gospodarska rast bistveno hitrejša od rasti v EU. Slovenija bi, da bi dosegla povprečje EU v še zanimivih 15 letih, potrebovala gospodarsko rast, ki bi za celih 5 odstotnih točk prehitevala rast v EU. Rast, ki jo napovedujejo slovenske uradne institucije in ki se zdi realistična, to je okrog 4 odstotke letno, pa je komaj za 1.6 odstotno točko višja od rasti, ki jo analitiki napovedujejo EU.

Celo pri tem se postavlja vprašanje, kako tolikšno rast doseči brez prevelikega zadolževanja v tujini. Zaenkrat nismo prezadolženi, vendar pa naj bi po napovedih ob 4-odstotni povprečni gospodarski rasti, trgovinski primanjkljaj v 1999. letu presegel 1.8 milijarde dolarjev oziroma 12 odstotkov GDP. Primanjkljaj v tekoči bilanci bi bil res pol manjši, a tudi to pomeni, da bi si od drugih gospodarstev sposojali denar. To ni potrebno; postanemo lahko prav uspešno gospodarstvo, če se bomo za bolj oddaljeno blaginjo sposobni odreči delu zdajšnje potrošnje - gospodarskih čudežev in dolgih "zgodb o uspehu" brez prizadevanj in odrekaj tudi v Sloveniji ne bo.

Jože Marinč: POKRAJINA, 1992,
akril, 130 x 100 cm

ČLOVEK VIZIJE IN AKCIJE

Pogovor z Borutom Mokrovičem, generalnim direktorjem delniške družbe Terme Čatež

Še ni dolgo tega, ko so bile Čateške toplice pač ene od slovenskih toplic. V ničemer niso odstopale od ostalih. Rekli bi lahko, da so odražale neobetavno povprečnost. S prihodom Boruta Mokroviča na krmilo teh toplic pa se je marsikaj bistveno spremenilo, in to na boljše. Številke, ki jih bomo navedli, govorijo same.

Prihodek delniške družbe Terme Čatež se je v letu 1995 v primerjavi s prihodnim letom povečal za 16,4 odstotka in je znašal 2.098.271.000 SIT. V letu 1995 je bilo ustvarjenih 401.719.954 SIT dobička. V omenjenem letu je bilo v Termah Čatež ustvarjenih 8 odstotkov vseh prenočitev v Sloveniji; število tujih nočitev v primerjavi s predhodnim letom pa se je povečalo za 43 odstotkov. Število kopalcev se je povečalo za 14 odstotkov in skupaj s hotelskimi gosti presegljo številko 738.000. Izvedene so bile vse planirane investicije; bazen z valovi, restavracije na poletni Termalni rivieri, hotel Toplice, nočno zabavišče Club Termopolis in nakup apartmajev.

V teh pokazateljih, za katere je predvsem pomembno, da imajo značaj rastočih trendov, je vključenega veliko znanja, inovativnih zamisli in naporov zaposlenih v Termah Čatež. To ne bi bilo možno, če ne bi imeli izdelane celovite in dolgoročne vizije, katere idejni oče in tudi ustvarjalni izvajalec je generalni direktor Term Čatež Borut Mokrovič, s katerim se bomo v tej številki Rasti pogovarjali.

- Ali bi lahko našim bralcem povedali kaj o vašem otroštvu in mladih letih?

"Otroštvo sem preživel doma, v Rigoncah pri Dobovi, ob reki Sotli, v naravnem okolju, ki me je očitno tako prevzelo, da sem ostal v domačem kraju. Otroštvo in mladost sem preživel zelo lepo, saj smo se ukvarjali s kmetijstvom in je bilo na dvorišču vseh vrst živali. Spominjam se tudi, da smo imeli kočijo in so me z njo vozili v 2 km oddaljeno šolo v Dobovi. V tistem času namreč ni bilo avtomobilov, zato smo kočijo tudi posojali za poroke, za prevoz mladoporočencev. Kočijo pa smo posojali tudi za pogrebne slovesnosti, in sicer za prevoz župnika. Voziti se z njo je bila takrat torej izjemna čast in hkrati prestiž, zato sem dostikrat rekel stricu, ki je vozil kočijo, naj jo ustavi in sem preostalih 100 m do šole raje šel peš, da med vrstniki ne bi izstopal. Ko sem bil star šest let, sem dobil prvo pravo usnjeno nogometno žogo. Imeli smo veliko dvorišče in ker je hrvaška meja blizu, sem imel tudi preko nje, v sosednji vasi Harmice, izredno veliko prijateljev. Tako smo vrsto let igrali "mednarodne tekme" (moštvo Slovenije proti Hrvaški)."

- Ali ste imeli kakšen konjiček?

"V življenju me je marsikaj privlačilo. V mladosti sem prebil ure in ure ob reki Sotli, lovil ribe, igral nogomet in šah, kasneje tenis in lov, danes pa poskušam igrati golf. Kljub vsemu pa moram priznati, da mi je največji konjiček ravno to, kar delam, to je vodenje delniške družbe, razvoj, organizacija, dobro poslovanje le-te, iskanje in izkoristek vseh možnih notranjih rezerv, skratka to so vsakdanji poslovni izzivi."

- Prosimo vas, da nam poveste kaj o vašem šolanju.

"Osnovno šolo sem obiskoval v Dobovi, gimnazijo pa v Brežicah. Diplomiral sem na Fakulteti strojarstva in brodogradnje v Zagrebu. Tehnika mi je nekako "ležala" in me najbolj veselila. Po končanem študiju sem se zaposlil v Projektivnem biroju Region v Brežicah, kjer sem bil dobra štiri leta tudi direktor. Da bi si dokazal kaj zmorem, sem prevzel vodenje Tovarne avtomobilskih prikolic IMV v Brežicah. Po petih letih je bila opravljena sanacija podjetja in doseženo uspešno poslovanje. Tako sem zopet iskal priložnost za nove izzive. Glede na dejstvo, da so bile takrat Terme Čatež v težavah, sem se odločil, da poskusim tudi tam izpeljati sanacijo in spodbuditi razvoj. Danes, po devetih letih, ko smo podjetje sanirali, se odcepili od Emone, naredili delniško družbo in uspešno poslujemo, sem zadovoljen, saj smo dosegli vse cilje, ki smo si jih zastavili pred leti, in imamo polno ambicioznih načrtov za naprej. Rekel bi, da na vodilnih mestih šolanje nikoli ne preneha. Nenehno se je potrebno izobraževati, izpopolnjevati in kopičiti izkušnje, ki so dragocene za vsako podjetje. Danes sem prepričan, da smo bili tisti menedžerji, kot nas popularno imenujejo, v preteklosti v Sloveniji samonikli. Sami smo morali izbrati teme za izobraževanje z drugih področij, ki nam jih študij pač ni dal. Seveda, če si hotel biti uspešen, si moral biti prvi in iskati ta znanja v tujini ter sproti potrjevati sam sebi pravilnost svojih odločitev. Tako sem počel tudi sam vse do postavitve delniške družbe Terme Čatež od leta 1941, tedaj smo ugotovili, da ni bilo napisane nobene knjige o delničarstvu v slovenskem jeziku."

- Kaj je bilo odločilno, da ste se odločili za študij tehničnih znanosti?

"V mladosti pravzaprav dobro ne veš, kaj ti leži. Odločaš se na osnovi sugestij staršev ali okolice. No, kljub vsemu moram reči, da je bil izbor dober, saj mi leži matematika in logika. Nikoli nisem bil pristaš učenja na pamet. Seveda me je spodbujal k temu, da se vpišem na tehniko, tudi moj oče, ki je bil diplomirani inženir ekonomije in si je vedno želel, da bi sin študiral tehniko, kar pa se je nazadnje tudi uresničilo."

- Znano je, da ste eden redkih visoko usposobljenih in uveljavljenih strokovnjakov na področju turizma in še posebej zdraviliškega turizma. Kako ocenjujete trenutno stanje na tem področju?

"To je seveda zelo široko vprašanje. Najprej bi rad rekel, da smo v prehodnem obdobju, da poteka proces privatizacije, ki bo opredelil, kdo bo v turizmu posloval na ravni družinskega podjetja in kdo bo težil k podjetniški organiziranosti. Mislim, da Slovenija potrebuje nekaj večjih podjetij v turizmu, ki bodo nosilci razvoja in vključevanja naše države v svetovne turistične tokove. Seveda pa bo na podjetniški ravni potrebno integrirati mnogo znanj, neposredno od storitvenih do finančnih, tehničnih in organizacijskih. Enostavno: potrebna bo relativna velikost podjetja, da bo le-to optimalno izkoristilo vse sinergične učinke in da se bo lahko konkurenčno vključilo v svetovno menjavo."

Tu nas čaka še ogromno dela: kako uspešno tržiti, kako obvladovati stroške. Z informatiko in hitrimi prevozi z avtomobili in letali je danes dostopen vsak kotiček na svetu. Tako se že

srečujemo s svetovno konkurenco in bomo morali še bolj kot do sedaj obvladati marketing, stroške dela, organizacijo in drugo, če bomo hoteli biti uspešni v svoji panogi. Prav tako bo na državni ravni potrebno integrirati interese, da bi zmanjšali stroške. Predvsem pa bo moral vsak, ki dela v turizmu, najti svoj produkt oz. odgovor na vprašanje, kaj prodajati, saj samo hotel in hrana ne bosta več zadoščala."

- Kako gledate na odnos slovenske države do zdraviliškega turizma?

"Ta turizem je v Sloveniji izredno razvit, če gledamo po podatkih nočitev, saj dosežejo zdravilišča tretjino vseh prenočitev v državi. Odnos države do turizma in zdraviliškega turizma pa je težko opredeliti. Vedno sem bil prepričan in sem še, da si moramo najprej sami pomagati. S svojimi dejanji želim dokazati, da ima v tako majhni državi, kot je Slovenija, skoraj vsak zaposleni nekaj od turizma, tudi tisti, ki dela v državni administraciji. Hočem reči, da moramo mi v turizmu pokazati državi, da nimajo koristi od turizma samo trgovina, kmetijstvo, promet in druge panoge, temveč tudi gradbeništvo, železarne in vsi drugi, ki posredno delajo za turizem. Odnos države do zdraviliškega turizma bi lahko razlagal po dveh smereh, kako ga obravnava v odnosu do ostalih.

Zdravilišča nudijo vrsto zdravstvenih storitev, ki delujejo v preventivnem in kurativnem smislu, in izkoriščajo naravne danosti. Država bi torej ravnala zelo nespametno, če ne bi motivirala izrabo naravnih možnosti v interesu zdravja Slovencev. Zdravilišča so s svojimi programi med prvimi ponudila svoje storitve in razvila programe, ki delujejo preventivno, torej preprečujejo nastanek obolenj. V tem smislu mora biti država še kako zainteresirana in pripravljena na sodelovanje."

- Menite, da so v našem turizmu, zlasti zdraviliškem skrite kapacitete za dodatno zaposlovanje sicer dokaj visoke stopnje nezaposlenih Slovencev?

"Ne samo v zdraviliškem turizmu, temveč v slovenskem turizmu nasploh obstaja še mnogo možnosti. Naša država ima morje, gore, zdravilišča, mesta, zelene doline. Potrebno je samo izluščiti, kaj hoče turist. Želi pa si sprostitve, zabave, dogodkov. V zdraviliških združijo koristno s prijetnim. Ko pridejo na dopust, lahko opravijo pregled. Zdravnik jim svetuje, kako na zabaven in rekreativen način lahko vplivajo na svoje zdravje in počutje ter preprečijo nastajanje vzrokov za bolezni. V zdraviliških je tako nastala vrsta programov, kot npr. programi za mencedžerje, hujšanje ipd. V tem smislu menim, da obstajajo v slovenskem turizmu še velike možnosti za zaposlovanje in ravno turizem je tista panoga, ki bo v veliki meri pomagala državi premostiti problem zaposlenosti."

- Kako gledate na sožitje turizma in kulture?

"Kultura je ena od velikih možnosti za turizem. Menim, da pri nas še ni dovolj tržnega naboja in interesa za še boljše in smotrnejše koriščenje kulturnih danosti za potrebe in interese turizma. O sožitju obeh dejavnosti ni nobenih dvomov.

Mi načrtujemo, na primer, v Mokricah usposobiti dvizni most ob vhodu v grad. Mislim, da bi bil to edini tovrstni most, ki bi deloval v Evropi. Seveda bomo morali na zanimiv in atraktiven način "spremljati" to aktivnost in prilagoditi sceno srednjeveškim

razmeram. Na tak način bomo izkoristili kulturno dediščino.

Naj omenim tudi grajske koncerte znanih umetniških izvajalcev v viteški dvorani brežiškega gradu. Tovrstni "užitki" bodo sestavni del paketa bivanja gostov v naših hotelih. Tako bo tudi marsikateri gost v času dopusta nadoknadil delček zamujenega, ker zaradi časovne stiske oz. prezaposlenosti doma te možnosti ni mogel izkoristiti.

Se bi lahko našteval, hočem samo povedati, da imamo mnogo neizkoriščenih možnosti v kulturnem smislu, več kot nekatere turistično bolj razvite države. Ustvarjeni so pogoji za podjetniško razmišljanje; potreben je le čas, da se bodo te priložnosti začele izkoriščati v komercialne namene, bolj kot je bila to praksa do sedaj."

- Nedvomno so vtakani v pospešeni razvoj oz. takoimenovani "boom" Term Čatež tudi vaši strokovni napori in poglobljeno znanje. Kdaj ste prvič slišali za Terme in kdaj ste se tam zaposlili?

"Glede na dejstvo, da živim v občini Brežice, sem o možnostih razvoja Term Čatež razmišljal že mnogo prej, preden sem se tu zaposlil, še kot direktor projektivno-urbanističnega biroja. Ko sem prevzel vodenje Term Čatež, 1. septembra 1987, je bila ena mojih prvih nalog, da smo v podjetju zastavili jasne cilje razvoja v naslednjih letih: organizirati, osamosvojiti in transformirati podjetje v delniško družbo, emitirati delnice, ustvariti dobiček, investirati v ponudbo, dvigniti kvaliteto objektov in storitev, narediti atraktivne programe in podobno.

Vse to je bilo potrebno predvideti, treba je bilo imeti jasno vizijo prihodnosti. Iskreno povem, da nisem nikoli direktno napovedal dolgoročnega cilja, čeprav sem vedno usmerjal vse aktivnosti za doseganje tega cilja. Le v ožjem vodstvu smo se pogovarjali o dolgoročnih ciljeh in o možnostih, ki se bodo zgodile, če se bo spremenilo okolje. Pri tem mislim na to, da se je, na primer, morala spremeniti zakonodaja, da smo lahko naredili delniško družbo, da smo emitirali delnice, da smo jih prodali itd. Bili smo v nekem smislu pionirji in vse smo morali predvideti že prej. Danes bi šlo to mnogo hitreje in lažje."

- Bi nam, prosim, razložili vašo nadaljnjo vizijo razvoja Term Čatež d.d.

"Terme Čatež, d.d., naj bi dosegle optimum v naslednjih dveh do petih letih odnosno v novem tisočletju, ko naj bi postale velik center in se samostojno vključile v svetovne turistične tokove. Kot delniška družba pa smo pripravljene investirati po Sloveniji in izven države in na tak način nekajkrat povečati kapital. V preteklih letih smo posodobili vse objekte. Že v naslednjem letu pa naj bi posodobili hotel Terme in zgradili Health & Beauty Center, Convention Center, povečali poletno termalno Riviero in dodali nove zanimivosti, povečali sedanjo zimsko/pokrito termalno Riviero za najmanj dvakrat, zgradili nov hotel in še in še..."

Kot vidite, nam načrtov v Termah ne manjka."

- Čateške toplice predstavljajo pomembno inovacijo v slovenskem konceptu razmišljanja in delovanja. Kako ste povezani z dogajanjem v občini in širšem okolju?

Kot menedžer sem seveda aktiven na mnogih področjih, ki zadevajo naše poslovanje. Sem predsednik Sveta za turizem pri vla-

Janez Gabrijelčič
Rudi Stopar
ČLOVEK VIZIJE IN AKCIJE

di Republike Slovenije, predsednik Združenja za turizem in gostinstvo pri Gospodarski zbornici Slovenije, prav tako sem svetnik v občinskem svetu in seveda opravljam še vrsto drugih funkcij: sem član upravnih odborov združenja Manager, Zavarovalnice Triglav, d.d., Banke, Pooblaščenice investicijske družbe za upravljanje itd..."

- Kakšni so trendi odnosov med domačimi in tujimi gosti, oz. kateri gosti so za vas še posebej zanimivi?

"Mi ne delamo razlik med domačimi in tujimi gosti. Število obojih je različno in variira od hotela do hotela (v hotelu Golf Grad Mokrice imamo na primer 80 odstotkov tujih gostov). Dejstvo pa je, da število tujih gostov po letu 1994 ponovno narašča, in sicer hitreje kot število domačih gostov."

- Kako vpliva na delovanje Term Čatež bližina tako velikega mesta, kot je Zagreb?

"Zagreb z okolico ima dva milijona prebivalcev, to je toliko, kot jih ima skoraj vsa Slovenija. Tega dejstva seveda ne smemo zanemariti. Upam, da je to tudi ena od priložnosti, predvsem v smislu dnevnih gostov."

Terme Čatež

Jože Marinč: MALE RADOSTI, 1995, mešana tehnika, 200 x 122 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VI

ODMEVI IN ODZIVI

Rudi Stopar **OB 4. GRAFIČNEM BIENALU V NOVEM MESTU**

Konec septembra so se zaprle polknice preko velikega okna 4. grafičnega bienala slovenske grafike v Novem mestu, ki je bilo odprto v dan dveletne domače grafične tvornosti, stvaritve sosedov in kot v posebno luč lepote desetih grafičnih listov Francisca Goye.

Neovrgljivo je dejstvo, da je prav v biseru Dolenjske prikazana brezmejnost grafične umetnosti. V naročje kraljice Krke, ki veke plete in dolbe svojo modrozeleno grafiko v dolenjsko pokrajino, so bili postavljeni listi čarobnosti barv, črt, pik in ploskev, ki na belini papirja tkejo poslanstvo umetnosti v pripovedi in opozarjanju človeka na bitnost in enkratnost življenja.

Neizpodbitno je, da je slovenska grafična umetnost na visoki kakovostni ravni, ki jo priznava praktično ves svet, da je Ljubljanska grafična šola že atributni pojem za vrhunsko umetniško ustvarjalnost, ki je kot samostojno umetniško področje spoštljivo sprejeto v tokove likovne umetnosti sveta.

Emilio Vedova (evropski grand prix 1996) je na začetku likovnih dogajanj dejal: "Veseli me, da se velike stvari dogajajo tudi v manjših mestih - saj ni nujno, da bi se moralo vse, kar je pomembno, dogoditi prav v prestolnici ali drugem velikem centru. Prav tovrstni dogodki lahko povzročajo velike premike v svetu."

Premike?

Če o takem diamantnem dogodku pišem kot odmev, potem ta tam izpod Gorjancev ne pride ali pa je tako slaboten, da ga ne slišim. Odmev in odmevnost na tak velik likovni praznik je prisotnost in spoštljivost naj-

prej nas, Dolenjcev in potem širšega prostora. Kje smo ljudje?

Deževnega septembrskega dne sem se srečal s tišino razstavišča. To je občasno presekal le šelesteč zvok avtomobilskih gum po asfaltu cestišča ali bliže na dvorišču. Bil sem sam (lepo za misli in dušo) s pobliskovanjem stekel preko grafik in tistimi čudežnimi hotenji umetnikov, ki v bogati preprostosti izražajo zase in gledalce dileme in bojazni sveta. Komu? Bil sem sam - rekli so mi, da je tako vsak dan. Vame je zarezal stavek "obisk porazen". Prevzet in žalosten sem že odhajal, kot kak grešnik iz velike ladje katedrale, grešnik, ki se navkljub tihi, goreči molitvi ni odkupil za grešnost (čigavo), ko vstopi skupina mladcev in par srednjih let. Temu se je korak upočasnili, vsak zase sta utihnili in se predala svetosti prostora in slik. Skoraj nista zaznala ostalih treh, ki so zbežljali po prostoru kot razdraženi ovni, izmeketali nekaj opazk, se nekajkrat zarezali in odšli. Spet mir in samota pa vprašanja, vprašanja. Kaj so ti ljudje postali, saj so v vrtcih in še prej v času svojega zavedanja delali pike in vijuge, valove, črte, neizmerno množino črt in ploskev, še preden so začeli klicati mama, ata, mu in hov. Kje je njihova izraznost ali vsaj spoštljivost, razumevanje in morda vsaj bontonska toleranost. Zakaj in kam se je vse potopilo - v tokove potrošništva, viharne gonje za...Kam? Ne posplošujem, le nekaj je narobe.

Kako se ne ozremo vase in narodo okoli sebe, katere del smo. Ali ni pomlad monotipija v zelenem in rumenem prebu-

janju življenja? Ali ni poletje sitotisk vročih toplih barvnih kompozicij? Ali ni jesen festival večbarvnega lesoreza? Ali ni pozna jesen črnosiva jedkanica oslepelih dreves in grmov? Ali ni zima monohrona bela plata papirja z vtisnjenimi vzorci v globokem tisku...

Ali ni videti sebe v naravi ali naravo v sebi vsakdanja umetnost grafike, slehernika med

nami, ki jo živimo, živimo zase. Lahko bi to doumeli in postali del te čudovite sozložnosti s tistimi, ki to znajo, hočejo, nam poklanjajo lepoto, ki jo za večno ustavijo v svojih delih, da nam ne zdrvi mimo.

Ne vem, je to odmev na velik, da ne rečem skoraj svet dogodek; ne vem, ali je molitev priprošnjica ali kesanje.

Rudi Stopar GALERIJA ESKULAP V SEVNICI

Lani junija - ko je ob likovni koloniji nastalo dober ducat slikarskih del znanih dobrokrušnih slovenskih slikarjev in so ob pomoči prav tako dobrokrušnih donatorjev ta za vedno obvisela na belih stenah novih prostorov zdravstvenega doma v Sevnici - se je rodila galerija Eskulap in začela s svojo likovno dejavnostjo. Ob dejstvu, da v naši lepi deželi rasto galerije kot gobe po dežju, o čemer mislim, da je neke vrste devaluacija kulture in s tem likov ne umetnosti, bi to galerijo opredelil povsem drugače, morda z besedami Milana Pirkerja:

“Slikarstvo oz. likovna umetnost je bila vedno privilegij elit, zgodovinsko gledano predvsem intelektualnih in socialnih, ker je bilo to dvoje ozko tudi povezano. Zdravstvo oz. medicina je gotovo eden od najbolj eklatantnih primerov, ki potrjujejo to tezo. Bolan človek je že tako ali tako stigmatiziran in je motnja v vseh sistemih, podobno se ta družba obnaša tudi do medicine in zdravstva, ki se z bolnim človekom ukvarjata. Jemlje ju kot nujno zlo, kot nebodigatreba in jo temu primerno tudi plačuje. Etičnost in apolitičnost, ki sta skupna atributa likovne umetnosti in medicine, kar je razvidno tudi iz tega, kako malo pravih slikarjev in zdravnikov je politikov, je sicer

formalno zelo cenjena drža, ki pa ni niti finančno donosna niti nima družbenega vpliva. Zato so zdravniške ordinacije in čakalnice; čeprav so to, poleg kolodvorov, žal najbolj obiskani prostori; puste, duhovno prazne in za človeka neprijazne. Zdravstveni dom Sevnica je s tem, ko je prostore opremil s slikami in odprl galerijo, takšno gledanje presegel.”

Likovna dela tako visijo v hramu na obalah zdravja, kjer se zavemo krivih poti življenja. So trenutki, ko posameznika zadene bolečina in žalost, težke misli in bojzani pred neznanim - temnim. Ob boleznih vsa teža življenja pade na človeka. Tako so lahko slike impresij, občutij srca umetnikov lahko tisti občutki za bolnika, ki ga razvedrijo, vlijejo vanj voljo in moč v spopadu za življenje, ki je nepovnljiva vrednota.

Tableta je manj grenka, injekcija manj skeleča, vest o bolezni manj zastrašujoča, če v bolnega človeka ne boljčijo gluhe, prazne bele stene, pač pa vedrina slikarskih oken v njej. Ta preprosta misel pove vse.

Vsaka otvoritev del gostujočih slikarjev je kulturni trenutek, pospremljen s človeško plemenitim dejstvom:

Vsak umetnik eno svoje delo (pa tudi več) podari Zdravstvenemu domu, kar potrjuje tisto

trditev pisatelja Švajncerja, da je največja umetnost biti človek. Pojavi se pa tudi mecen, ki umetnikovo delo odkupi in pokloni Zdravstvenemu domu, kar nas lahko potolaži, da so še ljudje, ki imajo srce - to pa je tudi odgovor tistim, ki jim je dan samo še navadno korakanje za svetnikom, ki se mu reče denar.

Ko stopamo in sedamo po prostorih, ki jih je zgradil človek z veliko začetnico, nas objema lepota likovne ustvarjalnosti človeka, ki se tudi piše z veliko začetnico - je to podobno spomladanskemu potepu po obronkih gozda, kjer cveto beli in črni telohi. Bele vidimo vsi - jih na-

biramo, črne prezremo, pogledamo stran, pozabljamo pa, da je za harmonijo prirode in življenja, za našo bivanjskost enako pomembno vse malo in veliko, svetlo in temno, lepo in grdo - pravzaprav teh delitev sploh ni. Vse je življenje v svoji popolnosti.

Galerija Eskulap ni katedrala umetnosti, kamor hodijo izbranci, kolekcionarji, tisti, ki se radi kažejo in so vse in drugega nič. To je več, to je spontanost vstopa v svet poduhovljenega, odprta slehernemu človeku brez vsiljenih emocij - pač toliko, kolikor si na polju lastnega življenja vsak sam odtrga in vzame.

Jože Marinč: KORENINA, 1990, mešana tehnika, 130 x 70 cm

BOGATA POČASTITEV VISOKEGA JUBILEJA NOVOMEŠKE GIMNAZIJE

250 let dela novomeške gimnazije je jubilej, ki izpričuje tako srečo kot ponos, da smo bili in smo deležni bogatih sadov njenega prosvetljevanja in bogatega temelja za ustvarjalno znanstveno, umetniško, poslovno ali drugo življenjsko pot, ki smo jo izbrali po končanih gimnazijskih letih.

Prav zato je iniciativni odbor (Vasja Fuis, Boris Dular, Tone Starc in Boštjan Kovačič) 1994. leta predlagal tedanji občinski skupščini imenovanje odbora, da bomo lahko ta izjemni jubilej primerno delavno in slovesno počastili. Skupščina je predlog sprejela in imenovala častni in organizacijsko pripravljani odbor za proslavo 250-letnice Gimnazije Novo mesto.

Organizacijsko pripravljani odbor (Helena Zalokar, Stan-ka Florijančič, Natalija Petakovič, Polona Kukec, Koncilja Franci, Vasja Fuis, Danijel Brezovar, Zdenko Picelj, mag. Boštjan Kovačič, dr. Stane Granda, Staša Vovk, Tone Starc, Marjan Zupanc, Nataša Petrov, Danijel Breščak, Marjeta Potrč, Janez Komelj in mag. Boris Dular, predsednik) se je po začetnem zastoju zaradi dogovora o vodenju in načinu dela odbora resno lotil priprav za počastitev jubileja.

Odbor se je odločil, da bo praznovanje jubileja potekalo tako v gimnaziji, kakor tudi v Novem mestu in širšem slovenskem prostoru. Predvsem nas je vodila želja pokazati ustvarjalne dosežke vseh generacij novomeške gimnazije, zgodovinski pregled njenega razvoja ter dolžno skrb in pozornost države za pogoje dela te druge najstarejše gimnazije v Republiki

Sloveniji.

Posebno skrb in napor je organizacijski odbor in njen pododbor za prenovo gimnazije, ki ga vodita mag. Boštjan Kovačič in Danijel Brezovar, namenil zagotovitvi celovite prenove poslopja novomeške gimnazije, saj je to temeljni pogoj za nadaljevanje uspešnega dela te ustanove. To je bilo doseženo, saj je bil podpisan sporazum o popolni prenovi gimnazije z Ministrstvom za šolstvo in šport. Tako bodo ob letošnjem naporu dijakov in profesorjev, ki to šolsko leto popoldan gostujejo na Šolskem centru, naslednje leto v prenovljeni gimnaziji.

Gimnazijski del slovesnosti, za katere je odgovorna ravnateljica Helena Zalokar, so izredno skrbno pripravili profesorji in dijaki gimnazije. Začele so se 30. marca s srečanjem Gimnazijci gimnazijcem, ki je bilo nemenjeno predvsem bivšim gimnazijskim dijakom in profesorjem - sedanjim znanstvenikom. Po uradni slovesnosti, na kateri je prisrčno obudil spomine na svoja gimnazijska leta akademik prof. dr. Emilijan Cevc, so znanstveniki - nekdanji gimnazijci, pripravili vrsto predavanj za dijake 3. in 4. letnikov, profesorje in goste. Srečanje se je zaključilo z dogovorom, da bodo taka srečanja postala redna oblika sodelovanja nekdanjih gimnazijcev, ki so postali znanstveniki, z gimnazijo. Podobno kot z znanstveniki bodo organizirana tudi srečanja z uspešnimi in priznanimi kulturniki in športniki, bivšimi našimi gimnazijci.

V okviru kulturnega društva Teater 250 so dijaki pod vodstvom profesorice Natalije

Petakovič in dijaka Branka Jordana pripravili Brechtovo Malomeščansko svatbo in jo večkrat uprizorili doma in tudi na avstrijskem Koroškem.

Javni uradni začetek proslave 250-letnice novomeške gimnazije se je začel prav na dan njene ustanovitve, 8. avgusta. V frančiškanski cerkvi je bil organiziran slavnostni koncert mednarodno priznanega organista Saše Freliha. V nagovoru je predsednik organizacijskega odbora mag. Boris Dular poudaril simbolnost začetka slovesnosti, saj je Marija Terezija prav frančiškanom zaupala skrb za delovanje gimnazije in frančiškani so jo vodili dolgo vrsto let.

Posebno vseslovensko pozornost in priznanje novomeški gimnaziji je namenila Pošta Slovenije, ki je 6. septembra izdala in na slovesnosti v hotelu Krka predstavila posebno priložnostno znamko, na kateri je predstavljeno staro fizikalno učilo za gibanje, ki ga hranijo na novomeški gimnaziji. Nominalna vrednost znamke (55 SIT) je takšna, da bo znamka s pošiljkami potovala predvsem v tujino in tako pričala o častitljivi obletnici naše gimnazije. Poleg znamke je bila natisnjena tudi priložnostna kuverta s faksimilirano kopijo ustanovne listine.

Prizadevno delo pododbora za izdajo zbornika in uredniškega odbora, ki sta ga vodili profesorici Natalija Petakovič in Nataša Petrov, je obrodilo bogate sadove, saj smo dobili kar dva nova pisna vira, ki pričata o nekdanjem in sedanjem delu novomeške gimnazije. Tako sta bili javnosti predstavljeni na posebni tiskovni konferenci 30. septembra zbornik 250 let Gimnazije Novo mesto 1746 - 1996 in Stezice 250. Jubilejni zbornik je nadaljevanje in dopolnitev zbornika, ki ga je ob 225-letnici gimnazije napisal profesor Milan Dodič. Zgodo-

vinski del novega zbornika predvsem zaznamujeta prispevka dr. Staneta Grande, ki piše o družbeni in družabni vlogi novomeške gimnazije do prve svetovne vojne, in dr. Aleša Gabriča, ki govori o novomeški gimnaziji po letu 1918. Zbornik z veliko dokumentarnega gradiva priča o bogatem delu in ustvarjalnosti dijakov in profesorjev novomeške gimnazije tako na področju znanosti, kulture ter drugih področjih udeleževanja gimnazijcev. Jubilejne Stezice 250, ki so jih pripravili dijaki novinarskega krožka pod vodstvom profesorice Renate Čampelj, so dokument sedanjega trenutka in pričajo tako o sedANJI ustvarjalnosti gimnazijcev kakor tudi o pogledih nekdanjih profesorjev in dijakov na leta, ki so jih preživeli v novomeški gimnaziji.

Kakovost uspešnega dela novomeške gimnazije zagotavljajo profesorice in profesorji, ki poučujejo in delajo z dijaki. Prav zato je organizacijski odbor še pred osrednjimi slovesnostmi organiziral posebno srečanje nekdanjih in sedanjih profesorjev in drugih delavcev. Po pozdravnem nagovoru ravnateljice Helene Zalokar in nastopu mladinskega pevskega zbora Kres je sledil prijeten večer obujanja spominov na posamezne dijake in profesorje ter dogodke, ki so zaznamovali gimnazijo. Izjemno velika udeležba je potrdila potrebnost tovrstnega povezovanja različnih generacij profesorjev.

Mesec oktober je bil namenjen glavnim slovesnostim praznovanja jubileja. Pri tem smo želeli, da pride do izraza povezanost gimnazije z Novim mestom in različnimi kulturnimi ustanovami v mestu in Sloveniji ter zagotoviti možnost, da se prireditev udeleži kar največ nekdanjih gimnazijcev in drugih.

Slavnostni teden od 14. do

19. oktobra smo začeli z otvoritvijo dveh razstav Dokumenti iz zgodovine novomeške gimnazije 1746-1946 in Stezice, to smo mi in mi smo Stezice. Prva razstava prikazuje tako pomembne dokumente iz delovanja gimnazije kakor številne drobce iz zgodovine gimnazije, ki popestrijo in poživijo spoznanja nekega zgodovinskega dogajanja, kot je v priložnostnem katalogu zapisala avtorica razstave Meta Matijević iz Zgodovinskega arhiva Slovenije - enote za Dolenjsko in Belo krajino Novo mesto.

Drugo razstavo je pripravil upokojeni novinar Miloš Jakopc in prikazal pregled izdajanja dijaških glasil ter pripravil temeljit študijski prispevek o 132 letih izdajanja gimnazijskih glasil, ki je objavljen v jubilejnem zborniku.

Društvo Novo mesto se je dejavno vključilo v praznovanje gimnazijskega jubileja. 15. oktobra je pripravilo filmski večer z nekdanjima dijakoma novomeške gimnazije Dušanom Povhom in Ivanom Marinčkom ob 50-letnici njenega filmskega ustvarjanja.

Naslednji dan je to društvo pripravilo znanstveni simpozij Mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v prihodnjem tisočletju, na katerem so sodelovali znanstveniki z različnih področij z Dolenjske in iz Bele krajine ter iz obeh slovenskih univerz, pa seveda Novomeščani, ki sedaj ne živijo v mestu. Referati in razprava so predstavili številne ideje in predloge, katerih uresničitve bi pomenila korak naprej za naše mesto, občino in regijo na številnih področjih. Po oceni udeležencev simpozija je nujno zbrati ustvarjalne in sposobne ljudi, ki bi to znali tudi uresničiti. Izpričano je bilo, da Novo mesto ima potencialne, ki bi jih lahko izkoristila za svoj razvoj in uveljavitev. Nedvomno je bil ta simpozij

dosedaj najtemeljitejše premišljanje o Novem mestu v bodočnosti.

Tudi skupnost gimnazij Slovenije in nacionalni kurikularni svet ter komisija za prenovu gimnazij so počastili jubilej naše gimnazije. 17. oktobra so se srečali v našem mestu in po uvodni razpravi državnega sekretarja za šolstvo in šport dr. Pavleta Zgaga spregovorili o prenovi gimnazije v naslednjem obdobju.

18. oktobra je bil osrednji slavnostni dan praznovanja 250-letnice novomeške gimnazije. Že dopoldan se je v hotelu Krka v Novem mestu začel znanstveni simpozij Dolenjsko srednje in višje šolstvo, ki ga je organiziral dr. Stane Granda. Z znanstvenimi prispevki so sodelovali: akademik prof. dr. Jože Mlinarič, prof. dr. France M. Dolinar, dr. Aleš Gabrič, dr. Stane Granda, dr. Marjan Blažič, dr. Andrej Vovko, prof. Lojze Cindrič in prof. Jože Ciprle. Simpozij je pomemben prispevek k raziskovanju razvoja šolstva na Dolenjskem v njenih začetkih pa tudi o poteh nadaljnega šolanja naših dijakov po končani gimnaziji. Celotno gradivo bo izšlo v posebni publikaciji.

Simpoziju je sledila otvoritev razstave Profesorji in dijaki - likovni ustvarjalci novomeške gimnazije, ki so jo pripravili v Dolenjskem muzeju. Razstavljena so dela dvajsetih umetnikov različnih generacij, med katerim so ugledni Jakac, Lamut, Borčič, Vavpotič pa tudi drugi, ki so ustvarjali zase, v tihi odmaknjenosti lastnih notranjih vzgibov, kot je zapisal avtor razstave Jožef Matijević v bogatem barvnem katalogu, ki so ga izdali ob tej priložnosti. Razstavo je ob prisotnosti številnih obiskovalcev odprl minister za kulturo Republike Slovenije prof. dr. Janez Dular.

Zvečer istega dne je bila v

Razstava Profesorji in dijaki - likovni ustvarjalci je odprl minister za kulturo prof. dr. Janez Dular. V ozadju višji kustos Jožef Matijević, avtor razstave

športni dvorani Marof akademija Duh je kost - četrto tisočletja novomeške gimnazije v režiji Matjaža Bergerja. Akademije se je udeležilo preko 1500 nekdanjih gimnazijcev in povabljenih gostov. Skozi četrto tisočletja je generacijam, ki so se pretakale skozi presek časa, dajal trdnost njen duh, ki je rojeval svobodo in pogum, besedo in pogled. Akademija je bila posvečena vsem, ki so bili, so in bodo skozi zapleteni proces življenja sposobni ohranjati trdnost duha in čistosti pogleda so zapisali v gledališki list za akademijo, ki je še posebej počastila velikane novomeške gimnazije: Mirana Jarca, Dragotina Ketteja, Otona Župančiča, Zdenka Skalického, Slavka Gruma, Ferda Delaka, Antona Podbevška, Božidarja Jakca, Pina Mlakarja in Leona Štuklja. Nastopili so igralci Slovenskega mladinskega gledališča. Na slovesnosti je v imenu vlade Republike Slovenije govoril njen predsednik dr. Janez Drnovšek. V imenu vseh generacij gimnazijcev je spregovoril 98-letni Leon Štukelj - najstarejši in najslavnejši novomeški gimnazijec.

Osrednje slovesnosti smo zaključili 19. oktobra s srečanjem gimnazijcev v Teniškem centru na Otočcu, kamor je prišlo prek 1500 gimnazijcev različnih generacij, ki so obujali spomine na svoja dijaška leta. Čutiti je bilo slavnost trenutka in ponos vseh, da so se šolali prav na gimnaziji. V kulturnem programu so sodelovali Pihalni orkester Krka Zdravilišča, vo-

kalna skupina Copacabana in ansambel Društvo mrtvih pesnikov. Po nagovoru ravnateljice Helene Zalokar je kot slavnostni govornik nastopil minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber. Direktor Zavoda Republike Slovenije za šolstvo Ivan Lorenčič je ravnateljici izročil posebno priznanje za dolgoletno uspešno delo. Pošta Slovenije je ob tej priložnosti izdala posebno priložnostno kuverto z maturantsko himno Gaudeamus, namenjeno počastitvi tega srečanja, s priložnostnim žigom.

Organizacijsko pripravljani odbor je praznovanje zastavil kot odprt projekt. Prav zato z vrhuncem slovesnosti še niso končane. Kar nekaj projektov je še nerealiziranih zaradi prenavljanja gimnazije. Prepričani smo, da bodo predstavljeni ob njihovi otvoritvi. Še posebej to velja za postavitev in predstavitev Seidlove geološke zbirke.

Potrebno je zapisati, da tako vsebinsko polnega in družbeno angažiranega ter javno obsežno predstavljenega projekta ne bi bilo mogoče zagotoviti brez sponzorske pomoči. To še posebej velja za Krko, tovarno zdravil, ki je bila generalni sponzor celotnega praznovanja, Mestno občino Novo mesto, Ministrstvo za šolstvo in šport, Ministrstvo za kulturo, Obrtno združenje Hrast, Revoz, Tilio in druga podjetja, obrtnike in številne gimnazijce, ki so pomagali na najrazličnejše načine. Tudi tu se je kazal duh pripadnosti naši gimnaziji.

UTRIP GIMNAZIJSKIH DESETLETIJ

Častitljivo četrtsočletno obletnico ustanovitve novomeške gimnazije so počastili s številnimi prireditvami, katerih tehtnost in trajnost je seveda bila različna. Nekatere so minile v blišču spektakla in se začele hitro utapljati v pozabo, druge so se trajnejše zapisale. Med slednjimi sta gotovo razstavi, ki so ju v času praznovanj postavili v veži Kulturnega centra Janeza Trdine (mimogrede omenimo, da se kljub številnim opozorilom, da gre pri imenu te ustanove za nespoštovanje slovenskega pravopisa, še naprej uradno imenuje Kulturni center Janez Trdina!).

Gre za razstavo dokumentov iz zgodovine novomeške gimnazije od njene ustanovitve do leta 1946 in za razstavo dijaških listov, ki so izhajali na novomeški gimnaziji, pripravil pa jo je Miloš Jakopec. Po končanih praznovanjih so obe razstavi sicer podrli, vendar pa k sreči gradiva niso zavrgli, ampak so ga shranili in bo čez čas, kot zatrjuje vodstvo gimnazije, znova postavljeno kot stalna razstava v obnovljenih gimnazijskih prostorih. Obe razstavi to nedvomno zaslužita, ne toliko zaradi dela in truda, ki sta ju vanje vložila oba avtorja (četudi tega nikakor ne gre prezreti), ampak predvsem zato, ker prikazujeta bogastvo življenjskega utripa gimnazije skozi stoletja. Dijaki, ki si nabirajo in si še bodo nabirali znanje ter zoreli v odrasle osebnosti v tej šolski ustanovi, bodo imeli z obema razstavama tako rekoč pred nosom potrdila o pomembnosti gimnazije in o ustvarjalnih hotenjih in dosežkih njenih dijakov, vse to pa bo utrjevalo identiteto ustanove same in dijakom krepilo občutek, da pripadajo nečemu, kar

je spoštovanja vredno.

Miloš Jakopec je razstavo naslovil Stezice, to smo mi, mi smo Stezice, na nji pa je prikazal pestro bogastvo dijaških listov, ki so izhajali na novomeški gimnaziji in skozi desetletja izpričevali ustvarjalnost gimnazijcev. Jakopec se je pri raziskovanju dijaških listov naslonil na temeljno delo, ki ga je opravil že pok. Bogo Komelj, sam pa je odkril še nekaj doslej neznanih dijaških rokopisnih glasil, ki so izhajala na novomeški gimnaziji. Po njegovih ugotovitvah je v zadnjih 132 letih na novomeški gimnaziji zagledalo beli dan 35 dijaških listov. Na razstavi so bila predstavljena nekatera ohranjena glasila vsaj z enim primerkom ter večji izbor števil najdlje izhajajočega dijaškega lista Stezice, ob tem pa je priloženo dopolnilno slikovno gradivo s komentarji. Dijaška literarna in likovna ustvarjalnost, ljubezen do slovenskega jezika, narodna zavednost, zorenje mladih razumnikov, nastajanje lastnega mišljenja, poročanje o dogodkih in kritični premisleki, vse to se je bolj ali manj izrazilo zapisalo v gimnazijskih glasilih. Sprva so bila rokopisna in so izšla le v enem ali zgolj nekaj izvodih, še ti so se pogosto razgubili, tako da danes za 18 glasil poznamo le imena ali pa še tega ne, ohranjen pa ni noben primerek. Kasneje se je tehnika izboljšala, glasila so tipkali v več izvodih, nato so jih ciklostirali, danes pa so že tudi tiskana. Z gimnazijskimi glasili so povezana mnoga znana imena slovenskih ustvarjalcev in znanstvenikov, odražajo pa seveda tudi duha časa in razmer. Vsekakor bi bilo res škoda, če bi razstava o gimnazijskih glasilih kje obležala in bi

je ne postavili za stalno kot spodbudo in zgled sedanjim in prihodnjim rodovom gimnazijcev.

Enako lahko rečemo tudi za razstavo fotografskih kopij dokumentov iz zgodovine novomeške gimnazije od njene ustanovitve do leta 1946, ki jo je na pobudo pripravljalnega odbora za proslavo 250-letnice gimnazije pripravila Meta Matijević iz Zgodovinskega arhiva Ljubljana, enote za Dolenjsko in Belo krajino. Z vrsto najrazličnejšega arhivskega pisnega in slikovnega gradiva, opremljenega z zgoščenimi komentarji, razstava popelje na zanimiv izlet skozi zgodovino novomeške gimnazije. Iz fondov Zgodovinskega arhiva je Matijevićeva izbrala najbolj zanimive listine in dokumente, dodala jim je nekaj zanimivosti iz arhivskega gradiva frančiškanskega samostana in dokumentarne fotografije iz Dolenjske-

ga muzeja. Tako je ustvarila pester in zgovoren mozaik, ki nam ob skrbnejšem ogledu odpre okno v življenjski utrip gimnazije skozi stoletja. Nekateri dokumenti govore o pomembnih dogodkih, ki so spreminjali obstoječe stanje, drugi nam ohranjajo iz daljne preteklosti sporočila o drobnih, vsakdanjih stvareh, brez katerih pa ni občutja življenja. Gradivo je razvrščeno po temah in zajema ustanovitev gimnazije, začetne in kasnejše težave z njenim vzdrževanjem, odnos dijakov z meščani v 18. stoletju, reorganizacijo gimnazije po letu 1848, gimnazijsko poslopje, učila in opremo, profesorje, dijake, učno snov, izpite, disciplino, študentske kuhinje, stanovanja, dijaške organizacije in društva, kulturno življenje, šolo in politiko ter obe svetovni vojni, kakor se je vse to odrazilo v najrazličnejšem arhivskem gradivu.

Jubilejna številka Stezice, 1996

Vida Hlebec 110 LET KMETIJSKE ŠOLE GRM NOVO MESTO

V času od 10. do 13. oktobra 1996 je Srednja kmetijska šola Grm Novo mesto praznovala 110 let svojega delovanja. Praznovanje te častitljive obletnice smo si na šoli zamislili tako, da prikažemo razvoj šole in spremembe, ki so se zgodile v zadnjih desetih letih.

Kmetijska šola, ki že 110 let vliva slovenskemu in zlasti dolenjskemu kmetu znanje iz kmetijstva, je še kako vpletena v družbena in gospodarska dogajanja. Številne spremembe v zadnjih letih nas silijo, da se nanje odzivamo. Ob približevanju Evropi se vloga našega kmetijstva spreminja. To je bilo na slovenskih tleh zmeraj način življenja, ljubezen do narave, domačije, zemlje. V današnjem času mora dati ljudem ne samo možnost za preživetje, pač pa tudi za kvalitetno življenje. Ker struktura naših kmetij ni primerljiva z evropsko, je potrebno za kvalitetno življenje veliko znanja. Ne zadostuje samo znanje iz pridelave, potrebno ga je dopolniti z znanjem iz predelave, trženja in dopolnilnih dejavnosti. Vse pomembnejše postaja, da znamo pridelano tudi predelati in prodati. Najbolj ugodno je, da se to zgodi na domači kmetiji.

Na Kmetijski šoli Grm se novih vlog kmetijstva zavedamo in se nanje odzivamo z novimi vzgojno-izobraževalnimi in gospodarskimi programi, ki so med seboj tesno prepleteni. V zadnjem obdobju smo uvedli kar nekaj novosti. Poleg živinoreje, travništva, poljedelstva, sadjarstva, vinogradništva in gozdarstva smo dali velik poudarek poskusništvu, vrtnarstvu, čebelarstvu, drevesničarstvu, dopolnilnim dejavnostim, trsničar-

stvu, predelavi in tudi konjereji.

K sodelovanju smo povabili poleg naših sedanjih dijakov tudi bivše dijake. Ti so se povabilu odzvali bodisi individualno ali pa organizirano prek zadrug oziroma kmetijskih kombinatov. Na razstavah so pokazali svoje dosežke in znanje, ki so si ga pridobili. Tako lahko rečemo, da so bilE vse razstave prikaz dosežkov naših dijakov in profesorjev.

Obiskovalci so si v času praznovanja lahko ogledali: vinogradniško razstavo, vinoteko, sadjarsko, poljedelsko, kulinarično razstavo, razstavo malih živali, domače obrti - izdelke dijakov ter zgodovinsko razstavo oziroma razstavo arhiva šole.

Praznovanje in razstave je v četrtek, 10. oktobra, odprl župan Mestne občine Novo mesto Franci Konciliija. Na otvoritvi je ravnatelj, Tone Hrovat podelil priznanje nekdanjemu ravnatelju grmske šole dr. Lojzetu Hrčku ob njegovem 70-letnem jubileju ter ob izidu njegove knjige Sorte in podlage vinske trte.

Predsednik Skupnosti kmetijskih in živilskih šol, Jože Pučko pa je podelil priznanje Frideriku Degnu, dolgoletnemu tajniku te skupnosti, ob njegovi 90-letnici. Sicer pa je bil četrtek namenjen srečanju kmetijskih in živilskih šol Slovenije. Te so se v uvodnem delu predstavile z nastopom, ki je ponazarjal etnološke značilnosti področja, kjer se šole nahajajo. Zatem pa so sledile kmečke igre. Dijaki in tudi njihovi profesorji so se pomerili v nekaterih tradicionalnih kmečkih opravilih.

V četrtek je potekalo tudi

ocenjevanje slovenskih toplokrvnih konj, in sicer kobil z žrebeti ter kobil brez žrebet.

Petek, 11. oktobra, smo pomenovali dan odprtih vrat. Namenjen je bil predvsem obiskom osnovnošolcev, srednješolcev pa tudi malim ljubiteljem narave iz vrtecev.

Ob 9. uri smo predstavili kmetijske poklice in izobraževanje na kmetijski šoli. Predstavitve so se udeležili učenci 7. in 8. razredov. Številni so si tega dne ogledali razstave in tudi šolsko posestvo. Na obisk so se dobro pripravili, kar so dokazali učenci Osnovne šole Grm, ki so izdelali plakate in seminarske naloge o zgodovini kmetijske šole in o praznovanju. Plakate smo razstavili in so na ogled tudi našim dijakom. Ti so predstavili seminarske naloge o koristnosti malih živali, njihovih proizvodih ter o kmečkem turizmu. Predstavitev so popestrili s prikazom živali, ki so jih pripeljali ali prinesli v predavalnico. Obiskovalci so se lahko udeležili predavanja o čiščenju z naravnimi čistili, o soji ter o premakulturi.

V popoldanskem času je bila revija konj in podelitev častnih nagrad za ocenjevanje, kjer je bil slavnostni govornik državni sekretar za šport dr. Janko Strel, ki je tudi podelil nagrade.

Rejci toplokrvnih konj so imeli zvečer skupščino.

Sobota, 12. oktobra, je bila osrednji dan praznovanja. Ob 10. uri se je s plesnim nastopom folklorne skupine dijakov, ki bivajo v dijaškem domu, začela slavnostna akademija. Udeležili so se je številni in ugledni gostje. Omenim naj le nekatere: predsednik državnega sveta dr. Ivan Kristan, minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber, minister za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano dr. Jože Osterc, ministrica za pravosodje Meta Zupančič, minister za lokalno samoupravo mag. Boštjan Ko-

vačič, župan Mestne občine Novo mesto Franci Koncilija, župan občine Semič Ivan Bukovec, predstavniki Biotehniške, Veterinarske fakultete iz Ljubljane, Kmetijske fakultete iz Maribora, predstojnik Zavoda za šolstvo, organizacijske enote Novo mesto Jože Škufca in številni drugi.

Vse zbrane je pozdravil ravnatelj Tone Hrovat. V svojem govoru se je zahvalil vsem, ki so na kakršenkoli način pripomogli k razvoju šole, na kratko je orisal razvoj in spremembe v zadnjih letih in predvsem pokazal na vlogo, ki jo ima šola v novih razmerah. Slavnostni govornik je bil minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber. Prikazal je zgodovinski razvoj grmske kmetijske šole, njeno vlogo in pomen v zgodovini, pokazal je na vzpone in padce, na odnos oblasti do šole in njenih problemov. Poudaril je vlogo šole danes in pomen sodelovanja med šolskim in kmetijskim ministrstvom.

V kratkem nagovoru je šoli čestital in pozdravil vse prisotne kmetijski minister dr. Jože Osterc. Najboljše želje je izrekel tudi župan Mestne občine Novo mesto Franci Koncilija. Slavnostna akademija se je končala s kulturnim programom, ki so ga pripravili dijaki šole. Sledila je razstava krav, konj in drobnice ter nastop jahalne šole.

Sobota je bila namenjena absolventom kmetijske šole. Nekateri so prišli že dopoldne, drugi popoldne ali zvečer. Druženje se je nadaljevalo pozno v noč. Obiskovalci pa so se lahko udeležili tudi predavanj o kompostiranju gnojevke, kanalizacijskih odpadkih z naravnimi sredstvi in o preprečevanju obolevanja čebel. Ogledali so si lahko tudi film o zgodovini šole.

V nedeljo, 13. oktobra, so se najprej zbrali dolenski vinogradniki, ki so prisluhnili predavanju o negi mladega vina.

Bilo je tudi srečanje čebelarjev Dolenjske in predavanje o bio kmetovanju. Številni obiskovalci, ki so izkoristili lepo nedeljo, so imeli možnost ogleda do večernih ur. V času prireditev so potekale tudi delavnice, v katerih so dijaki prikazali, kako in kaj se učijo. V likovni delavnici na steklih jahalnici je

nastajal mozaik kmečkih opravil in običajev. Ob praznovanju smo izdali zbornik in zbirko duhovitih odgovorov in zapisov iz šolskih klopi.

Ocenjujemo, da je v času praznovanja obiskalo Kmetijsko šolo Grm Novo mesto preko 10.000 obiskovalcev.

Tone Gošnik PIŠECE SPET S PLETERŠNIKOM

Prof. Maks Pleteršnik

Znameniti slovenski leksikograf profesor Maks Pleteršnik je velika dragocenost slovenskega jezikoslovja. To bo tudi ostal in s to mislijo je bil prežet dvodnevni simpozij slavistov 12. in 13. septembra 1996 v Pišecah, rojstnem kraju učenjaka, kateremu so požrtvovalni domačini v jeseni 1994 v obnovljeni domačiji odprli muzejsko zbirko. Maks Pleteršnik je po desetletnem trdem delu z izredno energijo, s svojstveno umnostjo in s posebno vestnostjo izdal Slovensko - nemški slovar (1894 - 1895) v dveh debelih knjigah na 1871 straneh. O njem je znani jezikoslovec Anton Breznik zapisal, da "je bil slovar za razmere, v katerih je nastajal, in čas, v katerem ga je moral dokončati, velikansko, v primerjavi s prejšnjimi slovarji pa klasično delo."

Življenjska pot zaslužnega leksikografa je bila v zadnjih letih slovenski javnosti vsestransko predstavljena. Znova je bila poudarjena ocena akademika Franca Jakopina, da sodi Pleteršnikov slovar med temeljna dela slovenskega slovstva, saj so iz "Pleteršnika" jemali vsi, ki so se v 20. stoletju tako ali drugače ukvarjali s slovenskim jezikom". Letošnje srečanje slavistov v Pišecah je poudarilo duhovno stran Pleteršnikovega dela z novimi osvetlitvami in ugotovitvami, kot

je v imenu Slavističnega društva dejal vodja simpozija prof. dr. Jože Toporišič. Referenti so obogatili dosedanje poznavanje učenjakovega dela z novimi dognanji in študijami. Slavistično društvo želi izdati referate s simpozija v knjigi, ki naj bi izšla že prihodnjo pomlad.

V Pišecah so tokrat počastili spomin in delo Maksa Pleteršnika s 17 strokovnimi referati. Pripravili so jih sodelavci Inštituta za slovenski jezik Frana Ramovša ZRC SAZU, delavci mariborske in ljubljanske pedagoške fakultete in še nekateri drugi člani Slavističnega društva. - O Pleteršnikovem pravopisu v Slovensko - nemškem slovarju (SNS) je dr. Jože Toporišič med drugim poudaril, da je bil Pleteršnik pri Slovencih prvi, ki je prav vsaki besedi iztočnici (in včasih podiztočnici) svojega SNS določil oblikoglasno, pravopisno in naglasno značilnost. S tem je vplival tudi na vse naslednje pravopise (ali jim je vsaj delal slabo vest). Sam je zapisal, da je bil to "prvi poskus po pravilih določiti natančneje naglaševanje vsemu slovenskemu besedju".

Milena Hajnšek Holz je ocenila, da si je Pleteršnik kot zadnji urednik več kot sto let trajajočega slovarskega dela zamislil to delo kot praktični slovar z zgodovinsko in narečno podlago. Ustrezal naj bi teda-

njemu knjižnemu jeziku in deloma normirani izgovarjavi. Slovar obsega okoli 110.000 iztočnic, ima podatke o krajevni in časovni razširjenosti besed, tonemsko naglaševanje, pomenotni pravopis in izpeljana glavna pravorečna pravila. Primerjala ga je z Glonarjevim Slovarjem slovenskega knjižnega jezika (1936), ki je enojezični slovar knjižnega jezika in zajema knjižno besedje 50 let dopolnjeno s pogovorno, narečno in zgodovinsko leksiko z obsegom 25.000 iztočnic, v njihovem okviru pa je obdelanih okrog 40.000 besed in nad 30.000 besednih zvez.

Dr. France Novak je obdelal temo o večpomenskosti v Pleteršnikovem slovarju, ki jo je pripravil zelo sistematično za gradivo, ki je bilo zbrano do tedaj. - Janko Moder je zapisal, da ostaja Pleteršnik "v marsičem ne le neomajen steber, temveč tudi naraven, še zelo prometni most med preteklostjo in sedanostjo, še zmeraj v osrčju jezika". Avtor pri tem omenja veliki projekt Slovarja slovenskega knjižnega jezika (SSKJ) v devetdesetih letih kot tudi Veliki nemško - slovenski in Veliki slovensko - nemški slovar Doris, Božidarja in Primoža Debenjaka.

Poskus gradivne tipologije predstavlja delo dr. Ade Vidovič Muha s študijo Novoslovensko gradivo Pleteršnikovega slovarja. O prvinih enojezičnega slovaropisja v Pleteršnikovem SNS je referirala dr. Irena Orel Pogačnik. O dopolnjevanju Pleteršnikovega SNS, ki sta ga opravila Maks Pleteršnik in Anton Breznik, je poročal Janez Keber. Dopolnjevalca sta nabrala približno 20.000 pripomb, dopolnil in pripisov k posameznim iztočnicam, oba skupaj pa sta v SNS pripisala tudi 5.623 novih besed.

Dr. Marko Jesenšek je govoril o vzhodnoštajerskem in

ogrskem gradivu v Pleteršnikovem slovarju. Književnik Janez Gradišnik je za simpozij pripravil podatke, kako mu je je pri prevajalskem delu pri mnogih besedah pomagal Pleteršnikov SNS. V veliko pomoč so mu bile tudi Pleteršnikove navedbe vira, iz katerega je avtor dobil besedo.

Dr. Irena Stramljič Breznik je pripravila pregled Pleteršnikovih modifikacijskih pridevniških tvorjenk. Njihovo primerjanje z isto kategorijo v sodobnem jeziku omogoča ugotavljanje prekrivnih in izločanje nekoč živih, danes že mrtvih besedotvornih obrazil. Prav zato je slovar nepogrešljiv pri slehernem jezikoslovnem raziskovanju. - O izlastnoimenskih izpeljankah v SNS Maksa Pleteršnika je govorila Alenka Gložancev. Osnovni namen referata je bil predstaviti, v kolikšni meri je bilo določeno ime (navadno svetniško), v katerem je zaradi poznanosti nosilca močno vpletena narodova bit, besedotvorno živo v izimenskem občnem besedju pred sto leti (Pleteršnik), kaj od tega ohranjajo v zavesti današnjega človeka novejši viri in ali so v kakšnem od obravnavanih primerov ti viri izčrpniji od Pleteršnikovega slovarja.

Vidsko soodnosne glagole v Pleteršnikovem SNS obdeluje dr. Majda Merše, ki poudarja, da dosega slovar z doslednim vidskim in hkrati besednovrstnim označevanjem glagolov zavidljivo popolnost.

Dr. Viktor Majdič se je poglabil v Pleteršnikovo narečno besedje in njegov status v novem SSKJ. Pregledanih je bilo prvih sto strani SNS, kar je 5,37 odstotka celotnega slovarskega korpusa. Ta del obsega 5.922 gesel, med njimi pa se pri 1238 (20,89 %) navajajo tudi pokrajinske oz. krajevne označbe. Razmeroma veliko se jih nanaša tudi na Dolenjsko. Primerja-

va med Pleteršnikovim SNS in SSKJ pove, da je pri slednjem v istem razponu 7.637 iztočnic, narečno opredeljenih pa le 272.

Prislov v Pleteršnikovem SNS je obdelala dr. Martina Orožen, ki poudarja, da je opazna značilnost obravnave prislova v SNS (1894, 1895) njegova bogata variantnost, leksemska razlikovalnost, ki je v vidnem nasprotju z glasovno - oblikovno ubeseditvijo te besedne vrste v knjižnih (zvrstnih) besedilih danega obdobja.

Mag. Jožica Narat je predstavila sopomenke v Pleteršnikovem slovarju, Marjeta Humar pa frazeologijo v tem delu. Marija Holc je zbrala podatke o Pleteršnikovih dopisovalcih.

Dvodnevno načrtno delo simpozija predstavlja resno znanstveno srečanje strokovnjakov in lahko se veselimo napovedane knjige, ki bo to bogastvo zajela in predstavila javnosti.

Na tiskovni konferenci, ki je bila 13. septembra popoldne v kulturni dvorani osnovne šole v Pišecah, je dr. Jože Toporišič odgovarjal na vprašanja zbranih. Simpozij so pozdravili tudi predstavniki ministrstva za znanost in tehnologijo, ministrstva za kulturo in občine Brežice. Znova je bila poudarjena misel, kako živ je Pleteršnik tudi v današnjem času, ko v Sloveniji potrebujemo svoje korenine bolj kot kdajkoli prej. Slovenski jezik je izpostavljen hudemu

vetru velikega sveta z najrazličnejšimi pritiski in špekulacijami. Gre za našo prepoznavnost v svetu, ki terja, da vztrajamo na branikih jezika in njegovega poslanstva.

Sklepno dogajanje na simpoziju pa je hkrati potrdilo, kako zares in iskreno v Pišecah častijo spomin in delo svojega rojaka, profesorja Maksa Pleteršnika. Predsednica domačega odbora Maksa Pleteršnika Marija Ana Ogorevc je v zgoščeni predstavitvi omenila doslej opravljeno delo, s katerim se kraj hvaležno spominja velikega rojaka. O njem govori obnovljena domačija s spominskim prostorom in z lokalnim muzejem ter veliko tega, kar so za dostojno ohranitev spomina na učenjaka doslej že naredili tudi šolarji v Pišecah, turistično društvo in člani drugih društev ter organizacij, podjetniki in obrtniki v tej prikupni vasi na južnih obronkih Orlice pri Bizeljskem.

Brez pomembnega deleža in obsežnih organizacijskih priprav predsednice Marjane Ogorevc, tajnika odbora Martina Dušiča, člana odbora Franca Ornika in drugih navdušenih domačih javnih delavcev letošnji simpozij v Pišecah ne bi bil mogoč. Njim gre zahvala za tako bogato in delovno srečanje slavistov v spomin rojaka in učenjaka, ki je ponesel ugled kraja v široki svet.

Obnovljena Pleteršnikova domačija
v Pišecah

NOVOMEŠKI ZBORNIK

lesto,
oga,
omen
razvoj
ovega mesta
prihodnjem
sočletju

NOVOMEŠKI ZBORNIK - mesto, vloga, pomen in razvoj Novega mesta v prihodnjem tisočletju

Dolenjski zbornik

Tisti, ki razmišlja o svoji prihodnosti, se navadno z njo sooča na podlagi zavedanja svojega položaja v sedanjosti. Njegovo mesto v njej oziroma počutje, razpoloženje je tisto, ki mu upodablja možni jutri.

Če je objekt opazovanja, vrednotenja in projiciranja v prihodnost mesto, je njegova zamišljena podoba strd mnogoterih osebkovih duhovnosti, predvsem pa poklicnega znanja in čutne navezanosti nanj.

Tisti, ki jim je neko mesto bolj pri srcu, se z njim in njegovo možno prihodnostjo več ukvarjajo.

Med take organizirane privržence sodijo tudi člani Društva Novo mesto. Pred kratkim so izdali zbornik razprav o možni prihodnosti tega mesta v prihodnjem tisočletju. Zanimivo je, da so mu meščani že leta 1930 namenili zbornik z naslovom Dolenjska metropola. Torej, premišljanje o njem ima že kar lepo tradicijo, lahko bi našteli celo vrsto publikacij v podkrepitev te misli, a pozornost naj to pot velja le omenjenemu zborniku, v katerem se o mestu razmišlja s časovnega prostora, v katerega bo šele (kar kmalu) vstopilo, to je leta 2000, ki ga človeška natura že danes mistificira, v resnici pa bo jutro njegovega prvega dne takšno, kot so vsa noveletna jutra in z njimi vred tudi ljudje - morda tistikrat nekateri z nekoliko več mačka - bo pa gotovo v marsičem bistveno spremenjeno življenje, in sicer tem bolj, čim bolj bo sililo in lezlo v čas tretjega tisočletja, si ga nabiralo in si ga nalagalo na svoja pleča.

V razdelkih, kot so Identiteta in vizija, Razvojne priložnosti mesta, Akademska pobuda - univerza v Novem mestu, Kultura in Mestni prostor, vrsta priznanih strokovnjakov in poznavalcev mesta poskuša z različnih vidikov osvetliti njegove zdajšnje obisti in mu napovedati ali pa vsaj sugerirati možno prihodnost.

Stane Granda opazuje usahnjeno, odteklo občutje pripadnosti mestu. Zelo malo je meščanov, se pravi njegovih prebivalcev, ki so poistoveteni z njim. Živijo v mestu, so prišleki, a še zdaleč ne Novomeščani. Zlitje z njim, z njegovo zgodovino, vsakdanjostjo in možno prihodnostjo pa je važen pogoj za življenje te ali katerekoli mestne skupnosti.

Janez Gabrijelčič in Marjan Osolnik se zazirata v mestno metropolitno dolensko-belokranjsko ali južnoslovensko zaledje, ocenjujoč energetska moč ali sposobnost mesta, da ohranja in še okrepi svojo celovito snovno in duhovno vlogo v tem prostoru in v sodelovanju z drugimi sosedskimi in bolj oddaljenimi regijami. Oba, a vsak na svoj način, opozarjata na povsem nove razmere, v katerih se je znašla Slovenija, ko je postala samostojna država, in z njo vred tudi njen južni prostor z Novim mestom. Regionalizem, ki je v Evropi v zelo naglem razvoju, samo še povečuje potrebo po vnovičnem ovrednotenju njegovega položaja in vloge Dolenjske v širših, evropskih prostorskih širjavah, ne izključujoč pri tem seveda celotnega balkanskega in sredozemskega zaledja.

Iz vseh razprav veje temeljni narek, da mora najprej mesto samo kaj več narediti zase in za svoj jutri. Recimo v kulturi, izobraževanju, produkciji, modernizaciji poslovanja in rabi mestnega prostora. Tako Joža Miklič spomni na skozi vekove narajeno kulturno bogastvo mesta, ki je nastajalo ob ugodnih navezavah na njegovo materialno podstatjo. Jovo Grobovšek in Andrej Smrekar obudita misel, kako vendarle mora kultura sama poskrbeti za svoj prodor, si ustvariti promocijski štant, naj mi bo dovoljeno tako reči, v vseh mestnih dejavnostih oziroma pri vseh organizmih v mestu, pa naj bodo to velike firme ali pa male obrti, centri oblasti ali pa vodstva razgibanega civilnega združevanja in delovanja ljudi. Še posebej pa bi morala sleherna kulturna ustanova poskrbeti za svojo železno jedro obiskovalcev, stalno potrošniško mrežo ali klientelo.

Bogomir Kovač premišlja o mestnem jedru, v katerem se prav kulturi piše odločujoča vloga in položaj. Ta naj bi bila nekakšna kultivirana komercialna srčika mestnega življenja in dogajanja, od trženja z umetniškimi stvaritvami, produkti uporabne umetnosti do trženja z idejami.

Mesto mora iti v korak s časom. Ne sme ga obiti moderna informacijska cesta, z lastno informacijsko infrastrukturo mora vstopiti v sodobno mega informacijsko družbo, če malo po svoje povem tisto, na kar opozarja Jože Gričar, o čemer na primeru Revoz ponazore Božo Kočevar, Vlado Starič, Simo Gogič, Branko Vlasič in Andrej Mamilovič. Seveda je nosilec teh in takšnih novitet le dobro gospodarstvo, tisto, ki je sposobno poslovati v mednarodnem prostoru, ki pravzaprav že kakovostno eksistira na mednarodnih trgih in v svetovni

menjavi.

Na to komponento mesta opozarja Marinka Miklavčič in ugotavlja, kako se je treba vendarle bolj potruditi, da ne bomo ostali na obrobju svetovnega trga.

Na nevzdržen zaostanek opozorita tudi Miha Japelj in Janez Usenik. Mesto mora priti do visokošolskih oziroma akademskih izobraževalnih programov, menita povsem upravičeno, sklicujoč se na znano dejstvo, da sleherni zahtevni izobraževalni sistemi posredno in neposredno odločujoče vplivajo na vse pore življenja ali dela v žarišču svoje prisotnosti in daleč v prostoru, ki ga navezujejo nase. Vemo, kaj je za razvoj mesta in Dolenjske pomenilo srednje šolstvo, še posebej novomeška gimnazija, in brez pretiravanja bi lahko sklepali na še večji vpliv znanja, če bi mesto prišlo do svojih univerzitetnih programov.

Mesto je seveda tudi prostor. O njem s pogledom nanj od zunaj in iz širšega prostora razmišlja Marjan Ravbar. Daje mu precejšnjo težo in nesporno regijsko prostorsko pozicijo ter kompletno ali univerzalno regijsko in posebno nadregijsko ali nacionalno vlogo. Vendar tudi mestni prostor, ki je v urbanem pogledu v jedru še dokaj uravnotežen, terja ustrezno sanacijo in premišljeno dopolnitev, da bi ohranilo svojo arhitekturno kakovost, kumuni-kacijsko prožnost, notranjo harmonično organiziranost. Braco Mušič nakazuje nekatera porušena razmerja v razvoju in gradnji mesta, Marjan Lapajne pa do kraja radikalizira problem Kandije, ohranjajoč pri tem vse njene vrednote, za katere se trudi, da bi vnovič sproščeno zadihale. Po njegovih zamislih bi Kandija zmogla na eni strani normalno prevzeti nase nekatere transkomunikacije, po drugi pa se razbremeniti ali obra-

niti njih nasilja.

Kako bi mesto moglo razmišljati o sebi, ne da bi pomislilo tudi na svoje gostoljubje. Precejšen del le-tega je ali pa ga ni v mestnem turizmu. Na razmere in možnosti njegovega razvoja opozori v svojem prispevku Vlado Petrovič. Mesto s turistično okolico sicer razloči, ne pa loči. Važno je turistično kultivirati in vitalizirati ves južnoslovenski prostor, mestu pa v zvezi s tem nameniti vlogo, ki mu kot centru ali dolenjski metropoli pritiče. Turistu je treba dati vselej vse, kar pokra-

jina ima in zmore, na razpolago, njegova stvar pa je, kaj bo odbiral, okušal in doživljal ter shranil zase in za druge kot spomin in občutje. Ne nazadnje je lahko to tudi spomin na dobri, blagi, voljni, zdravi dolenjski cviček, o katerem govori Jurij Nemanič in s katerim bi morali bolj kot doslej promovirati njegovo pokrajino, njene ljudi in njih kulturo.

Skratka, preberite zbornik in morda boste z njim ne le bližje mestni sedanjosti, ampak tudi njegovi možni prihodnosti.

Jože Gale IGRALCI SO PRIŠLI Utva, 22. knjiga

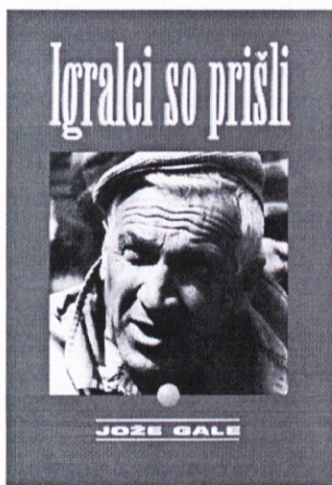
Že naslov Galetovega spominjanja na čas, ko je bila naša slovenska deželica ugrabljena in razkosana po okusu in volji fašističnih in nacističnih projektantov Evrope, kaže na temeljno značilnost njenega upora in odpora. To je bil moralni, notranji klic njenih ljudi. Nihče jih ni silil in prisiljeval v gozdove.

Tudi notranji narek mnogih umetnikov ni mogel biti drugačen. Prišli so pač, nihče jim ni ukazoval, od nikogar niso prejeli mobilizacijskega sporočila, čeprav je vse, kar se je uprlo, kar ni sklonilo glav in pokleknilo, povezovala in vodila Organizacija. Prišli so torej igralci, pevci, pesniki, slikarji, prišli in dali in razdali svojega duha za svobodo in človečnost, za svoj narod in za svojo novo, boljšo Jugoslavijo in svobodno Slovenijo.

Med njimi je bil tudi Jože Gale, ki je poprej skusil jetniško celico in njen italijanski primež. Kot igralca v ljubljanski Drami so ga osumili in dolge mesece, dneve in noči, razčlovečevali, kar je tudi začetek njegovega ubesedovanja medvojne zgodbe o sebi in njemu podobnih.

Ko so ga izpustili iz zapora, se je kmalu znašel med partizani in tistimi, ki so že porojevali partizansko kulturno sceno - teater teptane slovenske besede sredi okupirane Evrope. Prav to, kako je vsa stvar nastajala in obstajala, je jedro Galetove knjige, ki jo je pisal na podlagi svojih zapiskov iz tistih težkih dni. In zgodovina ter usode spet ožive, seveda to pot, kakor je vse videl in doživljal borec - član partizanske gledališke skupine.

Za druge borce so bili člani tega teatra nekaj posebnega. Kar prijetni fantje in dekleta, ki so jih sicer večkrat spravljali k dobri volji, veselemu razpoloženju s pesmijo, zabavljicami, a vendarle ne tisti - pravi borci, svinčena udarna pest partizanstva. Če že niso bili to, pa so bili duhovni ogenj, srčno bistvo boja, zmožni trpljenje in hrepenenje, ponižanje in dostojanstvo spraviti na nivo kultivirane - umetniške izpovedi: umetnost v gozdovih upora, teater in akademija šolanja novih talentov, dojka, iz katere se je pilo mleko tedaj trpeče, zasužnjene, vendar nikoli sužnje matere

Slovenije, pa hkrati, se ve, tudi zabava, propaganda, torej agit-prop.

Ta boj je torej imel svoj moralni in umetniški obraz. Umetnost velikih umov človeštva, umetnost naših ustvarjalcev pa neizčrpen ljudski zaklad pesmi, petja, glasbe je bil gledališki spored na jasah gozdov, na skednjih in v hišah slovenskih domov. Tak je bil ta teater, kot duhovni ogenj, ki je palil brezumje strategov - vsemogočih nadutih norcev nove svetovne ureditve.

Galetova knjiga je tudi svojevrstna kronika usod - ljudi, ki so v hoste zanesli umetnost. Pretresljivi so trenutki, ko se sooča z njihovo in svojo bolečino. Pred nami ožive podobe Mirana Jarca, Kajuha, Bora, Ane Gale, Eme Starčeve, Vladoše Simčičeve, Franceta Presetnika, Jožeta Tirana, Vidmarja, Kocbeka, Simonittija in drugih, od katerih so sanjano svobodo prenekateri "dočakali" v teminah prstene zemlje. Vrsta dragocenih podatkov je, ki

bodo dopolnili in poglobili resnico tistega časa na Slovenskem.

Teater si je moral pravzaprav izbojevati svoje mesto in vlogo v partizanstvu. Zmeraj ni šlo vse gladko in lahko. Vodstvo boja je sprejemalo tudi ukrepe, ki niso bili v njegovo korist in v skladu z njegovim teatrskim poslanstvom, in zato za igralce nepopularni. Konec koncev pa je vendarle zmagal gledališki prav. Igralci so namreč prišli in bili v boju po nareku gledališke umetnosti in umetnosti sploh, seveda v izrednih razmerah, kar pač je bil tisti čas, ne pa zgolj ali predvsem za dobro voljo in zabavo borcev ter potrebe agit-propa. Prišli so torej kot igralci, kot umetniki vseh vrst, in takšni v boju tudi pričujočno ostali. V hosti, v zaledjih, v bojih, v svinčenih stiskih sovražnih ofenziv so delili dobro in slabo, grozo, obup, upanje in srečo z drugimi borci; vse torej, a hkrati delali še tisto, kar pač zna in zmore početi edino umetnik - umetnost.

Stane Granda **NOVO MESTO** **Monografije, 6. knjiga**

Novomeščani in Dolenjci so s to knjigo, za katero je besedilo napisal Stane Granda, skoraj vse fotografske posnetke pa opravil Bojan Radovič, dobili prvo monografijo o svoji dolenski metropoli. Zasnoval jo je Jovo Grobovšek, oblikovanje njene podobe pa je prevzel in izvršil Peter Simič. Pričakovali smo jo že nekaj let, njeni prednaročniki so že skoraj pozabili nanjo, pravimo pa: Konec dober, vse dobro. Zdaj, ko je izšla, bi rekel, da bo Dolenjcem, zlasti pa Novomeščanom, zmogla se prirasti k srcu. Priložnostno jo bodo tudi lahko podarjali tis-

tim, za katere bi radi, da bi jim oni in mesto ostalo trajno v prijetnem spominu. Vsi pripisi h kulturnozgodovinskim in umetnostnim dokumentarnim podobam/slikam so tudi v angleščini, povzetek temeljnega besedila pa je poleg tega še v francoščini, italijanščini, nemščini in ruščini.

Monografija je pravzaprav imeniten kulturnozgodovinski oris poti nastajanja, ustanovitve, razvoja/življenja Novega mesta do danes. Tako "notranjosti mestne podobe" (Jovo Grobovšek) sledimo skozi predrojni čas Novega mesta, ko so na njegovih naseljenih

tleh bivale kulture staroselecev, poslednje močno vznemirijo in pomotijo rimske vojske in oblasti, vse to do prihoda Slovanov, ki se obdrže kot Slovenci do danes, nazadnje s svojo samostojno državo, čeprav jih še poprej čakajo dolga stoletja bivanja s predznakom biti ali ne biti v okviru germanskih družbenih tvorb in zadnjih sedemdeset let pred popolno osamosvojitvijo še življenje z drugimi balkanskimi narodi v skupni državi, stari in novi Jugoslaviji.

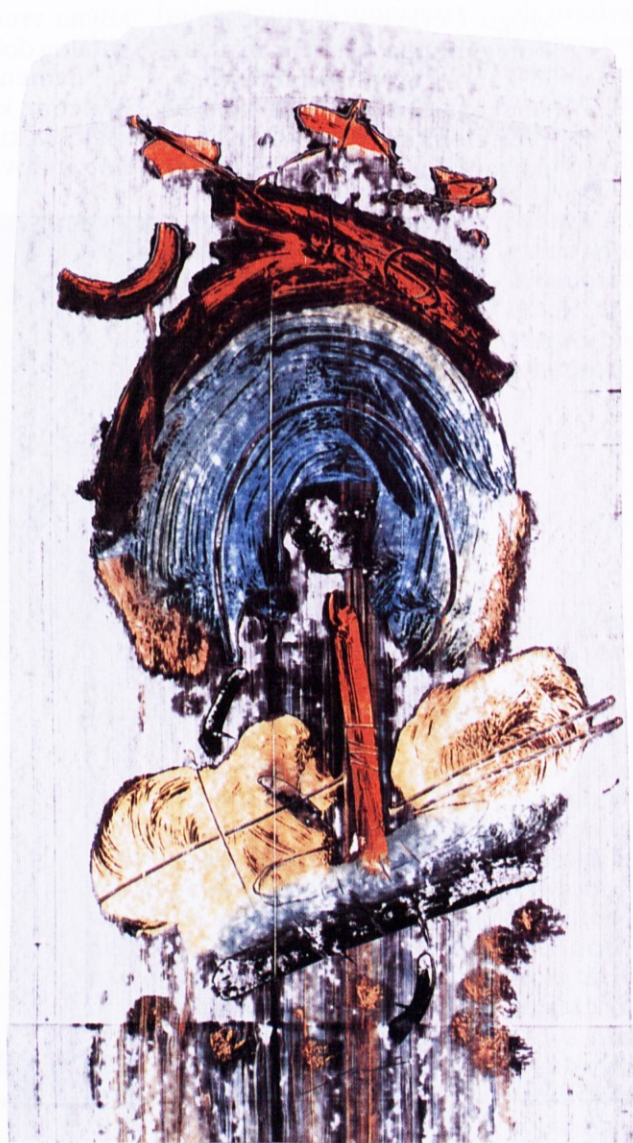
No, Novo mesto je dolga stoletja raslo pod močnim vplivom Habsburžanov, dominantno vlogo Cerkev - novomeškega kolegialnega kapitlja in frančiškanov, nesporno močjo cesarskega Dunaja in se tako že pred zlomom Avstro-Ogrske in nastankom Jugoslavije razvija-

lo v osrednje mesto Dolenjske, še posebej pa si je okrepilo takšen položaj in vlogo po drugi svetovni vojni, v obdobju tako imenovane nove - socialistične Jugoslavije in v okviru njene samostojne Republike Slovenije. Kot dolenjska metropola pa bo rasla tudi v prihodnje, ker smo Slovenci z odcepitvijo od prejšnje države in s konstituiranjem svoje na svojem jugu, kjer je Dolenjska, zarisali del državne meje s Hrvaško, s tem pa mesto, hočeš nočeš, potisnili v zahtevnejši geo-kulturni, gospodarski in politični položaj.

Posebnost ali posebna strokovna vrednost knjige je njen katalog dokumentarnega gradiva, namenjen predvsem tistim bralcem, ki se še posebej zanimajo za kulturno in umetnostno zgodovino Dolenjske.

Jože Marinč: PTIČI, 1994, akril, 70 x 70 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

VII

GRADIVO ZA
DOLENJSKI
BIOGRAFSKI
LEKSIKON

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON (45)

Dodaj v Rasti VII/1966 št. 5/6, str. 476, za geslom SIMČIČ BRANKO: SIMČIČ JOŽE novinar in urednik

R. 31. jul. 1944 v Postojni. Gimnazijo je obiskoval v Novem mestu in maturiral 1970. Študiral je primerjalno književnost na ljubljanski univerzi in bil od 1979 do 1991 novinar pri Dolenjskem listu. Živi v Novem mestu in izdaja ter ureja poslovni list Profit. - Dodič: 225 let, str. 469. Dolenjski list 14. nov. 1974 št. 46, str. 31 - slika.

SKUPEK RUDI lovec

R. v Suhadolu. Pred vojno je bil nekaj časa v podoficirski šoli v Beogradu, nato orožnik. Aprila 1941 se je vrnil v Suhadol, se družil z Vinkom Paderšičem in postal partizan. L. 1943 se je kot odposlanec udeležil Kočevskega zbora, bil komandant Novega mesta in Trebnjega. Kot član Glavnega štaba je prišel 9. maja 1945 v Ljubljano. - Lovec 1978 št. 4, str. 110 - s skupinsko sliko.

SKUŠEK IVAN publicist in prevajalec

R. 28. junija 1923 v Trebnjem, u. 23. dec. 1976 v Ljubljani. Osnovno šolo in gimnazijo je obiskoval v Ljubljani, bil 1942 zaprt in interniran v Italiji, po vojni študiral primerjalno književnost, bil urednik Knjige in Cankarjeve založbe v Ljubljani. Pisal je pesmi in kritike, sodeloval pri Pavlihi pod imenom Trpotec in veliko prevajal iz francoščine, italijanščine, angleščine in nemščine. - SBL III, str. 342.

SLADOVIČ SIMEON pl. SLADOEVIČ lekarnar in župan

R. verjetno v Zagrebu, prišel 1883 v Novo mesto in odprl lekarno. Bil je predsednik novomeške Čitalnice in 1902 - 1908 župan. V času njegovega županstva je bilo zgrajeno poslopje okrajnega glavarstva in ustanovljena ženska bolnica. Po 20 letih je lekarno izročil Andrijaniču, se nenadoma odrekel županstvu in se preselil v Zagreb. Dol. novice 15. avg. 1908, str. 129. L. Picigas, listi 146 a, 149 b, 154 (Knjižnica Mirana Jarca, Ms 318).

SLAK FRANCI filmski režiser

R. 1. februarja 1953 v Krškem. Gimnazijo je obiskoval v Kopru in že kot gimnazijec začel snemati filme. Med njimi so: Izidor prepovedano, Ples mask, V soboto zvečer idr. Dva njegova filma sta prejela Grand prix na amaterskem festivalu v Pulju. - Stop VII/1974 št. 38, str. 8 - s sliko. Menaše: Svetovni biografskileksikon.

SLAK JOŽE slikar

R. 12. marca 1951 v Jablanu pri Mirni Peči. V srednji šoli je študiral kemijo, nato pa se je vpisal na Akademijo za likovno umetnost in pri prof. Stupici diplomiral (1975). S štipendijo je odšel na Japonsko, bil tri mesece v Ameriki in se preživljal kot mizar. Sodeloval je na okoli 40 razstavah doma in v tujini. - I. Sedej: Sto slovenskih umetniških del, str. 100. Nedelo 7. julija 1996 št. 27, str. 11 - slika.

SLAK JOŽE - Silvo narodni heroj

R. 26. avg. 1902 na Gorenjem Vrhu pri Dobrniču, u. 26. febr. 1943 v Dolenji Straži. V Novem mestu je končal nižjo gimnazijo in trgovsko šolo ter služboval pri Zadržni zvezi in OUZD v Ljubljani. Sprva je pripadal Krekovi krščanskosocialistični mladini. Potem je bil sprejet v KPS in SKOJ in bil zaradi revolucionarnega dela obsojen na eno leto robije. Po zlomu stare Jugoslavije je prišel iz zapore, organiziral narodno-osvobodilno gibanje v Dobrniču, bil v spopadu z italijansko patroljo ranjen in se je sam ustrelil. - L. 1951 je bil proglašen za heroja. - SBL III,

Ivan Skušek

str. 343. Slika: Borec 1952, str. 68

SLAK LOJZE narodnozabavni glasbenik

R. 23. julija 1932 na Jordankalu. Svojo glasbeno pot je začel 1958 na radijski oddaji Pokaži, kaj znaš, kjer je dosegel prvo mesto. Nato je z brati ustanovil muzikalni kvartet in z domačimi vižami zabaval ljudi na veselicah in podobnih prireditvah. S svojimi godci in melodijami je nastopil večkrat po Evropi in bil kar trikrat v Ameriki ter doživel velik uspeh zlasti med našimi izseljenci. Plošče s Slakovimi skladbami so izšle tudi v Beogradu, Zagrebu in v Avstriji. - Slovenske novice 9. nov. 1994 št. 259, str. 21. Dol. list 24. marca 1994 št. 12, str. 24 - slika.

SLAMNIK ZDRAVKO (ps. PAVLE ZIDAR) pisatelj

R. 6. jan. 1932 na Javorniku pri Jesenicah, u. 12. avg. 1992 v Ljubljani. Šolal se je na Jesenicah, v Kranju in Ljubljani, kjer je končal učiteljske, ter poučeval na Dolenjskem (Trebelno, Mokronog, Karteljevo, Orehovica, Zagradec) in nazadnje v Piranu, kjer se je za stalno naselil ter živel kot svobodni umetnik. Pisal je pesmi in prozo ter izdal nad 60 knjig povesti in romanov, od katerih se številne gode na Dolenjskem in prikazujejo zlasti učiteljsko življenje pa tudi osebno pisateljevo usodo (Soha z oltarja domovine, Sveti Pavel, Oče naš, Učiteljice, Dolenjski Hamlet). Po zaslugi pokojnega ravn. Boga Komelja je veliko rokopisov svojih del prepuštil Študijski knjižnici Mirana Jarca. - SBL III, str. 344. Slovenska književnost 1982, str. 401. Slovenska književnost 1945 - 1965 I, str. 321 - slika.

SLANC KAREL publicist in politik

R. 18. jan. 1851 v Laškem, u. 5. sept. 1916 v Novem mestu. Kot študent prava na dunajski univerzi in predsednik akademskega društva Slovenija je 1874 organiziral Prešernovo slavnost v podporo slovenski javnosti večidel nepoznane pesnikove nezakonske hčere Ernestine, ki je s svojo materjo tedaj v revščini živela na Dunaju. Promoviral je v Gradcu in kot odvetniški pripravnik služboval v Krškem, Mariboru in Ljubljani ter 1884 odprl odvetniško pisarno na Glavnem trgu v Novem mestu. Slanc je bil zelo plodovit publicist in med redkimi časnikarji, ki je posvečal posebno pozornost socialnim in političnim vprašanjem svojega časa. Njegovi članki so izhajali v Slovenskem narodu, Rodoljubu, Rdečem praporu, Naših zapiskih idr. Slanc je podpiral tudi Ivana Cankarja. - SBL III, str. 346. Slika: Rast VI št.3-4, str. 220.

Karel Slanc

SLAPAR MARTA roj. MUŠIČ farmacevtka

R. 19. marca 1907 (sestra arhitekta Marjana Mušiča) v Novem mestu, u. 2. sept. 1973 v Ljubljani. V osnovno šolo in gimnazijo je hodila v Novem mestu, študirala farmacijo v Zagrebu in diplomirala 1930. Kot farmacevtka je službovala v Novem mestu, na Koroškem in spet doma, sodelovala v NOB ter po vojni prevzela vodstvo novomeške lekarne. Nato je z Borisom Andrijaničem ustvarila temelje današnji Krki, tovarni zdravil v Novem mestu, in bila pomočnik generalnega direktorja. - Krka II/1973 18. sept. št. 10, str. 2 - s sliko. Dol. list 6. sept. 1973 št. 36, str. 5.

SLAPNIK JANEZ politični delavec in podjetnik

R. 2. jun. 1945 v Ljubljani. Po maturi v Črnomlju 1964 študiral na Visoki šoli za politične vede in diplomiral 1982. Po preselitvi v Novo mesto je bil predsednik OK ZSMS, sekretar OK ZKS, direktor Dolenjskega informativno-tiskarskega centra, direktor Tiskarne Novo mesto, sedaj je direktor Grafocommerca Novo mesto. Eden izmed pobudnikov za ustanovitev revije Rast in soorganizator Bienala slovenske grafike. - Do-moznanski oddelek Knjižnice Mirana Jarca.

SLAPŠAK JULIJ šolnik in mladinski pisatelj

R. 2. marca 1874 v Rogačicah na Dolenjskem, u. 8. sept. 1951 v Ljubljani. Tri razrede gimnazije je napravil v Novem mestu, učiteljske z maturo pa v Ljubljani (1894). Učiteljeval je med drugim na Trebelnem (1894 - 1897), nazadnje pa je bil ravnatelj osnovne šole na Prulah v Ljubljani. Bil

je tudi čebelar, gasilec in priljubljen mladinski pisatelj (psevdonim Mišjakov Julček) ter prevajalec Grimmovih pravljic. - SBL III, str. 356.

SLATKONJA (SLATKOINA) JURIJ škof in glasbenik

R. 21. marca 1456 v Ljubljani, u. 26. apr. 1522 na Dunaju. Bil je kaplan in kantor na dunajskem dvoru in cesar mu je podaril med drugim župnije v Dobrničju, Šentrupertu in Žužemberku (zanje je tam imel svoje namestnike) ter proštijo v Novem mestu. L. 1513 je postal škof. V svojem grbu je imel zlatega konja na belem polju. Kot kapelnik dvornega pevskega zbora je povabil na Dunaj več najboljših glasbenikov svoje dobe in je verjetno tudi sam skladal. - SBL III, str. 356.

SLAVEC (NACHTIGALL) MARICA igralka

R. 1. jul. 1869 v Žužemberku, u. 20. dec. 1962 v Ljubljani. Izšla je iz Boršnikove dramatične šole v Ljubljani in se izpopolnjevala na Dunaju. Spada med prve slovenske igralkke, ki so začele svojo pot v ljubljanski Čitalnici. Tudi njena hči Maša je bila igralka. - SBL III, str. 357.

SLAVIK JANEZ glasbenik

R. okr. 1787 v Novem Stupovu na Češkem, u. 1. sept. 1842 v Postojni. L. 1814 je prišel v Slovenijo in učil v Trnovem na Notranjskem in v Ribnici (od 1821 vsaj do 1823), nato je odšel v Vipavo. Pisal je cerkveno in posvetno glasbo, med drugim 30 maš, več simfonij in 300 valčkov. - SBL III, str. 360.

SLJEPČEVIĆ MAJDA roj. **GARTNER** telesnovzgojna delavka

R. 28. jul. 1932 v Novem mestu. Osnovno šolo je obiskovala v Vavti vasi, nižjo gimnazijo v Novem mestu, srednjo šolo za telesno kulturo pa v Ljubljani. Poučevala je na osnovni šoli Katje Rupena v Novem mestu, na nižji gimnaziji v Črnomlju in na novomeški osnovni šoli na Grmu. Bila je tudi republiška atletska sodnica. Leta 1984 je prejela Bloudkovo plaketo za zasluge pri razvoju šolskega športa. - Dol. list 6. dec. 1984, št. 49, str. 24. - s sliko.

SLIVNIK ANTON veterinar

R. 26. maja 1874 v Sp. Gorjah pri Bledu, u. 20. marca 1957 v Ljubljani. Šest razredov gimnazije je napravil v Novem mestu, nato pa je študiral veterinarstvo na Dunaju in se izpopolnjeval v Bernu. Kot živinozdravnik je služboval med drugim v Aleksincu, Tuzli in Škofji Loki. Napisal je Uvod v perutninarstvo (1925), ki je prva slovenska knjiga o perutninarstvu. - SBL III, str. 361.

SLOKAN JAKA časnikar in zgodovinar hmeljarstva

R. 3. jul. 1909 v Sp. Gorčah pri Braslovčah, u. 31. avg. 1983 v Ljubljani, pok. v Sp. Gorčah. Gimnazijo je študiral v Celju, osmi razred pa v Kočevju in maturiral 1930. Od 1939 je bil v Topolšici uradnik zdravilišča, bil 1941 izseljen v Srbijo, se po vojni vrnil v Topolšico in 1948 diplomiral na pravni fakulteti v Ljubljani. Od 1957 do 1963 je bil tajnik OLO v Novem mestu oz. Krškem. Kasneje je v Ljubljani urejeval program RTV, dopisoval v razne časopise in objavljial članke iz zgodovine hmeljarstva. - SBL III, str. 365. Delo 8. sept. 1983, str. 2 - s sliko.

SLUGA AVGUŠTIN (FRANC) cistercijan

R. 17. sept. 1753 v Ljubljani, u. 19. jul. 1842 v Kranju. Gimnazijo in bogoslovje je študiral v Ljubljani in stopil v cistercijanski samostan v Kostanjevici. Po ukinitvi samostana je bil župnik v Kostanjevici, nato župnik in dekan na Raki, župnik v Kranju in častni kanonik. Tu je dal pobudo za ustanovitev 3-razredne redne glavne šole in si kot šolski nadzornik prizadeval za ustanovitev gimnazije. - SBL III, str. 380.

SMERDU FRANČIŠEK kipar in slikar

R. 18. dec. 1908 v Postojni, u. 19. nov. 1964 v Ljubljani. Po končanem študiju na kiparskem in rezbarskem oddelku državne moške obrtne šole

v Ljubljani je končal zagrebško akademijo in Meštrovićevo specialko ter postal redni profesor na ljubljanski Akademiji za upodabljajoče umetnosti. Med drugim je poslikal s freskami cerkev v Vrhovcu na Dolenjskem in sodeloval pri oblikovanju spomenika v prvi svetovni vojni padlim vojakom v Trebnjem. - SBL III, str. 381.

SMERDU MILAN šolnik in športni organizator

R. 26. maja 1922 v Mariboru. Kot dijak 5. razreda mariborske klasične gimnazije v Mariboru je moral študij prekiniti, ker je okupator družino izselil v Kruševac v Srbiji. 1944 je stopil v bataljon, formiran iz Slovencev, ki je prešel v 5. bataljon 1. krajiške brigade, bil v bojih trikrat ranjen in 1945 demobiliziran kot vojni vojaški invalid. Po vojni je maturiral, diplomiral na Fizikalni šoli v Ljubljani, nato ob delu še na visoki šoli za telesno vzgojo v Beogradu (DIF) ter na VPŠ v Ljubljani iz biologije in kemije. L. 1948 je prišel v Novo mesto, 10 let poučeval na gimnaziji telesno vzgojo, bil ravnatelj učiteljskega (1958-68), vodja Izobraževalnega centra pri Krki in od 1972 do upokojitve 1975 ravnatelj Srednje zdravstvene šole. Z organiziranjem športnih prireditev, zletov in srečanj je prispeval k razvoju športa v Novem mestu in prejel Bloudkovo plaketo. - Osebni podatki. Dolenjski list 4. jun. 1992 - s sliko.

SMERDU NUŠA gl. PAPEŽ NUŠA!

SMOLA ANGELA por. VOJSKA Kettejeva oboževanka

R. 16. okt. 1881 v Št. Vidu pri Lukovici, u. 6. dec. 1973 v Ljubljani. Leta 1896 se je s starši preselila iz Metlike v Novo mesto. Naslednje leto se je vanjo zagledal sedmošolec Dragotin Kette in ji posvetil vrsto pesmi, ki spadajo med najlepše ljubezenske izpovedi v slovenski literaturi. Vrhunec te poezije je nastal o počitnicah leta 1898, ko se je Kette po maturi že vrnil na Prem razkrojen, ker ga je čakala služba navadnega vojaka in zaradi neuslišane ljubezni. - Delo 9. dec. 1973 št. 232 (osmrtnica). Dol. list 20. dec. 1973 št. 51, str. 16. J. Mušič: Dragotin Kette, str. 29 - slika.

Angela Smola

SMOLA ALBIN pravnik

R. 12. marca 1853 (oče Angele) na Grmu pri Novem mestu, u. 1914 v Novem mestu. Maturiral je na novomeški gimnaziji leta 1871 in se posvetil pravu. Kot sodnik je služboval v Novem mestu in Metliki, se 1896 vrnil v Novo mesto kot vodja okrajnega sodišča, postal višji sodni svetnik pri okrožnem sodišču in stopil 1911 v pokoj. Zasluge si je pridobil zlasti kot inštruktor, ko so se leta 1898 uvajali novi civilni zakoni. - Pol stoletja društva "Pravnik", str. 57. Dodič, str. 432.

SMOLE ANDREJ zapisovalec ljudskih pesmi in Prešernov prijatelj

R. 18. nov. 1800 v Ljubljani, u. 30. nov. 1840 prav tam. Nižje šole je končal v Ljubljani in postal trgovec. Zaradi bankrota je od 1827 do 1831 živel v Nemčiji, Angliji in Italiji, se vrnil domov in živel na gradu Prežek, ki mu ga je kupila mati. Tu ga je velikokrat obiskoval pesnik Prešeren. Smole je zbiral narodne pesmi, prevedel iz angleščine igro Varh, izdal Vodnikove pesmi in Linhartov Veseli dan ali Matiček se ženi. Prešeren mu je zložil lepo žalostinko V spomin Andreja Smoleta. - SBL III, str. 384.

SMOLE JANKO gospodarstvenik, spomeničar

R. 2. jun. 1921 v Ljubljani. Tu je končal osnovno šolo in gimnazijo, študiral v Beogradu eno leto pravo in po vojni končal višji ekonomski tečaj. Od 1941 je bil v partizanih politdelegat v 1. četi Krimskega odreda, bil na političnem delu v Ljubljani, nato zaprt in obsojen na 6 let ječe. Nato je bil ponovno v partizanih na visokih položajih, po vojni pa poslanec LRS, član Zveznega izvršnega sveta, član Komisije za bančni in kreditni sistem, predsednik sveta za narodno obrambo itd. Prejel je visoka družbena odlikovanja in spomenico 1941. - SBL III, str. 388.

SMOLE JOŽE časnikar in družbenopolitični delavec

Jože Smole

R. 12. jun. 1927 (brat Janka) v Ljubljani, u. 1. nov. 1996 prav tam. Zaradi udeležbe v NOB je po 5. razredu gimnazije prekinil študij, ga po vojni nadaljeval na višji politični šoli v Beogradu, obiskoval na Kolumbijski univerzi v New Yorku tečaje angleškega jezika in višji tečaj žurnalistike. Med vojno je bil med drugim sekretar SKOJ, Agitpropa pri PK SKOJ, od 1945 pa sekretar MK SKOJ v Ljubljani. Časnikarstvu se je posvetil že med NOB, bil urednik Primorske mladine in Omladine, dopisnik Tanjuga v Atenah in New Yorku, glavni urednik Borbe v Beogradu in Dela v Ljubljani. Objavil je vrsto političnih člankov, reportaž in brošur. Bil je republiški in zvezni poslanec ter član predsedstva Republike Slovenije, veleposlanik v Tokiju itd. - SBL III, str. 389. Delo 5. nov. 1996, št. 255, str. 2 - s sliko.

SMOLE MAJDA arhivarka

R. 4. apr. 1919 v Ljubljani, u. 3. sept. 1989 prav tam. Maturirala je na ljubljanskem liceju 1937 in diplomirala iz geografije in zgodovine na ljubljanski univerzi. Službovala je na prvi ženski gimnaziji v Ljubljani, na nižji gimnaziji v Rogoški Slatini, v Stični (1946 - 1947), od 1951 do upokojitve v Arhivu SR Slovenije kot višja arhivarka. Njeno najobsežnejše delo je knjiga Graščine na nekdanjem Kranjskem (Ljubljana 1982). - Arhivi XII/1989 št. 1/2, str. 106.

SMOLEJ MATIJA nabožni pisatelj

R. 8. feb. 1829 v Tržiču, u. 15. jul. 1871 v Dobropoljah. Kot kaplan je med drugim služboval tudi na Dolenjskem (Ajdovec, Šentpeter pri Novem mestu, Žužemberk, Ribnica, Dobropolje). Pisal je pesmi in povesti ter v obliki dialogov obravnaval cerkvene nauke. - SBL III, str. 389.

SMOLEJ VIKTOR šolnik, literarni zgodovinar, prevajalec in leksikograf

R. 15. sept. 1910 v Prvačini, u. 5. apr. 1992 v Ljubljani. Študiral je slavistiko na ljubljanski univerzi in se izpopolnjeval v Bratislavi. Učil je na gimnaziji v Murski Soboti, bil leta 1941 izseljen v Srbijo, se vrnil in 1943 odšel v partizane. Po vojni je bil lektor in predavatelj za slovaški jezik in književnost na ljubljanski univerzi. Prevajal je iz slovaščine, češčine in lužiške srbščine, raziskoval posebno književnost NOB, sodeloval v Slovenskem biografskem leksikonu, Enciklopediji Jugoslavije, Enciklopediji Slovenije ter izdal Slovenski dramski leksikon itd. - SBL III, str. 390. Glasnik Slovenske matice XVI/1992, str. 58 - slika.

SMOLIK FRAN strojniški strokovnjak

R. 7. okt. 1898 v Novem mestu, u. 6. okt. 1975 v Ljubljani, pok. v Novem mestu. Osnovno šolo in gimnazijo z maturo je opravil v Novem mestu, diplomiral 1925 na strojni fakulteti v Ljubljani in se izpopolnjeval v Nemčiji, na Češkem, v Švici in Avstriji. Med drugo vojno je bil zaprt kot talec, od 1944 dalje pa v NOB kapitan - inštruktor. L. 1953 je postal profesor na Fakulteti za strojništvo v Ljubljani. Izdelal je več projektov za elektrokotlarne, predilnice in tkalnice doma in v tujini in se veliko ukvarjal s problemi strojev v predilništvu in tkalstvu. - SBL III, str. 392. Delo 9. okt. 1975 št. 236, str. 15 (osmrtnica). Tekstilec XVIII/1975 št. 11, str. 3 - slika.

SMOLNIKAR LUKA prosvetni delavec in prevajalec

R. 3. okt. 1863 v Lokah pri Tuhinju, u. 20. apr. 1936 v Slavini pri Postojni. Šolal se je v Ljubljani in kot kaplan služboval med drugim v Radečah, Škocjanu, nazadnje pa je bil duhovni svetnih goriške nadškofije. Pomagal je ustanavljati prosvetna društva na podeželju, bil tajnik Katoliškega tiskovnega društva v Ljubljani in pripomogel k zidanju moderne tiskarne (po drugi vojni Tiskarna Ljudske pravice v Ljubljani). Udeleževal se je tudi kot prozaist in prevajalec iz češčine. - SBL III, str. 396.

SMREČNIK IVO ftiziolog primarij, Trdinov nagrajeneec

R. 6. dec. 1908 v Ljubljani, u. 3. avg. 1972 na kliniki v Parizu. Medicino je študiral v Ljubljani in Beogradu in promoviral 1934, se specializiral v

Ivo Smrečnik

Topolšici in opravil 1940 specialistični izpit iz ftziologije. Leta 1946 je prišel kot okrožni zdravnik v Novo mesto, postal vodja protituberkuloznega dispanzerja, kasneje pa vodja novoustanovljenega oddelka za pljučne bolezni, ki so ga odprli leta 1954. Bil je med drugim član sveta Instituta za TBC Golnik, častni član Zveze zdravniških društev, bil nagrajen z redom dela z zlatim vencem ter prejel Trdinovo nagrado za pionirsko delo proti tuberkulozi na Dolenjskem. - ZdrV XLI/1972 št. 10, str. 441 - s sliko.

SMREKAR ANDREJ umetnostni zgodovinar in galerist

R. 14. jan. 1954 (sin Lada) v Kostanjevici na Krki. L. 1972 je maturiral na novomeški gimnaziji, 1977 pa diplomiral iz umetnostne zgodovine na Univerzi v Ljubljani. L. 1981 je magistriral, bil naslednje leto izredni slušatelj na Harvardski univerzi v ZDA, tam magistriral in promoviral z disertacijo o surrealizmu. Sodeloval je pri Formi vivi, bil kustos Galerije Božidarja Jakca v Kostanjevici in je od 1991 direktor Narodne galerije v Ljubljani. - Dol. razgledi 18. sept. 1986 5. snopič št. 8, str. 90 - s sliko. Naši razgledi XLI/1992 17. jul. št. 14, str. 460.

SMREKAR JANEZ socialni delavec in pisatelj

R. 9. apr. 1853 v Lazah pri Dolskem, u. 19. maja 1920 v Ljubljani. Maturiral je na ljubljanski gimnaziji, končal bogoslovje in bil 1879 ordiniran. Med drugim je kot kaplan služboval v Kočevju (1883 do 1887). Leta 1917 je dobil Stembergov beneficij v Štepanji vasi pri Ljubljani in kot "opat božjega groba" dobil pravico nositi mitro in pastorage. Trudil se je za vzgojo zanemarjenih otrok in bil vodilna oseba v Društvu za zgradbo svetišča in vzgojevališča na Rakovniku v Ljubljani. Pisal je tudi za mladino. - SBL III, str. 399.

SMREKAR LADO šolnik in kulturni organizator, igralec in režiser

R. 1. dec. 1928 v Zagorici pri Mirni. V Ljubljani je končal učiteljsko (1949), študiral na Višji pedagoški šoli in diplomiral iz slovenskega in ruskega jezika. L. 1953 je prišel na nižjo gimnazijo v Kostanjevici, ki se je kasneje preimenovala v osnovno šolo, učiteljeval in ravnateljeval do upokojitve 1984. Ob tem je razvijal moderne oblike poučevanja ter z veliko iznajdljivostjo in požrtvovalnostjo močno vplival na celotno življenje v Kostanjevici in njeni okolici. Njegovo ogromno delo je v celoti komaj pregledno: 25 let je bil vodja Dolenjskega kulturnega festivala, ustanovil in vodil je Galerijo Božidarja Jakca, Gorjupovo galerijo, Lamutov likovni salon, po svetu znano Formo vivo, organiziral številne kulturne prireditve in razstave, ki so bile odmevne ne samo doma, ampak tudi v svetu. Udeleževal se je tudi literarno, nastopal kot igralec in režiser itd. Za svoje delo je prejel 1957 Žagarjevo nagrado, 1987 Valvasorjevo nagrado itd. Velik je njegov delež pri organizaciji zbornika Krško skozi čas in pri obnavljanju kostanjeviškega gradu. - Rast V/1994 št. 1/2, str. 115 - s sliko. Teleks 19. nov. 1981, str. 12.

Jože Marinč: POŠTAR, 1995, mešana tehnika, 200 x 122 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

VIII

KRONIKA

Avgust - oktober 1996

NOVO MESTO - 26. olimpijskih iger v Atlanti (ZDA) se je kot edini Dolenjec med slovenskimi športniki udeležil Novomeščan Igor Prime, metalec diska.

Mednarodni olimpijski komite pa je povabil na te igre kot častnega gosta 97-letnega Leona Štuklja. Najstarejši olimpijonek na svetu, po rodu Novomeščan, je bil ena osrednjih osebnosti teh olimpijskih iger.

METLIKA - V okviru poletnih kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad sta 2. avgusta v duu Duma Levantina nastopila s pesmimi španskih Židov pevka Klarisa Jovanović in kitarist Venó Dolenc.

4. avgusta je bil večer jazza, ki ga je prikazal Al jazz trio s kitaristom Alešem Sunescojem, basistom Robijem Novakom in bobnarjem Mariom Modrinjakom.

VINICA, 4. avgusta - Tukajšnja lovska družina je praznovala 50-letnico obstoja.

PORTOROŽ, 8. avgusta - Plavalni ultramaratonec Martin Strel iz Mokronoga je preplaval morsko razdaljo med Benetkami in Portorožem (sto kilometrov) v 42 urah, 12 minutah in 8 sekundah. Ta ekstremni podvig je doslej uspel le Celjanu Jožetu Tanku pred desetimi leti, vendar je potreboval več časa.

METLIKA, 9. avgusta - V okviru poletnih kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad sta Maja Weiss, režiserka iz Metlike, in Peter Braatz predstavila dokumentarni film o fotografiji Foto film 2001. Na ogled je bila tudi fotografska razstava Žige Koritnika.

Naslednji dan je bil na dvorišču metliškega gradu večer šansonov Edith Piaf v interpretaciji Alenke Vidrih.

NOVO MESTO, 9. avgusta - Ob 250-letnici gimnazije sta pripravila Lions klub Novo mesto in Odbor za proslavo 250-letnice orgelski koncert v frančiškanski cerkvi. Nastopil je organist Saša Frelj - Mišo.

BRESTANICA, 10. avgusta - V sklopu kulturnih prireditev Poletje na gradu Rajhenburg je gostovalo Gledališče Ta teater iz Preddvora z Linhartovo komedijo Ta veseli dan ali Matiček se ženi.

ČRNOMELJ, 10. avgusta - V spomin na napad belokranjskih borcev na italijansko stražo v noči od 11. na 12. avgust 1941 pri železniškem nadvozu v Vranovičih je bila tu proslava. Slavnostni govornik je bil Rade Vrlinič, predsednik mestne organizacije ZB Črnomelj; nastopil je tudi moški pevski zbor iz Črnomlja.

LJUBLJANA - Generalni sekretar Rdečega križa Slovenije Mirko Jelenič je podelil v imenu republiškega štaba za zaščito in reševanje nazaslužnejšim predsednikom in sekretarjem območnih organizacij RK srebrne in bronaste znake civilne zaščite. Eden izmed dveh prejemnikov srebrnega znaka je bil Jože Nemanič iz Metlike.

NOVO MESTO - Od 10. do 18. avgusta je potekalo svetovno mladinsko prvenstvo v kolesarstvu, na katerem je nastopilo 683 športnikov iz 52 držav. Tekmovalci so se pomerili v cestnih vožnjah in na novozgrajenem velodromu v Češči vasi.

V času teh tekmovanj so potekale tudi spremljevalne kulturne, folklorne in turistične prireditve: orgelski koncert Milka Bizjaka v frančiškanski cerkvi, večer šansonov na Muzejskih vrtovih s Petro Gačnik (violina) in Brankom Rožmanom (harmonika), koncerta Mestne godbe Novo mesto na Glavnem trgu in pihalnega orkestra Krka Zdravilišča iz Straže na dvorišču grmskega gradu, nastop folklornega društva Kres na Novem trgu.

METLIKA, 11. avgusta - Člani lovske družine Metlika so praznovali 50. obletnico obstoja.

NOVO MESTO, 15. avgusta - V steni Mojstrovke se je smrtno ponesrečil eden najboljših slovenskih alpinistov, 30-letni Novomeščan Vanja Furlan. Letos marca je preplezal prvenstveno smer na gori Ama Dablam

Vanja Furlan; foto: Milan Markelj

(6828 m), kar je eden največjih letošnjih alpinističnih dosežkov v Himalaji. Pred dvema letoma je bil proglašen za najboljšega slovenskega alpinista leta za prvenstveni vzpon po slovenski smeri na najvišji vrh Nove Zelandije Mount Cook, solo prvenstveni vzpon v alpskem slogu prek severozahodne stene Langšiša Ri in za vzpon na Siniolču v Sikomu.

NOVO MESTO - Tovarna Krka je drugi največji proizvajalec cink bacitracina na svetu in pokriva 20 do 25 odstotkov svetovnega trga, izvažata pa ga v 43 držav po vsem svetu. Od leta 1971, ko je stekla poskusna proizvodnja tega izdelka, ki se uporablja kot dodatek živalski hrani za hitrejšo rast, so ga izdelali 60 milijonov kilogramov.

JANKOVIČI PRI ADLEŠIČIH, 16. avgusta - Na domačiji Raztresen je bila 3. prireditev Platno, pesem, pisanice, ki se je pričela z otvoritvijo razstave del slikarja in grafika Izidorja Jalovca iz Kranja in nadaljevala s kulturnim programom, v katerem je med drugimi nastopil mešani pevski zbor Zvon iz Smartna pri Litiji. Pred domačijo pa so razstavili izdelke domače obrti.

METLIKA, 16. avgusta - V okviru kulturnih prireditev Pridi zvečer na grad je dramska skupina Jasa iz črnomaljske gimnazije uprizorila izbor Cankarjevih besedil z naslovom V areni življenja sem stal. Isti dan je bil še koncert mešanega pevskega zbora Zvon iz Smartna pri Litiji.

Naslednji dan, 17. avgusta, je nastopil Ribniški oktet.

ČRNOMELJ, 17. avgusta - Tu so se pričele poletne kulturne prireditve pod naslovom Poletje v Črnomlju, ki jih je pripravila tukajšnja Zveza kulturnih organizacij ob pomoči Gasilskega društva in KUD Hip - hop iz Črnomlja. Prireditve so otvorili Istrski muzikanti s koncertom ljudske glasbe iz Istre pred cerkvijo Sv. Duha.

RIBJEK PRI OSILNICI, 17. avgusta - Po ljudskem junaku iz teh krajev, Petru Klepcu, so poimenovali tretji večnamenski helikopter Slovenske vojske Bell 206 Jet Ranger III. Plovilo je krstil osilniški župan Anton Kovač, blagoslovil pa župnik Jože Bricelj. Zbranim sta govorila župan in državni sekretar v ministrstvu za obrambo Bojan Šuligoj, v kulturnem programu je nastopila kočevska godba na pihala.

SENTJERNEJ, 18. avgusta - Ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar je bil na pastoralnem obisku v tej župniji. Pred farno cerkvijo mu je izrekel dobrodoščico šentjernejski župan Franc Hudoklin v prisotnosti dekana Antona Trpina in drugih občanov ter mu podaril likovno delo slikarke Jožice Medle. Po maši je nadškof blagoslovil poslovilno dvorano z vežicama in razširjeno pokopališče. Nato je maševal v cerkvi sv. Roka na Tolstem Vrhju in kasneje blagoslovil še šentjernejski hipodrom.

ČRNOMELJ - Od 19. do 23. avgusta je v Špeličevi hiši potekala likovna delavnica, ki jo je organizirala Zveza kulturnih organizacij Črnomelj, vodil pa akademski slikar Robert Lozar. Na njej je sodelovalo dvanajst mladih likovnikov iz belokranjskih osnovnih šol in srednje šole.

KOČEVJE, 20. avgusta - Na Trgu sv. Jerneja so ob koncertu tamburaške skupine Prifarski muzikanti odkrili prenovljen mestni vodnjak. Na moderno oblikovanem podstavku, ki je delo arhitekta Bruna Urha, ponovno stoji Jarmova Deklica s piščalko.

TILBURG - 20. avgusta se je v tem nizozemskem mestu začel enoletni mednarodni študij dirigiranja pihalnih orkestrrov, ki se ga udeležuje tudi Miro Saje, profesor glasbe (trobila) na Glasbeni šoli Marjana Kozine Novo mesto in dirigent pihalnega orkestra Krka Zdravilišča iz Straže.

VAS, 21. avgusta - V tem kraju ob Kolpi so odkrili spominsko ploščo in odprli razstavo v spomin nekdanjemu profesorju na klasični gimnaziji v Ljubljani Rudolfu Južničju (1883 - 1955).

ZAGREB, 22. avgusta - V Muzejsko-galerijskem centru Gradec v Zagrebu je razstavljal svoja dela kostanjeviški akademski slikar Jože Marinč. Razstava je plod sodelovanja Galerije Božidarja Jakca iz Kostanjevice in Hrvaškega kulturnega združenja iz Novega mesta. Umetnika in njegovo ustvarjanje je predstavil likovni kritik Aleksander Bassin. Razstavo je odprl krški župan Danilo Siter.

ČRNOMELJ, 23. avgusta - Na trgu pred cerkvijo Sv. Duha je skupina Kurja koža na koncertu predstavila štajersko ljudsko glasbo in glasbila.

Tò je bila druga prireditev iz sklopa Poletje v Črnomlju.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 23. avgusta - V Lamutovem likovnem salonu so odprli pregledno razstavo slik Štefana Merflaka, ki sta jo pripravili tukajšnja Galerija Božidarja Jakca in Galerija likovnih umetnosti iz Slovenj Gradca. Na otvoritvi sta govorila direktor galerije Bojan Božič in kustos slovenjegraške galerije Marko Košan, ki je predstavil umetnika in njegovo delo. S pesmijo in besedo je otvoritev popestrila Jerca Mrzel.

NOVO MESTO, 23. avgusta - V sklopu Novomeških poletnih večerov, ki jih je pripravila tukajšnja Zveza kulturnih organizacij, je bil na Muzejskih vrtovih koncert ansambla All Capone štrajh trio.

METLIKA, 24. avgusta - Ob spremljavi Mojmira Sepeta so se predstavile legende slovenske popevke Lado Leskovar, Beti Jurkovič in Stane Mancini na dvorišču metliškega gradu. Nastop je bil v okviru poletnih prireditev Pridi zvečer na grad.

ŠENTJERNEJ - Jernejevo, 24. avgusta, je praznik občine Šentjernej, ki ga je ta občina praznovala letos drugič. Predstavili so tudi občinski grb in zastavo, na kateri je upodobljen krajevni simbol - petelin. Ob prazniku je župan podelil tri nagrade občine Šentjernej. Tò najvišje občinsko priznanje so prejeli: šentjernejski dekan Anton Trpin, mladi atlet Aleš Tömič iz Cerovega Loga in Vesna Krošelj, ki je letos maturirala z odličnim uspehom na novomeški gimnaziji, na državnih in mednarodnih prvenstvih v kemiji pa dosegala najvišja mesta.

Nova občina Šentjernej šteje 6.800 prebivalcev, ki živijo v 56 naseljih, in meri 130 km².

ARTIČE, 26. avgusta - Plesalci folklorne skupine KUD Otona Župančiča iz Artič so se skupaj s skupino ljudskih pevcev in godčevskim triom iz domačega kraja vrnili z desetdnevnega mednarodnega folklornega festivala gorskih dežel v Zakopanah na Poljskem.

NOVO MESTO, 26. avgusta - Naprave observatorija na Golovcu so zaznale potresni sunek (2,2 po Richterju) v bližini Novega mesta.

ČRNOMELJ, 30. avgusta - V okviru poletnih kulturnih prireditev Poletje v Črnomlju je bil v Kulturnem domu koncert slovenskega mešanega pevskega zbora ELY (The Ely Slovenian Chorus) iz Minnesote (ZDA), ki ga vodi dirigent Frank Shepel.

RIBNICA, 30. avgusta - V Miklovi hiši so odprli 2. razstavo fotokluba Družina Fuji Ribnica - Kočevje pod naslovom Ribnica 96. Na razstavo je prispelo skupaj 497 del 65 avtorjev.

SEVNICA, 30. avgusta - V okviru letošnjega sevniškega grajskega poletja je bil organiziran koncert ansambla Pro musica tribicinia.

TREBNJE, 30. avgusta - S koncertom v Trebnjem se je zaključil 15. tabor mladih glasbenikov iz Slovenije in zamejstva, ki je potekal na Čatežu pri Trebnjem od 24. avgusta v organizaciji Zveze kulturnih organizacij Slovenije in Zveze kulturnih organizacij Trebnje. Tabora se je udeležilo 95 glasbenikov, starih od 12 do 20 let.

BRESTANICA, 31. avgusta - Večer pesmi in plesa je bil naslov prireditvi, ki so jo pripravili v okviru t.i. Poletja na gradu Rajhenburg. Predstavili so se domači moški pevski zbor Svoboda, domače plesne skupine Aleja, Odiseja in Tabu ter kot gost večera New Swing Quartet.

METLIKA - 31. avgusta in 1. septembra je bila delegacija Metličanov skupaj z županom Brankom Matkovičem na rednem srečanju pobratenih občin v avstrijskem mestu Wagner, ki se ga je udeležila tudi tretja pobratena občina, italijanski Ronchi du Legionari.

SYDNEY - Na mladinskem svetovnem prvenstvu v atletiki je nastopil tudi Šentjernejecan, član novomeške Krke, Aleš Tömič v teku na 1.500 m in se uvrstil na 16. mesto.

SEPTEMBER

RIBNICA, 1. septembra - Tu je bil tradicionalni, že 21. sejem suhe robe in lončarstva s spremljajočimi kulturnimi prireditvami. Slavnostni govornik je bil predsednik države Milan Kučan.

TREBELNO - Na kraju, kjer je bila 1. septembra 1942 ustanovljena Gubčeva brigada, je bila spominska proslava. Zbranim so govorili predsednik trebanjskih borcev Tone Žibert, trebanjski župan Ciril Pungartnik,

podpredsednik slovenske borčevske organizacije Bojak Škrk, predsednik skupnosti Gubčeve brigade Ivo Bajt in ljubljanski podžupan Anton Colarič. Pred spomenikom so nastopili Trebanjski oktet, občinski pihalni orkester in učenci tukajšnje osnovne šole.

BREŽICE - Glasbena šola Brežice je na povabilo slovenskega prosvetnega društva Kočna iz Sveč v Avstriji pripravila za njihovo občinstvo celovečerni koncert.

Predstavitve novega prevoda Svetega pisma na Bogenšperku se je udeležilo veliko uglednih gostov, med njimi ljubljanski nadškof in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar in akademik Ciril Zlobec; foto: Milan Markelj

BOGENŠPERK, 6. septembra - Tu je potekalo predstavitveno srečanje ob novem prevodu Svetega pisma, ki je nastajal po petnajstih letih prevajanja. Novi prevod iz izvirnih jezikov je plod skupinskega dela več kot petdeset bibličistov, prevajalcev, slavistov, računalničarjev in drugih sodelavcev. Prva izdaja je bila natisnjena na biblijskem papirju v nakladi 11.000 izvodov.

Po pozdravnem nagovoru litijskega župana Mirka Kaplje so o tem pomembnem kulturnem dogodku govorili podpredsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti Ciril Zlobec, predsednik Slovenske škofovske konference in slovenski metropolit dr. Alojzij Šuštar, prorektor Univerze v Ljubljani dr. Janez Musek, prorektor Univerze v Mariboru dr. Bruno Cvikl in dekan Filozofske fakultete dr. Frane Jerman. Obširneje pa so sam projekt prevoda Svetega pisma predstavili predsednik koordinacijskega odbora za novi prevod dr. Jože Krašovec, usklajevalec lektorskega dela dr. Peter Weiss in predsednik Svetopisemske družbe Slovenije inž. Janko Jeromen.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 6. septembra - V cerkvi Galerije Božidarja Jakca je bila otvoritev likovnih del akademskega slikarja Andraža Šalamuna. Umetnika je predstavil Andrej Medved, kustos Obalnih galerij. Pozdravni nagovor je imel direktor galerije Bojan Božič. Otvoritev razstave so popestrili zvoki harfe izpod prstov mlade umetnice Mojce Zlobko.

NOVO MESTO, 6. septembra - V počastitev 250-letnice novomeške gimnazije je Pošta Slovenije izdala priložnostno znamko, ki jo je oblikoval ljubljanski Studio Visio, ki ga vodi Zvone Pelko. S to priveditvijo, ki je bila v hotelu Krka, se je pričelo jubilejno praznovanje gimnazije. Na prireditvi so govorili Zvone Pelko, prof. Miha Hadl, dr. Stane Granda in predsednik komisije za slovenske znamke Anton Krauthaler.

PIŠECE, 6. september - Tu so ob reki Gabernici odprli za javnost prvo slovensko vodno učno pot. Zbranim je spregovoril minister za okolje in prostor dr. Pavle Gantar, ki je pot tudi odprl.

MIRNA - Tu je zrasla nova tovarna sadnih izdelkov Greda. Firma je bila ustanovljena sicer že 1989. leta. Na otvoritvi je direktor Avgust Gregorčič predal domicilno listino predsedniku skupnosti borcev Gubčeve brigade, sledile so čestitke trebanjskega župana Cirila Pungartnika in poslovnih partnerjev, ter blagoslov mirnskega dekana Janeza Petka. Za

praznično vzdušje so poskrbeli še trebanjski godbeniki in Ribniški oktet. ČRNOMELJ, 7. septembra - V okviru prireditev Poletje v Črnomlju sta se s koncertom v tukajšnji župnijski cerkvi predstavila Vladimir Hrovat (ustna harmonika) in Igor Saje (klavir).

ČRNOMELJ, 7. septembra - Tu je bilo 37. srečanje borcev domicilnih enot NOV in POS belokranjskih občin. Zbrane je pozdravil župan Andrej Fabjan, nato predstavnik republiškega odbora Združenja borcev NOB Slovenije Jože Božič. Slavnostni govornik pa je bil dr. Avguštin Lah. V programu so nastopili domača godba na pihala in pevski zbor ter tamburaški orkester Glasbene šole Črnomelj.

ČRNOMELJ, 7. septembra - Lovska družina Črnomelj je s prireditvijo obeležila svojo 50. obletnico.

DOBREPOLJE, 7. septembra - V Jakličevem domu so predstavili prvi zbornik občine Dobropolje Naši kraji in ljudje. V kulturnem programu so nastopili Zagoriški fantje, ženski oktet in citrar Zaje.

Naslednji dan, 8. septembra, pa so bile prireditve ob 100-letnici Posojilnice in Kmetijske zadruge Dobropolje, 100-letnici Kulturnega društva Dobropolje, 100-letnici rojstva likovnega ustvarjalca Franceta Kralja in 95-letnici rojstva njegovega brata, slikarja Toneta Kralja. Na trgu v Vidmu so odkrili doprsni kip velikemu Dobropoljcu Franu Jakliču (1868-1937), kulturniku, politiku in gospodarstveniku. Avtor kipa, ki sta ga odkrila minister za kmetijstvo Jože Osterc in župan občine Dobropolje Anton Jakopič, je akademski kipar Metod Frlic.

Na prireditvi so govorili dobropoljski župan Jakopič, ki je tudi predstavil grb občine, minister Osterc in prof. Mihael Glavan, ki je predstavil Jakliča in njegovo delo. V kulturnem delu so nastopili pihalni orkester Dobropolje, moška pevska zbor Rafko Fabiani in Struge, cerkveni mešani pevski zbor, deklški oktet in harmonikar Damjan.

NOVO MESTO, 7. septembra - Ob 50-letnici Ribiške družine Novo mesto so se njeni člani in gostje, med katerimi so bili tudi župani občin Novo mesto, Skocjan in Trebnje, ministra Jože Osterc in Boštjan Kovačič, člani diplomatskega zbora, zbrali na jasi na Otočcu. Na slovesnosti so podelili vrsto priznanj, najzlahtnejšo - plaketo Ivana Franketa - je predsedniku novomeških ribičev Slavku Podboju podelil predsednik Ribiške zveze Slovenije Borut Jerše.

BOGENŠPERK, 8. septembra - V okviru jesenskih prireditev za ljubitelje resne glasbe, imenovanih Jesenske serenade, je bil na grajskem dvorišču koncert z naslovom Glasba za dve harmoniki v izvedbi harmonikarjev Ernesta Sebastijana in Primoža Paravelja.

BRESTANICA, 8. septembra - Na gradu Rajhenburg sta predstavila baročno glasbo Zoran Markovič (kontrabas) in Nedka Petkova (čembalo). To je bil prvi večer iz cikla jesenskih serenad na gradu Rajhenburg.

BREŽICE, 8. septembra - V splošni bolnišnici Brežice je blagoslovil kapelo mariborski škof dr. Franc Kramberger. V kulturnem programu sta nastopila deklški oktet župnije sv. Lovrenca iz Brežic in Nina Mandžuka s citrami.

ISKRA PRI KOČEVSKI REKI, 8. septembra - Tu so odprli merilno napravo GAW (svetovno atmosfersko opazovanje), ki bo spremljala gibanje onesnaženosti zraka na velike razdalje. Opazovalno postajo, ki je prva tovrstna v Sloveniji, je ob navzočnosti ministra za okolje in prostor dr. Pavla Gantarja, direktorja Hidrometeorološkega zavoda RS Dušana Hrčka odprl generalni sekretar Svetovne meteorološke organizacije G.O.P. Obasi.

LITIJA, 10. septembra - V Matični knjižnici dr. Slavka Gruma so odprli razstavo slik Zore Mrežar, članice KUD Litija - Art cluba.

PLETERJE - Od 11. do 14. septembra je v organizaciji Galerije Ela potekala v pleterskem samostanu slikarska kolonija Pleterje '96, ki so se je udeležili: Tone Demšar, Marjan Jelenc, Jure Cihlar, Jože Kotar, Veljko Toman, Stane Žerko, Rado Jerič in Tone Seifert. Nastala dela v olju in akvarelu so razstavili v Obrtni zadruzi Hrast v Novem mestu.

BREŽICE, 12. septembra - V Galeriji Posavskega muzeja je bila otvoritev razstave slik in grafik Petra Ciuhe. V kulturnem programu je nastopila pianistka Irena Koblar. Slavnostni govornik je bil dr. Slavko

Sušin, ki je razstavo tudi odprl.

NOVO MESTO, 12. septembra - Na pobudo mlajše generacije novomeških pesnikov je v restavraciji Breg potekal pesniški maraton oz. druženje pesnikov. Z izborom svojih pesmi so se predstavili Smiljan Trobiš, Klavdija Kotar, Blaž Simič, Matevž Maznik, Franci Šali, Sandra Hrovat, Marjanca Kočevar, Sebastijan Podobnik, Samo Dražumerič in Milan Markelj. Nastope je povezovala Barbara Barbič, violinistka Petra Gačnik in harmonikar Branko Rožman pa sta obogatila večer s primer-no glasbo.

BREŽICE, 13. septembra - Osrednje slovesnosti ob 50-letnici Vina Brežice, na kateri je bil osrednji govornik predsednik Gospodarske zbornice Slovenije mag. Jožko Čuk, se je udeležil tudi predsednik države Milan Kučan.

V sklopu praznovanj so v proizvodnih prostorih odprli dve razstavi. Stanislav Bačar, bibliofil iz Ajdovščine, in Goriški muzej sta z razstavo Vinarski tiski in podobe dala na ogled knjige z vinogradniško, vinarsko in kletarsko vsebino. V retrospektivni razstavi pa so prikazali izbor del otroške likovne kolonije Trgatev, ki jo je ob podpori podjetja VINO organizirala osnovna šola iz Bistrice ob Sotli. V kulturnem programu sta nastopila tamburaški orkester iz Artič ter igralec in pesnik Tone Kunter.

BREŽICE, 13. septembra - Na krajšem obisku je bil generalni direktor organizacije FAO Jacques Diouf s sodelavci. Na brežiški občini so delegacijo sprejeli minister za kmetijstvo dr. Jože Osterc in predstavniki občine z županom Jožetom Avšičem.

RIBNICA, 13. septembra - V Galeriji Miklove hiše so odprli razstavo del prekmurskega slikarja Sandija Červeka. Ob otvoritvi sta govorila umetnostni zgodovinar Janez Balazic in vodja galerije Stane Klun.

ČRNOMELJ, 14. septembra - Kulturno poletje v Črnomlju se je končalo z orgelskim koncertom Toneta Potočnika in sopranistko Olgo Gracelj.

GLOBOKO, 14. septembra - Tu so na slovesnosti odkrili prenovljeni spomenik padlim v narodnoosvobodilni vojni in žrtvam fašizma in nacizma v letih 1941 - 1945 iz nekdanje občine Globoko. Slavnostni govornik je bil predsednik državnega sveta dr. Ivan Kristan. Govoril je tudi predsednik KS Globoko Ivan Živič. Slovesnost je spremljal program, ki so ga izvedli pihalni orkester Videm, lovski pevski zbor Globoko in učenci osnovne šole.

NOVO MESTO, 14. septembra - V lokalni pri slonu je nastopila skupina Moj boogy band iz Ljubljane.

SEVNICA, 14. septembra - V sklopu poletnih kulturnih prireditev Grajsko poletje je tukajšnja Zveza kulturnih organizacij pripravila v Lutrovski kleti koncert komornega zbora Ave.

DOBRNIČ, 15. septembra - V spomin na 53. obletnico 1. kongresa Slovenske protifašistične ženske zveze je bilo tu že tradicionalno srečanje žensk. Tokrat je bil poudarek na prispevku slovenskih žensk narodnoosvobodilnemu boju na področju kulture in prosvete. S to slovesnostjo so obeležili tudi 860-letnico Dobrnica. Zbrane je pozdravil predsednik KS Dobrnica Silvester Prpar, nato sta govorila podpredsednik slovenske borčevske organizacije Bojak Škrk in trebanjski župan Ciril Pungartnik. Slavnostni govornik je bil Bogdan Osolnik. Med kulturnim sporedom, v katerem so sodelovali trebanjski godbeniki, moški pevski zbor KUD Emila Adamiča iz Mokronoga, pevke z Mirne in iz Žužemberka ter Iva Zupančič, so se zvrstili nekateri s svojimi spomini na tedanji čas in njihovo kulturno delo.

STRAŽA, 15. septembra - Tukajšnje turistično društvo je s tradicionalno folklorno - turistično prireditvijo, imenovano Straška jesen, praznovalo 10-letnico svojega delovanja.

NOVA GORICA, 17. septembra - V Likovni vitrini pri Zavarovalnici Triglav so odprli razstavo del šentjernejske slikarke Jožice Medle.

NOVO MESTO, 17. septembra - Na t.i. dan zlate knjige (obletnica rojstva in smrti Franceta Bevka) so na Oddelku za mladino Knjižnice Mirana Jarca pripravili srečanje z mladimi bralci ob zaključku 5. mednarodnega knjižnega kviza, ki ga že petič zapored pripravlja nemška bralna

ustanova Lesen iz Mainza. Naslov tokratnega kviza je bil Otroci za boljši svet in je bil posvečen 50-letnici delovanja Unicefa. Na prireditvi sta mladim bralcem govorili vodja Oddelka za mladino Slavka Kristan in pisateljica Ivanka Mestnik.

NOVO MESTO, 19. septembra - Kulturnoumetniško društvo Krka je v okviru Srečanj z znanimi Slovenci in Slovenkami pripravilo v dvorani izobraževalnega centra v hotelu Krka srečanje s slikarjem Maksimom Sedejem mlajšim.

SEVNICA, 19. septembra - Zveza kulturnih organizacij Sevnica in Dolenjski muzej Novo mesto sta organizirala v galeriji na sevniskem gradu razstavo stripa in risanega filma Mikija Mustra. S predstavo Zimsko spanje, v kateri nastopajo Mustrovi junaki, se je predstavila lutkovna skupina Pika Nogavička iz Novega mesta. Na otvoritvi sta govorila ravnatelj Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj in Rado Kostrevec.

LJUBLJANA, 20. septembra - Podjetje ICEC Ljubljana je plačalo preostanek kupnine za premoženje krškega podjetja Videm, ki so ga na dražbi, ki je bila 13. marca letos, prodali družbi ICEC za 35.500.000 DEM.

METLIKA, 20. septembra - V Ganglovem razstavišču je razstavljala svoja dela slikarka Annalia Vesco iz pobratene italijanske občine Ronchi dei Legionari. Za kulturni program so poskrbeli učenci glasbene šole.

Z otvoritve Obradinovičeve razstave v Tili. Na sliki: Igor Obradinovič, Stanka Macur, Milan Markelj, Klavdija Kotar, Marjanca Kočevar, Smiljan Trobiš

NOVO MESTO, 20. septembra - V Zavarovalnici Tilia je razstavljala svoja novejša dela slikar Igor Obradinovič iz Novega mesta. Ob otvoritvi je organiziral večer glasbe in poezije, na katerem so nastopili novomeški pesniki Klavdija Kotar, Marjanca Kočevar, Smiljan Trobiš, Milan Markelj in pevkica Stanka Macur iz Brestanice. Program je povezovala Jasna Šinkovec.

SENOVO - Rudnik rjavega premoga Senovo letos praznuje 200-letnico. Ob tej priložnosti je bilo več prireditev. Tako je 20. septembra g. Seher v pogovoru, ki ga je vodila Aleksandra Macur, obujal spomine na preteklost senovške doline. Program so dopolnili člani okteta DKD Svoboda Senovo in citrarka Jasmina Levičar.

Naslednji dan je bil kulturni maraton učencev senovške osnovne šole in otrok iz vrta. Nastopili so tudi učenci harmonikarske šole Tonija Sotoška, člani recitatorske skupine, oktet in gledališka skupina DKD Svoboda. Predstavili so se folkloristi, senovski pihalni orkester ter plesalci plesne šole Lukec.

BREŽICE, 21. septembra - Mešani pevski zbor Viva je pripravil v viteški dvorani brežiškega gradu tretji letošnji koncert.

PARIZ - Galerija likovnih samorastnikov Trebnje je na povabilo regionalnega muzeja Ille de France iz Vicq v Franciji sodelovala na mednarodnem festivalu naivne umetnosti, ki se je pričel 21. septembra in bo potekal do 29. marca 1997. Umetniški svet je od celotne zbirke, ki je nastajala 29 let, izbral 269 likovnih del.

BOGENŠPERK, 22. septembra - V okviru koncertnih večerov na gradu pod naslovom Jesenske serenade sta nastopila Igor Drnovšek (tenor) in Boštjan Andrej (kitara).

BRESTANICA, 22. septembra - V okviru prireditev Jesenske serena-

de je na gradu Rajhenburg nastopil kvartet Camerata Carniola na koncertu pod naslovom Renesansa in kljunaste flavte.

BRESTANICA, 22. septembra - Na gradu Rajhenburg je razstavljalo svoja dela trinajst gorenjskih likovnikov, članov likovnega kluba Dolik z Jesenic, ki so se odzvali na povabilo domačega likovnega društva Oko iz Krškega in se od 19. do 22. septembra udeležili likovne kolonije. Razstavo je odprl pesnik in likovni umetnik Rudi Stopar, predsednik društva Oko.

JUGORJE - Znana Badovinčeva gostilna je praznovala 100-letnico obratovanja. Slavnosti so se udeležili med drugimi predsednik Turistične zveze Slovenije dr. Marjan Rožič, metliški župan Branko Matkovič, direktor Območne gospodarske zbornice Janko Goleš, generalni sekretar Rdečega križa Slovenije Mirko Jelenič, generalni direktor Krke Miloš Kovačič in njegov namestnik Slavko Plavec. V kulturnem programu so nastopili oktet Vitis, igralka Violeta Tomič in mojster harmonike Silvester Mihelčič.

NOVO MESTO, 22. septembra - Lovska družina Novo mesto je proslavila 50 let svojega delovanja.

KOSTANJEVICA NA KRKI - Od 25. do 27. septembra so potekali Dnevi evropske kulturne dediščine, ki so bili v Evropi enajstič, pri nas pa šestič. Tokratni program s temo Kulturna dediščina meniških redov je bil v treh samostanih: v Kostanjevici na Krki, Stični in Žičah. Začel se je s petjem koralov pleterskih kartuzijanov pod vodstvom patra Janeza Hollensteina. Slovesnost je odprl minister za kulturo dr. Janez Dular. Na otvoritvi je govoril še Don Luca Pellegrini, predstavnik papeškega sveta za kulturo. Predstavili so tudi peto knjigo v zbirki Kulturne poti z naslovom Kulturna dediščina meniških redov avtorjev dr. Marijana Zadnikarja in dr. Jožeta Mlinariča, sodelovali so še Mojca Arh Kos, Bogdan Badovinac, Robert Peskar, dr. Ivan Stopar in Alenka Železnik, ki so predstavili samostane Bistra, Stična, Pleterje, Kostanjevica na Krki, Jurklošter, Gornji Grad in Žiče. Restavratorski center Republike Slovenije je pripravil priložnostno razstavo o pregledu treh slovenskih samostanov. Na ogled je bil še 40-minutni video film Kulturna dediščina meniških redov režiserja Milana Vinčenca.

Tridnevno prireditev so zaključili 27. septembra z mednarodnim simpozijem na temo Kartuzija Žiče (1160 - 1782) - možnosti spomeniške predstavitve in prezentacije.

KRŠKO, 25. septembra - Knjigarna Opus Krško in kulturni forum Demokratske stranke Slovenije - odbor Krško sta pripravila predstavitev knjige dr. Vekoslava Grmiča Moja misel. Avtorja in njegovo delo je predstavil direktor mariborskega muzeja NOB Marjan Žnidarič.

OTOČEC - Več kot 130 medicinskih sester iz vse Slovenije se je 25. in 26. septembra udeležilo strokovnega seminarja o negi bolnikov s stomo.

DOLENJSKE TOPLICE, 26. septembra - Na razstaviščnem prostoru tukajšnjega zdravilišča so odprli razstavo z naslovom Okruški časa, ki so jo pripravili v sodelovanju z ljubljansko založbo Arterika. Predstavljeni sta bili grafični mapi Goldsteinovih upodobitev kranjskih noš.

KRŠKO - 26. septembra so z raznimi prireditvami obeležili 25-letnico Osnovne šole Jurija Dalmatina.

METLIKA, 26. septembra - Tu so zaključili mednarodni knjižni kviz z naslovom Otroci za boljši svet, ki ga je v metliški občini organizirala Ljudska knjižnica pod vodstvom knjižničarke Marte Strahinič. Na njem je sodelovalo 79 osnovnošolcev.

NOVO MESTO, 27. septembra - V okviru praznovanj ob 700-letnici šmihelske župnije je bil v farni cerkvi orgelski koncert Snežane Podpečan.

NOVO MESTO, 27. septembra - V avli Kulturnega centra Janeza Trdine so razgrnili osnutek urbanistične zasnove Novega mesta.

TREBNJE, 27. septembra - Glasbena šola Trebnje je pripravila koncert kitaristke Katje Porovne iz Ljubljane, ki je uspešno zaključila šolanje na Akademiji za glasbo v Ljubljani pri prof. Andreju Grafenauerju, sedaj pa študij kitare nadaljuje na Visoki šoli za glasbo na Dunaju.

LAPINJE NA KOČEVSKEM, 28. septembra - Tu je bila slovesnost v

SEPTEMBER

počastitev 54. obletnice ustanovitve Cankarjeve brigade, ki je bila ustanovljena v tem kraju 28. septembra 1942. Zbranim borcem je govoril predsednik odbora skupnosti borcev Cankarjeve brigade Lojze Hren.

NOVO MESTO, 28. septembra - Ob izidu novega prevoda Svetega pisma je bila odprta razstava pod naslovom Biblija pri frančiškanih v Novem mestu.

SEVNICA - 28. oktobra so sevniška godba na pihala in Dobovski rogisti s svojim nastopom na Selih nad Žabjakom prispevali k prazničnemu razpoloženju ob 50-letnici Lovske družine Sevnica.

ZUŽEMBERK, 28. septembra - V kleti žužemberškega gradu je predstavil pesniško zbirko Morje Jurij Marussiga iz Ljubljane. Na literarnem večeru sta nastopili Teja Mlakar (kitara) in Meta Mivšek (klaviatura), ki sta prebrali tudi nekaj svojih pesmi.

BOGENŠPERK, 29. septembra - Na Valvasorjevem gradu je bil 4. večer jesenskih serenad. Nastopil je ansambel kljunastih flavt kranjske glasbene šole Camerata Karniola, ki ga vodi Mojca Zaplotnik.

NOVO MESTO, 30. septembra - Predstavljen je bil Zbornik 250 let Gimnazije Novo mesto, ki je izšel ob praznovanju častitljivega jubileja te ustanove. Uredniški odbor, ki ga je kot odgovorna urednica vodila Natalija Petakovič, je k sodelovanju pritegnil tako nekdanje kot sedanje profesorje in dijake. Zbornik, ki ga je natisnila Tiskarna Novo mesto, je oblikoval Peter Simič.

NOVO MESTO - V mesecu septembru so v Tiskarni Novo mesto - Dolenjski založbi izdali tri knjige. V literarni zbirki Utva sta izšli dve, in sicer črtice in novele pod naslovom Krhanje novomeškega literarnega ustvarjalca Milana Marklja, novinarja in urednika pri Dolenjskem listu, ter spomini na kulturno delo v partizanih igralca in režiserja Jožeta Galleta, dolenskega rojaka, z naslovom Igralci so prišli. Tretja književna novost pa je pesniška zbirka Jekleni hrast. Avtor je Ivan Umek, rudar in kovinar iz Senovega. Knjigo je ilustriral Rudi Stopar, pesnik in likovnik iz Sevnice.

NOVO MESTO - Dolenjska banka je v devetih mesecih letošnjega leta povečala obseg poslovanja za 26 odstotkov; njena bilančna vsota je znašala 50 milijard tolarjev, kar to banko uvršča na osmo mesto v slovenskem bančnem sistemu. Korespondenčne odnose ima že z okoli 700 bankami v več kot 70 državah in je med kakimi 200 bankami v srednji Evropi med 30. in 40. mestom.

OKTOBER

NOVO MESTO, 2. oktobra - V prostorih Dolenjskega muzeja je bila redna tribuna Hrvaškega kulturnega združenja. Predavanje z naslovom Področni razvoj Republike Hrvaške je imel mag. soc. Stjepan Šterc, pomočnik ministra pri Ministrstvu za razvoj in obnovo R Hrvaške.

NOVO MESTO, 2. oktobra - V prostorih Dolenjskega muzeja so predstavili 15-minutni film Po dolini reke Krke, ki so ga od maja, ko so ga prvič predvajali, vsebinsko razširili in dopolnili s posnetki. Posnetki so delo Jožeta Jagriča oz. ljubljanskega Studia Etika FOS, avtorica teksta in scenaristka je Majda Pungerčar, kustodinja Dolenjskega muzeja.

TREBNJE, 2. oktobra - Tukajšnja glasbena šola je organizirala koncert, na katerem sta prepevali Katja Konvalinka in Milena Perič, ki še študirata solo petje. Pri klavirju ju je spremljal prof. Vladimir Mlinarič.

KOČEVJE, 3. oktobra - V Šeškovem domu je bila osrednja prireditev ob občinskem prazniku, posvečenemu obletnici kočevskega zbora odposlancev slovenskega naroda leta 1943. Slavnostna govornika sta bila minister Tone Rop in župan Janko Veber. Nastopila je folklorna skupina Franceta Marolta.

Praznovanje se je začelo že pred nekaj dnevi. Tako so v prostorih Nove ljubljanske banke v Vasi odprli fotografsko razstavo mlade Anje Papež pod naslovom V objektivu osmošolke, v Likovnem salonu pa tudi fotografsko razstavo Narava in živalski svet.

4. oktobra so odkrili spominsko obeležje v spomin na dogodke iz osamosvojitvene vojne v Rajhenavu, Šeškovem domu pa je bila predstava Domovina, ljubezen moja. 5. oktobra je bil v tem domu večer z akademikom dr. Borisom Paternujem. Pogovor je vodil dr. Matjaž Kmecl.

15. oktobra so v Likovnem salonu odprli likovno delavnico Misel in korenine '96.

24. oktobra pa so postavili v Šeškovem domu stalno razstavo risb Božidarja Jakca. Ob tej priložnosti so slikarjevo vdovo Tatjano Jakac proglasili za častno občanko Kočevja. Razstavo je pripravil Pokrajinski muzej Kočevje v sodelovanju z dr. Iztokom Durjavo. Ob otvoritvi, ki jo je popestril nastop skupine Cantate domino, so govorili Bogdan Osolnik, podpredsednik SAZU Ciril Zlobec in kočevski župan Janko Veber. Stalna zbirka danes šteje skupno 79 Jakčevih del, ki za Kočevje predstavljajo bogato likovno in kulturno dediščino, povezano z zgodovinskim dogajanjem na Kočevskem od leta 1943 do 1953. Božidar Jakac je kočevski občini 1987. leta podaril 34 risb, slikarjeva vdova pa je po umetnikovi smrti z več darili povečevala zbirko.

Predstavitve Markljeve knjige Krhanje v Knjižnici Mirana Jarca. Na sliki: Branko Jordan, Milan Markelj, Jadranka Matič-Zupančič

NOVO MESTO, 3. oktobra - V Knjižnici Mirana Jarca je bila predstavitve knjige izbranih črtic in novel Krhanje literarnega ustvarjalca Milana Marklja. Pogovor z avtorjem je vodila knjižničarka Jadranka Matič-Zupančič. Branko Jordan pa je prebral nekaj odlomkov.

NOVO MESTO, 3. oktobra - Tiskarna Novo mesto - Dolenjska založba in Dolenjske pekarne Novo mesto so pripravili v upravni stavbi pekarnice predstavitve knjige pesmi za otroke Cvilirepki avtorja Vojana T. Arharja. Na predstavitvi so poleg avtorja sodelovali še ilustratorica Petra Dular, urednik Dolenjske založbe Franci Šali in direktor Dolenjskih pekarn Alojz Muhič, ki je otrokom podelil knjigo. Zbranim so popestrili prireditve otroci: Klara Krvavica in Simon Belinger sta brala pesmice, Bernarda Radovan pa je igrala na citre.

NOVO MESTO, 3. oktobra - V frančiškanski cerkvi je nastopil 40-članski pevski zbor iz pobratenega nemškega mesta Langenhagen Langenhagener Singkreis pod vodstvom zborovodje Arnolda Engelke.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 4. oktobra - V galerijski cerkvi je bila otvoritev razstave likovnih del akademskega slikarja Zlatana Vrkljana. Umetnika in njegovo delo je predstavil direktor Muzeja za umjetnost i obrt iz Zagreba prof. Vladimir Maleković. V kulturnem programu je nastopil celjski oktet Studenček.

LJUBLJANA, 4. oktobra je praznoval svoj visoki življenjski jubilej, 85-letnico, profesor, raziskovalec dr. France Adamič. Rodil se je leta 1911 v številni družini podjetnika in posestnika na Spodnjem Blatu pri Grosupljem. Njegov najstarejši brat je bil znani ameriški Slovenec Luis Adamič, politik, publicist in pisatelj.

Po opravljeni poljanski gimnaziji je študiral v Zemunu na kmetijski fakulteti, kjer je leta 1937 diplomiral in 1961. leta doktoriral. Posvetil se je sadjarstvu. Izpopolnjeval se je v tujini. Bil je na različnih vodilnih mestih, med drugim direktor Slovenija vina, Kmetijskega inštituta Slovenije, dekan biotehnične fakultete in prorektor ljubljanske univerze, 1982. leta je dosegel naziv zaslužnega profesorja te univerze. Raziskoval je domače in tuje tipe sadnih rastlin, fiziologijo prehrane, o sadnih plantažah, postopkih v sadjarstvu. Posebej je raziskoval in pisal o razvoju sloven-

Z odprtja razstave o pletarstvu v topliški dolini. Na sliki: Ivica Križ, Zdenko Picelj in Majna Klančičar

skega kmetijstva, združništva in biotehniških znanosti, proučeval delo in življenje zaslužnih mož v slovenski agrarni zgodovini. Urejal in pisal je za številne revije, število njegovih objav je ogromno.

METLIKA, 4. oktobra - Tu se je pričel 15. ekstempore mladih likovnikov Bele krajine, ki so se ga udeležili otroci iz vseh belokranjskih šol in vrstniki iz pobratenega italijanskega mesta Ronchi. Ustvarjali so na temo Podobe časa - metliška arhitektura na prehodu iz 19. v 20. stoletje. Ekstempore je pripravila metliška Občinska zveza prijateljev mladine. Razstavo del so odprli v Ganglovem razstavišču 29. oktobra. Na otvoritvi sta zbrane nagovorila Vladka Škof, predsednica Zveze prijateljev mladine Metlika, in Marijan Prevodnik, višji svetovalca za likovno vzgojo na Zavodu RS za šolstvo.

NOVO MESTO, 4. oktobra - V Splošni bolnišnici sta minister za zdravstvo dr. Božidar Voljč in minister za lokalno samoupravo slovesno predala namenu sodoben računalniški tomograf.

NOVO MESTO, 4. oktobra - Knjižnica Mirana Jarca je pripravila predstavitev knjižnega opusa pisateljice Marjete Dajčman. Pogovor z avtorico je vodila Darja Zupančič.

NOVO MESTO, 4. oktobra - V Dolenjskem muzeju je bila odprta razstava o pletarstvu v topliški dolini avtorice Majne Klančičar, ki jo je muzej pripravil v sodelovanju z osnovno šolo Dolenjske Toplice.

VELIKI NERAJEC, 4. oktobra - Društvo Krnica, občina Črnomelj, Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto, Regionalni center za srednjo in vzhodno Evropo in Ministrstvo za okolje in prostor RS so pripravili dan odprtih vrat Krajinskega parka Lahinja. V Velikem Nerajcu so odprli informacijski center tega parka, v kulturnem programu so nastopili dragatuški tamburaši in učenci dragatuške osnovne šole. Pripravili so tudi okroglo mizo.

KRŠKO - Krški župan Danilo Siter se je skupaj s koprskim županom Aurelijem Jurijem in županom s Ptuja Miroslavom Lucijem vrnil s strokovnega potovanja po Združenih državah Amerike, kamor jih je povabila Agencija za informiranje USIA pri ameriški vladi v okviru mednarodnega programa za tužce.

KOSTANJEVICA NA KRKI, 5. oktobra - Ob krajevnem prazniku sta tukajšnja krajevna skupnost in Galerija Božidarja Jakca pripravili v Lamutovem likovnem salonu razstavo del slikarja Jožeta Vodljana. Umetnika, ameriškega Slovenca, ki je prvič razstavljal v Sloveniji, je predstavil direktor kostanjeviške galerije Bojan Božič. Otvoritev je popestril mešani pevski zbor Seraphicum.

PIRAN, 5. oktobra - Na tukajšnji osnovni šoli Cirila Kosmača se je končal 3. mednarodni izobraževalni tabor Unesca, ki je trajal od 29. septembra. Osnovna šola Šmihel se ga je udeležila letos že drugič in edina iz naše regije. Letošnje geslo tabora, ki so se ga udeležili učenci iz Ukrajine, Norveške, Avstrije, Hrvaške, Bosne in Hercegovine ter nekaterih slovenskih šol, je bilo Živimo v enem svetu, učimo se za en svet.

Osnovna šola Šmihel je v tem mesecu prejela obvestilo iz Rima, da so nagradili njihovo nalogo z naslovom Na okljuku Krke v okviru projekta Mesto pod mestom. Šmihelski osnovnošolci so na natečaj poslali tri naloge.

LJUBLJANA, 7. oktobra - Na slovesni prireditvi v prostorih Narodne galerije so podelili nagrade Republike Slovenije na področju šolstva za dolgoletno ustvarjalno delo. Minister za šolstvo dr. Slavko Gaber je to nagrado podelil tudi prof. Mariji Gabrijelčič iz Novega mesta.

NOVO MESTO - 7. in 8. oktobra je v Kulturnem centru Janeza Trdine gostovalo Slovensko narodno gledališče iz Ljubljane z uprizoritvijo drame Johna Osborna Ozri se v gnevu.

DOLENJSKE TOPLICE, 8. oktobra - V razstavišču zdravilišča so odprli razstavo del ljubiteljskega slikarja Ceneta Griljca iz Kamnika, ki sta jo popestrila pevska zbor Kamniški planšarji in tercet Veronika.

NOVO MESTO, 8. oktobra - V Šolskem centru je bila slovesnost ob otvoritvi Višje strokovne šole - strojništvo, na kateri sta govorila direktor centra inž. Štefan David in državni sekretar za visoko šolstvo na Ministrstvu za šolstvo in šport dr. Pavle Zgaga. To je prva matična višja šola v

Detajl s situle iz starejše železne dobe, predstavljene v Dolenjskem muzeju po opravljeni restavraciji

Prireditve ob 250-letnici novomeške gimnazije so se začele z razstavo v Kulturnem centru Janeza Trdine. Na sliki: Miloš Jakopec in Helena Zalokar, ravnateljica gimnazije

Novem mestu.

NOVO MESTO - Od 10. do 13. oktobra je na Srednji kmetijski šoli Grm potekalo praznovanje 110. obletnice te šole. Pripravili so vrsto prireditev, razstavo, predavanja, srečanja kmetijskih šol, rejcev konj, čebelarjev, vinogradnikov in srečanje nekdanjih in sedanjih učencev in učiteljev šole. Osrednja prireditev je bila slavnostna akademija 14. oktobra, ki so se je med drugimi udeležili predsednik državnega sveta dr. Ivan Kristan, minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber, minister za kmetijstvo in gozdarstvo dr. Jože Osterc. Po pozdravnem nagovoru ravnatelja šole Toneta Hrovata je imel osrednji govor dr. Slavko Gaber.

CERKLJE OB KRKI, 11. oktobra - V tukajšnji vojašnici so zaprisegli vojaki. V priložnostnem kulturnem programu sta nastopila pihalni orkester iz Loč in mešani pevski zbor Lisca iz Sevnice. Brežiški župan Jože Avšič pa je odprl razstavo del akademskega slikarja Alojza Konca.

NOVO MESTO, 11. oktobra - Dolenjski muzej je pripravil predstavitev rezultatov letošnjega zavarovalnega arheološkega izkopavanja prazgodovinskega grobišča na Kapiteljski njivi. Istočasno so predstavili tudi nova spomenika situlske umetnosti iz Novega mesta, ki sta bila restavrirana v Nemčiji, v Mainzu.

NOVO MESTO, 11. oktobra - V Zavarovalnici Tilia so odprli razstavo slik mlajše likovne ustvarjalke Jerce Šantej, v Ljubljani živeče Senovčanke. Na otvoritvi je nastopil ansambel Šukar.

STOPIČE, 11. oktobra - V tukajšnji osnovni šoli so pripravili kulturno prireditev Večer na vasi, na kateri so sodelovali pevski zbor Gasilskega društva Šmihel, dekliški pevski zbor iz Podgrada ter folklorna skupina iz podružnične šole Podgrad. Obiskovalci, med njimi so bili tudi gostje iz afriške Gvineje Bissao in z Norveške, so si lahko ogledali še etnološki razstavi Stara kmečka hiša in Kuhinja naše babice, ki so ju pripravili učenci podgrajske in dolške šole, ter prikaz dela raziskovalnega tabora Mlini in žage v dolini Klamferja in Težke vode.

SMARJETA, 11. oktobra - Na tukajšnji osnovni šoli so proslavili 140-letnico šole v tem kraju. Ob tej priložnosti so pripravili prireditev s športnim, razvedrilnim in kulturnim programom, v katerem so predstavili zgodovino šole in sedanjo dejavnost. Podrobneje je o tem spregovoril ravnatelj šole Jože Pečnik.

KRŠKO, 12. oktobra - V Kulturnem domu je gledališka skupina DKD Svoboda Senovo uprizorila komedijo Toneta Partljiča Na svidenje med zvezdami. Igro, ki jo je režiral Božo Ojsteršek, si je gledališka skupina izbrala v počastitev 50-letnice delovanja svojega društva.

NOVO MESTO - Od 12. do 18. oktobra je potekalo 17. Krkino srečanje slikarjev, ki ga je pripravilo Kulturnoumetniško društvo Krka ob 25. letnici svojega delovanja. Srečanja so se udeležili Zvest Apolonio in Jure Ciuha iz Portoroža, Milan Todič iz Celja, Zora Stančič, Črtomir Frelih in Jože Kotar iz Novega mesta.

ČRNOMELJ, 14. oktobra - Na prvi predstavitvi iz koncertnega cikla Glasbene mladine Oder sta nastopila Boštjan Lipovšek (rog) in Klemen Golner (klavir).

NOVO MESTO - Osrednje prireditve ob 250-letnici novomeške gimnazije so bile v tednu med 14. in 19. oktobrom.

14. oktobra je bila v Kulturnem centru Janeza Trdine otvoritev razstave Zgodovina novomeške gimnazije, ki jo je pripravila Meta Matijević iz novomeške enote Zgodovinskega arhiva, in razstava dijaških glasil, ki jo je pripravil publicist Miloš Jakopec.

15. oktobra je bil v Domu kulture filmski večer znanih slovenskih filmskih delavcev, nekdanjih novomeških gimnazijcev Dušana Povha in Ivana Marinčka. Filme je predstavil prof. Ivan Nemanič, vodja slovenskega filmskega arhiva.

16. oktobra je pripravilo Društvo Novo mesto simpozij Novo mesto na prelomu tisočletja in ob tej priložnosti predstavilo zbornik.

17. oktobra je bila seja kurikularne komisije in skupnosti gimnazije.

18. oktobra se je pričel simpozij na temo Srednje in visoko šolstvo na Dolenjskem, ki ga je otvoril predsednik Slovenske akademije znanosti in umetnosti prof. dr. France Bernik.

Razstavo Profesorji in dijaki - likovni ustvarjalci je odprl minister za kulturo dr. Janez Dular

Zvečer pa je minister za kulturo dr. Janez Dular v Dolenjski galeriji odprl razstavo likovnih del Profesorji in dijaki - likovni ustvarjalci novomeške gimnazije. Avtor razstave in kataloga, ki ga je ob tej priložnosti izdal Dolenjski muzej, je Jožef Matijevič. Po pozdravnem govoru ravnatelja Dolenjskega muzeja Zdenka Pielja je razstavo predstavil njen avtor, umetnostni zgodovinar Jožef Matijevič, kustos pri tem muzeju. Na otvoritvi je nastopila čembalistka Katarina Smrečnik Glachant, Novo-meščanka, ki živi v Parizu.

V Športni dvorani Marof je bila tistega dne še slavnostna akademija z naslovom Duh = kost avtorja Matjaža Bergerja. Slavnostni govornik je bil premier dr. Janez Drnovšek. Zbrano občinstvo, med katerimi so bili številni ugledni gotje, bivši dijaki ali profesorji novomeške gimnazije, je pozdravil tudi najstarejši olimpijonec in najstarejši maturant te šole Leon Stukelj.

19. oktobra so se prireditve zaključile s srečanjem generacij novomeških gimnazijcev na Otočcu, kjer so nastopili pihalni orkester Krke Zdravilišča, vokalna skupina Copacabana in ansambel Društvo mrtvih pesnikov. Slavnostni govornik je bil minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber. O vseslovenskem pomenu novomeške gimnazije so govorili tudi direktor Zavoda RS za šolstvo Ivan Lorenčič, ravnateljica Gimnazije Novo mesto Helena Zalokar in novomeški župan Franci Koncilija. Ob tej priložnosti je Ivan Lorenčič izročil ravnateljici posebno priznanje za dolgoletno uspešno delo te ustanove.

NOVO MESTO, 15. oktober - Kulturni center Janeza Trdine je pripravil v frančiškanski cerkvi koncert Filipinskih madrigalistov. Svetovno znani zbor vodi zborovodkinja Andrea O. Veneracion.

KRONOVO, 17. oktobra - V gostilni Prešeren je organizirala firma Arhitekton iz Novega mesta razstavo olj slikarja Tuga Lebiča iz Novega mesta. O avtorju, ki bo v začetku naslednjega leta praznoval 70-letnico, in njegovih delih je govorila arh. Marta Račević.

LESKOVEC PRI KRŠKEM, 17. oktobra - Tukajšnja šola je praznovala 184 let šolstva in 20 let nove šole.

NOVO MESTO, 17. oktobra - V lokalni pri slonu se je na jazzovskem večeru predstavil Jazz trio.

JANKOVIČI PRI ADLEŠIČIH, 18. oktobra - Na domačiji Raztresen je bila predstavitev knjig Osamosvojitve Slovenije dr. Janka Prunka in prof. Martina Ivaniča ter 130 let Rdečega križa na Slovenskem avtorjev Maksa Klanška in Mirka Jeleniča. O pomenu osamosvojitvene vojne sta govorila takratni poveljnik slovenske policije Pavle Čelik in takratni državni sekretar v ministrstvu za obrambo Boris Žnidarič.

KRŠKO, 18. oktobra - V avli Kulturnega doma so razstavili slike in grafike slikarke Silve Magyar in skulpture kiparja Petra Veneta.

RIBNICA, 18. oktobra - V galeriji Miklova hiša so odprli razstavo fotografije Borisa Gaberščika. Razstavo, ki je bila posvečena občinskemu prazniku, je odprl župan Jože Tanko. O avtorju in njegovem delu je govoril Sergej Kapus.

SEVNICA - Umetniški vodja sevniške galerije Eskalup Rudi Stopar je odprl razstavo del slikarke Darinke Pavletič - Lorenčak.

NOVO MESTO, 19. oktobra - Na predvečer misijonske nedelje so pri frančiškanih v Novem mestu v spomin na umrle slovenske frančiškanske misijonarje na Kitajskem odprli razstavo del akademske slikarke Huiqin Wang. Umetnico je predstavila novinarka Alenka Auersperger. Za kulturni program je poskrbel frančiškanski komorni zbor pod vodstvom brata Marjana Cvitka.

NOVO MESTO, 20. oktobra - V šmihelski cerkvi je bil koncert ob triletnici zborovskega delovanja Irene Rešeta med šmihelskimi otroki. Najprej je ustanovila pevski zbor Zarja, nato instrumentalno skupino Sonce, zdaj pa še zborček Zvezdice. Vse skupine delujejo pod okriljem kulturnoumetniškega društva Arkade.

DOLENJSKE TOPLICE, 21. oktobra - V malem salonu tukajšnjega zdravilišča so v sodelovanju z ljubljansko založbo Arterika pripravili predstavitev monografije o dvorcu Brdo. Večer je glasbeno obogatil citrat Jure Marjetič.

Polaganje temeljnega kamna prizidka Knjižnice Mirana Jarca so pospremili s slovesnostjo, na kateri so nastopili tudi mladip lesalci iz folklorne skupine Kres

NOVO MESTO, 21. oktobra - Pri Knjižnici Mirana Jarca so položili temeljni kamen in tako označili začetek adaptacije sedanjih dveh stavb knjižnice ter gradnjo prizidka zanjo. Pozdravne besede so imeli ministar za kulturo dr. Janez Dular, novomeški župan Franci Koncilija in ravnateljica knjižnice Andreja Pleničar. Na slovesnosti so nastopili novomeški godbeniki in najmlajši člani folklorne skupine Kres. Ob tej priložnosti so odprli razstavo Iz veka v vek, iz roda v rod, krvi gre tok, duh išče pot, na kateri so s slikovnim, knjižnim in drugim gradivom iz bogatih zbirk knjižnice predstavili štiri nekdanje novomeške gimnazijce: Dragotina Ketteja, Otona Župančiča, Mirana Jarca in Slavka Gruma.

SEMIČ - Od 21. do 25. oktobra je potekala 10. slikarska kolonija, njihova dela so razstavili v semiškem hotelu Smuk. V teh letih je več kot 50 slikarjev ustvarilo na stotine del. Pobudnik tega slikarskega srečanja je bil akademski slikar Aco Lebarič. Na otvoritvi razstave sta govorila predsednik organizacijskega odbora Zvone Butala in semiški župan Janko Bukovec.

RIBNICA, 23. oktobra - V počastitev občinskega praznika so pripravili več prireditev, osrednja pa je bila 23. oktobra, ko sta se s koncertnim nastopom predstavila Igor Dekleva in Mihael Grube, slavnostni govornik pa je bil ribniški župan Jože Tanko. Občina praznuje svoj praznik v spomin na krošnjarski patent, ki ga je Ribnici pred dobrimi petsto leti podelil avstrijski cesar Friderik III.

Za častnega občana so razglasili upokojenega dolgoletnega ribniškega župnika Alojzija Dobrovoljca. Priznanje občine sta prejela Matija Lesar

in Aktiv kmečkih žena. Gallusovi priznanji so podelili oktetu Gallus ob njegovi 20-letnici in patru Niku Žvoklju iz Nove Štife. Najvišje občinsko priznanje, Urbanovo nagrado, pa je pripadlo Antonu Adamiču za 40-letno prostovoljno delo v gasilstvu.

BREŽICE, 24. oktobra - Posavski muzej Brežice in Galerija Kulturnega centra Ivana Napatnika iz Velenja sta ob brežiškem občinskem prazniku pripravila pregledno razstavo likovnih del Mire Pregelj (1905-1966) v galeriji Posavskega muzeja. Razstavo je odprl direktor Festivala Brežice Klemen Ramovš, avtorico in njena dela pa sta predstavila dr. Mirko Juteršek in umetnostna zgodovinarica Milena Koren Božiček.

ČRNOMELJ, 24. oktobra - Učenci solisti in tamburaški orkester tukajšnje glasbene šole so pod vodstvom Silvestra Mihelčiča najmlajšega izvedli za osnovnošolce iz Starega trga mladinski koncert.

NOVO MESTO, 24. oktobra - Društvo novomeških študentov je založilo nekaj barvnih razglednic z motivi Novega mesta, ki jih je posnel in oblikoval Matjaž Mehle, svtopisemsko besedilo dodal letošnji novomašnik Slavko Judež, natisnil pa Gorenjski tisk iz Kranja. Promocijska predstavitev je bila v prostorih Dolenjskega muzeja, vodil jo je predstavnik založnika Marko Zajc. Svoje delo je predstavil avtor; nastopila sta še kitarista Dušan Pavlenič in Boštjan Jerman.

Z otvoritve razstave slikarja Janka Orača (na sliki desno) v Krkini galeriji

NOVO MESTO, 24. oktobra - V Galeriji Krka so odprli razstavo novejših del novomeškega slikarja in grafika Janka Orača. Avtorja in njegova dela je predstavil akademski slikar prof. Darko Slavec, za glasbeno popestritev pa je poskrbela vokalno-instrumentalna skupina Zjarja in Sonce pod vodstvom Irene Rešeta.

DOLENJSKE TOPLICE - 25. in 26. oktobra je bilo v tukajšnjem zdravilišču 18. srečanju ortopedov Alpe - Jadran - Panonija, ki ga je organizirala ljubljanska Ortopedska klinika.

NOVO MESTO - 25. oktobra so odprli prodajno-servisni center TPV Avto, na katerega je Revoz prenesel vso novomeško prodajo osebnih in gospodarskih vozil iz Renaultovega programa. Po otvoritvi sta komercialni direktor Revoza Jean-Michel Sicre in direktor TPV Jože Bahč podpisala pogodbo.

BREŽICE, 26. oktobra - V dvorani brežiškega gradu je bil slavnostni koncert Ljubljanskih madrigalistov pod vodstvom Matjaža Ščeka. Koncert, ki je spadal med prireditve ob brežiškem občinskem prazniku, je organiziral Posavski muzej v sodelovanju z Zvezo kulturnih organizacij Brežice.

ČRNOMELJ, 26. oktobra - Društvo pravnikov Bele krajine je praznovalo svoj dan. Ob tej priložnosti je mag. Janez Kramarič govoril o življenju in delu dveh kar nekako pozabljenih belokranjskih rojakov, o pravniku in pisatelju Matiji Malešiču (30.10.1891 - 25.6.1940, Škofja Loka) in o pravniku, kulturnem zgodovinarju in etnografu dr. Martinu Malneriču

(5.3.1885 - 10.2.1958, Dubrovnik). O življenju in delu slednjega so v občinski stavbi odprli razstavo, na njegovi rojstni hiši pa so odkrili spominsko ploščo. Na pročelju črnomaljskega gradu pa so odkrili spominsko ploščo Matiji Malešiču.

MULJAVA, 26. oktobra - Na Jurčičevi domačiji so pripravili predstavitev romana Ptičja hiša Berte Bojetu in srečanje s pisateljico, dobitnico letošnjega kresnika in s to prireditvijo odprli likovno galerijo v sklopu Jurčičeve domačije.

NOVO MESTO, 26. oktobra - Evangelijska cerkev iz Novega mesta je pripravila v počastitev dneva reformacije v Kulturnem centru Janeza Trdine koncert duhovnih pesmi, na katerem sta nastopili skupina Exaltations in solistka Patty Davis iz Združenih držav Amerike.

ŽUŽEMBERK, 26. oktobra - Ob spomeniku padlim borcem NOB in aktivistom OF na Cviblju je bila komemoracija pred bližnjim dnevom spomina na mrtve. Govornica je bila ministrica za pravosodje Meta Zupančič. Spominsko prireditev so s svojim nastopom popestrili trebanjski godbeniki, moški zbor in ženski kvartet iz Žužemberka in osnovnošolci.

PODSREDA - Kozjanski park in Bavarsko - slovensko društvo sta s pomočjo Ministrstva za kulturo R Slovenije, Škofijskega ordinariata Maribor in pristojne bavarsko - slovenske komisije pri bavarski državni pisarni dokončala celovito prenovo nekdanje kaplanije v Podsredi in jo preuredila v Hišo slovensko-bavarskega prijateljstva z bavarsko knjižnico, bavarsko sobo in razstavnim prostorom. Otvoritev in blagoslovitev hiše je bila 26. oktobra.

VINICA - Ob prazniku krajevnih skupnosti so pripravili slavnostno akademijo, na kateri so nastopili policijski godbeniki iz Ljubljane ter recitatorji, glasbeniki, pevci in tamburaši viniške osnovne šole. Govoril je predsednik krajevnih skupnosti Jože Stegne. Slovesnosti se je udeležil tudi predsednik države Milan Kučan, ki so ga proglasili za častnega viniškega krajana.

DOBREPOLJE, 27. oktobra - V župnijski cerkvi na Vidmu je nadškof dr. Alojzij Šuštar posvetil osem diakonov iz ljubljanske nadškofije, med njimi sta bila dobrepoljski diakon Tone Prijatelj iz Podgore in Igor Luzar iz župnije Novo mesto - Sv. Lenart.

SEMIČ - 28. oktobra je semiška občina prvič praznovala svoj praznik. Ob tej priložnosti so pripravili več prireditev. Pričeli so z otvoritvijo del v semiški galeriji, ki so jih ustvarili likovniki na 10. slikarskem srečanju od 21. do 25. oktobra. Osrednja prireditev je bila 26. oktobra, ko je minister za šolstvo in šport dr. Slavko Gaber odprl prizidek k osnovni šoli in novo telovadnico. Prireditve so se udeležili še minister za delo, družino in socialne zadeve Tone Rop, državni sekretar za šport dr. Janko Strel in dr. Dušan Plut. 28. oktobra pa je bila pri spomeniku na Gornjih Lazah slovesnost v spomin na padle borce 1. belokranjske čete.

ČRNOMELJ, 29. oktobra - V hotelu Lahinja so predstavili knjigo Vrt Evrope s podnaslovom Parki za življenje v Sloveniji trije od številnih soavtorjev, Mira Ivanovič, dr. Dušan Plut in Božidar Flajšman, ki je tudi urednik.

NOVO MESTO, 29. oktobra - V Dolenjskem muzeju so predstavili knjižno novost Izlet v čas, ki jo je izdalo Društvo piscev zgodovine NOB Slovenije. Knjižica vsebuje literaliziran potopis izleta po partizanskih poteh in predstavitev partizanske tiskarne Slovenija Gremo v Zakum avtorice Ivanke Mestnik; ponatis med vojno objavljene črtice Mama, zbudi se vendar zgodovinarja dr. Metoda Mikuža in spremno besedo Partizanska tiskarna Slovenija - čudež sredi vojne vihre Marije Cigale. V imenu založnika sta prisotne pozdravila France Črnugelj in Frane Pečelin. Ivanko Mestnik in njeno delo je v razgovoru z njo predstavila Jadranka Matič-Zupančič; nekaj odlomkov iz knjige je prebrala Božena Petrov. Harmonikarja Jure Podržaj in Tomaž Prime pa sta zaigrala nekaj partizanskih in narodnih pesmi.

V nadaljevanju je sledila razprava o problematiki spomenikov NOB v Kočevskem Rogu (zanje skrbita Dolenjski muzej in Zavod za varstvo naravne in kulturne dediščine Novo mesto), v kateri so sodelovali kustosinja Judita Podgornik, direktor ZVNKD Novo mesto Danilo Breščak,

S predstavivitve knjige Izlet v čas v Dolenjskem muzeju. Na sliki: Ivanka Mestnik, Jadranka Matić-Zupančič in Božena Petrov

direktor Dolenjskega muzeja Zdenko Picelj ter oskrbnik Baze 20 Jože Saje.

NOVO MESTO, 30. oktobra - V Kulturnem centru Janeza Trdine je bila predstavitev novega dolenjskega celovečernega igranega televizijskega filma Spomini mame Manke scenarista in režiserja Saša Đukića.

Jože Marinč: OB JEZERU, 1995, akril, 100 x 80 cm

RAST – L. VII.
ŠT. 7 – 8 (45 – 46)
DECEMBER 1996

IX

REVIJA ZA
LITERATURO
KULTURO IN
DRUŽBENA
VPRAŠANJA

LETNO KAZALO

LETNO KAZALO

LETNIK VII, leto 1996, št. 1 (39) - 8 (46)

A) VSEBINSKO KAZALO

UVODNIKI

ŠKUFCA Jože: Utrinki in poudarki	3-4
Razodevanje načrtovanih hotenj	147-148
Kronikalna pričevanja v 250 poglavjih	315
Bere za osem zajetnih knjig	507-509

LITERATURA

Poezija

CRČEK Helena: Starka in velblodica	518
Starka in reka	519
GARANTINI Vlado: Žene	519
Mišnica	519
Vrbe	520
Na večer	520
GREGORČIČ Ivan: Nomad in iskalec biserov	8-9
Toplina zime	153
Kozolci	153
Teža kamna	153
Dež	153
HENIGMAN Urška: Zima	326
KECMAN Zdravko: Lajež pesmi	523
Dokler molčiva	523
KOLENC Janez: Odšel je pesnik	9
KOVIČ Jurij: Biseri	12
Obisk	12
Svetilnik	13
Odmevi	13
Črepinje in vaza	14
KRAKAR Lojze: Romanje v Kelmorajn	8
MARKELJ Milan: Bela gospa iz senčnega gaja (cikel)	10-11
Neodposlana pisma (cikel)	321-323
PAVČEK Tone: Novo branje starih besedil	319-320
PLUT Katja: Pesmi	325-326
REPAR Primož: Alkimija utripa	152
REŽUN France: Bela krajina	520
Zdravljica	521
V deželi sonca	521
RIFEL - FELAN Andrej: Nagnjen vek	154
Rana popoldneva	154
Pozabljena jesen	154
Odblesk sušca	154
Oranžni torek	154
ROBIČ Rudi: Jesenska slika	325
Izbrisane sledi	325
ROSTAN Sonja: Ostanki sanj	15
Metulju	327
ŠALAMUN Tomaž: Tri in štiri (cikel)	513
ŠPARAVEC ERIC Anica: Brez domovine	14
Neskončnost	15
TROBIŠ Smiljan: V tiho noč	155
Sreča je	155
VINDIŠ S.: Pri tebi	155
VOGRINC Jožica: Mesec	327
Lajšanje	327
VOTOLEN Sonja: Daljave	324
Bližine	324
ŽAGAR Cilka: Trigam cvetje in iščem korenine	522

Po pomoti	522
Prevodi	
BUKOWSKI Charles: Listi palmovca	524
Potegni vrvice, lutka pleše	524
Zafrkljivi drozg	525
Dež	525
In mesec in zvezde in svet	526
Ko je Hugo Wolf znorel	526
Borodinovo življenje	526
DEVIDÉ Vladimir: Oblaki	328
Haiku iverje	328
DURAS Marguerite: Uničiti, je rekla	330
THOMSON James: Hvalnica letnim časom	156

Proza

GACNIK-GOMBAČ Lidija: Let	18-20
GLAVAN Polona: Škarje	528-531
KOLENC Janez: Sla po denarju	342-353
LUCKY Krokari: Rokerji še živijo	338-341
REŽUN France: Žegnanje	21-22
Noč	22-23
Lan	23
Drobnica	24
ROSTAN Sonja: Črni in beli svet	332-333
SEVLJAK Jože: Ti nisi noben moj boter	160-161
SMOLE Barica: Trinajsti september	16-18
ŠETINC Franc: Bom še slišal glas nočne ptice (Ob razglasitvi Jovsov za naravni park)	167-171
ŠINIGOJ Damijan: Kovač	333-337
ZIDAR Anica: Stric Dolarček	162-166

Dramatika

FAJDIGA France: Briljantni prstan	532-541
---	---------

OMIZJE RASTI

GABRIČ Aleš: Na sotočju zgodovine in literature	178-180
GRANDA Stane: Če bi bil drek kaj vreden, bi se reveži rodili brez riti	174-178
KAVČIČ Vladimir: O minevanju	186-188
KERMAUNER Taras: Literarno-družbeni kontekst minevanja	26-30
KREFT Lev: Čas posvetnosti in njegova podoba	37-41
OSOLNIK Bogdan: Zlo, ki poraja vojne, ne mineva	180-183
PATERNU Boris: Kavčičev roman o minevanju	31-36
ŠALI Franci: Kavčičeva zgodba v luči postsocialističnega obraza	183-186

KULTURA

BEMKOČ Tea: Knjižnica Brežice - 50 let	211-213
BERNIK France: Ivan Cankar (Govor ob stodvajsetletnici njegovega rojstva)	196-199
BRKIČ Daniel: Ali je Jezus mit, evangelij pa legenda?	54-60
DULAR Boris: Slovenska grafika v Novem mestu	191-195
GRANDA Stane: Večna mladost	392-397
HUMER Jože: Pismo Tonetu Kozlevčarju	46
KONCILIJA Tomaž: Psihoanaliza in literarna veda v luči Freudove inter- pretacije motiva izbire skrinjic iz Beneškega trgovca	557-563
KOROŠEC Janez: Stoletne korenine slovenskih brucovanj	578-587
KRAMARIČ Janez: Dr. Martin Malnerič	387-391
KRIŽ Borut: Prazgodovinsko grobišče Kapiteljska njiva	564-567
MATIJEVIČ Jožef: Janko Orač	44-45
Bogdan Borčič	220-221
Jože Kotar	357-359
Jože Marinč	545-547

1950. leta	47-53
PEVEC Felicijan: Ekslibris v knjižnici frančiškanskega samostana ...	203-205
PIRKOVIČ Vilma: Plodna leta (I.)	367-382
Plodna leta (II.)	571-575
PLENIČAR Andreja: Petdeset let Knjižnice Mirana Jarca	206-210
PUNGERČAR Majda: Uporabnost in lepota izdelkov iz železarnice na Dvoru vedno znova očara	568-570
SMOLE Barica: Gitica Jakopin (1928 - 1966)	200-202
ŠOŠKO Martin: Pol stoletja gimnazije v Brežicah	214-216
ŠRIBAR Ljudmila: Svetloba razsvetljenskega časa se širi (Gradivo za zgodovino šole v Leskovcu pri Krškem do konca I. svetovne vojne)	383-386
ZUPAN Jože: Čas duše za Dolenjsko (Pogovor s pesnikom Tonetom Pavčkom)	360-366
Lirični svet ustvarjanja Lucijana Reščiča	548-556

NAŠ GOST

GREGORČIČ Ivan: "Če je votel jezik, pade vse, pa naj gre še za take ognjemete čustev, duha, idej..." (Pogovor z literar- nim zgodovinarjem akademikom prof. dr. Borisom Paternujem)	63-78
Gimnazija Novo mesto v verigi trajanja (Pogovor z ravnateljki Veljkom Troho, Vasjo Fuis in Heleno Zalokar)	400-415
"Je nekje v meni vera, da dobro in pravo mora zmagati" (Pogovor z jezikoslovcem dr. Jožetom Toporišičem)	591-603
MARKELJ Milan: "Hočem, da predvsem zaživi čista likovna govorica" (Pogovor s slikarjem in grafikom prof. Bog- danom Borčičem)	222-230

DRUŽBENA VPRAŠANJA

CIGALE Marija: Delo žensk med NOB na socialnem področju	438-442
ČEHOVIN Stane: Šolska zakonodaja v duhu avtonomnosti, odprtosti in pluralnosti	247-254
DULAR Boris: Vlaganje v kadre v "Krki" z vidika upravljanja s človeškimi viri	425-437
GOSAR Lojze: Poselitvena vprašanja Dolenjske, Bele krajine in Kočevske	80-86
IGNJATIČ Jasna: Zasebno šolstvo pri nas	607-610
JAKOPEC Miloš: Prva stavka na Slovenskem?	418-424
JERINA-LAH Pavla, STRITAR-KONJAJEV Zora: Dejavnost žensk v vojaški in civilni partizanski saniteti ter v povojnih letih	443-445
KRESAL France: Od zemljiške odveze do agrarne reforme	234-246
VELIKONJA Marija: Popolno obvladovanje kakovosti	611-616

RASTOČA KNJIGA

BERNIK Janez: Priznanje kakovosti	457-459
BOH Alojz: Pogled v svet gliv	94-99
GABRIJELČIČ Janez, STOPAR Rudi: Človek vizije in akcije (Pogovor z Borutom Mokrovičem, generalnim direktorjem Terme Čatež, d.d)	629-633
IVANOVIČ Mira: Parki za življenje	257-260
KRAMAR Janez: Slovensko znanje in tehnologija na vrhunski svetovni ravni	449-456
MENCINGER Jože: Slovensko gospodarstvo danes in jutri	621-628
USENIK Janez: Vzdrževanje aplikacij v računalniško podprtem informacijskem sistemu	88-93

ODMEVI IN ODZIVI

LETNO KAZALO Rast 7 - 8 / 1996	BORŠIČ Sandra: Lutkovni festival v Novem mestu	472-473
	DULAR Boris: Bogata počastitev visokega jubileja novomeške gimnazije	640-643
689	GOŠNIK Tone: Pišece spet s Pleteršnikom	648-650

HLEBEC Vida: 110 let Kmetijske šole Grm - Novo mesto	646-648
JAKŠE Darija: Prvič praznik knjige	268-269
KHALIL Ksenija: Projekt Revit v občinah Črnomelj in Semič	102-106
KOCIJAN Lado: Hmeljnik	113-119
MARKELJ Milan: Smeh na prepihu	120-121
Utrip gimnazijskih desetletij	644-645
MIKLIČ Joža: Upravljanje z javnimi prihodki in odhodki v očeh volilcev	277-282
Vizija odlične Slovenije	470-472
MURN Lidija: Novomeška glasbena šola srečala Abrahama	266-268
REBULA Alojz: Pet let Adoramusa	462-463
STOPAR Rudi: Štoviček med nami	264-265
Ob 4. grafičnem bienalu v Novem mestu	637-638
Galerija Eskulap v Sevnici	638-639
ŠALI Franci: Novosti Dolenjske založbe	121-125
	270-276
	466-470
	651-655
ŠIFTAR Vanek: Jezik (narečja) Romov v Sloveniji	107-110
WAMBOLT Philipp: Hmeljnik	464-465
ZAMAN Marjeta: 40 let Osnovne šole Dragotina Ketteja	111-112

GRADIVO ZA DOLENJSKI BIOGRAFSKI LEKSIKON

BAČER Karel (42)	128-133
(43)	286-292
(44)	476-483
(45)	658-663

KRONIKA

ŠTEFANČIČ Peter: December 1995 - januar 1996	136-142
Februar - april 1996	294-309
Maj - julij 1996	486-501
Avgust-oktober 1996	667-683

B) IMENSKO KAZALO

BAČER Karel: Gradivo za dolenski biografski leksikon	
42	128-133
43	286-292
44	476-483
45	658-663
BEMKOČ Tea: Knjižnica Brežice - 50 let	211-213
BERNIK France: Ivan Cankar (govor ob stodvajsetletnici njegovega rojstva)	196-199
Priznanje kakovosti	457-459
BOH Alojz: Pogled v svet gliv	94-99
BORŠIČ Sandra: Lutkovni festival v Novem mestu	472-473
BRKIČ Daniel: Ali je Jezus mit, evangelij pa legenda?	54-60
BUKOWSKI Charles: Listi palmovca	524
Potegni vrvice, lutka pleše	524
Zafrkljivi drozg	525
Dež	525
In mesec in zvezde in svet	526
Ko je Hugo Wolf znorel	526
Borodinovo življenje	526
CIGALE Marija: Delo žensk med NOB na socialnem področju	438-442
CRČEK Helena: Starka in velblodica	518
Starka in reka	519
ČEHOVIN Stane: Šolska zakonodaja v duhu avtonomnosti, odprtosti in pluralnosti	247-254
DEVIDÉ Vladimir: Oblaki	328
Haiku iverje	328
DULAR Boris: Slovenska grafika v Novem mestu	191-195
Vlaganje v kadre v "Krki" z vidika upravljanja s človeš- kimi viri	425-437

Bogata počastitev visokega jubileja gimnazije	640-643
DURAS Marguerite: Uničiti, je rekla	330
FAJDIGA France: Briljantni prstan	532-541
GABRIČ Aleš: Na sotočju zgodovine in literature	178-180
GABRIJELČIČ Janez, STOPAR Rudi: Človek vizije in akcije (Pogovor z Borutom Mirovičem, generalnim direktorjem Terme Čatež, d.d)	629-633
GAČNIK-GOMBAČ Lidija: Let	18-20
GARANTINI Vlado: Žene	519
Mišnica	519
Vrbe	520
Na večer	520
GLAVAN Polona: Škarje	528-531
GOSAR Lojze: Poselitvena vprašanja Dolenjske, Bele krajine in Kočevske	80-86
GOŠNIK Tone: Pišce spet s Pleteršnikom	648-650
GRANDA Stane: Če bi bil drek kaj vreden, bi se reveži rodili brez riti	174-178
Večna mladost	392-397
GREGORČIČ Ivan: Nomad in iskalec biserov	8-9
Toplina zime	153
Kozolci	153
Teža kamna	153
Dež	153
"Če je votel jezik, pade vse, pa naj gre še za take ognje- mete čustev, duha, idej..." (Pogovor z literarnim zgodo- vinarjem akademikom prof. dr. Borisom Paternujem)	63-78
Gimnazija Novo mesto v verigi trajanja (Pogovor z ravnateljki Veljkom Troho, Vasjo Fuis in Heleno Zalokar)	400-415
"Je nekje v meni vera, da dobro in pravo mora zmagati" (Pogovor z jezikoslovcem dr. Jožetom Toporišičem)	591-603
HENIGMAN Urška: Zima	326
HLEBEC Vida: 110 let Kmetijske šole Grm - Novo mesto	646-648
HUMER Jože: Pismo Tonetu Kozlevčarju	46
IGNJATIČ Jasna: Zasebno šolstvo pri nas	607-610
IVANOVIČ Mira: Parki za življenje	257-260
JAKOPEC Miloš: Prva stavka na Slovenskem?	418-424
JAKŠE Darija: Prvič praznik knjige	268-269
JERINA-LAH Pavla: Dejavnost žensk v vojaški in civilni partizan- ski saniteti ter v povojnih letih	443-445
KAVČIČ Vladimir: O minevanju	186-188
KECMAN Zdravko: Lajež pesmi	523
Dokler molčiva	523
KERMAUNER Taras: Literarno-družbeni kontekst minevanja	26-30
KHALIL Ksenija: Projekt Revit v občinah Črnomelj in Semič	102-106
KOCIJAN Lado: Hmeljnik	113-119
KOLENC Janez: Odšel je pesnik	9
Sla po denarju	342-353
KONCILIJA Tomaž: Psihoanaliza in literarna veda v luči Freudove inter- pretacije motiva izbire skrinjic iz Beneškega trgovca	557-563
KOROŠEC Janez: Stoletne korenine slovenskih brucovanj	578-587
KOVIČ Jurij: Biseri	12
Obisk	12
Svetilnik	13
Odmevi	13
Črepinje in vaza	14
KRAKAR Lojze: Romanje v Kelmorajnu	8
KRAMAR Janez: Slovensko znanje in tehnologija na vrhunski svetovni ravni	449-456
KRAMARIČ Janez: Dr. Martin Malnerič	387-391
KREFT Lev: Čas posvetnosti in njegova podoba	37-41
KRESAL France: Od zemljiške odveze do agrarne reforme	234-246

KRIŽ Borut: Prazgodovinsko grobišče Kapiteljska njiva	564-567
LUCKY Kroker: Rokerji še živijo	338-341
MARKELJ Milan: Bela gospa iz senčnega gaja	10-11
Neodposlana pisma	321-323
"Hočem, da predvsem zaživi čista likovna govorica" (Pogovor s slikarjem in grafikom prof. Bogdanom Borčičem)	222-230
Smeh na prepihu	120-121
Utrip gimnazijskih desetletij	644-645
MATIJEVIČ Jožef: Janko Orač	44-45
Bogdan Borčič	220-221
Jože Kotar	357-359
Jože Marinč	545-547
MENCINGER Jože: Slovensko gospodarstvo danes in jutri	621-628
MESTNIK Ivanka: Šolstvo v novomeškem delu Suhe krajine od 1945. do 1950. leta	47-53
MIKLIČ Joža: Upravljanje z javnimi prihodki in odhodki v močeh volilcev	277-282
MURN Lidija: Novomeška glasbena šola srečala Abrahama	266-268
OSOLNIK Bogdan: Zlo, ki poraja vojne, ne mineva	180-183
PATERNU Boris: Kavčičev roman o minevanju	31-36
PAVČEK Tone: Novo branje starih besedil	319-320
PEVEC Felicijan: Ekslibris v knjižnici frančiškanskega samostana ...	203-205
PIRKOVIČ Vilma: Plodna leta (I.)	367-382
Plodna leta (II.)	571-575
PLENIČAR Andreja: Petdeset let Knjižnice Mirana Jarca	206-210
PLUT Katja: Pesmi	325-326
PUNGERČAR Majda: Uporabnost in lepota izdelkov iz železarne na Dvoru vedno znova očara	568-570
REBULA Alojz: Pet let Adoramusa	462-463
REPAR Primož: Alkimija utripa	152
REŽUN France: Žegnanje	21-22
Noč	22-23
Lan	23
Drobnica	24
Bela krajina	520
Zdravljica	521
V deželi sonca	521
RIFEL - FELAN Andrej: Nagnjen vek	154
Rana popoldneva	154
Pozabljena jesen	154
Odblesk sušca	154
Oranžni torek	154
ROBIČ Rudi: Jesenska slika	325
Izbrisane sledi	325
ROSTAN Sonja: Ostanki sanj	15
Metulju	327
Črni in beli svet	332-333
SEVLJAK Jože: Ti nisi noben moj boter	160-161
SMOLE Barica: Trinajsti september	16-18
Gitica Jakopin (1928-1996)	200-202
STOPAR Rudi: Štoviček med nami	264-265
Ob 4. grafičnem bienalu v Novem mestu	637-638
Galerija Eskulap v Sevnici	638-639
STRITAR - KONJAJEV Zora: Dejavnost žensk v vojaški in civilni partizanski saniteti ter v povojnih letih	443-445
ŠALAMUN Tomaž: Tri in štiri (cikel)	513
ŠALI Franci: Kavčičeva zgodba v luči postsocialističnega obraza	183-186
Novosti Dolenjske založbe	121-125
LETNO KAZALO	270-276
Rast 7 - 8 / 1996	466-470
651-655	651-655

Jovsov za naravni park)	167-171
ŠIFTAR Vaneč: Jezik (narečja) Romov v Sloveniji	107-110
ŠINIGOJ Damijan: Kovač	333-337
ŠKUFGA Jože: Utrinki in poudarki	3-4
Razodevanje načrtovanih hotenj	147-148
Kronikalna pričevanja v 250 poglavjih	315
Bere za osem zajetnih knjig	507-509
ŠOŠKO Martin: Pol stoletja gimnazije v Brežicah	214-216
ŠPARAVEC ERIC Anica: Brez domovine	14
Neskončnost	15
ŠRIBAR Ljudmila: Svetloba razsvetljenskega časa se širi (Gradivo za zgodovino šole v Leskovcu pri Krškem do konca I. svetovne vojne)	383-386
ŠTEFANČIČ Peter: December 1995 - januar 1996	136-142
Februar - april 1996	294-309
Maj - julij 1996	486-501
Avgust-oktober 1996	667-683
THOMSON James: Hvalnica letnim časom	156
TROBIŠ Smiljan: V tiho noč	155
Sreča je	155
USENIK Janez: Vzdrževanje aplikacij v računalniško podprtem informacijskem sistemu	88-93
VELIKONJA Marija: Popolno obvladovanje kakovosti	611-616
VINDIŠ S.: Pri tebi	155
VOGRINC Jožica: Mesec	327
Lajšanje	327
VOTOLEN Sonja: Daljave	324
Bližine	324
WAMBOLT Philipp: Hmeljnik	464-465
ZAMAN Marjeta: 40 let Osnovne šole Dragotina Ketteja	111-112
ZIDAR Anica: Stric Dolarček	162-166
ZUPAN Jože: Čas duše za Dolenjsko (Pogovor s pesnikom Tonetom Pavčkom)	360-366
Lirični svet ustvarjanja Lucijana Reščiča	548-556
ŽAGAR Cilka: Trgam cvetje in iščem korenine	522
Po pomoti	522

Pripravil: PETER ŠTEFANČIČ

SODELAVCI TE ŠTEVILKE

Karel BAČER, prof. slovenskega jezika in književnosti, v pokoju, lektor, leksikograf, Novo mesto
Helena CRČEK, študentka Veterinarske fakultete v Ljubljani, Ljubljana
Boris DULAR, prof. pedagogike, mag., Krka, tovarna zdravil, Novo mesto
France FAJDIGA, pisatelj, upokojenec, Ljubljana
Janez GABRIJELČIČ, dr. ekonomskih znanosti, član Računskega sodišča Republike Slovenije, Novo mesto
Vlado GARANTINI, učitelj, Osnovna šola Litija, Zagorje ob Savi
Polona GLAVAN, študentka primerjalne književnosti, Stična
Tone GOŠNIK, novinar - urednik in publicist, upokojen, Novo mesto
Ivan GREGORČIČ, prof. slovenskega jezika in književnosti, Osnovna šola Mirna na Dolenjskem, Rakovnik, Šentrupert
Vida HLEBEC, prof. zgodovine in sociologije, pomočnica ravnatelja Kmetijske srednje šole Grm, Novo mesto
Jasna IGNJATIČ, dipl. pedagoginja, zavod RS za šolstvo, enota Novo mesto, Novo mesto
Zdravko KECMAN, predmetni učitelj srbohrvatskega jezika in knjižničarstva, Banja Luka, Bosna in Hercegovina
Tomaž KONCILIJA, študent slovenskega jezika in primerjalne književnosti, Novo mesto
Janez KOROŠEC, novinar, urednik, dnevnik Delo, Ljubljana
Borut KRIŽ, dipl. arheolog in zgodovinar, Dolenjski muzej, Novo mesto
Milan MARKELJ, novinar, urednik, Novo mesto
Jožef MATIJEVIČ, umetnostni zgodovinar, višji kustos v Dolenjskem muzeju Novo mesto, Mirna Peč
Jože MENCINGER, dr. ekonomskih znanosti, Ekonomski inštitut pri Pravni fakulteti v Ljubljani, direktor, Ljubljana
Jolka MILIČ, publicistka, satiričarka, Sežana
Borut MOKROVIČ, dipl. inženir strojništva, generalni direktor Term Čatež, d.d., Terme Čatež
Vilma PIRKOVIČ (1918 - 1996), dipl. inženirka agronomije, upokojena, Ljubljana
Majda PUNGERČAR, prof. zgodovine in geografije, Dolenjski muzej Novo mesto, Novo mesto
France REŽUN, predmetni učitelj zgodovine in zemljepisa, upokojen, Trebnje
Rudi STOPAR, pesnik, likovni umetnik, Sevnica
Tomaž ŠALAMUN, pesnik in prevajalec, kulturni ataše v Ameriki, Ljubljana
Franci ŠALI, prof. sociologije, vodja Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Vavta vas
Jože ŠKUFGA, prof. slovenskega jezika, predstojnik Zavoda RS za šolstvo, enota Novo mesto, Novo mesto
Peter ŠTEFANČIČ, lektor in tajnik Dolenjske založbe pri Tiskarni Novo mesto, Novo mesto
Jože TOPORIŠIČ, dr. jezikovnih znanosti, upokojen, Ljubljana
Marija VELIKONJA, prof. pedagogike, mag. organizacijskih znanosti, Andragoški center Slovenije, Ljubljana
Jože ZUPAN, prof. slovenskega jezika in književnosti, ravnatelj Osnovne šole Šentrupert, Šentrupert.
Cilka ŽAGAR, učiteljica slovenskega jezika slovenskih otrok v Avstraliji in pesnica, Avstralija

RAST

RAST

RAST

**REVIJA ZA LITERATURO, KULTURO
IN DRUŽBENA VPRAŠANJA**

Letnik VII., leto 1996, št 7-8 (45-46)

ISSN 0353-6750, UDK 050 (497.4)

IZDAJATELJICA:	Mestna občina Novo mesto, zanjo župan Franci Koncilija
SOIZDAJATELJICE:	Občine Črnomelj, Metlika, Šentjernej, Škocjan, Trebnje in druge občine Dolenjske, Posavja, Bele krajine, Kočevske ter Zavarovalnica Tilia
SVET REVIJE:	Predsednik sveta: Robert Judež (Mestna občina Novo mesto), namestnik: Janez Komelj (Zavarovalnica Tilia Novo mesto), člani: Alenka Cizel (Škocjan), Ksenija Khalil (Črnomelj), Milan Rman (Trebnje), Milan Travnikar (Metlika), Ida Zagorc (Šentjernej)
UREDNIŠTVO:	Jože Škufca (odgovorni urednik), Nataša Petrov (namestnica odgovornega urednika), Ivan Gregorčič (Literatura), Milan Markelj (Kultura), Marjan Ravbar (Družbena vprašanja), Janez Gabrijelčič (Rastoča knjiga), Rudi Stopar (Odmevi in odzivi) in Lucijan Reščič (likovni urednik)
NASLOV UREDNIŠTVA IN TAJNIŠTVA:	Mestna občina Novo mesto, Seidlova cesta 1, 8000 Novo mesto, s pripisom za revijo Rast, tel.: (068) 317-256, faks: (068) 322-731
TAJNIK REVIJE:	Franc Zaman
LEKTOR:	Peter Štefančič
NAROČNINA:	Mestna občina Novo mesto, št. ŽR.: 52100-630-40115, s pripisom za revijo Rast Letna naročnina za fizične osebe je 3.000 SIT, za pravne osebe 6.000 SIT. Ta številka stane v prosti prodaji 1.000 SIT
PRISPEVKI:	Rokopise sprejemajo tajnik revije in uredniki. Nenaročenih rokopisov in drugih gradiv ne vračamo. Željeno je, da so prispevki napisani z računalnikom v dveh izvodih na eni strani papirja in s širokim razmikom (30 vrst na stran). Zapisi na računalniški disketi naj bodo shranjeni v formatu MS Word, Wordperfect ali v dostext.
NAKLADA:	1000 izvodov
PRIPRAVA ZA TISK:	Biro M Novo mesto
TISK:	Tiskarna Novo mesto

Po mnenju Ministrstva Republike Slovenije za kulturo (št. 415 - 325 / 92 z dne 1. julija 1992) je revija uvrščena med proizvode, za katere se plačuje 5-odstotni davek od prometa proizvodov.

Izhaja štirikrat letno v dvojnem obsegu, in sicer marca, junija, oktobra in decembra

Izid te številke so podprli: Ministrstvo Republike Slovenije za kulturo, Mestna občina Novo mesto, Upravna enota Novo mesto in občine soizdajateljice

82
RAST 1996

KNJIŽNICA H. JARČA
Demoznanaki oddelisk

200701930,7/8

COBISS c

RAST – DECEMBER 1996

MESTNA OBČINA NOVO MESTO